

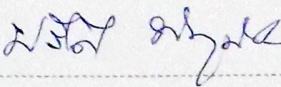
กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา
ระหว่าง พ.ศ. 2534 - 2557

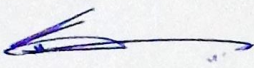
นุศรา จิตเกษม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาไทยศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
สิงหาคม 2558
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

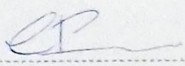
คณะกรรมการควบคุมคุณวุฒิบัณฑิตและคณะกรรมการสอบคุณวุฒิบัณฑิต ได้พิจารณา
คุณวุฒิบัณฑิตของ นุสรา จิตตเกษม ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

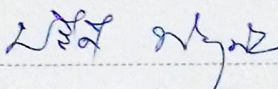
คณะกรรมการควบคุมคุณวุฒิบัณฑิต

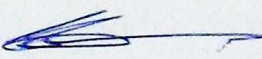

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พิศภูมิวิถิ)

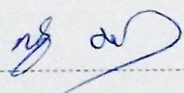

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด หนูอิม)

คณะกรรมการสอบคุณวุฒิบัณฑิต

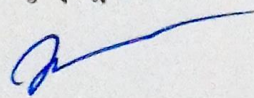

..... ประธาน
(ดร.ฉันทัส เพียรธรรม)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พิศภูมิวิถิ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด หนูอิม)

..... กรรมการ
(ดร.สกุล อ้นมา)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับคุณวุฒิบัณฑิตฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
(ดร.บุญรอด บุญเกิด)

วันที่ 24 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2558

การวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย ประเภทบัณฑิตศึกษา ประจำปี 2558
จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ประกาศคุณูปการ

คุณฐิณีพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก ผศ.ดร.ปรีดี พิศุภวิณี อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผศ.ดร.บุญเชิด หนูอ้อม อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วนและเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ ดร.ฉันทัส เพียรธรรม อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ที่กรุณาให้ความรู้ ให้คำแนะนำ วิจัยผลงาน ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบ รวมทั้งให้คำแนะนำแก้ไขให้การวิจัยมีคุณภาพ นอกจากนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้อำนวยความสะดวก และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหามัณฑนพิธี 9 แห่ง ได้แก่ พระธรรมรัตนาร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดปากน้ำภาษีเจริญ พระครูบรรพตพัฒนกิจดี เจ้าอาวาส วัดคอดยิต พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม พระครูสังฆรักษ์-ชายแดน สีสสุโท เจ้าอาวาสวัดสามัคคีบุญญาราม คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ประธานมูลนิธิพระเทวาราชโพธิสัตว์ คุณสมชาย วานิชเสนีย์ นายกสมาคมชาวฉะเชิงเทรา คุณสรพงศ์ ชาตรี คุณดวงเดือน จิโรตสังค์ ประธานมูลนิธิสมเด็จพุดาจารย์ (โต พรหมรังสี) เมตตา บารมี และคุณนารีศ กองแก้ว เจ้าหน้าที่วัดม่วง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ส่วนหนึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย ประเภทบัณฑิตศึกษา ประจำปี 2558 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จึงขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อชื่น สรลอย คุณแม่บุญซ้อย ปิ่นประยูร คุณนฤฤทธิ์ วัฒนภู และเพื่อน ๆ ทุกคนที่ให้อำนาจใจ และสนับสนุนผู้วิจัยเสมอมา

คุณค่าและประโยชน์ของคุณฐิณีพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นพุทธบูชา และเป็นกตัญญู กตเวทิตาแด่บุพการี บูรพาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้มีการศึกษา และประสบความสำเร็จมาจนครบเท่าทุกวันนี้

นุสรรา จิตตเกษม

55810270: สาขาวิชา: ไทยศึกษา; ปร.ด. (ไทยศึกษา)

คำสำคัญ: การสร้างความหมาย/รูปเคารพ/สังคมไทย/ศาสนา

นุสรรา จิตตเกษม: กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา ระหว่าง พ.ศ.2534 – 2557 (SIGNIFICANCE CREATION FOR GIGANTIC RELIGIOUS OBJECT OF WORSHIP BETWEEN 1991 – 2014) คณะกรรมการควบคุมคุณวุฒิพนธ์:

ปรีดี พิศุกวิวิท, Ph.D., บุญเชิด หนูอ้อม, ปร.ด. 290 หน้า. ปี พ.ศ. 2558.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนาในสังคมไทย กระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา ร่วมกับพิธีกรรม และบุคคล เป็นภาพสะท้อนสังคมไทย ด้านความเชื่อ ค่านิยม พื้นที่ทางสังคม (Social space) ความปรารถนาของคน และการพาณิชย์ โดยคัดเลือกรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนาแบบเจาะจง จำนวน 9 องค์ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ได้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น ชั้นรอง และจากการสังเกตกิจกรรม พิธีกรรม สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก นำเสนอรายงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัยพบว่า รูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนาถูกสร้างขึ้นแล้วในดินแดนไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยและยังคงปรากฏให้เห็นถึงปัจจุบัน แต่ด้วยกาลเวลาที่ยาวนาน กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพหลายอย่างยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่บางอย่างถูกปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมตามความเหมาะสม ค่านิยม และวัตถุประสงค์ในการสร้าง เพื่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ จากกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนาทั้ง 3 ด้าน สามารถสะท้อนสังคมไทยว่า ให้การยกย่องพุทธศาสนาเป็นกระแสหลักตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมคือ ผี และพราหมณ์ และแสดงออกผ่านความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ การกำหนดฤกษ์ยาม และความเชื่อเรื่องเลขมงคล นอกจากนี้การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาแต่ละแห่งเป็นพื้นที่แสดงตัวตนของคนหลายกลุ่มผ่านช่องทางต่าง ๆ และใช้รูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาเป็นสื่อแสดงความปรารถนาของคน โดยความปรารถนาของกลุ่มผู้อำนวยสร้างกับกลุ่มผู้ศรัทธามีความแตกต่างกัน อีกทั้งการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาแต่ละองค์ ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการดำเนินการก่อสร้าง บำรุงรักษา การจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ วัด หรือองค์กรมูลนิธิที่จัดสร้างรูปเคารพ ต้องบริหารจัดการ เพื่อให้องค์การดำเนินการอยู่ได้ ฉะนั้นการตัดสินใจกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการพาณิชย์หรือไม่ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน

55810270: MAJOR: THAI STUDIES; Ph.D. (THAI STUDIES)

KEYWORDS: SIGNIFICANCE CREATION / RELIGIOUS OBJECT OF WORSHIP / THAI SOCIETY/ RELIGIOUS

NUSSARA JITTAKASEM: SIGNIFICANCE CREATION FOR GIGANTIC RELIGIOUS OBJECT OF WORSHIP BETWEEN 1991– 2014. ADVISORY COMMITTEE: PREEDEE PISPUMVIDHI, Ph.D., BOONCHERD NOO-IM, Ph.D. 290 P. YEAR 2015.

This qualitative research aims to study evolution, significance creation, rituals, and people involving in the founding of gigantic religious image of worship in Thai society in terms of belief, value, social space, people's wish, and commerce. The samples of this research, which were purposively selected, include 9 images. The primary and secondary data are from observation of activities, rituals, and interviews from original informants. The findings presentation is in form of descriptive analysis.

The findings show that gigantic religious objects of worship have been founded in the area of Siam which is now the Kingdom of Thailand since Sukothai era. The evolution has occurred in the significance creation of the objects according to the suitability, the value, and the purpose of the objects. It is also reflected that although Buddhism has been acknowledged as the major religion since Sukothai era, spirit worship and Brahmanism have still been practiced. This can be seen from astrology and beliefs in auspicious time and lucky numbers. Apart from that, the founding of the gigantic objects of worship also reflects people's identity and wish. The beliefs of the chair of the founding ceremony and of the devotee are different. Since a great deal of resources are needed for the building process and the maintenance of each object of worship, whether the activities or the rituals hold by the temple or the foundation where the object of worship is housed for gaining financial support is considered commercial or not is depended on individual point of view.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	9
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
วิธีดำเนินการวิจัย.....	25
2 รูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่หีมาในสังคมไทย.....	31
ศาสนาในประเทศไทย.....	31
ความเป็นมาของการสร้างรูปเคารพทางศาสนา.....	40
พระพุทธรูป.....	45
เทวรูป.....	56
รูปเหมือนพระสงฆ์.....	58
รูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่หีมาในสังคมไทย.....	59
3 รูปเคารพขนาดใหญ่หีมาทางศาสนาในปัจจุบัน (พ.ศ. 2534 – พ.ศ. 2557).....	98
กลุ่มพระพุทธรูป.....	99
กลุ่มเทวรูป.....	127
กลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์.....	140

สารบัญ

บทที่	หน้า
4	173
กระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา.....	173
กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ.....	178
กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม.....	204
กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล.....	217
สรุปกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา.....	234
โครงสร้าง (Model) กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในปัจจุบัน: พระพุทธรูป เทวรูป รูปเหมือนพระสงฆ์.....	237
5	
การเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา:	
ภาพสะท้อนสังคมไทย.....	239
กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ.....	239
กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม.....	249
กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล.....	251
คุณค่าที่แสดงถึงความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ที่ใช้ยึดเหนี่ยวนำทางชีวิต.....	252
คุณค่าที่แสดงพื้นที่ทางสังคม (Social space).....	257
ความปรารถนาของคนในสังคม.....	268
การพาณิชย์.....	272
6	277
บทสรุป.....	277
การเปลี่ยนแปลง กระบวนการสร้างความหมาย และภาพสะท้อนสังคมไทย.....	276
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	279
บรรณานุกรม.....	280
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	290

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 กลุ่มพระพุทธรูป จำนวน 3 องค์.....	98
2 กลุ่มเทวรูป จำนวน 2 องค์.....	98
3 กลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์ จำนวน 4 องค์.....	99
4 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – ชื่อรูปเคารพ.....	178
5 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – พุทธลักษณะ/ลักษณะ.....	184
6 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – ขนาด.....	189
7 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – สถานที่ตั้ง.....	196
8 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – ประวัติ/ตำนานการสร้าง.....	202
9 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – แรกเริ่มสร้าง.....	204
10 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – ประจำปี.....	209
11 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – ปกติ.....	213
12 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – ผู้อำนวยการสร้างหลัก.....	216
13 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – เจ้าพิธีกรรม.....	227
14 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – ผู้ร่วมพิธีกรรม.....	229
15 กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา เพื่อเป็นพื้นที่ทางสังคม.....	258
16 กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา: ความปรารถนาของคนในสังคม.....	267
17 กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา: การพาณิชย์.....	271

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดทฤษฎี.....	10
2 พระพุทธรูปหินสลัก เมืองบามิยาน.....	64
3 พระอจนะ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย.....	68
4 พระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ.....	71
5 พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา.....	74
6 พระพุทธไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	79
7 พระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ.....	83
8 พระพุทธไตรรัตนนายก วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ.....	87
9 พระปฐมบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.....	91
10 พระประธานพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม.....	92
11 พระกฤษณ์ โข วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี.....	94
12 พระพุทธมหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา หน้าผาเขาชีจรรย์ จังหวัดชลบุรี.....	95
13 พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ มุมมองจากระยะไกล.....	100
14 พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ พุทธลักษณะเป็นรูปแบบศิลปะสุโขทัย ปางมารวิชัย.....	101
15 ข้อความแสดงบริเวณเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์.....	102
16 พิธีกรรมกราบไหว้พระพุทธรูปมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ.....	105
17 วิธีการอธิษฐานขอพรจากองค์พระพุทธรูป.....	105
18 โลงแก้วบรรจุสังขาร และรูปปั้นเหมือนพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อกษม อาจารย์สุโก).....	106
19 วัดถุมงคลให้เช่าบูชา.....	107
20 พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง ประดิษฐานบนภูเขา หันหน้าเข้าตัวเมืองลำปาง....	109
21 พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง ณ วัดสามัคคีบุญญาราม จังหวัดลำปาง.....	110
22 สถานที่เกี่ยวข้องกับตำนานนางสุชาดา.....	112
23 เครื่องบูชาพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง.....	113
24 บทสวดบูชาพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง.....	114

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
25	หุ่นขี้ผึ้งหลวงปู่หลวง เจ้าอาวาสองค์แรก และเป็นผู้ดำริสร้างพระเจ้านครหลวงศักดิ์สิทธิ์ นครลำปาง..... 115
26	พระนามาภิไธย ภ.ป.ร. ประดิษฐานหน้าผ้าทิพย์..... 117
27	พระพุทธมหามหาราชเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ประดิษฐาน ณ พุทธอุทยานเพชรบุระ จังหวัดเพชรบูรณ์..... 118
28	ป้ายประชาสัมพันธ์พระพุทธมหามหาราชเฉลิมพระเกียรติฯ ใหญ่ที่สุดในโลก..... 121
29	พิธีอัญเชิญชิ้นส่วนแรกของพระพุทธมหามหาราชฯ ขึ้นประดิษฐาน..... 121
30	พระสงฆ์ประกอบพิธีมหาเทวาทิเชกและมหาพุทธานิเชกพระพุทธมหามหาราชฯ..... 122
31	พราหมณ์ประกอบพิธีมหาเทวาทิเชก และมหาพุทธานิเชกพระพุทธมหามหาราชฯ..... 122
32	ป้ายประชาสัมพันธ์ร่วมรับเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใน พิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเบิกพระเนตรพระพุทธมหามหาราชฯ 123
33	เครื่องบวงสรวง พิธีมหาเทวาทิเชกและมหาพุทธานิเชกพระพุทธมหามหาราชฯ..... 123
34	ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ จังหวัดเพชรบูรณ์..... 124
35	สระน้ำขนาดใหญ่ด้านหลังอุทยานจุดเชื่อมโยงไปยังแม่น้ำป่าสักสายเก่า..... 125
36	รูปจำลองพระพุทธมหามหาราชขนาดเล็ก..... 126
37	คำกล่าวบูชาพระพุทธมหามหาราชฯ..... 126
38	พระพิมพ์เนศ ปางนอนเสวยสุข วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา..... 128
39	ป้ายประชาสัมพันธ์พระพิมพ์เนศ วัดสมานรัตนาราม องค์ใหญ่ที่สุดในโลก..... 129
40	ผู้ศรัทธากระซิบหูหนูเป็นวิธีการอธิษฐานขอพรจากพระพิมพ์เนศ..... 130
41	เครื่องถวายองค์พระพิมพ์เนศ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา..... 131
42	คำกล่าวบูชาองค์พระพิมพ์เนศ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา..... 131
43	พระพิมพ์เนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ณ เทวอุทยานพระพิมพ์เนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา..... 134
44	เอกสารประชาสัมพันธ์พระพิมพ์เนศ พระพิมพ์เนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถน ณ เทวอุทยานพระพิมพ์เนศ องค์ใหญ่ที่สุดในโลก..... 134
45	พระสงฆ์ทำพิธีเททองหล่อพระพิมพ์เนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา..... 135

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
46 พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ เสด็จร่วมงานพิธี มหาเทวากิเชก เทศอมงกุฏดอกบัวพระพิฆเนศ วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม.....	136
47 ผู้ศรัทธาร่วมพิธีลงนาม อธิฐานบนชิ้นส่วนพระพิฆเนศ.....	136
48 ผู้ศรัทธาร่วมลงนาม อธิฐานบนตัวหนูพาหนะของพระพิฆเนศ.....	137
49 รูปจำลองพระพิฆเนศขนาดเล็ก บริเวณด้านหน้าพระพิฆเนศองค์ใหญ่.....	138
50 เครื่องถวายบูชาองค์พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา.....	138
51 วิธีการอธิฐานผ่านหนูบริวารของพระพิฆเนศ.....	139
52 คำกล่าวบูชา ขอพระพิฆเนศ อุทธยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	139
53 รูปเหมือนหลวงพ่อด วัดจันทรมณี (บ้านนา) จังหวัดอ่างทอง.....	141
54 พระมหาวิหารจัตุรมุข ประดิษฐานรูปเหมือนหลวงพ่อด วัดจันทรมณี (บ้านนา) จังหวัดอ่างทอง.....	141
55 กิจกรรมทำบุญที่เกี่ยวกับหลวงพ่อด.....	143
56 คำกล่าวบูชาหลวงพ่อด วัดจันทรมณี จังหวัดอ่างทอง.....	143
57 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) อำเภอสี่กิ้ว ริมถนนมิตรภาพ กิโลเมตรที่ 42 จังหวัดนครราชสีมา.....	145
58 ป้ายประชาสัมพันธ์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) องค์ใหญ่ที่สุดในโลก.....	146
59 มหาวิหาร ประดิษฐานสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี).....	146
60 คำกล่าวบูชาสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี).....	148
61 รูปเหมือนหลวงพ่อด ขนาดเล็ก ประดิษฐานด้านหน้ารูปเหมือนหลวงพ่อดองค์ใหญ่.....	148
62 สายสิญจ์โยงมาจากองค์หลวงพ่อดขนาดใหญ่ เพื่อทำพิธีถวายผ้าไตร.....	149
63 คุณสรพงษ์ ชาตรี กับภารกิจในการประชาสัมพันธ์บอกบุญกับผู้มีานมัสการหลวงพ่อด.....	150
64 ภาพถ่ายระยะใกล้ของหลวงพ่อด และบริเวณพุทธอุทยานมหาราช.....	151
65 หลวงพ่อด ณ พุทธอุทยานมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	152
66 เอกสารประชาสัมพันธ์ของมูลนิธิพระเทวราชโพธิสัตว์.....	152
67 พระสงฆ์ทำพิธีบวงสรวงก่อนการก่อสร้างหลวงพ่อด.....	153
68 ผู้อำนวยการสร้างหลักทำพิธีบวงสรวงก่อนการสร้างหลวงพ่อด.....	154
69 พิธีสงฆ์หลวงพ่อด วันสงกรานต์ของทุกปี.....	154

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
70 ผู้ศรัทธาสรงน้ำรูปปั้นจำลองหลวงพ่อทวด (ขนาดเล็ก).....	155
71 ผู้ศรัทธากราบไหว้บูชาหลวงพ่อทวด ด้วยดอกไม้ รูป เทียน ทองคำเปลว.....	155
72 ผู้ศรัทธาปิดทองหลวงพ่อทวดองค์จำลอง (องค์เล็ก).....	156
73 คำกล่าวบูชาหลวงพ่อทวด.....	156
74 คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ผู้อำนวยการสร้างและเป็นประธานมูลนิธิพระเทวราช โพธิสัตว์.....	157
75 ผู้อำนวยการสร้างหลักพร้อมภรรยาเป็นประธานในพิธีสงฆ์น้ำหลวงพ่อทวด.....	158
76 พระสงฆ์ผู้นำพิธีบวงสรวงก่อนการก่อสร้างหลวงพ่อทวด.....	158
77 พระสงฆ์ทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในวันสงกรานต์.....	159
78 ผู้ร่วมพิธีสงฆ์น้ำหลวงพ่อทวด วันสงกรานต์.....	159
79 ผู้ร่วมงานถวายเทียนพรรษาวัชรธรรมาราม ภายในบริเวณสถานที่ตั้งหลวงพ่อทวด.....	160
80 ครอบาเจ้าศรีวิชัย ภาพถ่ายระยะไกลจากถนนซูเปอร์ไฮเวย์สายเหนือ.....	162
81 ครอบาเจ้าศรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย วัดดอยติ จังหวัดลำพูน.....	162
82 บาตรน้ำมนต์ขนาดใหญ่.....	164
83 พิธีถวายบาตรน้ำมนต์ขนาดใหญ่แด่ครอบาเจ้าศรีวิชัย จัดขึ้นในวันที่ 16 เมษายน 2557.....	165
84 อาหารคาวหวานพื้นเมือง ถวายครอบาเจ้าศรีวิชัย.....	165
85 ป้ายประชาสัมพันธ์ ในขบวนแห่รูปปั้นเหมือนครอบาเจ้าศรีวิชัย.....	166
86 ขบวนแห่รูปปั้นเหมือนครอบาเจ้าศรีวิชัย ในพิธีสงฆ์น้ำ วันที่ 16 เมษายน 2557.....	166
87 รูปปั้นเหมือนครอบาศรีวิชัยองค์เท่าจริง ณ เชียงดอย วัดดอยติ จังหวัดลำพูน.....	167
88 ป้ายประชาสัมพันธ์งานบูชาไหว้สาครอบาเจ้าศรีวิชัย วันที่ 11 มิถุนายน 2557.....	168
89 คำกล่าวบูชาครอบาเจ้าศรีวิชัย.....	169
90 เครื่องบูชาครอบาเจ้าศรีวิชัย.....	169
91 วัดดุมงคลรูปครอบาเจ้าศรีวิชัยรูปแบบต่าง ๆ.....	170
92 คณะผู้ศรัทธาจากกรุงเทพฯ ถ่ายภาพร่วมกับเจ้าอาวาส วัดดอยติ จังหวัดลำพูน.....	171
93 พระภิกษุนำสวดมนต์ในพิธีถวายบาตรน้ำมนต์แด่ครอบาเจ้าศรีวิชัย.....	171
94 ชาวบ้านผู้ศรัทธามาร่วมพิธีสงฆ์น้ำครอบาเจ้าศรีวิชัยองค์เล็ก.....	172
95 ป้ายประชาสัมพันธ์งานไหว้ครู วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง.....	220

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
96	สังขารหลวงพ่อกษมบรรจุในโลงแก้ว และรูปหล่อเหมือนหลวงพ่อกษม..... 220
97	รูปถ่ายพระครูวินุตาจารย์คุณ (หลวงพ่อกษม อาจารย์สุโข) ลงอักขระ ไล่กรอบจำหน่าย เป็นเครื่องรางของขลัง..... 221
98	ผู้ศรัทธาเข้าร่วมพิธีไหว้ครูที่วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง..... 221
99	คุณสรพงษ์ ชาตรี กับภารกิจในการเชิญชวนให้ผู้ศรัทธามาร่วมทำบุญกับหลวงพ่โต..... 223
100	คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ เป็นประธานฝ่ายฆราวาสในกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ..... 224
101	ป้ายประชาสัมพันธ์มูลนิธิสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เมตตาบารมี จังหวัดนครราชสีมา..... 225
102	ปกแผ่นบันทึกภาพประชาสัมพันธ์ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา..... 225
103	แผ่นประชาสัมพันธ์เลือกนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่..... 226
104	ตราสัญลักษณ์และเหรียญวัตถุมงคลของหลวงพ่อทวด พุทธอุทยานมหาราช..... 232
105	ลายเส้นภาพไตรภูมิ..... 233
106	จิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระประธาน วัดเกาะพญาเจ่ง จังหวัดนนทบุรี..... 234
107	โครงสร้าง (Model) กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่หมี่มาทาง... 237
108	กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่หมี่มาทางศาสนา ผ่านรูปเคารพ พิธีกรรม และบุคคล..... 263

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รูปเคารพทางศาสนา (Religious object of worship) หมายถึง วัตถุที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นตัวแทน (Representation) ของความเชื่อหรือศาสนา เป็นสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ (Symbol) ในการถูกทำให้แสดงออกซึ่งความศรัทธาต่อลัทธิ ศาสนาของคนในสังคมที่ได้ร่วมกันคิด สร้างให้มีรูปร่าง และลักษณะ ตามคติ ความเชื่อ และรสนิยมของท้องถิ่น ผสมผสานกับประวัติ ตำนาน ข้อมูลจากคัมภีร์ทางศาสนากลายเป็นลักษณะเฉพาะของรูปเคารพแต่ละองค์ ในอดีตก่อนสมัยพุทธกาลได้มีกลุ่มชาวอริยกะ หรืออารยัน (Aryan) ได้อพยพเข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในอินเดีย ชนกลุ่มนี้มีขนบธรรมเนียม ประเพณีและลัทธิความเชื่อเดิมอยู่ก่อนแล้ว มีการนับถือเทวดาจำนวนมาก เทวดาเหล่านั้นมีหน้าที่ปกครองดูแลความสุขของประชาชนรวมทั้งดูแลการปลุกสัตว์ นอกจากนี้ยังมีเทวดาอีกจำพวกหนึ่งอยู่บนสวรรค์ เรียกว่าเทวะ แปลว่า ผู้เปล่งแสง หรือแปลว่า ผู้เล่นสบาย เทวะเหล่านี้มีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เช่น ลม ฟ้า อากาศ เป็นต้น ซึ่งมีชื่อเรียกตรงตามธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านั้น ในเวลาต่อมาจึงได้มีการตั้งชื่อเทวะแต่ละองค์เป็นชื่อเฉพาะ และความคิดในเรื่องลักษณะเหล่านี้ได้เจริญขึ้นตามลำดับ ทำให้การบูชามีรายละเอียดเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน จากความเชื่อดั้งเดิมนี้ได้พัฒนากลายเป็นลัทธิพราหมณ์ ฮินดูและได้แตกแยกออกเป็นหลายนิกายซึ่งบูชาเทพ ผู้เป็นใหญ่แตกต่างกันไป (พระยาธรรมากริชย์, 2549, หน้า 2-9) ต่อมาในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลยังไม่มีการทำพระพุทธรูป คงเนื่องด้วยประเพณีของชาวอินเดีย ห้ามมิให้ทำวัตถุที่เป็นสรีระ แม้เทวรูปสำหรับบูชาในศาสนาพราหมณ์ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีในสมัยนั้น (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2469, หน้า 35) ประกอบกับพุทธวิจนะของพระพุทธองค์ซึ่งทรงแสดงไว้แก่เหล่าพระสงฆ์สาวกก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า พระธรรมจะเป็นสิ่งแทนพระองค์ต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงยังไม่มีการสร้างรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าในระยะเริ่มแรก (เสาวณิต วิงวอน, 2550, หน้า 219) จนกระทั่งในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ราวพุทธศตวรรษที่ 3) พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและทรงส่งคณะสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญแพร่หลายทั้งในประเทศและนอกประเทศอินเดีย ศิลปวัตถุที่สร้างในครั้งนั้นและคงอยู่มาถึงปัจจุบันล้วนเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น แต่ก็ยังไม่ปรากฏว่าศิลปวัตถุเหล่านั้นมีพระพุทธรูป มีเพียงสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าเท่านั้น เช่น รอยพระพุทธรบาท พุทธบัลลังก์ ธรรมจักร เป็นต้น ซึ่งนิยมแกะสลักจากหิน ในเวลาต่อมาตามหลักฐานทาง

โบราณคดี พระพุทธรูปเริ่มสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 7 ในศิลปะคันธารราฐ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2469, หน้า 35) เป็นผลงานศิลปกรรมทางศาสนาที่สำคัญประการหนึ่ง

การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาหรือพระพุทธรูปจึงอาจกล่าวได้ว่าไม่ใช่การสร้างรูปเหมือนของพระพุทธรเจ้า แต่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ ดังนั้นลักษณะพระพุทธรูปของแต่ละสกุลช่างในแต่ละสมัยจึงแตกต่างกันออกไป แต่ยังอยู่ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ที่บ่งบอกว่ารูปนั้นคือพระพุทธรเจ้า โดยมีสัญลักษณ์ที่เรียกว่า มหาปุริสลักษณะ ซึ่งแปลว่า ลักษณะของมหาบุรุษ ประกอบด้วยลักษณะพิเศษ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 ประการ (พระโศภณคณาภรณ์, 2530, หน้า 3) เช่น มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน มีฉวีวรรณดุจสีทอง มีอุณาโลมระหว่างพระขนง เวียนขวา เป็นทักษิณาวัด เป็นตัน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553, หน้า 302) และได้นำพุทธลักษณะดังกล่าวไปประกอบกับเรื่องราวเหตุการณ์ทางพุทธประวัติ ชาดก ตำนาน จึงได้รูปแบบพุทธลักษณะที่เรียกว่า การแสดงปาง (มุทรา) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมระลึกนึกถึงพระพุทธรูปของพระพุทธรองค์

นอกจากพุทธลักษณะเฉพาะ และการแสดงปางของพระพุทธรูปดังกล่าวแล้ว ยังมีลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นอีกประการหนึ่ง คือ ขนาดขององค์พระพุทธรูปซึ่งมีตั้งแต่ขนาดเล็ก ขนาดย่อม ขนาดใหญ่ กระทั่งถึงขนาดใหญ่มหึมา ขนาดที่แตกต่างกันล้วนมีวัตถุประสงค์ในการสร้างที่แตกต่างกันไปด้วย กล่าวคือ พระพุทธรูปขนาดเล็ก หรือพระพิมพ์มีวัตถุประสงค์ในการสร้างแรกเริ่มเป็นเพียงวัตถุที่ระลึก แสดงถึงการที่ได้ไปบูชาสังเวชนียสถานทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในประเทศอินเดีย 4 แห่ง คือ สถานที่ประสูติ (สวนลุมพินี) สถานที่ตรัสรู้ (ตำบลพุทธคยา) สถานที่แสดงพระปฐมเทศนา (ตำบลสารนาถ) และสถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน (เมืองกุสินารา) นอกจากนี้พระพุทธรูปขนาดเล็กหรือพระพิมพ์สร้างขึ้นเพื่อสืบพระพุทธศาสนาตามความเชื่อที่ว่าเมื่อถึงพ.ศ. 5000 พระศาสนาจะเสื่อมลงไม่มีพระสงฆ์ และไม่มีใครสามารถรู้พระธรรมวินัยแล้ว หากได้พบพระพิมพ์และจาริกย้อนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ คาถา เย ธมมา ก็พอจะรู้ได้ว่ามีพระพุทธรเจ้าเป็นพระศาสดา ด้วยเหตุนี้คนโบราณจึงนิยมสร้างพระพิมพ์จำนวนมากบรรจุไว้ในเจดีย์สถาน (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2469, หน้า 64 ; หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ คิศกุล, 2546, หน้า 8) อีกทั้งพระพุทธรูปขนาดเล็กหรือพระพิมพ์ซึ่งมีขนาดเล็กทำให้สะดวกในการนำติดตัวไปสักการบูชา และเผยแพร่ศาสนาด้วย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 44) ส่วนพระพุทธรูปขนาดย่อมใช้ตั้งบูชาในอาคารบ้านเรือน องค์ขนาดใหญ่ใช้ตั้งเป็นประธานในพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ และอาคารอื่น ๆ เพื่อให้คนทั่วไปสักการบูชา สำหรับพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่มหึมาย่อมมีวัตถุประสงค์และแรงบันดาลใจในการสร้างที่สำคัญมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้สร้างต้องใช้ความบากบั่น

อีกทั้งต้องใช้ทรัพยากร วัสดุในการสร้าง แรงงานคน และทุนทรัพย์จำนวนมาก

พระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่มีมาในอดีตพบว่าได้เคยมีการสร้างขึ้นแล้วที่ประเทศอินเดีย (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของเมืองบามิยาน ประเทศอัฟกานิสถาน) โดยพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์ กุษาณะ (ฉัฎฐภัทร จันทวิษ, 2544, หน้า 35-36) พระพุทธรูปหินสลักนี้มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษ ที่ 8-9 เป็นพระพุทธรูปยืน สลักเข้าไปในหน้าผาเป็นคูหา ใช้วิธีการสลักเฉพาะส่วนลำตัวและ พระพักตร์ให้เป็นรูปทรงคร่าว ๆ ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ ตลอดจนการทำจิวรเป็นริ้วนั้นทำโดย การใช้ดินผสมฟางพอกให้ได้รูปทรง ปิดทับด้วยปูนแล้วจึงทาสี ปิดทองคำเปลว พระพุทธรูปหิน สลักมี ขนาดสูง 120 ฟุต (36 เมตร) และ 175 ฟุต (53 เมตร) ตามลำดับ นับว่าการสร้างพระพุทธรูป ขนาดใหญ่ 2 องค์ ที่เมืองบามิยานเป็นการริเริ่มที่จะแสดงภาพพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่เหนือ มนุษย์ธรรมดา ซึ่งเป็นการแสดงถึงสถานภาพของพระองค์ว่าอยู่เหนือมนุษย์ทั่วไป ทรงเป็นมหา บुरुขและอยู่เหนือโลก (โลกุตตร) ซึ่งเป็นคติความเชื่อในพระพุทธรุศาสนิกายมหายาน จากเมือง บามิยาน แนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีมาเช่นนี้ได้ส่งผ่านไปยังประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่น ในประเทศจีนพบภาพสลักพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ถ้ำผาหยุนกั๋ง (Yungang Grottoes) และถ้ำผาหลงเหมิน (Longmen Grottoes) ส่วนในประเทศญี่ปุ่นพบ ประติมากรรมสำริดรูปพระศยานิพุทธรุไวโรจนะขนาดใหญ่ที่เมืองนารา (Nara) สร้างขึ้นในช่วง คริสต์ศตวรรษที่ 8 (ผาสุข อินทรารุข, 2545, หน้า 34) เมื่ออารยธรรมอินเดียแผ่เข้าสู่ดินแดนใน ประเทศไทยทั้งทางตรง และทางอ้อมผ่านอาณาจักรต่าง ๆ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมอันเนื่องด้วยศาสนา เป็นแรงบันดาลใจของพัฒนาการทางด้านศิลปะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ไชศรี ศรีอรุณ, 2541, หน้า 63) และมีพัฒนาการผสมกลมกลืนกับรสนิยมท้องถิ่น ภายใต้อำนาจของทรัพยากร และความชำนาญของช่างผู้สร้างสรรค์ ซึ่งได้สะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญา และ ค่านิยมของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

พระพุทธรูปขนาดใหญ่มีมาที่สร้างในประเทศไทยพบแพร่หลายอยู่ทุกพื้นที่ตั้งแต่ สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2557) โดยมีคำเรียกเพื่อแสดงขนาดของพระวรกายที่ใหญ่ เช่น พระพุทธรูปล้านตื้อ ประดิษฐานบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ จังหวัดเชียงราย โดยคำว่า นว แปลว่า เก้า จำนวน 9 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 608) ส่วนคำว่า ล้านตื้อ หมายถึง หน่วยจำนวน โบราณ มีค่าเท่ากับสิบล้านล้านในปัจจุบัน ซึ่งแสดงถึงขนาดและน้ำหนักที่มีปริมาณมากขององค์ พระพุทธรูปองค์นี้ หรือ พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา คำว่า ตน แปลว่า ตัว (สำหรับ พระพุทธรูปใช้สรรพนามว่า องค์) และ หลวง แปลว่า ใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 316, 878) จึงหมายความว่า พระพุทธรูปมีขนาดใหญ่ (ปฐุม หงษ์สุวรรณ, 2554, หน้า 266-267) เป็นต้น ทั้งสองคำนี้นิยมใช้เรียกพระพุทธรูปทางภาคเหนือของประเทศไทย นอกจากนี้ยังพบคำว่า

หลวงพ่อดุ หลวงพ่อใหญ่ ซึ่งเป็นคำเรียกพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ทั่วไป อย่างไรก็ตามยังมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่กว่าปกติอีกหลายเท่า ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีหีมา เช่น พระอจนะ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย พระพุทธไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระกฤษณ์โข วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี พระศรีศากยทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม พระพุทธมหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา หน้าผาเขาชีจรรย์ จังหวัดชลบุรี เป็นต้น

ปัจจุบันรูปเคารพขนาดใหญ่มีหีมาทางศาสนาในประเทศไทยมีจำนวนการสร้าง รวมทั้งขนาดที่ใหญ่เพิ่มมากขึ้น นอกจากพระพุทธรูปแล้วยังมีรูปเคารพทางศาสนาอื่น ๆ ที่มีความหลากหลายด้านรูปแบบประติมานวิทยา (Iconography) ตามลัทธิความเชื่อของคนในสังคม เช่น รูปเคารพทางศาสนาพุทธนิกายมหายาน รูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์ อินดู เทพ เทวดารวมทั้งรูปเหมือนพระสงฆ์ที่มีปฏิปทาสูง เป็นต้น โดยนิยมใช้คำประสาสัมพันธว่า ใหญ่ที่สุดในโลก ต่อท้ายชื่อ เช่น พระโพธิสัตว์กวนอิม องค์ใหญ่ที่สุดในโลก พระศรีอริยเมตไตรย องค์ใหญ่ที่สุดในโลก พระพิฆเนศ องค์ใหญ่ที่สุดในโลก หลวงพ่อทวด องค์ใหญ่ที่สุดในโลก สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) องค์ใหญ่ที่สุดในโลก เป็นต้น

ปรากฏการณ์การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มีหีมาทางศาสนาในประเทศไทยจึงเป็นปรากฏการณ์ที่มีความน่าสนใจในการเข้าใจบริบททางสังคมที่ทำให้เกิด และสืบเนื่อง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพของคนในสังคมตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาระบวนการสร้างสัญลักษณ์และความหมายให้กับรูปเคารพแต่ละองค์ที่ต้องการสื่อสารให้สังคมได้รับรู้ไปในทิศทางที่ต้องการ สำหรับปัจจุบันเลือกศึกษาเฉพาะรูปเคารพขนาดใหญ่มีหีมาทางศาสนาที่ใช้คำประสาสัมพันธว่า ใหญ่ที่สุดในโลก โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพสะท้อนสังคมไทยในเรื่องพุทธศาสนาและเรื่องต่าง ๆ จากการสำรวจเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาทางด้านประติมากรรมที่เกี่ยวกับรูปเคารพขนาดใหญ่มีหีมาทางศาสนาส่วนใหญ่เน้นการศึกษาด้านประวัติศาสตร์เพื่อหาความเป็นมา อายุ ยุคสมัยในการสร้าง และด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ที่เน้นการวิเคราะห์รูปแบบลักษณะประติมานวิทยา แต่มีการศึกษาเชื่อมโยงรูปเคารพในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย (Signifier) กับคติความเชื่อของสังคม (Signified) และภาพสะท้อนสังคมไม่มากนัก รวมถึงไม่ได้ตั้งคำถามในมุมมองว่าคติความเชื่อที่เกิดจากรูปเคารพเหล่านั้น มีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด เป็นคติที่เป็นความเห็นถูก หรือเป็นเพียงมายาคติที่คนในสังคมทำตามกัน โดยขาดการวิจัย ตรวจสอบให้เหมาะสม และไม่ได้ศึกษาประเด็นภาพสะท้อนสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1. คุณค่าที่แสดงถึงความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ที่ใช้ยึดเหนี่ยวนำทางชีวิต
2. คุณค่าที่แสดงพื้นที่ทางสังคม (Social space)
3. ภาพสะท้อนสังคมในด้านการพาณิชย์
4. ภาพสะท้อนสังคมในด้านการแสดงความปรารถนาของคน

โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาแบบสหวิทยาการเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สังคมวิทยา คณิตศาสตร์ วิทยา ฯลฯ ในการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในมุมมองที่แตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมาเพื่อจะสามารถอธิบายปรากฏการณ์การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในสังคมไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และเปิดเผยกระบวนการทางสัญญาของรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาที่ได้ส่งผลต่อคติความเชื่อทางพุทธศาสนาในปัจจุบัน

คำถามการวิจัย

1. การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในสังคมไทยเกิดขึ้นได้อย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงเมื่อไร อย่างไร และเพราะอะไร
2. กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาเป็นอย่างไร
3. การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาสะท้อนภาพของสังคมไทย ด้านความเชื่อ ค่านิยม พื้นที่ทางสังคม ความปรารถนาของคน และการพาณิชย์ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนามาร่วมกับพิธีกรรม และโดยบุคคล
3. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนสังคมไทย ที่เป็นผลมาจากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา ด้านความเชื่อ ค่านิยม พื้นที่ทางสังคม ความปรารถนาของคน และการพาณิชย์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทงศาสนาในสังคมไทย
2. ได้องค์ความรู้เรื่องกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทงศาสนาในสังคมไทย
3. ได้เข้าใจรูปแบบ (Model) การจัดสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทงศาสนาในสังคมไทย
4. ได้เข้าใจภาพสะท้อนของสังคมไทย ด้านความเชื่อ ค่านิยม พื้นที่ทางสังคม ความปรารถนาของคน และการพาณิชย์
5. สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาอนุรักษ์ ส่งเสริม การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทงศาสนาต่อไปในอนาคต

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
 - ศึกษารูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทงศาสนาที่สร้างขึ้น และตั้งอยู่ในราชอาณาจักรไทย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะลงสำรวจภาคสนาม ดังนี้
 - 1.1 ศึกษาเฉพาะรูปเคารพทางศาสนาที่มีขนาดใหญ่มหิมาทงที่สามารถมองเห็นได้ชัดจากระยะไกล และรูปเคารพตั้งเป็นประธานของสถานที่นั้น ๆ
 - 1.2 รูปเคารพที่สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2534 เลือกศึกษาเฉพาะองค์ที่ใช้คำประชาสัมพันธ์เป็นลายลักษณ์อักษรว่า ใหญ่ที่สุดในโลก
 - 1.3 ศึกษาเฉพาะรูปเคารพที่สร้างเสร็จเรียบร้อย ก่อนพ.ศ. 2557
 - 1.4 ศึกษาเฉพาะรูปเคารพที่มีประวัติ ดำเนินสามารถติดตามสืบค้นได้ และสามารถสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสร้างหรือผู้เกี่ยวข้องได้
 - 1.5 ศึกษาเฉพาะรูปเคารพที่มีความสำคัญต่อชุมชน บ้านเมือง ได้รับการนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์
 - 1.6 ศึกษาเฉพาะรูปเคารพที่มีกิจกรรมหรือพิธีกรรมให้ประชาชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมจากการสำรวจรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทงศาสนาตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ทั้ง 6 ข้อ สามารถคัดเลือกได้จำนวน 9 องค์ ได้แก

1. พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ สถานที่ตั้ง วัดม่วง ตำบลหัวสะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ขนาดความสูง 95 เมตร หน้าตักกว้าง 63.05 เมตร ปางมารวิชัย เริ่มสร้างพ.ศ. 2534
 2. พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด) สถานที่ตั้ง วัดจันทรงษ์ (บ้านนา) อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ขนาดความสูง 9.9 เมตร หน้าตักกว้าง 6 เมตร 9 นิ้ว นิ่งขัดสมาธิ เริ่มสร้างพ.ศ. 2539
 3. สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (โต พรหมรังสี) สถานที่ตั้ง อำเภอสีคิ้ว ริมถนนมิตรภาพ กิโลเมตรที่ 42 จังหวัดนครราชสีมา ขนาดความสูง 13 เมตร หน้าตักกว้าง 8 เมตร 1 นิ้ว นิ่งขัดสมาธิ เริ่มสร้างพ.ศ. 2541
 4. พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง สถานที่ตั้ง วัดสามัคคีบุญญาราม (วัดคอยหลวงปู่หลวง) ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ขนาดความสูง 28 เมตร หน้าตักกว้าง 9.99 เมตร ปางนาคปรก เริ่มสร้างพ.ศ. 2545
 5. พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข สถานที่ตั้ง วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ขนาดความสูง 16 เมตร ยาว 22 เมตร ปางนอนเสวยสุข เริ่มสร้างพ.ศ. 2552
 6. พระพิฆเนศ สำริด สำเร็จ สมปรารถนา สถานที่ตั้ง เทวอุทยานพระพิฆเนศ อำเภอกลองเชื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ขนาดความสูง 39 เมตร ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา เริ่มสร้างพ.ศ. 2552
 7. หลวงพ่อทวด สถานที่ตั้ง พุทธอุทยานมหาราช ริมถนนสายเอเชีย หลักกิโลเมตรที่ 44 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขนาดความสูง (รวมฐาน) 51 เมตร หน้าตักกว้าง 24 เมตร นิ่งขัดสมาธิ เริ่มสร้างพ.ศ. 2553
 8. ครุบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย สถานที่ตั้ง วัดพระธาตุคอดอยดี ตำบลคอดอยดี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ขนาดความสูง 21 เมตร หน้าตักกว้าง 18 เมตร นิ่งขัดสมาธิ สร้างเมื่อพ.ศ. 2554
 9. พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ประดิษฐาน พุทธอุทยานเพชรบุระ (ตรงข้ามสถาบันการพลศึกษา) ถนนสายสระบุรี-หล่มสัก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ปางนั่งขัดสมาธิ ทรงเครื่องกษัตริย์ สูง 16.58999 เมตร หน้าตักกว้าง 11.984 เมตร เริ่มสร้าง พ.ศ. 2554
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - ศึกษารูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - 2.1 ศึกษาประวัติความเป็นมาของรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในอดีตเพื่อให้เห็นพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ได้แก่ ผู้อำนวยสร้าง ลักษณะประติมาน สถานที่ตั้ง

ความเชื่อ ตำนาน ความศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพ เป็นต้น

2.2 ด้านกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา
ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ (ชื่อของรูปเคารพ พุทธลักษณะ/
ลักษณะ สถานที่ตั้ง ประวัติ/ตำนาน ขนาด ฯลฯ)

2.2.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม (พิธีแรกเริ่มสร้าง พิธีประจำปี
พิธีปกติ ฯลฯ)

2.2.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล (ผู้อำนวยการสร้างหลัก
เจ้าพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม)

2.3 ด้านสังคมศึกษาภาพสะท้อนของสังคมไทยจากกระบวนการสร้างความหมาย
ให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา ด้านวิถีชีวิต ด้านคุณค่า ด้านพื้นที่ทางสังคม

3. ขอบเขตด้านเวลา

ศึกษารูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ตั้งแต่สมัยสุโขทัย
ถึงพ.ศ. 2533 ศึกษาประวัติความเป็นมาเพื่อแสดงพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงในการสร้างรูปเคารพ
และช่วงที่ 2 พ.ศ. 2534 – พ.ศ. 2557 เป็นช่วงเวลาที่เริ่มมีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทาง
ศาสนาจำนวนมาก มีความหลากหลาย และใช้คำประสาสัมพันธว่า “ใหญ่ที่สุดในโลก”

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา หมายถึง ประติมากรรม (Sculpture) รูปเหมือน
หรือรูปในจินตนาการที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นตัวแทนทางศาสนา ในการเคารพและการประกอบ
พิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละศาสนา สร้างด้วยวัสดุและเทคนิควิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีขนาดรูปร่าง
รูปทรงที่ใหญ่มาก โดยพิจารณาจากขนาดความสูง (ยืน เดิน นั่งบนที่นั่ง) ขนาดความยาว (นอน)
ขนาดหน้าตัก (นั่ง) และรูปเคารพต้องตั้งเป็นประธานของสถานที่นั้น ๆ สามารถมองเห็นได้ชัดใน
ระยะไกล (นอกพื้นที่ตั้ง) หากรูปเคารพอยู่ในอาคาร ในการก่อสร้างต้องสร้างรูปเคารพก่อน แล้วจึง
สร้างอาคารคลุม

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง กระบวนการในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทาง
ศาสนาที่ค่อย ๆ ค่อยคลายไปจากเดิม

กระบวนการสร้างความหมาย หมายถึง วิธีการสื่อสารระหว่างผู้อำนวยการสร้างหลักกับ
บุคคลภายนอกซึ่งจะทำให้เข้าใจความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาไปในทิศทาง

ที่ต้องการ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ การสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และการสร้างความหมายผ่านบุคคล

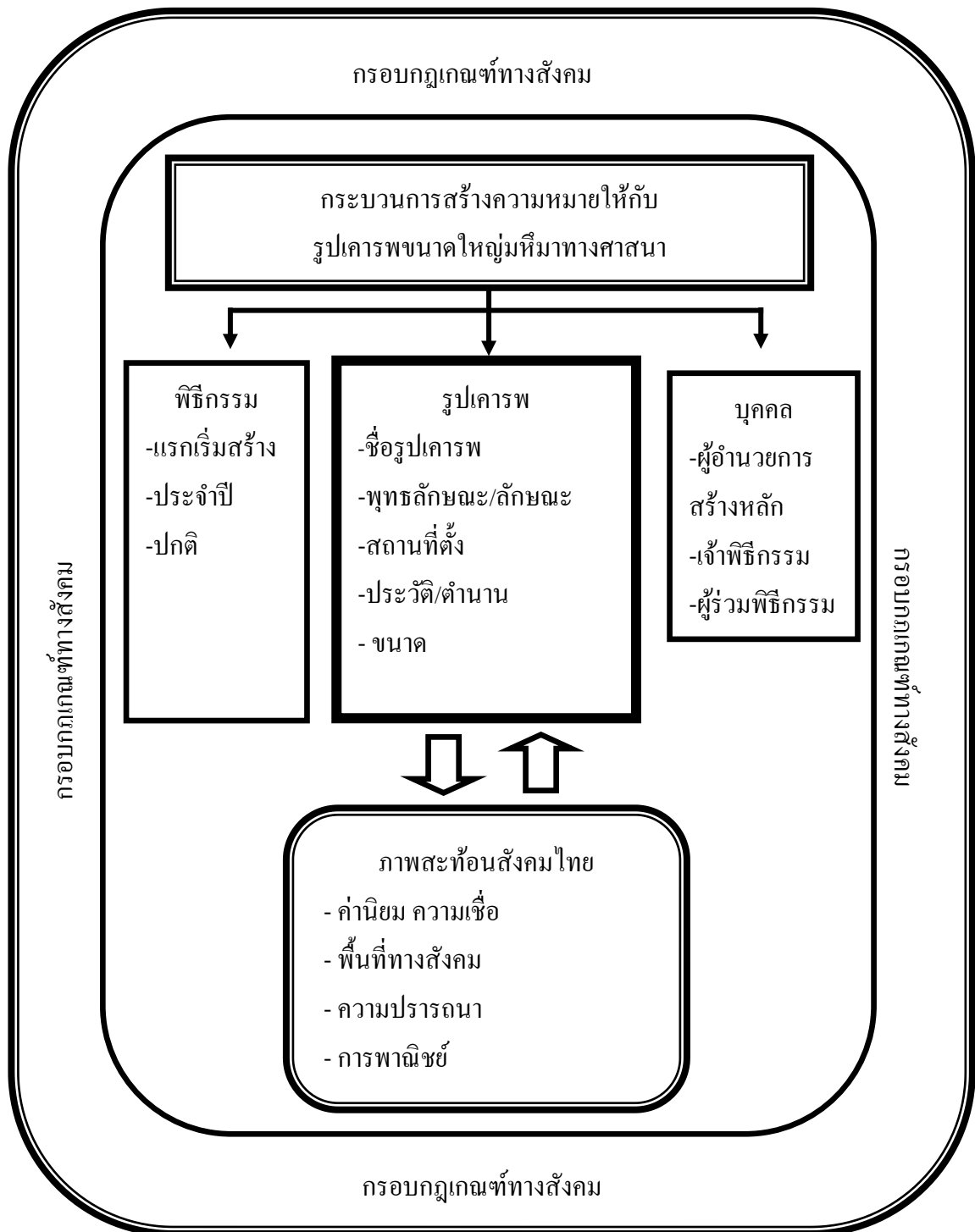
กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

1. รูปเคารพทางศาสนาในแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีแบบแผนเฉพาะชุมชน ซึ่งคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ได้ร่วมกันสร้างและกำหนดคุณค่า แม้ว่าจะมีที่มา และแรงบันดาลใจในการสร้างจากความเชื่อเดียวกัน แต่สำหรับคนต่างวัฒนธรรมรวมถึงต่างช่วงเวลา อาจสร้างหรือมองรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามรูปเคารพแต่ละองค์มีบางอย่างเป็นจุดร่วมเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้อาศัยการศึกษาจุดร่วมก่อน เพื่อหาจุดต่าง โดยเริ่มศึกษาจากรูปเคารพที่สร้างในอดีต

2. การศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนา ผู้วิจัยต้องสืบค้นหาเหตุที่มาในการสร้าง โดยนำเหตุการณ์ และบริบททางสังคมในแต่ละสมัยมาวิเคราะห์จึงจะสามารถเข้าใจปรากฏการณ์นั้นได้

3. การสร้างรูปเคารพมีคติในการสร้างสืบเนื่องมาจากโบราณ และบางแห่งอาจมีความเกี่ยวข้องกับระบบการพาณิชย์ โดยอาศัยการสร้างรูปเคารพให้มีขนาดใหญ่มหึมา และใช้คำประชาสัมพันธ์ว่ามีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งจะได้รับคามสนใจเป็นพิเศษจากสื่อมวลชน และคนทั่วไปในสังคม ทำให้คนเกิดความต้องการไปเที่ยวชม ร่วมทำบุญ ร่วมทำกิจกรรมหรือพิธีกรรม จึงก่อให้เกิดการใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ เช่น ค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าที่พัก ค่าทำบุญ ค่าวัตถุมงคล ของที่ระลึก ของฝาก เป็นต้น ก่อให้เกิดการหมุนเวียนของกระแสเงินในพื้นที่ตั้งรูปเคารพนั้น ส่งผลให้พื้นที่นั้นเกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ เกิดธุรกิจการค้า อาชีพ ทำให้คนในพื้นที่มีรายได้ และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในทางกลับกันการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาอาจนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมได้ด้วยเช่น ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาสังคม เป็นต้น

ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นภาพกรอบแนวคิดในการศึกษา กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนา ระหว่าง พ.ศ. 2534 – 2557 ได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

จากภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย สามารถอธิบายได้ดังนี้ กฎเกณฑ์ทางสังคมนั้นเป็นสิ่งที่หล่อหลอมความคิด ทักษะคิด ค่านิยม และกำหนดพฤติกรรม ในการแสดงออกต่อกระบวนการสร้างความหมาย ให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา เนื่องจากไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาได้เองอย่างลอย ๆ แต่ทุกสิ่งเกิดขึ้นมาได้ต้องมีฐานความคิด ซึ่งได้มาจากกรอบกฎเกณฑ์ทางสังคมทั้งนั้น โดยในการวิจัยนี้ จะพิจารณากระบวนการสร้างความหมายให้รูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม และส่วนที่เป็นนามธรรม ในส่วนของรูปธรรมนั้นแบ่งพิจารณาได้เป็น 3 ประการ คือ พิจารณาผ่านรูปเคารพ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญมากที่สุด สำหรับพิธีกรรม รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ ผู้อำนวยการสร้าง เจ้าพิธีกรรม และผู้ร่วมพิธีกรรม เป็นสัญลักษณ์ที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุนให้รูปเคารพนั้นมีความหมายไปในทิศทางที่ต้องการ มีความสำคัญ มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ต้องการของคนและสังคม และในส่วนของนามธรรม แบ่งพิจารณาศึกษา 4 ด้าน คือ ด้านความเชื่อ ค่านิยม ด้านพื้นที่ทางสังคม ด้านความปรารถนาของคน และด้านการพาณิชย์ เพื่อเป็นภาพสะท้อนของสังคมไทยในยุคสมัยที่สร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา ระหว่าง พ.ศ. 2534 – 2557 สามารถแบ่งประเภทเอกสารหลักที่ จะใช้เป็นข้อมูล และแนวคิดในการทำวิจัยครั้งนี้ได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อของคนไทย

เอเดรียน สโนดกราส (2541) กล่าวว่า สัญลักษณ์ (Symbol) มาจากภาษากรีก คือ sym และ ballo แปลว่า ขวางไปพร้อมกัน หมายถึง วิธีการที่สัญลักษณ์นำจิตของมนุษย์ไปสู่สิ่งที่มันอ้างถึง ในความหมายตามแนวคิดของอินเดีย คือ ยกกระต๊อบจิตใจได้ (anagogic มาจากคำว่า anago เป็นภาษากรีก แปลว่า ยกสูงขึ้น) (Livingstone, 1962, p. 57) หมายถึง การทำความเข้าใจให้สูงขึ้น ไปสู่ความหมายเหนือรูปธรรม สัญลักษณ์ทำหน้าที่เป็นสะพานทางปัญญาที่เชื่อมสิ่งที่เรามองเห็น เข้ากับสิ่งที่เรามองไม่เห็น เชื่อมสิ่งที่มีความตัวตนเข้ากับสิ่งที่ไร้รูปแบบ และเชื่อมสิ่งที่เราอธิบายได้เข้ากับสิ่งที่เราอธิบายไม่ได้ สัญลักษณ์เป็นเครื่องช่วยยืนยันว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นจริงระดับต่าง ๆ ที่เทียบเคียงกันได้ สัญลักษณ์ไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เราเห็นและสัมผัสจับต้องได้เท่านั้น สัญลักษณ์ยังสามารถแสดงได้ด้วยลักษณะอื่น ๆ อีก ได้แก่ ดำนาน พิธีกรรม เป็นต้น

สนิท สมัครการ (2539, หน้า 51-53) เรื่อง ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา ได้นำเสนอความเชื่อด้านมายาศาสตร์ (The Science) และลัทธิวิญญาณ (Spirit cults) ในสังคมไทยว่า ลัทธิวิญญาณหรือความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจ รวมทั้งเจ้าพ่อและเทวดา

ทั้งหลายนั้น คงมีอยู่กับประชากรในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมทั้งคนไทยเผ่าต่าง ๆ มาแล้วก่อนสมัยที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามาสู่อาณาจักรบริเวณที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ในอดีต พุทธศาสนามีส่วนของมายาศาสตร์น้อยที่สุด หรือไม่มีเลยก็ว่าได้ แต่ส่วนของลัทธิวิญญาณนั้น นับว่ามีอยู่แต่ต้น เพราะแนวปรัชญาเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิดในชาติต่าง ๆ ย่อม สอดคล้องกับการยอมรับว่ามีวิญญาณอยู่แล้ว

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2552, หน้า 39-41) กล่าวถึงสถาบันศาสนาในสังคมไทย: ลักษณะ การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาว่าสถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ ของสมาชิกในสังคมเป็นอย่างยิ่ง สถาบันนี้ยังเป็นสถาบันที่คอยควบคุมทางสังคม เพื่อให้สมาชิกได้ กระทำตามพฤติกรรมที่สังคมได้คาดหวังไว้ ศาสนาในแง่ของสังคมวิทยา มีความหมายถึงศาสนา ใหญ่ ๆ ที่มีคนนับถือเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเชื่อเรื่องคำสอน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ความหมายที่ สำคัญยิ่ง เอมีล เดอร์คไฮม์ กล่าวไว้ว่า ศาสนาเป็นที่รวมของระบบแห่งความเชื่อและการปฏิบัติ ต่าง ๆ ทำให้มนุษย์ผูกพันเป็นชุมชนเดียวกัน สถาบันศาสนาเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์มีความต้องการ ด้านอารมณ์ ความกลัวในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ในอดีต ศาสนาเกิดขึ้นอาจจะเป็นเครื่องมือทางสังคมที่จะ ควบคุมสมาชิกให้ทำตามระเบียบกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานทางสังคม โดยการอ้างถึงสิ่งเหนือ ธรรมชาติหรือความสุขสูงสุดที่บุคคลจะได้รับทำให้เกิดระเบียบ ความเชื่อและสมาชิกในสังคม ปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นสถาบันในที่สุด ในสังคมไทย ศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งมีความผูกพันเป็นลักษณะเฉพาะที่มีในสังคมไทย สมาชิกในสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ เป็นอย่างมาก ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนากับสังคมไทยมีหลายอย่างคือ สังคมไทยยอมรับ ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็ยอมรับศาสนาอื่นด้วย จะเห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกของทุกศาสนา พุทธศาสนาได้เป็นบ่อเกิดแห่ง ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีหลาย ๆ อย่างจนเป็นค่านิยม วิถีชีวิตของคนไทย สถาบันพุทธศาสนา ยังเป็นแหล่งรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น เพื่อจัดความขัดแย้งภายในสังคมด้วย

ลักษณะความเชื่อในพุทธศาสนาของคนไทยทั้งชาตินั้น มีลักษณะเป็นพุทธแบบไทย ซึ่ง แตกต่างจากพุทธแบบจีน แบบญี่ปุ่น ทั้งนี้เนื่องจากก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแพร่ในแผ่นดินที่ เรียกว่า ประเทศไทยปัจจุบัน ได้มีศาสนาพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว มีการผสมผสานกันระหว่างศาสนา พราหมณ์และพุทธศาสนา แม้ว่าพุทธศาสนาจะดูว่ามีอิทธิพลมากกว่า แต่ศาสนาพราหมณ์ก็แทรกอยู่ใน พิธีกรรมต่าง ๆ จนกลายเป็นพุทธแบบไทยไป นอกจากนี้ความเชื่อในหลักธรรมตามพุทธศาสนา ยังแตกต่างกันไปด้วยซึ่งขึ้นอยู่กับสติปัญญาของผู้นับถือ อาจพบว่ามี ความแตกต่างกันตามภาค ต่าง ๆ หรือท้องถิ่น หรือชุมชนอีกด้วย จากการศึกษาของวิลเลียม คลาสเนอร์ (2511, pp. 160-190)

พบว่า มีคติพราหมณ์และลัทธิถือผีสางเทวดา ปะปนอยู่ในพุทธศาสนาเป็นอย่างมากจนอาจเรียกว่าคติของพราหมณ์ ลัทธิถือผีสางเทวดาและพุทธศาสนาอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ (2550) เรื่อง คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ. 1726-พ.ศ. 2006 สรุปว่า ชนเผ่าไทยอพยพมาสู่ลุ่มแม่น้ำปิง ยม น่าน ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 ชนเผ่าไทยพวกนี้มีระบบความเชื่อเรื่องพลังเหนือธรรมชาติซึ่งสถิต ณ ภูเขา แม่น้ำ ท้องฟ้า แผ่นดิน ป่าเขา และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จารึกสมัยสุโขทัยแสดงให้เห็นคติความเชื่อดั้งเดิมดำรงอยู่ แม้ว่าคนในสังคมสุโขทัยจะนับถือศาสนาพุทธ การผสมผสานความเชื่อในอาณาจักรสุโขทัยเป็นไปอย่างราบรื่น ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์มีระบบความเชื่อที่ซับซ้อนนำมาใช้เพื่อสนับสนุนสิทธิธรรมทางการเมืองและทัศนภาพที่เห็นมนุษยธรรมดาของกษัตริย์ ความเชื่อเหล่านี้ไม่ขัดแย้งกับมาตรฐานจริยธรรมและจารีตประเพณีของผู้คนในสังคม ความสำเร็จของการผสมผสานคติความเชื่อสมัยสุโขทัย แสดงออกมาในรูปของศิลปกรรม ข้อความในจารึก และกุศโลบายในการปกครอง จากเอกสารข้างต้นเห็นว่าในสังคมไทยเป็นสังคมที่มีการรับนับถือเรื่องผีบรรพบุรุษ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนาอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน เป็นลักษณะเฉพาะของพุทธศาสนาแบบไทย ช่วยสนับสนุนระบบการปกครอง สร้างความมั่นคงทางจิตใจ ก่อเกิดความสงบสุขของบ้านเมือง

2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับรูปเคารพทางศาสนา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2469, หน้า 35) ทรงพระนิพนธ์เรื่องตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ โดยศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูป (ในอินเดีย) จากหลักฐานทางโบราณคดี พระพุทธรูปเริ่มทำขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 7 ในศิลปะคันธารราช โดยก่อนหน้านี้นิยามทำรูปพระพุทธรูป แต่จะทำเป็นรูปสิ่งอันสมมติไว้แทน ดังเช่น เมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรรมทำเป็นรอยพระบาท หรือเป็นม้าผูกเครื่องไม่มีคนขี่ ตอนตรัสรู้ทำเป็นรูปพุทธบัลลังก์ตั้งอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ตอนปฐมเทศนาทำเป็นรูปกงจักร มีรูปกวางประกอบ ในเรื่องตอนอื่นมักทำเป็นรูปพุทธอาสน์หรือกงจักรแทนพระพุทธรูป จนถึงเมื่อเสด็จเข้าสู่พระนิพพานทำเป็นรูปพระสถูป เหตุที่ไม่ทำพระพุทธรูปคงเป็นด้วยประเพณีของชาวอินเดีย ที่ห้ามมิให้ทำวัตถุที่เป็นสรีระ แม้เทวรูปสำหรับบูชาในศาสนาพราหมณ์ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีในสมัยนั้น

นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2548) ในตำนานพระพุทธรูปสำคัญ ยังได้ทรงให้ข้อมูลประวัติที่มา ลักษณะ ขนาดของพระพุทธรูปสำคัญ พร้อมภาพประกอบ รวมทั้งที่ประดิษฐานซึ่งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และวัดทั่วประเทศไทย

กรมศิลปากร (2545) เรื่อง พระพุทธรูปสำคัญ เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ พระพุทธรูป ตั้งแต่ความหมายของพระพุทธรูป การสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย ประโยชน์ใน การศึกษาลักษณะพระพุทธรูป ประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธรูป และการกำหนดความสำคัญของ พระพุทธรูปสำคัญ ซึ่งคัดเลือกจากคุณค่าทางศิลปกรรม มีความสำคัญด้านประวัติการสร้างและอายุ และเป็นพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพสักการะ เลื่อมใสของมหาชนอย่างสูง จากคุณสมบัติ ดังกล่าวกรมศิลปากรจึงมอบหมายให้กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ในขณะนั้น (ปัจจุบันเป็น สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์) ดำเนินการคัดเลือกพระพุทธรูปได้ทั้งสิ้น 134 องค์ โดย พิจารณาจากหนังสือตำนานพระพุทธรูปสำคัญ วัตถุประสงค์กรุงรัตนโกสินทร์ ทะเบียนโบราณสถาน ทั่วราชอาณาจักร และรายชื่อที่สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเสนอแนะ

ตำราพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามพระมติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต- ชิโนรส (2550) ให้ข้อมูลที่มาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต ชิโนรสทรงตรวจสอบพระอิริยาบถของพระพุทธรูปเจ้า ที่มีปรากฏในพระคัมภีร์ต่าง ๆ รวมได้ 40 ปาง แล้วหล่อขึ้นด้วยทองแดง นอกจากนี้ยังมีข้อมูลเกี่ยวกับตำนานและอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ด้วย

ผาสุข อินทราวุธ (2524) ใน รูปเคารพในศาสนาฮินดู สรุปความได้ว่า ในยุคพระเวทไม่ ปรากฏว่ามีวัดหรืออาคารอันเป็นที่สถิตของเทพเลย มีแต่กล่าวถึงไฟที่จุดในสภา แสดงว่ามีสภาที่ ประดิษฐานกองไฟเพื่อประชาชนมาชุมนุมกันประกอบพิธีกรรมในบางโอกาสเท่านั้น ส่วนรูปปั้น นั้นไม่มีหลักฐานว่ามีการทำในยุคต้น ๆ จะนิยมใช้สัญลักษณ์แทนรูปเทพและเทพี ไม่นิยมสร้างเป็น รูปมนุษย์ นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีการใช้รูปสัตว์แทนรูปเทพอีกด้วย เทพสำคัญในศาสนาฮินดู ได้แก่ พระศิวะ พิฆเนศ กรรตติเกยะ (ขันตกุมาร) พระวิษณุ พระพรหม เทพประจำทิศทั้ง 8 ทิศ สำหรับพิฆเนศ หรือชื่ออื่น ๆ เช่น คณปติ เอกทนต์ คานนนะ คณศ เป็นต้น ในคัมภีร์ต่าง ๆ มี เรื่องราวกำเนิดที่แตกต่างกันไปแต่อย่างไรก็ตาม คงถือกำเนิดมาจากพระศิวะและนางปารวตี และ เป็นเทพเจ้าแห่งอุปสรรค ปัจจุบันเป็นที่นับถือของชาวฮินดู เมื่อจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือจัดงานฉลองเกี่ยวกับศาสนาทุกครั้งจะต้องสักการะพระพิฆเนศก่อน เพื่อให้พิธีกรรมและงาน ดังกล่าวสำเร็จลุล่วงไปโดยปราศจากอุปสรรค

สันติ เล็กสุขุม (2544) เรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) การเริ่มต้นและ การสืบเนื่องงานช่างในศาสนา เนื้อหากล่าวถึงวัฒนธรรมทางศาสนาที่มีป้อนเกิดมาจากอินเดียได้ ก่อให้เกิดระบบกษัตริย์ ทำให้มีพัฒนาการด้านระเบียบการปกครองเชื่อมโยงแคว้นต่าง ๆ มา

โดยลำดับจนถึงปัจจุบัน พระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ได้ก่อให้เกิดงานช่าง หรือ ศิลปกรรมในศาสนาไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ซึ่งได้แบ่งงานช่างดังกล่าวออกเป็น 2 ส่วนคือ ก่อน พุทธศตวรรษที่ 19 และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา ในแต่ละช่วงมีการสร้างรูปเคารพทางศาสนา ทั้งพุทธศาสนาเถรวาทหินยาน ลัทธิมหายาน รวมทั้งเทวรูปในศาสนาพราหมณ์ด้วย

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (2553, หน้า 11-12) ใน พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยหลังต่อมาได้มีการทำรูปพระพุทธรูปปฏิมารวมอยู่ในองค์ประกอบที่ แสดงพุทธประวัติ คนที่เห็นจะทราบเรื่องราวว่าเป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนใด ต่อมาจึงมีการ ทำพระพุทธรูปเดี่ยวไม่มีองค์ประกอบเล่าเรื่องของภาพ คนที่เห็นสามารถทราบความหมายว่า ช่าง ต้องการสร้างรูปเป็นพระพุทธรูปเจ้าในแต่ละตอนได้ ทั้งนี้ในแต่ละตอนจะมีเรื่องพุทธประวัติตอนใด ตอนหนึ่งกำกับเป็นความหมายอยู่ด้วยเสมอ สำหรับพระพุทธรูปในนิกายมหายานนั้น พระพุทธรูป ที่เป็นพระชยานิพุทธรูปของฝ่ายมหายานมีอยู่หลายพระองค์ องค์ที่สำคัญคือ รูปพระชยานิพุทธรูป 5 พระองค์ ประกอบด้วย พระรัตนสมภพ พระอมิตาภะ พระไวโรจนะ พระอภโยภยะ พระอโมฆสิทธิ และเพื่อให้เห็นความแตกต่างว่ารูปพระพุทธรูปองค์ใดเป็นพระพุทธรูปเจ้า พระองค์ไหน ช่างทางฝ่ายมหายานจึงได้นำเครื่องหมายที่แสดงด้วยมือ (มุทรา) ที่ต่างกันมาสร้าง ให้แก่รูปพระชยานิพุทธรูปทั้ง 5 พระองค์ให้เห็นต่างกันด้วย

ดังนั้นมุทราหรือการแสดงท่วงท่าด้วยมือ เมื่อเอามาใช้กับรูปพระพุทธรูปโคดมของฝ่าย เถรวาทจะหมายถึง ปาง หรือ ประวัตินี้ของพระพุทธรูปองค์ หรือประวัติของมานุญิพุทธรูปองค์หนึ่งของ มหายาน แต่เมื่อเอามาใช้กับพระชยานิพุทธรูปของมหายาน ซึ่งสถิตอยู่ในพุทธเกษตร มิได้ลงมาในโลก มนุษย์ จึงไม่มีประวัติ หรือ ปาง เป็นเพียงการจำแนกเพื่อให้เห็นว่าเป็นพระชยานิพุทธรูปต่างพระองค์ ซึ่งเน้นคุณลักษณะของพระพุทธรูปเจ้าในด้านต่าง ๆ กัน

ไชศรี ศรีอรุณ (2553, หน้า 10) ใน พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ กล่าวถึง พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในประเทศไทยว่าเป็นศิลปวัตถุที่พบในประเทศไทยมากที่สุดคือ ซึ่งสร้างขึ้น มาหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนสยามประเทศ จาก ระยะเวลา และสถานที่กำเนิดพระพุทธศาสนาได้ส่งผ่านมายังดินแดนสยามประเทศ ย่อมมีตัว แปรเปลี่ยนแปลงมากมายที่ทำให้ความคิดในการสร้างพระพุทธรูปผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง พระพุทธรูปซึ่งสร้างขึ้น โดยลำดับสมัยในประเทศไทย ย่อมมีรูปแบบและคติในการสร้างตลอดจน ทำปางที่มีข้อแตกต่างกันออกไปตามสภาพความนิยมของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น พระพุทธรูป ในประเทศไทยแต่ละแบบในแต่ละสมัยจึงมีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ จากหลักฐานทาง โบราณคดี พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในประเทศไทยมีอายุเก่าแก่ที่สุด คือสมัยทวารวดีในที่นี่ได้แบ่งยุค สมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย อาจแบ่งออกเป็น 2 สมัยอย่างกว้าง ๆ คือ สมัยก่อนที่ชนชาติ

ไทยเข้าปกครอง (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19) และสมัยที่ชนชาติไทยเข้าปกครองประเทศแล้ว (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา) สมัยแรกแบ่งออกได้เป็น 5 สมัย คือ วัตถุประสงค์ที่ค้นพบในประเทศไทย ศิลปะทวารวดี เทวรูปรุ่นเก่า ศิลปะศรีวิชัย และศิลปะลพบุรี สมัยหลังแบ่งออกเป็น 5 สมัย เช่นกัน คือ ศิลปะเชียงแสน สุโขทัย อุทONG อโยธยา และรัตนโกสินทร์

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง (2550, หน้า 88-90) ใน พระพุทธรูปสุโขทัยภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง: ความเป็นไทยและเอกลักษณ์ไทย ได้ศึกษาถึงพระพุทธรูปสุโขทัยว่าได้สร้างขึ้นตามขนบประเพณี ยึดมั่นอยู่ในกรอบของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยถือว่าเป็นรูปแทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงพระองค์ และหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา พระพุทธรูปหลายองค์ยังเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หมู่ชนจำนวนมากเคารพสักการะ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ นอกจากนี้ในบางครั้งพระพุทธรูปยังสร้างขึ้นเพื่อสื่อถึงเรื่องราวในพุทธประวัติอีกด้วย ทำให้พุทธปฏิมาต้องสร้างขึ้นภายใต้คติความเชื่อที่แทบจะแยกออกจากกันไม่ได้ พุทธลักษณะขององค์พระปฏิมามีความสัมพันธ์กับคติมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะอีก 80 ประการ แม้ว่าลักษณะบางประการจะแสดงออกมาในงานศิลปกรรมไม่ได้ แต่คิดดังกล่าวก็มีความสำคัญและเป็นระเบียบที่จะขาดเสียมิได้ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธรูปเป็นรูปของพระศาสดาอย่างแท้จริง สำหรับมูลเหตุการณสร้างพระพุทธรูปสุโขทัยนั้นเป็นไปเพื่อการสืบพุทธศาสนา และเพื่อเป็นบุญกุศลอันมหาศาลที่จะส่งผลต่อตัวผู้สร้าง จากจารึกที่ปรากฏบนฐานพระพุทธรูปสุโขทัยหลายองค์แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาในการสร้างต่าง ๆ กันไป เช่น ต้องการให้พุทธศาสนาอยู่ยืนยาวถึงห้าพันปี ต้องการไปเกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรย หากเป็นหญิงชาติหน้าต้องการเกิดเป็นชาย เป็นต้น

ผาสุข อินทรารุช (2546, หน้า 1-14) กล่าวถึงเรื่อง ประติมานวิทยาในสมัยสุโขทัย: ร่องรอยคติพุทธศาสนานิกายมหายาน ไว้ว่า ในสมัยสุโขทัยนิยมสร้างพระพุทธรูปสี่อริยาบถ คือนั่ง นอน ยืน เดิน สำหรับพระพุทธรูปนั่งนิยมปางมารวิชัย ส่วนพระนอนมีน้อย แต่นิยมพระเดิน (ปางลีลา) มีทั้งหล่อด้วยโลหะลอยตัวและปูนปั้น นอกจากนี้ยังนิยมสร้างพระพุทธรูปด้วย อย่างไรก็ตามในสมัยสุโขทัยมีการหล่อเทวรูปสำริดขึ้นหลายองค์ เช่น พระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระพรหม และพระหริหระ เนื่องจากกษัตริย์สุโขทัยแม้ว่าจะทรงนับถือพุทธศาสนาแต่ต้องอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ เพื่อประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ และดูแลเรื่องกฎหมายการปกครองบ้านเมือง (ธรรมศาสตร์) จากหลักฐานด้านประติมากรรมทำให้ทราบว่าชาวสุโขทัยนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท แต่กษัตริย์ยังทรงอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง (จารึกหลักที่ 4) ที่แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาประดิษฐานในอาณาจักรสุโขทัยอย่างเป็นทางการในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ดังนั้นในช่วงก่อนหน้านั้น

ชาวเมืองสุโขทัยน่าจะยังคงนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน หรือนิกายเถรวาทผสมมหายานอยู่ เนื่องจากได้พบว่าช่างสุโขทัยมีความคุ้นเคยกับคัมภีร์ในพุทธศาสนานิกายมหายานไม่น้อย โดยพบประติมากรรมเนื่องในพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย ที่บ่งบอกถึงคติพุทธนิกายมหายาน ได้แก่ คติการสร้างพระแผง คติการสร้างพระรัศมีเหนือพระอุษณิษะ

เอกสุดา สิงห์ลำพอง (2553) ใน เทวปฏิมาสยาม ได้ให้ความหมายของ เทวรูป คือ รูปแทนองค์ของเทพเจ้า ตามความเชื่อของศาสนาฮินดู เทพเจ้าทรงมีที่ประทับอยู่บนสรวงสวรรค์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลอันกว้างใหญ่ โดยมีโลกมนุษย์และนรกเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในจักรวาลเดียวกัน เพื่อให้เหล่าผู้ศรัทธาบนโลกมนุษย์สามารถแสดงความเคารพ และบวงสรวงบูชาเทพเจ้าได้ จึงมีความจำเป็นต้องประดิษฐ์รูปเคารพขึ้นแทนองค์เทพ ซึ่งชาวฮินดูมีคำเรียกเทวรูปที่สร้างนี้ว่า มูรติ (Murti) แปลตรงตัวว่า รูปทรง คือรูปที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงหรือเป็นตัวแทนของเทพเจ้านั่นเอง เทวรูปมักอยู่ในรูปมนุษย์ ทรงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สมมุติให้เป็นเครื่องหมายแทนพละคุณภาพ ฤทธิ์เดช และคุณสมบัติของเทพเจ้าองค์นั้น ๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นศาสตราวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ พรรณพฤกษา (ผลไม้ ดอกไม้) และสัตว์ต่าง ๆ ในประเทศอินเดียเทวรูปมีฐานะเป็นนิรันดร์บุคคล ดังนั้นจึงไม่ได้มีสถานภาพเป็นเพียงแค่รูปเคารพทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีสถานะและมีสิทธิทางกฎหมายทุกประการ คือสามารถรับเครื่องสักการบูชาและสิทธิครอบครองทรัพย์สินสมบัติได้ จึงเป็นการสะท้อนความเชื่อแบบเทวนิยมของชาวฮินดูในอินเดียที่เชื่อว่าเทพเจ้าทรงมีตัวตนอยู่จริง

จากเอกสารข้างต้นสรุปได้ว่า รูปเคารพถูกสร้างขึ้นโดยยึดถือรูปแบบลักษณะตามคดียุคเดิมเป็นสำคัญ และมีการปรับปรุงไปตามค่านิยม รสนิยมของคนแต่ละยุคสมัย เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างรูปเคารพแต่ละองค์ ทั้งนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นรูปแทนของพระพุทธรูป หรือเทพองค์ต่าง ๆ ให้คนได้สักการบูชา

3. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา

3.1 เอกสารเกี่ยวกับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา

คัมภีร์ ดำนาน บันทีก มีส่วนส่งเสริม สนับสนุนความเชื่อในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา ดังต่อไปนี้

3.1.1 ประวัติคติศิวเทพเจ้า

พระพุทธรูป 25 พระองค์ เป็นพระพุทธรูปในอดีตแต่ละพระองค์มีขนาดความสูงแห่งพระวรกายแตกต่างกัน ดังที่รวบรวมแบ่งเป็นกลุ่มไว้ในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ (กรมการศาสนา, 2525, หน้า 295-366) ดังนี้

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 90 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระสมณพุทธรูป

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 88 ศอก มี 3 พระองค์ คือ

1. พระโกณฑัญญพุทธเจ้า

2. พระสุเมธพุทธเจ้า

3. พระนารทพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 80 ศอก มี 7 พระองค์ คือ

1. พระทีปังกรพุทธเจ้า

2. พระเรวตพุทธเจ้า

3. พระปิยทัสสีพุทธเจ้า

4. พระอัครทัสสีพุทธเจ้า

5. พระธัมมทัสสีพุทธเจ้า

6. พระวิปัสสีพุทธเจ้า

7. พระมงคลพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 70 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระสิขิพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 60 ศอก มี 3 พระองค์ คือ

1. พระสิทธัตถพุทธเจ้า

2. พระคิณสพุทธเจ้า

3. พระเวสสพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 58 ศอก มี 5 พระองค์ คือ

1. พระโสภิตพุทธเจ้า

2. พระอโนมทัสสีพุทธเจ้า

3. พระปฐมพุทธเจ้า

4. พระปฐมุตตรพุทธเจ้า

5. พระปุตตพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 50 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระสุชาตพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 40 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระกกุสันธพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 30 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระโกนาคมพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 20 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระกัศปะพุทธเจ้า

พระพุทธรูปที่มีพระวรกายสูง 16 ศอก มี 1 พระองค์คือ พระโคตมพุทธเจ้า

พระอัญญาเรศ หรือ อัญญาเรศ เป็นพระพุทธรูปที่สร้างและกล่าวถึงมากในสมัยสุโขทัย

อัญญาเรศ แปลตามรากศัพท์ภาษาบาลี มาจากคำว่า อัญญา+เรศ โดยคำว่า อัญญา ซึ่งมีความหมายเท่ากับ 8 และ เรศ มีความหมายเท่ากับ 10 เมื่อรวมกันเป็นคำว่า อัญญาเรศ จึงมีความหมายเท่ากับจำนวนนับ

18 จึงหมายถึง ขนาดความสูงของพระวรกาย 18 ศอก หรือหมายถึง คุณธรรม 18 ประการ ก็ได้ (บุญขจร วชิระเชียรชัย, 2555, หน้า 56-57)

3.1.2 ตำนาน เรื่องเล่า นิทานพื้นบ้านที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มหิมาในประเทศไทย

ตำนาน เรื่องเล่า นิทานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มหิมา ซึ่ง เนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงที่มา ความจำเป็น และประโยชน์จากการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ โดย ประโยชน์ที่จะได้รับเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาของคนในสังคม ทั้งความปรารถนาขึ้น พื้นฐาน เช่น ความอยู่ดี กินดี ปลอดภัย มีความสุข สำเร็จ ฯลฯ หรือความปรารถนาที่จะ ได้เป็นส่วน หนึ่งของพุทธวงศ์ เป็นต้น ตำนานจึงเป็นภาพสะท้อนที่ดีในการแสดงความปรารถนาของคน ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องศึกษาตำนาน เรื่องเล่า ต่าง ๆ ด้วย

ปฐม หงษ์สุวรรณ (2554, หน้า ๑) กล่าวว่า ตำนานเป็นข้อมูลทางคติชนส่วนใหญ่อธิบาย เรื่องราวต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในชุมชน เนื้อหาของตำนาน พระพุทธรูปมีทั้งที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมลายลักษณ์และวัฒนธรรมมุขปาฐะช่วยสนับสนุน เชื่อมโยงการสร้างพระพุทธรูปแต่ละองค์ขึ้นมา เพื่อเน้นย้ำความมีตัวตน ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระพุทธรูปแต่ละองค์ ตำนานมีการนำเสนอภาพให้เห็นขนาดรูปร่างพระกายของพระพุทธรูปด้วย เช่นกัน

บำเพ็ญ ะวิน (2542 ก, หน้า 249) ใน สารานุกรมไทยภาคเหนือ เล่ม 1 ได้กล่าวถึง ตำนานของพระศรีอริยเมตไตรย ในคัมภีร์อนาคตวงศ์ เมตเตยยสูตร และเมตเตยยวงศ์ จำนวน ล้านนา ดังนี้ พระศรีรกายตามปกคิมมีความสูง 88 ศอก ความกว้าง 25 ศอก ความหนา 25 ศอก นับตั้งแต่พื้นพระบาทที่พระองค์ประทับยืนตรงขึ้นไปจนถึงมณฑลพระขานูมีความสูง 22 ศอก นับตั้งแต่มณฑลพระขานูขึ้นไปจนถึงพระนาภีมีความสูง 22 ศอก นับตั้งแต่พระนาภีขึ้นไปจนถึง พระอภักขะ มีความสูง 22 ศอก นับตั้งแต่พระอภักขะขึ้นไปจนถึงพระอุณหิส มีความสูง 22 ศอก พระหัตถ์ทั้งสองข้างยาวด้านละ 5 ศอก ฝ่าพระหัตถ์แต่ละด้านกว้าง 5 ศอก พระคิ่ว (คอ) ที่กลมกลิ้ง เรียบหนา 5 ศอก พระโอษฐ์แต่ละข้างยาวด้านละ 5 ศอก พระชิวหายาว 10 ศอก พระนาสายาว 7 ศอก ขุมพระเนตรทั้งสองข้างกว้าง 7 ศอก ดวงพระเนตรแต่ละข้างกว้าง 5 ศอก ที่ระหว่างพระภุมกา (คิ้ว) 2 ข้างห่างกัน 5 ศอก พระภุมกาแต่ละข้างยาว 14 ศอก พระกรรณทั้งสองข้างยาว 7 ศอก พระพักตร์กว้าง 25 ศอก

หนังสือ ศรี โคมคำ (พระเจ้าตนหลวง) และ พญาเจือง (ม.ป.ป.) กล่าวเกี่ยวกับตำนานของ พระเจ้าตนหลวง ความว่า พระเจ้าตนหลวง เป็นพระประธานในพระวิหาร ขนาดหน้าตัก 14 เมตร สูง 16 เมตร เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองมาแต่สมัยโบราณ ปรากฏตามตำนานสร้างเมื่อ พ.ศ. 2034 สมัย

พญาเมืองยี่ครองเมืองพะเยาเทียบกับสมัยพระยอดเชียงรายครองเมืองเชียงใหม่ ใช้เวลาสร้างนาน 33 ปี ลำดับเจ้าผู้ครองเมือง 3 องค์ พระเจ้าตนหลวงสร้างกลางหนองเอี้ยง โดยตายายที่มีอาชีพเลี้ยงเป็ด และทำนออยู่ในหนอง วันหนึ่งพญานาคได้รับพระดำรัสจากพระพุทธรองค์ครั้งเสด็จมายังสถานที่นี้ ทรงเห็นหนองน้ำเป็นอัศจรรย์ สมควรจะปลูกยังศาสนาขึ้นในแหล่งนี้ จึงตรัสกับพญานาคพร้อมกับรับสั่งว่าเมื่อพระพุทธรองค์ปรินิพพานไปแล้วให้ท่านนำเอาทองคำมาให้สองตายายเป็นผู้ก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2034 พญานาคจึงเอาทองคำมอมบิให้ตายายถมหนองเอี้ยง แล้วให้สร้างพระพุทธรูปใหญ่ขึ้นที่นี้ด้วยอิฐ 100,000 ก้อน

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 8 (บำเพ็ญ ะวิน, 2542) กล่าวถึงพระเจ้าตนหลวงที่ทุ่งเอี้ยง เมืองพะเยาว่าเป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญของเมืองพะเยา ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญและเป็นพระประธานองค์ใหญ่ที่สุดของจังหวัด มีขนาดหน้าตักกว้าง 16 เมตร สูง 18 เมตร อาจกล่าวได้ว่าพระเจ้าตนหลวงนี้เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในแถบล้านนา และถือว่าเป็น โบราณวัตถุที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองพะเยามาแต่โบราณกาล สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2034 (จ.ศ.853) สมัยพระยาเมืองยี่เป็นเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา ในตำนานกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธรองค์ทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ เนรมิตพระวรกายให้ใหญ่เท่าพระพุทธรเจ้ากุกสันธะสัมมาสัมพุทธะ เพื่อพญานาคจะได้เห็นและละพศ ยอมถวายน้ำในสระให้แก่พระองค์ได้ดื่ม เมื่อพญานาคเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรองค์แล้ว จึงตรัสสั่งว่าเมื่อพระองค์เข้าสู่ปรินิพพานไปแล้ว ให้พญานาคมาสร้างรากฐานพระพุทธรศาสนาไว้ที่สระหนองเอี้ยงนี้ และสร้างพระพุทธรูปให้ใหญ่เท่าพระพุทธรเจ้ากุกสันธะสัมมาสัมพุทธะ สูง 32 ศอก พญานาครับคำแล้ว กลับสู่ขนาดพิภพของตน

ตำนานพระนอนหนองฝิ่ง (เชียงใหม่) เล่าว่าในเมื่อคราวที่พระพุทธรเจ้ามานอนครั้งแรกยังที่แห่งนี้ พระองค์ได้แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์โดยการเนรมิตกายให้ใหญ่โต ทั้งนี้เพื่อให้เหล่าผีसाเทวดาที่อยู่มาก่อนได้เห็นฤทธิ์เดชในลักษณะพระพุทธรูปนอนนี้ คือ ตั้งแต่ยอดพระโมฬีถึงพระบาท มีขนาด 40 ศอก (20 เมตร) (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2554, หน้า 267)

พระธรรมโกศาจารย์ อนุจารีเถระ (ม.ป.ป., หน้า 228-232) ใน พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ได้กล่าวถึง ตำนานพระพุทธรูปปางไสยาสน์ หรือ ปางโปรดอสุรินทราหู ความโดยย่อว่า เมื่อครั้งพุทธกาลขณะที่พระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ภายในพระเชตะวันวิหาร ณ กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น อสุรินทราหู อุปราชของท้าวเวปจิตตอสุรบดินทร์ ผู้ครองอสุรพิภพ ได้ยื่นเจ้าสำนัก เทวดาทั้งหลาย ร่ำลือพระเกียรติคุณของพระสมณเจ้าว่า พระบรมศาสดานั้นเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง จึงสมบุรณ์ด้วยวิชา (ความรู้แจ้ง) และจรณะ (ข้อปฏิบัติ) ครบถ้วน มีพระทัยเบิกบานยังสามารถจำแนกกรรมอันประเสริฐอย่างถ่องแท้ สามารถโปรดบรรดาเวไนยสัตว์ที่ไม่เหมือนใคร นับเป็น

ศาสดาของเทวดาแลมนุชย์ทั้งหลาย ครั้นอสุรินทรานูได้ทราบข่าวก็มีความปรารถนาจะไปเฝ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่แล้วกลับคิดว่า พระพุทธเจ้าเป็นเพียงมนุษย์ตัวเล็ก ๆ ถ้าไปเฝ้าจะต้องก้มลงมอง จึงรู้สึกลำบาก อีกทั้งตลอดชีวิตไม่เคยนอนน้อมให้กับผู้อื่น พอคิดเช่นนั้นความอยากที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าจึงคลายลง แต่เมื่อเห็นเทวดาทั้งหลายไปเฝ้าพระพุทธเจ้ามากจึงกระตือรือร้นจะไปเฝ้าอีก ดังนั้นในคืนหนึ่งอสุรินทรานูได้ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ แต่ก่อนที่อสุรินทรานูจะเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระอนาคตังสญาณถึงความในใจของอสุรินทรานูที่คิดดูหมิ่นพระองค์ที่มีพระกายวรเล็ก จึงมีรับสั่งแก่พระอนันทว่า “อนันทวันนี้อสุรินทรานูจะมาเฝ้า เธอจงจัดสถานที่รับรองที่บริเวณพระคันธกุฎี อันเป็นสถานที่กว้างใหญ่และจงลาดบรรจรรย์ (ที่นอน) ของเราไว้ ณ ที่นั้นด้วย เราจะนอนรับอสุรินทรานู เพื่อให้โอกาสแก่อสุรินทรานูได้เห็นอย่างใกล้ชิดและถนัดชัดเจน” เมื่อใกล้เวลาที่อสุรินทรานูเข้าเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จบรรทมในพระแท่นที่ประทับ ทรงทำปาฏิหาริย์นิรมิตพระวรกายให้ใหญ่กว่าอสุรินทรานูหลายเท่า ครั้นอสุรินทรานูเห็นจึงตกใจมาก แม้แต่เพียงพระบาททั้งสองข้างที่ซ้อนกันอยู่ก็ยิ่งสูงและใหญ่กว่าอสุรินทรานู เมื่ออสุรินทรานูเข้าใกล้ได้ถวายอภิวัตแทนที่จะต้องก้มลงดูพระพุทธเจ้าดังที่คิดแต่แรก กลับต้องแหงนหน้าชมพระพุทธรูปลักษณะอันงดงาม ตั้งแต่พื้นพระบาทจนถึงพระพักตร์ปรากฏว่าเป็นที่พอใจที่ได้ชมพระรูปโฉมของพระพุทธเจ้า ที่ใหญ่และงามสมส่วนทุกประการ จึงกราบทูลสรรเสริญ จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงรับสั่งปฏิสันถารให้ความชื่นบานแก่อสุรินทรานู โดยสอนว่าเมื่อทราบข่าวเล่าลือ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ หากยังไม่ได้เห็น ยังไม่ได้พิจารณาให้ถ่องแท้แก่ใจตนเองแล้วไม่พึงติชมก่อน พระพุทธองค์ทรงทรมานให้อสุรินทรานูลดมานะทิฐิอันกระด้างลงได้ กลับมีใจเลื่อมใสในพระศาสนา ขอถือพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสรณะ แล้วกราบทูลลากลับไปยังพิภพของตน

จากเอกสารข้างต้นสรุปได้ว่า เนื้อหาของตำนานพระพุทธรูปมีทั้งที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมลายลักษณ์และวัฒนธรรมมุขปาฐะช่วยสนับสนุน เชื่อมโยงการสร้างรูปเคารพแต่ละองค์ขึ้นมา เพื่อเน้นย้ำความมีตัวตน ความศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพ ตำนานมีการนำเสนอภาพให้เห็นขนาดรูปร่างพระกายของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ที่แตกต่างกัน ตำนานจึงเป็นฐานข้อมูล แนวคิดให้สร้างรูปเคารพที่มีขนาดใหญ่กว่ามนุษย์ธรรมดา ช่วยสร้างศรัทธาให้เกิดกับรูปเคารพขนาดใหญ่มากยิ่งขึ้น

3.2 งานวิจัยเกี่ยวกับรูปเคารพขนาดใหญ่หิมามทางศาสนา

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติ พุทธลักษณะของรูปเคารพ มีความสำคัญในการกำหนดความหมาย ความเชื่อให้กับผู้ศรัทธา โดยมีงานวิจัยดังนี้

พิธีะ ไกรฤกษ์ (2551) ใน ลักษณะไทย พระพุทธปฏิมา อัครลักษณะพุทธศิลป์ไทย ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับค่านิยมในการสร้างพระพุทธรูป ไว้ว่า ค่านิยมการจำลองพระพุทธรูปมานอกจากจะนิยมจำลองแบบตามยุคสมัยต่าง ๆ ยังมีการจำลองตามค่านิยมของท้องถิ่น หรือการจำลองพระปฏิมาคู่บ้านคู่เมือง นอกจากนั้นแล้วยังให้ความสำคัญกับขนาดของพระพุทธรูป โดยตั้งใจที่จะทำสถิติให้มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก เช่นที่วัดไร่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี สร้างพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย นามว่า พระพุทธกฤษณะ โธ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2518-2523 มีขนาดหน้าตักกว้าง 40 เมตร สูง 57 เมตร และพระพุทธรุคหาวนรินทร์สาภะมุณี วัดม่วง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง สร้างในปี พ.ศ. 2534 มีหน้าตักกว้าง 63 เมตร สูง 92 เมตร ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่หือมา เช่น พระมงคลมิ่งเมือง ภายในสวนพุทธรูทยาน อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2508 ส่วนในภาคใต้มีพระพุทธรุคโคดมหรือพระใหญ่ วัดพระใหญ่ อำเภอกะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี สร้างปี พ.ศ. 2515

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิราบปางประทานพร ภ.ป.ร. ขึ้นมาในปี พ.ศ. 2508 อาจเป็นแรงบันดาลใจให้ช่างได้มีการสร้างพระพุทธรูปปางประทานพรขนาดใหญ่ขึ้นในภาคต่าง ๆ เช่น ในภาคเหนือ ได้แก่ หลวงพ่อพุทธเกตุมงคล วัดเทวปราสาท อำเภอดงขาม จังหวัดพิจิตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2513 ส่วนในภาคกลาง ได้แก่ พระพุทธสุวรรณมงคลมหามุนี (หลวงพ่อกว้าง) วัดพิศุทธอง อำเภอทับช้าง จังหวัดสิงห์บุรี สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2517 พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถวายพระนาม ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ พระพุทธสกลสีมามงคล (หลวงพ่อกว้าง) วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา สร้างปี พ.ศ. 2512 ส่วนองค์พระพุทธรูปสูง 45 เมตร หมายถึง ทรงทำพุทธรูคิจอยู่ 45 พรรษา

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2553, หน้า 98-99) ได้กล่าวถึงพระพุทธรูปขนาดใหญ่ไว้ในงานวิจัยเรื่อง พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างในสวนสาธารณะหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศตวรรษปัจจุบันกับแนวคิดอย่างใหม่ที่ปรับเปลี่ยน งานวิจัยนี้เป็นหัวข้อย่อยของงานวิจัยเรื่องพระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย ซึ่งเน้นเรื่องการวิเคราะห์รูปแบบและทัศนียภาพของพระพุทธรูป และได้แสดงการเชื่อมโยงให้เห็นสาเหตุที่มาในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ดังนี้ พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างในสวนสาธารณะ ตามประวัติการสร้างเริ่มในประเทศไทยตั้งแต่ราว พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา อาจมีแหล่งบันดาลใจในการสร้างมาจากการสร้างพุทธมณฑล สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจัดให้มีการฉลองพุทธศาสนาครบ 25 ศตวรรษ และให้มีการสร้างพุทธมณฑลขึ้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โดยได้มีการออกแบบสร้าง

พระพุทธรูปลีลาขนาดใหญ่เป็นพระพุทธรูปประธาน ในระยะเวลาต่อมาได้มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นจำนวนมากตามสวนสาธารณะหรือสถานที่สำคัญของบางจังหวัด โดยเฉพาะทางภาคอีสาน และทางภาคใต้เกิดขึ้นมากกว่าแหล่งอื่น ๆ ส่วนหนึ่งมาจากนโยบายของผู้บริหารในระดับรัฐบาลที่เป็นผู้สร้าง โดยสร้างในจังหวัดที่เป็นภูมิลำเนาของตัวเอง ส่วนหนึ่งเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพกลับมาทำบุญโดยการสร้างสิ่งปลูกสร้างเนื่องในพระพุทธศาสนายังภูมิลำเนาของตัวเอง เช่น จอมพลประภาส จารุเสถียร สร้างพระมงคลมิ่งเมืองที่วนอุทยานพนมสวาย เมืองสุรินทร์ ส่วนหนึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดสร้างขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเรื่องของการสร้างบุญกุศล รวมทั้งอาจเกี่ยวข้องกับการสร้างบุญบารมีในด้านการบริหาร และอาจรวมถึงการหาเสียงเพื่อการเลือกตั้งในอนาคต ซึ่งการใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการเรียกศรัทธาจากประชาชนนั้นมีมาแล้วตั้งแต่อดีต โดยใช้การสร้างวัด สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ แสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของผู้ปกครองที่มีบุญบารมีและอำนาจมาก จึงสามารถสร้างวัดหรือพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ได้ เช่น พระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา สร้างวัดเจดีย์หลวง สร้างพระพุทธรูปพระเจ้าแจ้งคม หรือพระแสนแสง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดที่ใหญ่ที่สุดในล้านนา เป็นต้น พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างส่วนใหญ่มีการออกแบบใหม่ซึ่งถือเป็นศิลปกรรมร่วมสมัยได้ ส่วนหนึ่งมีการเลียนแบบศิลปะแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่นและมีการประยุกต์รูปแบบใหม่ได้เข้าไป ส่วนหนึ่งมีการเลียนแบบพระพุทธรูปสำคัญที่เป็นที่รู้จักและเป็นพระพุทธรูปสำคัญของประเทศ แต่ส่วนหนึ่งได้พัฒนาแบบโดยการใส่ลักษณะบางอย่างที่เป็นงานร่วมสมัยในปัจจุบันเข้าไป อีกกลุ่มหนึ่งเป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างแท้จริง

ผาสุข อินทราวุธ (2545, หน้า 26-35) ใน แหล่งผลิตพระพุทธรูปองค์แรกในโลก ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่แผ่ไปเอเชียกลาง-จีน-เกาหลี-ญี่ปุ่น ให้ข้อมูลการสร้างพระพุทธรูปองค์แรกที่เกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ จัดว่าเป็นสกุลแรกที่เริ่มสร้างรูปพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ (ในสมัยพระเจ้าอโศกยังนิยมสร้างแต่รูปสัญลักษณ์เช่นรอยพระบาท) เนื่องจากสกุลช่างนี้ตั้งอยู่ในแคว้นคันธาระ ซึ่งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกรีกและโรมัน ดังนั้นพระพุทธรูปสกุลช่างคันธาระจึงมีลักษณะเหมือนประติมากรรมแบบกรีก-โรมัน แต่คติการสร้างยังเป็นคติความเชื่อของชาวอินเดียที่สัมพันธ์กับลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการของพระพุทธเจ้า (ตามคติความเชื่อของนิกายมหายานที่ให้อิทธิพลต่อนิกายหินยานในยุคต่อมา) นอกจากนี้ยังริเริ่มสร้างรูปพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นความเจริญของนิกายมหายานในอินเดียภาคเหนือ ผลงานด้านพุทธศิลป์ของสกุลคันธาระ นอกจากจะมีศูนย์กลางอยู่ในแคว้นคันธาระแล้ว ยังมีศูนย์กลางอยู่ในประเทศอัฟกานิสถานอีกหลายแห่ง ที่สำคัญคือที่เมืองกาปิส (Kapisi) (ปัจจุบันคือเมืองเบกราม (Begram) ซึ่งเป็นเมืองหลวงทางภาคเหนือของพระเจ้ากนิษกะ และเมืองฮัคดา (ปัจจุบันคือเมืองบามิยาน (Bamian)) ตั้งอยู่ใกล้

เทือกเขาฮินดูคช ผลงานของสกุลนี้ยังปรากฏต่อมาในอัฟกานิสถาน และในแคว้นแคชเมียร์จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 7 ประติมากรรมของสกุลคันธาระมีทั้งประติมากรรมขนาดใหญ่ที่แกะสลักจากหิน และขนาดเล็กที่ทำด้วยปูนปั้น และเมื่อพุทธศาสนานิกายมหายานจากอัฟกานิสถานแพร่ไปยังจีน และญี่ปุ่น อิทธิพลการทำริ้วผ้าแบบโรมันก็ได้ไปปรากฏที่พระพุทธรูปมหายานในประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นด้วย

งานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่โดดเด่นที่แสดงถึงความผสมผสานระหว่างศิลปะอินเดีย อิหร่าน และเอเชียกลาง ปรากฏเด่นชัดที่เมืองบามิยาน ซึ่งเป็นเมืองสำคัญทางพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยที่วัดทุกวัดจะสร้างโดยการเจาะเข้าไปในหน้าผาหินทราย ที่มีความยาวหลายกิโลเมตร โดยทำเป็นคูหาเรียงรายกันเป็นแถวคูเหมือนรังผึ้ง ภายในคูหา นอกจากภาพสลักรูปพระพุทธรูปแล้ว ที่ผนังคูหาเหล่านี้ยังมีภาพจิตรกรรมแบบเดียวกับจิตรกรรมในถ้ำซันดา (ภาคตะวันตกของประเทศอินเดีย) โดยแสดงเป็นภาพพระโพธิสัตว์ในคติมหายาน ในบรรดาคูหาที่เป็น โบสถ์วิหารและกุฏิเหล่านี้มีอยู่ 2 คูหาที่มีขนาดใหญ่มาก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปหินสลักขนาดสูง 120 ฟุต (36 เมตร) และ 175 ฟุต (53 เมตร) ตามลำดับ พระพุทธรูปหินสลัก 2 องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 3 (พุทธศตวรรษที่ 8-9) นับว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 2 องค์ ที่เมืองบามิยานเป็นการริเริ่มที่จะแสดงภาพพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่เหนือมนุษย์ธรรมดา ซึ่งเป็นการแสดงถึงสถานภาพของพระองค์ว่าอยู่เหนือมนุษย์ทั่วไป ทรงเป็นมหาบุรุษและอยู่เหนือโลก (โลกุตตร) ซึ่งเป็นคติความเชื่อในพระพุทธรูปมหายาน จากเมืองบามิยาน แนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่กว่ามนุษย์ธรรมดาก็ได้แพร่หลายไปยังประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นซึ่งได้นำถือพุทธศาสนานิกายมหายาน และได้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่แบบเมืองบามิยาน ในประเทศจีนจะพบภาพสลักพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ถ้ำย่งก้ง (Yungang Grottoes) และถ้ำหลงเหมิน (Longmen Grottoes) ส่วนในประเทศญี่ปุ่นพบประติมากรรมสำริดรูปพระชยานิพุทธรูปไวโรจนะขนาดใหญ่ที่เมืองนารา ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 8 (พุทธศตวรรษที่ 13)

จึงสรุปได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพขนาดใหญ่มหายานทางศาสนาเหล่านี้มุ่งศึกษาเฉพาะพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในเชิงประติมานวิทยาเท่านั้น แต่ในปัจจุบันพบว่านอกจากพระพุทธรูปขนาดใหญ่แล้วยังมีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหายานทางศาสนาองค์อื่น ๆ ด้วย เช่น พระโพธิสัตว์กวนอิม พระศรีอริยเมตไตรย ในศาสนาพุทธนิกายมหายาน พระพินเนส ในศาสนาพราหมณ์ อีกทั้งยังมีการสร้างรูปเหมือนของพระสงฆ์ที่มีปฏิปทาสูง เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด คุรุบาศรีวิชัย เป็นต้น ซึ่งยังไม่มีการศึกษาในลักษณะของพัฒนาการเพื่อหาสาเหตุที่มาและจุดเปลี่ยน รวมทั้งกระบวนการสร้างความหมาย และภาพสะท้อนสังคม อีกทั้งการศึกษาที่ผ่านมานั้นเป็นการมุ่งวิเคราะห์เฉพาะประเด็น เช่น วิเคราะห์รูปแบบประติ

มานวิทยา วิเคราะห์ลัทธิทางศาสนา วิเคราะห์ทางคติชนจากตำนาน อย่างไรก็ตามก็ดีการศึกษาวิจัยที่ผ่าน มาเหล่านี้มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้วิจัยที่จะใช้เป็นข้อมูล แนวคิดในการวิจัย ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูล สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงแหล่งกำเนิด และแรงบันดาลใจในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ อีกทั้ง ยังได้รับข้อมูลชื่อ ขนาดสถานที่ตั้ง ประวัติ ของพระพุทธรูปขนาดใหญ่มหัศจรรย์ที่ผู้วิจัยจะได้ ตรวจสอบในลำดับต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทาง ศาสนา ระหว่าง พ.ศ. 2534 – 2557 ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยบูรณาการ ศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา เช่น ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยา การสื่อสาร บริหารธุรกิจ เป็นต้น จากนั้นนำเสนอ รายงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) มีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง เกี่ยวกับข้อมูลทางกายภาพและ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ ตำนาน แนวคิด วัตถุประสงค์ในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทาง ศาสนา ตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการสร้างขึ้นถึงปัจจุบัน รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ของสมัยที่มีการสร้างรูปเคารพนั้น ๆ เพื่อหาความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะใช้ทั้ง ข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร ภาพถ่าย ภาพเขียน มุขปาฐะ บทสัมภาษณ์ แหล่งข้อมูลได้แก่ หอสมุด แห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยบูรพา หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย วัด หรือสถานที่ตั้งของรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการสังเกต (Observation) แบบมีส่วนร่วม และ แบบไม่มีส่วนร่วม ตามแต่สถานการณ์ โดยการบันทึกภาพรูปเคารพ ทัศนียภาพโดยรอบ บรรยากาศ การเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพ

3. สัมภาษณ์บุคคลดังต่อไปนี้

- 3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก หรือผู้เกี่ยวข้อง ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยติดต่อขอสัมภาษณ์โดยตรง ณ สถานที่ตั้งรูปเคารพ และสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ รวมถึงขอข้อมูลเพิ่มเติมผ่านทาง face book และ Line เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา แนวคิด วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินการจัดสร้างรูปเคารพทางศาสนาขนาดมหัศจรรย์ ด้านการจัดหาเงินทุน ด้าน การประชาสัมพันธ์ ด้านการจัดการองค์กร ฯลฯ ดังจะได้อธิบายรายละเอียดการเก็บข้อมูลในแต่ละ สถานที่ดังนี้

3.2 นักท่องเที่ยว หรือผู้ศรัทธาที่มาร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรม ใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการมาร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรม และสังเกตพฤติกรรมในขณะร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมด้วย

3.3 ผู้อยู่อาศัยชาวบ้าน ผู้มาประกอบธุรกิจในบริเวณใกล้เคียงสถานที่ตั้งรูปเคารพ ใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เกี่ยวกับกิจกรรมที่เข้าร่วม ความพึงพอใจ และผลที่ได้รับจากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา

3.4 หน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา หาข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา การจัดกิจกรรมพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งได้ข้อมูลจากแผ่นพับที่หน่วยงานจัดทำเพื่อเผยแพร่ รวมถึงทางสื่อออนไลน์ หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ของหน่วยงาน

4. ตรวจสอบข้อมูล

4.1 การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน เป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง การสังเกต การสัมภาษณ์ เพื่อหาความถูกต้อง ความสอดคล้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล

4.2 การตรวจสอบข้อมูลต่างสถานที่และต่างเวลา ใช้กับการสัมภาษณ์บุคคลจึงต้องสัมภาษณ์มากกว่าหนึ่งครั้ง และแต่ละครั้งให้มีความแตกต่างกันของสถานที่หรือบรรยากาศ เพื่อดูความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ได้

5. เรียบเรียง จัดหมวดหมู่ข้อมูล โดยนำเสนอเนื้อหาเรียงตามลำดับเวลาการสร้างรูปเคารพแต่ละองค์ โดยแบ่งช่วงเวลาดำเนินการเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 สุโขทัย-พ.ศ. 2533 และช่วงที่ 2 พ.ศ. 2534-2557

6. วิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัยมาจัดให้เป็นระบบและหาความหมายเพื่อแยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งจะเริ่มกระทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินไปภายหลังการเก็บข้อมูลสิ้นสุดลง ทั้งนี้การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาจากปรากฏการณ์หลายมิติ เพื่อให้เห็นภาพรวมของสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งในระหว่างการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะนำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบกัน

7. สังเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วมาทำการเชื่อมโยงโดยการเขียนแบบพรรณนาให้เห็นความเกี่ยวข้องของที่มา พัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมา

ทางศาสนา รวมทั้งเชื่อมโยงปรากฏการณ์การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนากับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เพื่อสะท้อนสังคมไทยในด้านความเชื่อ ค่านิยม พื้นที่ทางสังคม ความปรารถนาของคน และการพาณิชย์

8. สรุปงานวิจัย จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

ขั้นตอนกระบวนการเก็บข้อมูลการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมา ทั้ง 9 แห่ง มีรายละเอียดดังนี้

1. พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ สถานที่ตั้ง วัดม่วง ตำบลหัวสะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารต่าง ๆ และจากเว็บไซต์ของวัดม่วง และจังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้น เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และสังเกต สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม และผู้ที่มาท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้าน ร้านค้าบริเวณสถานที่ตั้งรูปเคารพ

ลงพื้นที่ครั้งที่ 2 เพื่อร่วมกิจกรรมไหว้ครุ สังเกตพฤติกรรมของผู้ที่มาร่วมงาน รวมถึงสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของวัด

โทรศัพท์ขอข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาด และไม่แน่ใจกับคุณนริศ กองแก้ว เจ้าหน้าที่ของวัด

2. พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด) สถานที่ตั้ง วัดจันทรมณี (บ้านนา) อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานทางเอกสารต่าง ๆ และจากทางเว็บไซต์ ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้น เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และสังเกต สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม และผู้ที่มาท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้าน ร้านค้าบริเวณสถานที่ตั้งรูปเคารพ และสัมภาษณ์พระสงฆ์เจ้าพิธีกรรมที่ปฏิบัติภายในวัด เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาในการสร้าง รวมถึงกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดไว้กับรูปเคารพ

โทรศัพท์ขอข้อมูลเพิ่มเติมจากพระธรรมรัตนกร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดปากน้ำภาษีเจริญ ผู้อำนวยการสร้างรูปเคารพ ถึงที่มา วัตถุประสงค์ในการสร้างรูปเคารพ

3. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) สถานที่ตั้ง มุณินิสมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เมตตา บารมี อำเภอสีคิ้ว ริมถนนมิตรภาพ กิโลเมตรที่ 42 จังหวัดนครราชสีมา

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารต่าง ๆ และจากเว็บไซต์ของมุณินิสมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เมตตา บารมี และเว็บไซต์ของจังหวัดนครราชสีมา

ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้น เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และสังเกต สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม และผู้ที่มาท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้าน ร้านค้าบริเวณสถานที่ตั้งรูปเคารพ

สัมภาษณ์ผู้อำนวยการสร้างหลัก คือ คุณสรพงษ์ ชาตรี คุณดวงเดือน จิโรสงค์ ประธานมูลนิธิสมเด็จพระญาณสังวร (โต พรหมรังสี) เมตตา บารมี และพระครูปลัดนุตร์ รัตนวิชัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสะแก ที่ปรึกษา เพื่อขอข้อมูลที่มา วัตถุประสงค์ในการสร้างรูปเคารพ รวมถึงการบริหารจัดการ

4. พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง สถานที่ตั้ง วัดสามัคคีบุญญาราม (วัดคอยหลวงปู่หลวง) ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร และจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และสังเกต สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม

สัมภาษณ์พระครูสังฆรักษ์ชายแดน สีสสุทโธ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ที่ได้รับรู้เรื่องราวเหตุการณ์การสร้างรูปเคารพจากหลวงปู่หลวง ผู้อำนวยการสร้าง ซึ่งมรณภาพไปแล้ว

5. พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข สถานที่ตั้ง วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร และจากเว็บไซต์ของวัดสมานรัตนาราม และเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และสังเกต สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม ผู้ที่มาท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้าน ร้านค้าบริเวณสถานที่ตั้งรูปเคารพ

สัมภาษณ์พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม และผู้อำนวยการสร้างรูปเคารพ และขอข้อมูลเพิ่มเติมผ่านทางโทรศัพท์ และ Line ส่วนตัวของท่านพระครู

6. พระพิฆเนศ สำริด สำเร็จ สมปรารถนา สถานที่ตั้ง เทวอุทยานพระพิฆเนศ อำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร และจากเว็บไซต์ของอุทยานพระพิฆเนศ และเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และสังเกต สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม ผู้ที่มาท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้าน ร้านค้าบริเวณสถานที่ตั้งรูปเคารพ

สัมภรณ์ พลตำรวจเอก สมชาย วาณิชเสณีย์ นายกษมาคมชาวฉะเชิงเทรา ถึงที่มา
วัตถุประสงค์ในการสร้างรูปเคารพ และการบริหารจัดการ

7. หลวงพ่อทวด สถานที่ตั้ง พุทธอุทยานมหาราช ริมถนนสายเอเชีย หลักกิโลเมตรที่ 44
ตำบลบ้านใหม่ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร และจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่ วันปกติ และกิจกรรมสงฆ์วันสงกรานต์ เพื่อเก็บข้อมูลทาง
กายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และสังเกต
สัมภรณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม ผู้ที่มาท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้าน ร้านค้าบริเวณสถานที่ตั้งรูป
เคารพ

สัมภรณ์คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ผู้อำนวยการสร้าง ทางโทรศัพท์ และขอข้อมูล
เพิ่มเติมทาง face book

8. ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย สถานที่ตั้ง วัดพระธาตุคอกยติ
ตำบลคอกยติ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร และจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่ ร่วมพิธีไหว้สาครูบาเจ้าศรีวิชัย วันที่ 16 เมษายน 2557 เพื่อเก็บข้อมูล
ทางกายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และ
สังเกต สัมภรณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม ผู้ที่มาท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้าน ร้านค้าบริเวณสถานที่ตั้ง
รูปเคารพ

สัมภรณ์พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์ เจ้าอาวาสวัดคอกยติ ผู้อำนวยการสร้างรูปเคารพ และ
เจ้าพิธีกรรม ถึงที่มา วัตถุประสงค์ในการสร้างรูปเคารพ และขอข้อมูลเพิ่มเติมเป็นภาพถ่ายกิจกรรม
โดยให้ส่งข้อมูลมาทางไปรษณีย์

9. พระพุทธรมหาราชรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ประดิษฐาน พุทธอุทยานเพชรบูรณะ (ตรงข้ามสถาบันการพลศึกษา)
ถนนสายสระบุรี-หล่มสัก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

ผู้วิจัยหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร และจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพของรูปเคารพ บริเวณสถานที่ตั้ง กิจกรรม
พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ได้จัดไว้ และสังเกต สัมภรณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม ผู้ที่มาท่องเที่ยว
รวมถึงชาวบ้าน ร้านค้าบริเวณสถานที่ตั้งรูปเคารพ

เนื่องจากช่วงเวลาการเก็บข้อมูลของรูปเคารพไม่ตรงกับการจัดกิจกรรม หรือพิธีกรรมที่ได้ทำผ่านมาแล้ว ได้แก่ พิธีวางศิลาฤกษ์ พิธีอัญเชิญชิ้นส่วนแรกของพระพุทธรูปมหาธรรมราชาฯ ขึ้นประดิษฐาน พิธีมหาเทวาภิเษกและมหาพุทธภิเษก ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ เป็นต้น ทำให้ผู้วิจัยต้องเก็บข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง เช่น ข่าวจากหนังสือพิมพ์ วารสาร ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วนสมบูรณ์มากที่สุด

บทที่ 2

รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาในสังคมไทย สมัยสุโขทัยถึง สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2534

ศาสนาในประเทศไทย

ศาสนามีส่วนสำคัญต่อกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพ เนื่องจากระบบความเชื่อ พิธีกรรม และศาสนา เป็นวัฒนธรรมที่เป็นสากล ทุกสังคมในโลกมีสิ่งๆ ที่เรียกว่า ศาสนา เพราะมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใด ระดับใด ย่อมต้องเผชิญกับภาวะที่ไม่สบายใจ ภาวะที่จิตใจไม่มั่นคง และไม่มั่นใจในอนาคต เมื่อถึงเวลานั้น พิธีกรรมและศาสนาก็จะช่วยบำบัดรักษาจิตใจให้คนผู้นั้นได้ ระบบความเชื่อและศาสนาเป็นระบบทางสังคมระบบหนึ่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา เป็นต้น เนื่องจากระบบความเชื่อและศาสนาเป็นวัฒนธรรมจึงสามารถเปลี่ยนแปลง ปรับตัวไปตามสถานการณ์สิ่งแวดล้อม และความต้องการของสังคมในแต่ละยุคสมัย หากสังคมใดเป็นสังคมที่ซับซ้อน ประกอบด้วยกลุ่มคนหลายกลุ่มวัฒนธรรม ในสังคมเช่นนี้ทำให้มีระบบความเชื่อเกิดขึ้นหลากหลายระบบ (ศิริพร ฐิตะฐาน, 2556, หน้า 5-6)

ระบบความเชื่อของคนไทยส่วนใหญ่ คือ พุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่มาหลักของการให้คำอธิบายจักรวาล อธิบายโลก อธิบายการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณและไสยศาสตร์ล้วนมีบทบาทร่วมอยู่ด้วยโดยตลอด ต่อมาเมื่อสังคมไทยรับความรู้และคำอธิบายแบบวิทยาศาสตร์เข้ามาร่วมเป็นองค์ประกอบกับความเชื่อเดิม ๆ ที่มีอยู่ในระบบความคิดหรือจิตสำนึกของคนไทย แม้ว่าอิทธิพลของวิทยาศาสตร์จะมีมากขึ้น แต่ความเชื่อเรื่อง ผี ไสยศาสตร์ พราหมณ์ และพุทธศาสนาก็ไม่ได้สูญหายไป ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยอยู่อย่างเหนียวแน่น แต่ได้มีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2557, หน้า 246)

นักวิชาการ โดยเฉพาะนักมานุษยวิทยา ได้พยายามหาคำจำกัดความของคำว่า ศาสนา ให้กระชับที่สุดสำหรับปรากฏการณ์ที่กว้างขวาง หลากหลายและซับซ้อนที่สุดนี้ และต้องสามารถอธิบายข้ามวัฒนธรรมได้ด้วย ดังนั้นจึงต้องพยายามแสวงหาลักษณะร่วมต่าง ๆ ของศาสนาทุกรูปแบบ ที่ปรากฏในสังคมมนุษย์ทุกแห่งหน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน นักมานุษยวิทยาจำนวนมาก เริ่มต้นจากคำจำกัดความของ เอ็ดเวิร์ด บี ทายเลอร์ (E.B. Tylor) ซึ่งกล่าวว่า ศาสนาคือ ความเชื่อในวิญญาณทั้งหลาย ดังนั้นในงานของนักมานุษยวิทยากลุ่มนี้ เช่น เจ อาร์ กูดี้ (J.R. Goody)

อาร์ ฮอร์ตัน (R. Horton) และมิลฟอร์ด สไปโร (Milford E. Spiro) มีความเห็นตรงกันว่า การที่มนุษย์ขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์หรือพลังเหนือมนุษย์เป็นลักษณะร่วมที่ปรากฏอยู่ในศาสนาทุกศาสนา ส่วนนักมานุษยวิทยาบางคนมีความเห็นตรงกับแนวทางการวิเคราะห์ศาสนาของ อีมิล เอร์ค ไคม์ (Emil Durkheim) ซึ่งแบ่งแยกว่าศาสนาต่างจากเรื่องทางโลกวิสัยอื่น ๆ ตรงที่ศาสนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ศาสนาในความหมายที่ เซอร์ เจมส์ เฟรเซอร์ (Sir James G. Frazer) บรรยายทางมานุษยวิทยาชาวอังกฤษคนหนึ่งให้ไว้ว่า ศาสนาคือ “การบูชา บวงสรวงหรือการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับอำนาจทั้งหลายที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นอำนาจเหนือมนุษย์ และมนุษย์เชื่ออีกด้วยว่าอำนาจเหล่านั้นสามารถควบคุมวิถีทางของธรรมชาติหรือวิถีชีวิตมนุษย์ด้วย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527, หน้า 31-32)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 1142) ให้ความหมายของคำว่า ศาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปฝ่ายปรมาตม์ (ความจริงอันเป็นที่สุด) ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาป อันเป็นไปฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถืออันนั้น ๆ

การประชุมคณะกรรมการผู้วิจัยศาสนาและความเชื่อตาม โครงการวิจัยพื้นฐานจิตใจของประชาชนชาวไทย สาขาวิชาปรัชญา สภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2506 ได้ตกลงกำหนดโครงสร้าง หรือองค์ประกอบของศาสนาไว้ 5 ประการ ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมิได้อยู่ต่างหาก แต่มีการส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังนี้

1. มีศาสดา คือผู้สอนหลักการและผู้ประกาศศาสนา ซึ่งเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ เช่น พระพุทธเจ้าพระสมณโคดมในพุทธศาสนา พระนบีมุฮัมมัดในศาสนาอิสลาม เป็นต้น แต่มีกรณีขกเว้นคือ ศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาเต็มรูปแบบ แต่ไม่มีศาสดาที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ คำสอนของศาสนาพราหมณ์ได้รับมาจากพระเจ้า แต่ถ่ายทอดผ่านฤๅษีในช่วงสมัยต่าง ๆ รวบรวมเข้าเป็นคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น

2. มีหลักคำสอน ที่ระบุชัดเกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา และกฎเกณฑ์การปฏิบัติ เช่น ศาสนาพุทธ มีการจารึกคำสอนลงเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า พระไตรปิฎก ศาสนาคริสต์มีคัมภีร์ไบเบิล เป็นต้น

3. มีหลักความเชื่อเป็นปรมาตม์ เช่น ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามสอนเรื่องพระเจ้า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูสอนเรื่องปรมาตมัน ศาสนาพุทธสอนเรื่องพระนิพพาน เป็นต้น

4. มีพิธีกรรม คือ พิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงหลักการของศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์มีพิธีรับศีลมหาสนิท ศาสนาพุทธมีพิธีบรรพชาอุปสมบท เป็นต้น

5. มีสถาบันทางศาสนา หมายถึง ศาสนสถาน คือที่ตั้งอันเป็นสถานที่ที่ศาสนิกมาพบปะกันเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา เช่น โบสถ์ วิหารในพุทธศาสนา สุเหร่าในศาสนาอิสลาม เป็นต้น (ภัทรพร สิริกาญจน, 2546, หน้า 4-5)

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมเป็นอย่างยิ่ง สถาบันนี้ยังเป็นสถาบันที่คอยควบคุมทางสังคม เพื่อให้สมาชิกได้กระทำตามพฤติกรรมที่สังคมได้คาดหวังไว้ ศาสนาในแง่ของสังคมวิทยามีความหมายถึงศาสนาใหญ่ ๆ ที่มีคนนับถือเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเชื่อเรื่องคำสอน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ความหมายที่สำคัญยิ่ง เอมีล เดอร์คไฮม์ กล่าวไว้ว่า ศาสนาเป็นที่รวมของระบบแห่งความเชื่อและการปฏิบัติต่าง ๆ ทำให้มนุษย์ผูกพันเป็นชุมชนเดียวกัน สถาบันศาสนาเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์มีความต้องการด้านอารมณ์ ความกลัวในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ในอดีตศาสนาเกิดขึ้นอาจจะเป็นเครื่องมือทางสังคมที่จะควบคุมสมาชิกให้ทำตามระเบียบกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานทางสังคม โดยการอ้างถึงสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือความสุขสูงสุดที่บุคคลจะได้รับทำให้เกิดระเบียบ ความเชื่อและสมาชิกในสังคมปฏิบัติกันมา จนกลายเป็นสถาบันในที่สุด ในสังคมไทย ศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็ยอมรับศาสนาอื่นด้วย จะเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกของทุกศาสนา พุทธศาสนาได้เป็นบ่อเกิดแห่งขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีหลาย ๆ อย่างจนเป็นค่านิยม วิถีชีวิต และยังเป็นแหล่งรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น เพื่อจะสร้างความขัดแย้งภายในสังคมด้วย (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2552, หน้า 39-41)

ลักษณะความเชื่อในพุทธศาสนาของคนไทยนั้น มีลักษณะเป็นพุทธแบบไทย ซึ่งแตกต่างจากพุทธแบบจีน แบบญี่ปุ่น ทั้งนี้เนื่องจากก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแพร่ในแผ่นดินที่เรียกว่าประเทศไทยปัจจุบันได้มีการนับถือผี และศาสนาพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว จึงเกิดการผสมผสานกันระหว่างการนับถือผี ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา แม้ว่าพุทธศาสนาจะดูว่ามีอิทธิพลมากกว่า แต่ศาสนาพราหมณ์ก็แทรกอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ จนกลายเป็นพุทธแบบไทยไป นอกจากนี้ความเชื่อในหลักธรรมตามพุทธศาสนายังแตกต่างกันไปด้วย ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของผู้นับถือ อาจพบว่ามี ความแตกต่างกันตามภาคต่าง ๆ หรือท้องถิ่น หรือชุมชนอีกด้วย จากการศึกษาของวิลเลียม คลาสเนอร์ (2511, หน้า 160-190) พบว่า มีคติพราหมณ์และลัทธิถือผีสางเทวดา ปะปนอยู่ในพุทธศาสนาเป็นอย่างมากจนอาจเรียกได้ว่า คติของพราหมณ์ ลัทธิถือผีสางเทวดาและพุทธศาสนาอยู่รวมกันอย่างกลมกลืนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

ประเทศไทยให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือศาสนา โดยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ปัจจุบันศาสนาในประเทศไทยประกอบไปด้วย พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ สำหรับงานวิจัยนี้จะเลือกนำเสนอเฉพาะ

พุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างของรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่
มีมาที่ปรากฏในสังคมไทย พบว่าเป็นรูปเคารพที่เกิดจากความเชื่อของสองศาสนาที่เท่ากัน

พุทธศาสนา

การรับวัฒนธรรมพระพุทธรูปเข้ามาในดินแดนไทยเริ่มขึ้นเมื่อใดยังไม่ชัดเจน เอกสารบางฉบับกล่าวว่า ศาสนาพุทธได้เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วตั้งแต่ยุคอินเดียบอราณ โดยราวพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ได้ส่งพระโสณะ และพระอุตระ เป็นสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานว่าสุวรรณภูมิ น่าจะหมายถึง ดินแดนประเทศไทย หรือทางตอนใต้ของพม่า หรืออาจจะครอบคลุมภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด แต่หากพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีที่มีการค้นพบและตรวจสอบแล้ว ยังไม่มีหลักฐานศิลปกรรมทางศาสนาในภูมิภาคนี้ที่เก่าไปถึงยุคของพระเจ้าอโศกเลย หลักฐานทางศาสนาที่เก่าที่สุดคือ พระพุทธรูปในศิลปะสมัยอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ 6-7) ที่มีการนำเข้ามาจากอินเดีย ในยุคนั้น หรืออาจนำเข้ามาในยุคหลัง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 9)

หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 2 เมื่อพุทธศักราช 100 ที่เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี พระพุทธรูปถูกแบ่งเป็น 2 นิกาย คือ พุทธศาสนานิกายเถรวาท และพุทธศาสนานิกายมหายาน
เถรวาท แปลตามตัวว่า “วาทะของพระเถระ” เป็นพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม เกรงครัดในพระธรรมวินัย นิกายนี้ถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาคือการพึ่งตนเอง และการพยายามปฏิบัติตนเพื่อความหลุดพ้นด้วยตนเอง เนื่องจากเห็นว่าความหลุดพ้นจากทุกข์เป็นเรื่องเฉพาะตัว ส่วนฝ่ายมหายานเข้าใจว่าฝ่ายเถรวาทเป็นพวกเห็นแก่ตัว คิดจะพ้นทุกข์ตามลำพัง ไม่คิดช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ไปพร้อมกันด้วย จึงเรียกฝ่ายเถรวาทว่า หินยาน แปลว่า ยานอันคับแคบ เพราะไม่สามารถบรรพทุกผู้โดยสารจำนวนมากให้ข้ามห้องทุกข์ไปได้พร้อม ๆ กัน ในปัจจุบันประเทศที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นศาสนาประจำชาติมีเพียง 3 ประเทศ คือ ประเทศไทย ประเทศพม่า และประเทศศรีลังกา

มหายาน แปลตามตัวว่า ยานใหญ่ หรือ ยานอันกว้างขวาง เพราะสามารถบรรพทุกคนเป็นจำนวนมากข้ามความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดไปสู่นิพพานได้ในคราวเดียว หลักคำสอนของนิกายมหายานได้เริ่มเผยแผ่ออกไปประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 ในครั้งนั้น มีการรจนาคัมภีร์มหายานเล่มแรกขึ้นคือ มหายานศรัทโศตปาทศาสตร์ และมีผู้แปลเป็นภาษาจีนเมื่อพุทธศตวรรษที่ 11 พุทธศาสนามหายานได้เผยแผ่ไปในจีน ทิเบต เกาหลี และญี่ปุ่น และแบ่งสาขาออกเป็นนิกายย่อยมากมาย เช่น นิกายเซนในญี่ปุ่น และนิกายวัชรยานในทิเบต เป็นต้น พิธีกรรมทางศาสนาในนิกายมหายานมักมีแนวคิดที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องโลกหน้า วิญญาณ การเวียนว่ายตายเกิด และความเคารพศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์

1. ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

นิกายทั้ง 2 ได้เห็นพ้องต้องกันว่าพระกายของพระพุทธเจ้ามี 2 ชนิด คือ นิรมาณกาย และ ธรรมกาย กล่าวคือ นิรมาณกาย แปลตามศัพท์ หมายถึง กายที่ปรากฏให้เห็น หรือ รูปกาย ทางฝ่ายเถรวาทอธิบายว่า หมายถึง พระกายของพระพุทธเจ้าอันประกอบด้วยชั้น 5 ซึ่งจะต้องเสื่อมสลายไปตามกาล จึงต้องรับผลของกรรมอันสืบเนื่องมาแต่อดีต จนกว่าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่นิกายมหายานอธิบายว่า พระพุทธองค์นั้นมีสถานะเป็นทิพย์ สะอาด บริสุทธิ์ ปราศจากเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง ไม่ต้องรับผลของกรรมอีกต่อไป สมัยต่อมาฝ่ายมหายานได้พัฒนาความคิดเรื่องนิรมาณกายของพระพุทธเจ้าต่อไปอีก โดยแบ่งเป็นนิรมาณกายหยาบ คือ รูปกายเนื้อของพระพุทธเจ้าที่มนุษย์เห็น และนิรมาณกายละเอียด ซึ่งต่อมาเรียกว่า สัมโภคกาย ซึ่งแบ่งได้อีก 2 ชนิดคือ

1. สวสัมโภคกาย หมายถึง รูปกายของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏให้เห็นในบรรดาพระพุทธเจ้าแห่งจักรวาลอื่น ๆ

2. ปรสัมโภคกาย คือ รูปกายของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏให้เห็นในหมู่พระโพธิสัตว์ สัมโภคกายเป็นจุดเด่นในหลักตรีกายของฝ่ายมหายาน เนื่องจากสัมโภคกายเป็นกายที่เทศนาสอนธรรมแก่บรรดาพระโพธิสัตว์ พระธรรมคำสอนที่รวบรวมเป็นพระสูตรของฝ่ายมหายานชี้ให้เห็นว่า คำสอนของฝ่ายมหายานนั้นละเอียดลึกซึ้งกว่า เพราะเป็นคำสอนที่ได้รับจากรูปกายของพระพุทธเจ้าที่ละเอียดอ่อนกว่า จึงลุ่มลึกกว่าคำสอนของฝ่ายเถรวาทซึ่งเป็นคำสอนที่ถ่ายทอดโดยรูปกายของพระพุทธเจ้าที่หยาบกว่า

พุทธศาสนาเถรวาทยึดมั่นในความหมายของพุทธธรรมและพระวินัยตามพระไตรปิฎกอย่างแน่นแฟ้น ไม่พยายามตีความให้ผิดเพี้ยนเกินเลยไปจากความหมายตามตัวอักษรที่บันทึกเป็นภาษาบาลี หลักคำสอน ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติที่สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท คือ การยึดถือพระรัตนตรัย หรือพระไตรรัตน์ ซึ่งหมายถึง แก้ว 3 ประการ เป็นสิ่งมีคุณค่ายิ่งในพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พุทธศาสนาเถรวาทถือว่า พระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ของชาวพุทธทุกคน พระพุทธเจ้าในพุทธศาสนาเถรวาทที่พุทธศาสนิกชนนับถือกันในปัจจุบันเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์และเป็นศาสดาของพุทธศาสนาผู้ทรงค้นพบสังขารของชีวิตและวิถีปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ พร้อมทั้งได้นำสิ่งที่พระองค์ทรงค้นพบมาเผยแผ่ต่อชาวโลก พระพุทธเจ้าของชาวพุทธเถรวาทมิใช่เทพ แต่ทรงเป็นบุคคลผู้มีจริยธรรมสูงส่ง ทรงทำความเพียรเพื่อความพ้นทุกข์ นอกจากนี้นิกายเถรวาทยังเชื่อว่า พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกธาตุเพียงครั้งละ 1 องค์เท่านั้น (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2500, หน้า 3-4) เมื่อเสด็จปรินิพพานแล้วก็ทรงสูญสลายไปเหมือนเปลวไฟที่หมดเชื้อ คงเหลือแต่พระธรรมให้พุทธบริษัทได้อาศัยเป็นแนวทางเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยตนเอง

อย่างไรก็ดีพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมักเข้าใจว่า พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ หมายถึง พระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งในอดีตคือเจ้าชายสิทธัตถะซึ่งได้ตรัสรู้และปรินิพพานตามพุทธประวัติ แต่ยังคงมีความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจที่จะช่วยเหลือคนทั่วไปได้ ชาวบ้านจึงกราบไหว้พระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คลบน้ดกาลให้สมประสงค์ในโชคลาภและสิ่งอันปรารถนาได้ (ภัทรพร สิริกาญจน, 2546, หน้า 48-51) อันที่จริงการเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ล้วนแต่เป็นการปฏิบัติต่อสิ่งนั้นในฐานะที่เป็นผี มากกว่าเป็นเทวดา หรือพระพุทธรูป (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2557, หน้า 249)

พระยาอนุমানราชชน (เสฐียร โกเศศ, 2480, หน้า 153) ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ไทยแต่เดิมนับถือผี จนปัจจุบันนี้ก็ยังมีนับถือผีอยู่ เช่น พระอินทร์ พระพรหม และพระอิกหลาย ๆ องค์ล้วนเป็นผี พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าก็เป็นผีเช่นกัน

หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช (ม.ป.ป., อ้างถึงใน ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527, หน้า 152) ได้ให้คำอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า “...พระพุทธรูปที่สำคัญหลายองค์ในพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่จะเป็นนิมิตหมายของพระรัตนตรัยเท่านั้น แต่มีคนถือว่าเป็นผีอยู่มากมาย พระพุทธชินราชเป็นผี พระแก้วมรกตเป็นผี เป็นเทพารักษ์ที่จะคุ้มครองกรุงเทพฯ เหมือนอย่างพระกระพุงผีที่เคยมีที่เมืองสุโขทัยปรากฏในศิลาจารึก...”

ดังนั้นพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องับระบบความเชื่อทางศาสนาที่ชาวไทยพุทธทั่วไปยึดถือและปฏิบัติกันอยู่จริงจึงมีอยู่สองประเภทหรือสองระดับดังนี้

ระดับแรกคือ พุทธศาสนาเถรวาทแบบปรัชญา นิยมเรียกพุทธศาสนาระดับนี้ว่า แก่นแท้ ๆ ของพุทธศาสนา บ้างก็กล่าวว่าเป็นหลักการของพุทธศาสนาที่เป็นปรัชญา เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเหนือกว่านั้นคือเป็นสัจธรรม ผู้ซึ่งมีแนวทางการตีความและการเผยแพร่พุทธศาสนาในเชิงนี้ และเป็นที่รู้จักกันในหมู่พุทธศิกชนคือ แนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

ระดับที่สองคือ พุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ยึดถือและปฏิบัติพิธีกรรม เป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่ประสมประสานทั้งพุทธศาสนา พราหมณ์หรือฮินดู และความเชื่อในเรื่องผีนางไม้ อิทติฤทธิ์ปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ เวทย์มนตร์ เครื่องรางของขลัง บาปบุญ นรก สวรรค์ ฯลฯ พุทธศาสนาแบบนี้ นักวิชาการเรียกว่าเป็น พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งมีได้หมายความว่ามิแต่ชาวบ้านตามชนบทเท่านั้นที่เชื่อถือและปฏิบัติพิธีกรรมในลักษณะนี้ หากแต่หมายถึงความเชื่อและการปฏิบัติในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่ รวมทั้งชาวเมืองและผู้คนในระดับชั้นทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษาต่าง ๆ ที่มีความเชื่อและประกอบพิธีกรรม แบบผสมผสานของความเชื่อที่หลากหลาย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2557, หน้า

250) รูปเคารพที่ถูกสร้างขึ้นมาจึงเป็นการตกตะกอนความคิด ความเชื่อของคนซึ่งมีความต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างเป็นรูปธรรม ให้เป็นศูนย์รวมใจของชุมชนเพื่อความรักสามัคคี

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์ เกิดเมื่อ 957 ปี ก่อนพุทธกาล เป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม ตามประวัติศาสนาพราหมณ์เริ่มขึ้นพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานของชาวอารยันในชมพูทวีป ต่อมาในสมัยหลังพุทธกาลจึงเปลี่ยนเป็นศาสนาฮินดู และมีหลักคำสอนหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป จึงจัดได้ว่าศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาโบราณของโลกที่ยังมีการนับถือกันอยู่ และเป็นศาสนาที่ไม่มีศาสดา แต่เดิมเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกถูกสร้างขึ้นโดยพระพรหม และภายหลังจึงเกิดมีเทพเจ้าหลายองค์ ศาสนาพราหมณ์จึงเป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยม (Polytheism) (กิตติ วัฒนมหาคมม์, 2549, หน้า 12)

มนต์ ทองซัช (2556, หน้า 32-33) กล่าวถึงหลักคำสอนสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูไว้ดังนี้

ปรัชญาที่ถือว่าเป็นแก่นแท้ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ ปริมาตมันและหลักโมกษะ ปริมาตมัน หมายถึง สิ่งยิ่งใหญ่อันเป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลโลก ซึ่งศาสนานี้เรียกชื่อสิ่งนั้นว่า พรหม ปริมาตมันกับพรหมจึงเป็นสิ่งเดียวกัน

หลักโมกษะ เป็นหลักความดีสูงสุดของลัทธิศาสนาฮินดูซึ่งสอนว่า ผู้ใดรู้แจ้งในอาตมันของตนว่าเป็นอาตมันของ โลกพรหมแล้ว ผู้นั้นย่อมพ้นจากสังสาระเวียนว่ายตายเกิด และจะไม่ปฏิสนธิอีกเลย หลักโมกษะประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการ คือ

1. การนำอาตมันเข้าสู่ปริมาตมัน ด้วยการปฏิบัติธรรมใด ๆ เพื่อให้วิญญาณของตนเข้าร่วมกับปฐมวิญญาณ เรียกว่า เข้าถึงโมกษะ คือ ความหลุดพ้นจากวิภวสังสาร
2. วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะ ได้เสนอแนะหลักปฏิบัติที่สำคัญไว้ 3 ประการ คือ กรรมมรรค (กรรมโยคะ) ชญานมรรค (ชญานโยคะ) และภักติมรรค (ภักติโยคะ)

กรรมมรรค (กรรมโยคะ) สอนให้ประกอบแต่ความดีอันเป็นไปเพื่อดับความปรารถนา ดิ้นรนซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดกรรมและเน้นว่า ความดีที่ทำนั้นต้องประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ คือ ชญานมรรค (ชญานโยคะ) และภักติมรรค (ภักติโยคะ)

ชญานมรรค (ชญานโยคะ) หมายถึง การกระทำด้วยปัญญาความรู้แจ้ง ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมและไม่ก่อให้เกิดโทษ (ทุกข์) แก่ผู้ใด แนวทางปฏิบัติเน้นที่ ศิล สมาธิ และปัญญา

ภักติมรรค (ภักติโยคะ) หมายถึง มีความตั้งใจ รับใช้ด้วยความจงรักภักดีต่อภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ ภักติโยคะถือหลักว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนถือกำเนิดมาจากพรหม มีวิญญาณ

(อาดมัน) ของพรหมสิงสถิตอยู่ ผู้ใดให้ความคิดเห็น แนะนำ ช่วยเหลือ สิ่งมีชีวิตทั้งปวง ผู้นั้นได้แสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพรหม ย่อมได้พบพรหมสมปรารถนา

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ข้อปฏิบัติประจำชีวิต ของผู้นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เรียกว่า “ฮินดูธรรม” ได้แก่

1. สังสการ เป็นพิธีกรรมประจำบ้านซึ่งถือกันว่าเป็นฮินดูวาระพราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์ต้องทำ และต้องให้พราหมณ์นักบวชเป็นผู้ทำ พิธีสังสการในบางท้องถิ่นอาจจะมีมากน้อยไม่เท่ากัน แต่ที่ปรากฏในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์และคัมภีร์อื่น ๆ ส่วนใหญ่กล่าวไว้ 12 พิธี คือ

1.1 ครรภาชาน คือ พิธีเมื่อทราบที่ตั้งครรภ์ถัดจากวันวิवाห์

1.2 ปุงสวัน พิธีปฏิบัติต่อเด็กในครรภ์ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นเพศชาย (ประมาณ 3 เดือนหลังแต่งงาน)

1.3 สีมิน โตนยัน พิธีแยกผมหรือตัดผมหญิงมีครรภ์ (เมื่อตั้งครรภ์ได้ 4, 6 หรือ 8 เดือน)

1.4 ชาตกรรม พิธีคลอดบุตร

1.5 นามกรรม พิธีตั้งชื่อเด็ก (วันที่ 12 หรือ 14 หลังคลอด)

1.6 นิษกรรมณ์ พิธีนำเด็กไปดูแสงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณ (เมื่อเด็กมีอายุได้ 4 เดือน)

1.7 อันนปราศัน พิธีป้อนข้าวเด็ก (เดือนที่ 5 หรือ 6)

1.8 จูชกรรม พิธีโกนผมไว้จุก (ทำในปีที่ 3)

1.9 เกศานตกรรม พิธีตัดผม (วาระกษัตริย์ทำระหว่างอายุ 22 ปี วาระพราหมณ์ทำเมื่ออายุครบ 16 ปี และแพศย์ระหว่างอายุ 24 ปี)

1.10 อุปานยณะ (อุปนัยน์) พิธีเริ่มการศึกษาเพื่อพราหมณ์ด้วยการคล้องสายสิญจน์ที่เรียกว่า “ชัช โญปวีต”

1.11 สมวารรตน์ พิธีกลับบ้านเมื่อสำเร็จการศึกษาจากสำนักครู

1.12 วิวาหกรรม พิธีแต่งงาน

ปัจจุบันพราหมณ์ปฏิบัติเพียง 4 พิธี คือ นามกรรม อันนปราศัน อุปานยณะ วิวาหะ สำหรับพิธีอุปนัยณะ ทำเฉพาะวาระกษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์เท่านั้น วาระคหบดีไม่มีสิทธิ์ทำ และทำเฉพาะผู้ชาย สตรีไม่ต้องทำ รวมทั้งห้ามสตรีสวดคัมภีร์พระเวทด้วย

2. พิธีสราทซ์ คือพิธีส่งเวद्यวิญญาณบรรพบุรุษ และวิญญาณผู้ตายด้วยข้าวบิณฑ (ข้าวสุกปั้นเป็นก้อน) เชื่อว่าคนที่ตายไปแล้ว วิญญาณไม่มีรูปร่างอยู่อาศัย ต้องเร่ร่อนเป็นเปรต ต้องได้รับเครื่องสังเวद्यด้วยข้าวบิณฑแล้ววิญญาณจึงจะไปสู่สุคติ หรือไปรวมอยู่กับบรรพบุรุษ วิญญาณของผู้ตายที่ได้รับเครื่องสังเวद्यจากบุตรชายสามารถช่วยให้พ้นจากขุมนรกชื่อ ปุต ได้

ระยะเวลาทำพิธี ทำก่อนวันเผาศพ 1 วัน และหลังวันตายครบ 10 วัน (วันที่ 11 นับจากวันตาย) สำหรับพิธีที่ทำในวันที่ 11 หลังวันตายนี้ถือเป็นพิธีใหญ่ ญาติพี่น้องทั้งฝ่ายบิดาและมารดาสืบขึ้นไป 3 ชั่วคน ต้องมาร่วมพิธีทั้งหมด เรียกว่า สบิณห์ หลังจากนั้นการทำพิธีนี้จะเลื่อนไปทำเดือนละครั้ง จนครบปีจึงเปลี่ยนไปทำปีละครั้ง

3. พิธีบูชาเทพเจ้า ส่วนใหญ่มีการนับถือแตกต่างกันมาก บางพวกนับถือเทพเจ้าองค์เดียว บางพวกนับถือเทพเจ้าหลายองค์ เทพเจ้าองค์ที่นับถือก็ไม่เหมือนกัน พิธีกรรมที่แท้จริงก็แตกต่างกันมากมาย อย่างไรก็ตามพิธีบูชาเทพเจ้าที่ชาวอินดูวาระสูงปฏิบัติกัน ได้แก่

3.1 การสวดมนต์ภาวนาประจำวันทุกเช้าและเย็น

3.2 พิธีบูชาในเทศกาลสำคัญ เช่น ศิวะราตรี (พิธีลอยบาป) ในวันเพ็ญเดือน 3 พิธีไวศาซี (ขึ้นปีใหม่) เป็นต้น นอกจากนี้มีพิธีสมโภชในวาระสำคัญ ๆ

3.3 การไปนมัสการบำเพ็ญกุศล ณ เทวสถาน ซึ่งมีทั้งที่ปฏิบัติเป็นประจำ และเป็นครั้งคราว (มนต์ ทองซซ์, 2556, หน้า 39-40)

ศาสนาพราหมณ์ในยุคพระเวทไม่ปรากฏว่ามีวัดหรืออาคารอันเป็นที่สถิตของเทพเลย มีแต่กล่าวถึงไฟที่จุดในสภา แสดงว่ามีสภาที่ประดิษฐานกองไฟเพื่อประชาชนมาชุมนุมกันประกอบพิธีกรรมในบางโอกาสเท่านั้น ส่วนรูปปั้นนั้นไม่มีหลักฐานว่ามีการทำในยุคต้น ๆ จะนิยมใช้สัญลักษณ์แทนรูปเทพและเทพี ไม่นิยมสร้างเป็นรูปมนุษย์ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าการใช้รูปสัตว์แทนรูปเทพอีกด้วย เทพสำคัญในศาสนาอินดู ได้แก่ พระศิวะ พิฆเนศ กรรตติเกยะ (ขันตกุมาร) พระวิษณุ พระพรหม เทพประจำทิศทั้ง 8 ทิศ (ผาสุข อินทราวุธ, 2524)

กิตติ วัฒนมหาดม (2549, หน้า 21-25) ได้ลำดับชั้นเทพเจ้าอินดูองค์สำคัญ แบ่งได้ 3 ประเภทดังนี้

1. พระเป็นเจ้า หรือมหาเทพ ได้แก่ พระพรหม (Brahma) พระวิษณุ (Vishnu) พระศิวะ (Shiva)
2. เทพเจ้าชั้นผู้ใหญ่ หรือคณะเทพ ได้แก่ พระอินทร์ (Indra) พระคณศ (Ganesh) เทพประจำธาตุทั้งสี่ที่ควบคุมโลกและจักรวาล ได้แก่ พระปฤถิวี (Prithivi) พระวรุณ (Varuna) พระวายู (Vayu) และพระอัคนี (Agni) นอกจากนี้ยังมีพระสกันท์ (Shanda) หรือพระขันธกุมาร เป็นเทพเจ้าแห่งการสงคราม พระกามเทพ (Kama) เทพเจ้าแห่งความรัก พระวิศวกรรม (Vishvakarma) หรือพระวิษณุกรรม เทพเจ้าแห่งการฝีมือและการช่าง พระทักษะ (Kaksha) เทพฤาษี มีเศียรเป็นแพะ พระคงคา (Ganga) เทวีแห่งแม่น้ำสำคัญที่คนอินเดียเชื่อว่าสามารถชำระมลทินและทำให้ไปเกิดในสวรรค์ พระมนสาเทวี (Manasa Devi) เทวีแห่งงู พระยม (Yama) หรือพระธรรมราช ทำหน้าที่ตัดสินกรรมดีกรรมชั่วของคนตาย พระอัศวิน (Ashwin) หรือ พระนาตติยะ (Nasatya) เทพฝ่าแผ่นดิน

บَابัตทุกข์บำรุงสุขแก่มนุษย์ มีเศียรเป็นม้า พระกัศยปะเทพบิดร (Kashyapa) และพระอติเทพมารดา (Aduti) เป็นเทพชั้นสูงที่มีบทบาทบนเทวโลก เทพพเคราะห์ ได้แก่ พระจันทร์ (Chandra) พระอังคาร (Mangala) พระพุธ (Budha) พระพฤหัสบดี (Brihaspati) พระศุกร์ (Shukra) พระเสาร์ (Shani) พระอาทิตย์ (Surya) พระราหู (Rahu) และพระเกตุ (Ketu) เป็นต้น

3. เทพเจ้าชั้นผู้น้อย ได้แก่ พระนารอด (Narada) เป็นเทพคนธรรพ์ผู้ชำนาญในการดุริยางค์ และยุยงทำให้เกิดเรื่องยุ่งยากในเทวโลก คนธรรพ์ (Gandharva) หรือคันทระวะ เป็นเทพบุตรซึ่งชำนาญการดุริยางค์ ทำหน้าที่บรรเลงดนตรีขับกล่อมสวรรค์ อัปสร (Apsara) เทพธิดาชั้นผู้น้อย ทำหน้าที่เทพบริวาร แสดงนาฏลีลา กิณร กิณรี (Kinar, Kinari) อมนุษย์ประเภทหนึ่ง อยู่ในป่าหิมพานต์ ครุฑ (Garuda) หรือเทพปักษี เป็นพยานขนาดใหญ่ นาค (Naga) หรือเทพงูใหญ่ มีบทบาทมากคือ พญาเศษษะนาค (Shesha) หรือที่คนไทยเรียกว่า พระอนันตนาคราช ซึ่งเป็นแท่นประทับบรรทมของพระวิษณุในไวกูณฐ์ และพญานาควาสูกิรี (Vasuki) ซึ่งเหล่าเทพใช้คว้นกับเขา มันทระในคราวกวนเกษียรสมุทร เป็นต้น

ศาสนาพราหมณ์เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้เจริญอยู่ในดินแดนประเทศไทยก่อนหน้าที่คนไทยจะเข้ามาครอบครองนานแล้ว ซึ่งทางภาคกลางของประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ โดยผ่านเข้ามาทางเขมร ได้ส่งอิทธิพลต่อการเมืองและทางศิลปะในดินแดนแถบนี้ด้วย (จิรวัสสา ๒๕๔๗, หน้า ๖๖)

ความเป็นมาของการสร้างรูปเคารพทางศาสนา

กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตแล้ว โดยในระยะแรกใช้สัญลักษณ์เป็นสิ่งแทน ต่อมาจึงพัฒนาเป็นพระพุทธรูป เทวรูป รวมถึงรูปเคารพแบบอื่น ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะมากยิ่งขึ้น แนวคิดในการสร้างรูปเคารพจึงส่งผ่านจากอินเดีย ศรีลังกา มาถึงไทย รูปเคารพเหล่านี้เป็นสิ่งที่ใช้สื่อทอดความหมายให้กับคนในแต่ละรุ่น จึงมีความจำเป็นในการสืบค้นหาที่มาของกระบวนการสร้างความหมายตั้งแต่แรกเริ่ม ในการศึกษาความเป็นมาของการสร้างรูปเคารพในอดีตจากเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ นั้น ไม่พบกระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และข้อมูลของผู้สร้าง เข้าพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรมมากนัก เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านข้อมูลที่ไม่ได้บันทึกอย่างละเอียด แต่ได้ข้อมูลเฉพาะรูปเคารพ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่ยังคงมีหลักฐานปรากฏให้เห็นถึงปัจจุบัน

ความเชื่อและการสร้างรูปเคารพทางศาสนามีอยู่หลากหลายเชื้อชาติ สำหรับงานวิจัยนี้จะเริ่มต้นจากความเป็นมาในการสร้างรูปเคารพทางศาสนาในประเทศอินเดีย เนื่องจากชนชาติต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ ส่วนมากสืบวัฒนธรรมทางศาสนาจากชาวภารตในอินเดียมาแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว

ทำให้ความเชื่อ รวมถึงการสร้างรูปเคารพทางศาสนานั้นคล้ายคลึงกัน แตกต่างกันบ้างในส่วนของ การนำมาเสริมแต่งให้เหมาะสมตามรสนิยมของแต่ละท้องถิ่น (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2546, หน้า 3)

ในอดีตเมื่อประมาณ 950 ปีก่อนพุทธกาล (1,500 ปีก่อนคริสตกาล) กลุ่มชนชาวอารยัน หรืออารยัน (Aryan) อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในอินเดีย คนกลุ่มนี้มีขนบธรรมเนียม ประเพณี และลัทธิอยู่แล้ว มีการนับถือเทวดาจำนวนมากมาย เทวดามีหน้าที่ปกครองดูแลความเป็นไปของ ประชาชน ปศุสัตว์ และมีเทวดาอีกจำพวกหนึ่งอยู่บนสวรรค์ เรียกชื่อในภาษาเดิมว่า เทวะ แปลว่า ผู้เปล่งแสง หรืออีกนัยหนึ่งแปลว่า ผู้เล่นสบาย เทวะเหล่านี้มีลักษณะตามธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ลม ฟ้า อากาศ โดยมีชื่อเรียกตามชื่อของธรรมชาติเหล่านั้น ต่อมาจึงมีการตั้งเป็นชื่อเฉพาะ ความคิดในเรื่องลักษณะเหล่าเทวะนี้ได้พัฒนามากขึ้น การบูชาจึงมีรายละเอียดเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน จากความเชื่อ ดั้งเดิมจึงได้พัฒนากลายเป็นลัทธิพราหมณ์-ฮินดู และได้แตกแยกออกเป็นหลายนิกาย ซึ่งบูชาเทพ ผู้เป็นใหญ่แตกต่างกันไป (พระยาสังฆาภิรมย์ฯ, 2549, หน้า 2-9)

ศาสนาเทวดาได้กลายเป็นลัทธิไวชณพนิกายของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาแรกที่ได้นำเอาคติการบูชารูปเคารพมาให้ประชาชนวรรณะสูงผู้เคร่งครัดในศาสนาได้บูชา ลัทธินี้เชื่อว่า พระเจ้าจะปรากฏกายลงมาให้เห็นในแบบต่าง ๆ กัน และเพื่อเป็นการสะดวกในการสักการบูชาจึง นิยมทำรูปแทน (Representative) ขึ้นมาซึ่งมีทั้งที่เป็นรูปวาด และรูปสลัก ในช่วงก่อนคริสตกาล ดินแดนตั้งแต่มณฑลลงไปถึงอินเดียตอนใต้ พบรูปเคารพไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปเคารพ สร้างด้วยวัตถุที่ไม่ถาวรจึงสูญสลายไป ในยุคต้นคริสตกาลพบรูปเคารพที่สลักบนเหรียญและที่ ประทับตรา ส่วนใหญ่อยู่ในสมัยพระเจ้ากนิษกะ (Kuvishka) แห่งราชวงศ์กุษาณะ เป็นรูปพระวิษณุ มี 4 กร ถือจักร สังข์ คทา และรูปวงแหวน (แทนดอกบัว) (ผาสุข อินทรารุช, 2524, หน้า 22)

พุทธศาสนาในอินเดียแบ่งเป็น 4 ยุค คือ ยุคแรก ราวพุทธศตวรรษที่ 3-6 ถือเป็นช่วง ศิลปะอินเดียสมัยที่ 1 เรียกว่า ศิลปะอินเดียโบราณ ยุคนั้นไม่พบพระพุทธรูป มีเพียงภาพแทนองค์ พระพุทธเจ้าปรากฏเป็นสัญลักษณ์ อาทิ สถูป บัลลังก์เปล้า เสาไฟ เป็นต้น จากนั้นได้พัฒนาสร้าง เป็นรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าในศิลปะอินเดียสมัยที่ 2 ราวพุทธศตวรรษที่ 6-10 ได้แก่ ศิลปะ คันธาระ ศิลปะมถุรา และศิลปะอมราวดี (โดยยังคงมีข้อถกเถียงกันว่า ระหว่างศิลปะคันธาระกับ ศิลปะมถุรา ศิลปะใดเป็นศิลปะแรกที่ประดิษฐ์พระพุทธรูป) ต่อมาศิลปะอินเดียสมัยที่ 3 ราว พุทธศตวรรษที่ 9-13 ได้แก่ ศิลปะคุปตะ สกุลช่างมถุรา ศิลปะคุปตะ สกุลช่างสารนาถ และศิลปะ วากฏกะจากุกยะ ตะวันตกกระยะแรก สุนทรียภาพของพระพุทธรูปได้พัฒนาจนถึงขีดสุด และศิลปะ อินเดียสมัยที่ 4 ราวพุทธศตวรรษที่ 12-18 พุทธศาสนาได้เสื่อมความนิยมลง การสร้างพระพุทธรูป จึงพบเพียงบางพื้นที่ คือในอาณาจักรปาละ อาณาจักรกัศมีร์ อาณาจักรนาคปัฐภูมิ ตามลำดับ (เชษฐ ติงส์ถัญชลิ, 2554, หน้า 17)

พุทธศาสนายุคแรกยังไม่ทำรูปพระพุทธรูป แต่จะทำเป็นรูปสิ่งอันสมมติไว้แทน ดังเช่น เมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรรมทำเป็นรอยพระบาท หรือเป็นม้าผูกเครื่องไม่มีคนขี่ ตอนเมื่อตรัสรู้ทำเป็นรูปพุทธบัลลังก์ตั้งอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ตอนเมื่อปฐมเทศนาทำเป็นรูปวงล้อ มีรูปกวางประกอบ ในเรื่องตอนอื่นมักทำเป็นรูปพุทธอาสน์หรือกองจักรแทนพระพุทธรูปทุกแห่ง จนถึงเมื่อเสด็จเข้าสู่พระนิพพานทำเป็นรูปพระสถูป เหตุที่ไม่ทำพระพุทธรูปลงเป็นด้วยประเพณีของชาวอินเดียห้ามมิให้ทำวัตถุที่เป็นสรีระ แม้เทวรูปสำหรับบูชาในศาสนาพราหมณ์ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีในสมัยนั้น (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2469, หน้า 35) เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยหลังต่อมา จึงมีการทำรูปพระพุทธรูปปฏิมากรรวมอยู่ในองค์ประกอบที่แสดงพุทธประวัติ เช่น ตอนทรงชนะมาร หรือมารวิชัย มีองค์ประกอบเป็นรูปกองทัพพญามาร รูปแม่พระธรณีกำลังบีบน้ำออกจากมวยผม รูปพระพุทธรูปองค์แสดงมูทรา (ความหมายที่พระหัตถ์) โดยใช้พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่บนน้ำตัก พระหัตถ์ขวาวางคว่ำเหนือพระเพลา นิ้วพระหัตถ์ชี้แต่ละลงเบื้องล่าง อันเป็นการแสดงความหมายด้วยมือ เมื่อเห็นภาพเช่นนี้ จะทราบเรื่องราวว่าเป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนที่พระพุทธรูปเจ้าจะสำเร็จสัมโพธิญาณ ในสมัยต่อมาจึงมีการทำพระพุทธรูปเดี่ยวไม่มีองค์ประกอบเล่าเรื่องของภาพ แต่รูปแบบของพระพุทธรูปที่ทำพระหัตถ์แสดงท่วงท่าสัมผัสธรณี เหมือนกับภาพที่มีองค์ประกอบเล่าเรื่อง คนที่เห็นสามารถทราบความหมายว่า ช่างต้องการสร้างรูปเป็นพระพุทธรูปเจ้าในพุทธประวัติ ตอนชนะมาร จึงเรียกพระพุทธรูปที่ประทับนั่งทำพระหัตถ์แสดงท่วงท่าสัมผัสธรณีนี้ว่า พระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งหมายถึงเรื่องราวของพระพุทธรูปเจ้าตอนทรงชนะมาร พระพุทธรูปปางอื่น ๆ จึงมีที่มามีลักษณะเดียวกันกับพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่กล่าวข้างต้น โดยมีเรื่องพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่งกำกับเป็นความหมายอยู่ด้วยเสมอ (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2553, หน้า 11-12)

เนื่องจากพุทธศาสนาได้แบ่งแยกเป็น 2 นิกายหลัก คือ นิกายมหายาน และนิกายหินยาน (เถรวาท) ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูป จึงส่งผลต่อรูปแบบการสร้างพระพุทธรูป ซึ่ง พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (2553, หน้า 13-15) ได้สรุปไว้ดังนี้ พระพุทธรูปนิกายมหายาน พระพุทธรูปที่เป็นพระชยานิพุทธรูปของฝ่ายมหายานมีอยู่หลายพระองค์ด้วยกัน รูปพระพุทธรูปฝ่ายมหายานที่สำคัญคือ รูปพระชยานิพุทธรูป 5 พระองค์ ประกอบด้วย พระรัตนสมภพ พระอมิตากะ พระไวโรจนะ พระอักษโยภยะ พระอโมฆลิตติ และเพื่อให้เห็นความแตกต่างว่ารูปพระพุทธรูปเจ้าพระองค์ใดเป็นพระพุทธรูปเจ้าพระองค์ไหน ช่างทางฝ่ายมหายานจึงได้นำเครื่องหมายที่แสดงด้วยมือ (มูทรา) ที่ต่างกันมาสร้างให้แก่รูปพระชยานิพุทธรูปทั้ง 5 พระองค์ให้เห็นต่างกันด้วย คือ

พระรัตนสมภพ ประทับนั่ง พระหัตถ์ขวาวางหงายพาดบนพระชานุ (เข่า) ขวา แสดงเครื่องหมาย วรมูทรา หรือท่วงท่าประทานพร พระหัตถ์ซ้ายพาดหงายอยู่บนพระเพลา (หน้าตัก)

พระอมิตาภะ ประทับนั่ง พระหัตถ์ซ้ายขวาวางหงายซ้อนกันอยู่บนหน้าตัก แสดง
เครื่องหมาย ฌยานมูทรา หรือท่วงท่าสมาธิ

พระไวโรจนะ ประทับนั่ง ยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นในระดับพระอุระ แสดงเครื่องหมาย
ธรรมจักรมูทรา หรือท่วงท่าแสดงธรรม

พระอัครโศภยะ ประทับนั่ง พระหัตถ์ขวากว่าพาดบนเข่าขวา แสดงเครื่องหมาย
ภูมิสปรรคมูทรา หรือท่วงท่าสัมผัสธรรมิ พระหัตถ์ซ้ายพาดหงายอยู่บนหน้าตัก

พระอโหมลลิตธิ ประทับนั่ง พระหัตถ์ขวายกขึ้นระดับพระอุระ แเบพระหัตถ์หันขึ้น
ออกไปเบื้องหน้า แสดงเครื่องหมาย อภิมูทรา หรือท่วงท่าไม่หวั่นกลัว พระหัตถ์ซ้ายพาดหงายอยู่
บนหน้าตัก

การที่ช่างทางฝ่ายมหายาน ใช้มูทราหรือการแสดงท่วงท่าด้วยมือมาเป็นเครื่องจำแนก
อย่างเป็นรูปธรรมให้แก่พระชยานิพุทททั้ง 5 พระองค์นี้ จึงมีการซ้ำกับรูปแบบของพระพุทธรูปของ
ฝ่ายเถรวาท หรือ รูปมานุญพิพุททของฝ่ายมหายานเองที่เป็นรูปแทนองค์พระ โคตมพุททเจ้า ซึ่งได้รับ
การจำแนกปางหรือเรื่องราวในพุททประวัติด้วยมูทรา หรือการแสดงท่วงท่าด้วยมือเหมือนกัน เช่น
พระพุทธรูปปางมารวิชัยของเถรวาทแสดงท่าด้วยพระหัตถ์หรือมูทรา เหมือนกับพระชยานิพุทท
อัครโศภยะ เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าหากพบพระพุทธรูปองค์หนึ่งมีองค์ประกอบแวดล้อมอื่น ๆ
(เช่น ตั้งอยู่ในศาสนสถานของพุททศาสนานิกายมหายาน) ที่แสดงว่าเป็นพระชยานิพุททของ
มหายาน เช่น พระอัครโศภยะซึ่งทำพระหัตถ์ในท่วงท่าสัมผัสธรรมิหรือภูมิสปรรคมูทรา จะไม่เรียก
พระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระปางมารวิชัย หรือพระอัครโศภยะในปางมารวิชัย เพราะพระชยานิพุทท
อัครโศภยะมิได้มีพระพุททประวัติ เช่น พระพุททโคตมะของฝ่ายเถรวาท

ดังนั้นมูทราหรือการแสดงท่วงท่าด้วยมือ เมื่อเอามาใช้กับรูปพระพุททโคตมของฝ่าย
เถรวาทจะหมายถึง ปาง หรือ ประวัติของพระพุททองค์ หรือประวัติของมานุญพิพุททองค์หนึ่งของ
มหายาน แต่เมื่อเอามาใช้กับพระชยานิพุททของมหายาน ซึ่งสถิตอยู่ในพุททเกษตร มิได้ลงมาในโลก
มนุษย์ จึงไม่มีประวัติ หรือ ปาง เป็นเพียงการจำแนกเพื่อให้เห็นว่าเป็นพระชยานิพุททต่างพระองค์
ซึ่งเน้นคุณลักษณะของพระพุททเจ้าในด้านต่าง ๆ กัน

หลักฐานทางศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่มีการค้นพบ และจัดว่ามีอายุเก่าที่สุดใน
ดินแดนไทยเป็นรูปเคารพทางศาสนาที่นำเข้ามาจากภายนอก มีอายุอยู่ในช่วงพุททศตวรรษที่ 6-9
และน่าจะมีการนำเข้ามาอย่างต่อเนื่องในช่วงพุททศตวรรษที่ 9-11 โดยมีที่มาจากทางอินเดียเป็น
สำคัญ โบราณวัตถุที่ค้นพบแล้วในประเทศไทยในระยะแรกมีทั้งศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทท
นิกายเถรวาท และมหายาน ส่วนใหญ่พบบริเวณชายฝั่งทะเลทางภาคตะวันออกและตะวันตก

รวมทั้งภาคใต้ของประเทศไทย และพบแพร่กระจายตามท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วย เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้าในสมัยโบราณ รูปเคารพที่พบมีขนาดเล็ก ทำจากสำริด สันนิษฐานว่าน่าจะมากับนักเดินทางค้าขายในสมัยโบราณ ซึ่งนำมาบูชาและเผยแพร่ศาสนาในสมัยโบราณ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 9-10)

พระพุทธรูปรุ่นแรกที่สร้างขึ้นในดินแดนไทย หลักฐานที่พบในภาคใต้ เป็นพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลศิลปะอมราวดีรุ่นแรก กำหนดอายุได้ในราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 อาจเป็นพระพุทธรูปรุ่นเก่าสุดที่สร้างขึ้นในดินแดนไทย (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2545, หน้า 5) ต่อมาสร้างขึ้นในวัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 เนื่องจากทวารวดีมีช่วงเวลายาวนาน และแพร่กระจายครอบคลุมไปทุกภูมิภาคของประเทศไทย ทำให้พบงานประติมากรรมเป็นจำนวนมากทั้งในพุทธศาสนาแบบเถรวาท มหายาน และศาสนาพราหมณ์ รูปแบบของศิลปกรรมน่าจะมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น แต่มีรูปแบบของวัฒนธรรมแบบเดียวกัน ด้วยเหตุนี้จึงอาจเรียกหรือจัดเป็น อารยธรรมทวารวดี หรือวัฒนธรรมทวารวดี (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 21) ศิลปะที่สร้างขึ้นในทางศาสนาที่หลงเหลือมาจากช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-15 นั้น ส่วนใหญ่เป็นผลงานที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความศรัทธาในพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ ในบรรดาศิลปะที่สร้างขึ้นนี้ พุทธศิลป์มีจำนวนมากว่าที่สร้างขึ้นในศาสนาพราหมณ์ ส่วนใหญ่ได้แก่ พระพุทธรูป พระพิมพ์ และภาพปูนปั้นประดับสถูป นอกจากนั้นแล้ว แต่ละนิกายหรือลัทธิต่างก็มีศิลปะซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของตน เช่น รูปพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของลัทธิมหายาน รูปพระอมิตาภะของนิกายสุขาวดี ตลอดจนธรรมจักรและภาพสลักเรื่องพุทธประวัติและชาดกบนใบสีมาของนิกายเถรวาท เป็นต้น ส่วนรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ก็ได้สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของปรัชญาและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ควบคู่ไปกับความเจริญของพุทธศาสนาในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน โดยจำแนกได้เป็น 6 ลัทธิหลัก รูปเคารพในช่วงระยะเวลานี้ ได้แก่ รูปพระวิษณุในลัทธิไวษณพ รูปพระศิวะในลัทธิศาราละ ศิวลึงค์ของลัทธิศวาละ รูปพระเทวีและพระอรธรรณารีสวรรในลัทธิศากตะ รูปพระคณปติในลัทธิคณปัตยะและรูปพระกัณธกุมารในลัทธิเกามาระ แต่จากจำนวนของเทวรูปของแต่ละลัทธิที่พบ อาจกล่าวได้ว่า ลัทธิไวษณพเป็นที่แพร่หลายมากที่สุด ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2555, หน้า 38) สมัยต่อ ๆ มาจึงมีการสร้างสรรค์ รูปแบบวิธีการสร้างรูปเคารพทางศาสนาในดินแดนไทยมาโดยตลอด รูปเคารพทางศาสนาที่พบมากในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่ รูปเคารพของศาสนาพุทธ ทั้งนิกายเถรวาท นิกายมหายาน และรูปเคารพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นอกจากนี้ ปัจจุบันยังพบว่ามีความนิยมสร้างรูปเหมือนพระสงฆ์เพิ่มขึ้นอีกด้วย โดยมีรายละเอียดของรูปเคารพทางศาสนาแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

พระพุทธรูป

1. ความหมายของคำว่า พระพุทธรูป

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 842) ให้ความหมายคำว่าพุทธรูป พุทธปฏิมากร (น.) ว่าคือ รูปเปรียบ หรือรูปแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า คือ พระพุทธรูป นิยมใช้ย่อเป็นปฏิมา หรือปฏิมากร

พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อักษร ช-ฮ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, หน้า 564) กล่าวว่า พระพุทธรูป คือรูปเปรียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า ลักษณะของพระพุทธรูปโดยรวมสะท้อนให้เห็นถึงความสงบและเรียบง่ายตามปรัชญาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท กล่าวคือมีพุทธลักษณะต้องตามตำรามหาปุริสลักษณะ ตามคติที่สืบทอดมาจากอินเดียโบราณ นอกจากนี้ พระพุทธรูปยังมีความงดงามแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย และเกิดจากอิทธิพลของแต่ละท้องถิ่นด้วย

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 8 (บำเพ็ญ ะวิน, 2550, หน้า 7) กล่าวว่า พระพุทธรูป คือ รูปสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูป องค์ศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เคารพกราบไหว้บูชา สร้างขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น แกะสลักจากหินหรือไม้ หล่อด้วยโลหะ ปั้นด้วยดินเผา วาดภาพลงบนผืนผ้าหรือผนังอาคาร มีขนาดต่าง ๆ กัน ตั้งแต่องค์ขนาดใหญ่มาก ประดิษฐานไว้ตามวัดวาอาราม องค์ขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก ตั้งแต่บูชาไว้ตามบ้านเรือน จนถึงองค์ขนาดเล็กมากที่นำติดตัวไปตามที่ต่าง ๆ ถือเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตรายที่เรียกว่า พระเครื่อง

กึกเดช กันตมระ (2535) ศึกษาวิวัฒนาการ และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศิลปะและสังคมจากรูปสัญลักษณ์พระพุทธรูปทำให้ทราบว่า พระพุทธรูปนอกจากจะเป็นรูปแทนองค์พระพุทธรูป ผู้เป็นศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา อันเป็นที่สักการะแก่คนทั่วไปแล้ว พระพุทธรูปยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงาม เป็นสิ่งสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยผู้สร้างมุ่งหวังผลบุญกุศลในภพหน้าตามความเชื่อของแต่ละบุคคล

กรมศิลปากร (2545) ในหนังสือพระพุทธรูปสำคัญ ได้ให้ความหมายของพระพุทธรูป หรือ พระพุทธรูปปฏิมา ซึ่งแปลตามศัพท์ หมายถึง รูปเปรียบหรือรูปสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูปเจ้า พระศาสดาแห่งศาสนาพุทธ มิใช่รูปเหมือนของพระองค์ท่าน

พิริยะ ไกรฤกษ์ (2551, หน้า 1) กล่าวว่า พระพุทธรูปปฏิมา คือ รูปเปรียบ หรือรูปแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า เป็นปูชนียวัตถุที่พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยได้สร้างไว้ อันถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดของไทย ซึ่งตกทอดกันมารวม 1,500 ปี

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2554, หน้า 134) ให้ความหมายของพระพุทธรูปว่าเป็น รูปเคารพในฐานะตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธรูปจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของศาสนาพุทธและพุทธศาสนิกชนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

การให้ความหมายของพระพุทธรูปข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปมีสาระสำคัญคือเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรเจ้า ไม่ใช่รูปเหมือนของพระพุทธรเจ้า สร้างโดยอ้างอิงลักษณะของมหาบุรุษ เป็นสิ่งแทนความดีงามให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมระลึกถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธรเจ้า และเพื่อเป็นที่แสดงความเคารพสักการะ รวมทั้งเป็นสิ่งที่ช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปจึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของศาสนา และอยู่ในกระบวนการสร้างความหมายให้กลายเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนในแต่ละยุคสมัย

การให้ความหมายของคำว่าพระพุทธรูปข้างต้น ได้ถูกยืนยันด้วยหลักฐานจากบันทึกของพระภิกษุอุจิฉิง (สืบแสง พรหมบุญ, 2525, หน้า 86 อ้างถึงใน พิริยะ ไกรฤกษ์, 2555, หน้า 45) ความว่า

แม้ว่า พระศากยมุนีได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วแต่รูปของพระองค์ยังคงปรากฏอยู่ และเราควรจะเคารพบูชาด้วยความแน่วแน่ เสมือนว่า อยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธรองค์ ผู้ที่ถวายรูป และดอกไม้แด่พระพุทธรูปอย่างสม่ำเสมอ ย่อมทำให้จิตใจของเขาบริสุทธิ์ และผู้ที่สร้างน้ำพระพุทธรูป ก็จะสามารถขจัดบาปที่นำไปสู่ความชั่ว... ดังนั้นผู้ใดที่ปรารถนาจะทำบุญกุศลก็ควรที่จะตั้งใจกระทำสิ่งเหล่านี้

2. แนวคิดในการสร้างพระพุทธรูป

พระพุทธรูปไม่ใช่รูปเหมือนพระพุทธรเจ้า แต่เป็นรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ การสร้างพระพุทธรูปแต่ละสกุลช่าง แต่ละสมัย จึงมีความแตกต่างกันทางด้านรูปแบบ แต่พระพุทธรูปทุกองค์ล้วนแสดงถึงสัญลักษณ์สำคัญเพื่อให้แปลกกว่ารูปบุคคลอื่น ๆ ทำให้สามารถทราบได้ทันทีว่าเป็นรูปพระพุทธรเจ้า และต้องสร้างให้งามชอบใจคนทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระพุทธรเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้ว รูปพรรณสัณฐานของพระพุทธรองค์จึงไม่มีใครเคยเห็น มีแต่คำบอกเล่ากันสืบต่อมามีลักษณะอย่างมหาบุรุษในคัมภีร์มหาปริสลักษณะของพราหมณ์ ซึ่งแต่งไว้ก่อนพุทธกาล ช่างผู้คิดทำพระพุทธรูปจึงได้อาศัยคำบอกเล่ากับความรู้เรื่องพุทธประวัติ และแบบอย่างปรากฏอยู่ในจารีตประเพณี (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2469, หน้า 42-43) นอกจากนี้ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2545, หน้า 71-72) ทรงอธิบายถึงการสร้างพระพุทธรูปไว้ว่า ช่างได้แก้ปัญหาโดยใช้ข้อมูลจาก 3 แหล่ง คือ ข้อมูลจากคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ ข้อมูลจากรูปแบบเทพเจ้ากรีก-โรมัน และการประดิษฐ์อุษณียะเพื่อแยก

ความแตกต่างระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสาวก จึงเกิดเป็นรูปแบบของรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าขึ้นมา

ลักษณะสำคัญของรูปแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือ ลักษณะของมหาบุรุษ และอนุพันธุชนะในคัมภีร์มหาปฐกษณะ ซึ่งมีรายละเอียดบันทึกไว้ในพระบาลีสถิตตันตปิฎก ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค และองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ที่ส่งอิทธิพลต่อการสร้างรูปแทนพระพุทธเจ้ามีดังนี้

2.1 มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ

ลักษณะของมหาบุรุษเป็นกระบวนการสร้างความหมายอย่างหนึ่งที่สร้างความแตกต่างระหว่างบุคคลธรรมดากับพระพุทธเจ้า ซึ่งมีบันทึกอยู่ในมหาปทานสูตร แห่งทิฆนิกาย มหาวรรค และลักษณะสูตร แห่งทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระสถิตตันตปิฎก กล่าวโดยย่อว่าผู้ใดที่บริบูรณ์ด้วยมหาบุรุษลักษณะ จะมีคติเป็นสองทาง คือ หากครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หากผนวชจะเป็นพระพุทธเจ้า มหาบุรุษลักษณะมีทั้งสิ้น 32 ประการคือ 1. พระบาทประดิษฐานเป็นอันดี (พื้นฝ่า-พระบาทเรียบเสมอกัน) 2. พื้นฝ่าพระบาทมีลายจักร 3. เส้นพระบาทยาวสมส่วน 4. พระองคฺุเลียวยสมส่วน 5. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม 6. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายจุดตาข่าย นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้นพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) และนิ้วพระบาททั้งห้ายาวเสมอกัน 7. พระบาทเหมือนสังข์คว่ำ 8. พระขงฆ์เรียวยาวแข็งแรงเนื้อทราย 9. ขณะยืนมิได้ค่อมพระวรกายลง ทรงเอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบได้ถึงพระชานู 10. พระคุษะซ่อนอยู่ในฝัก 11. พระฉวีเปล่งปลั่งดุจทองคำ 12. พระฉวีละเอียด ละอองธุลีไม่อาจติดต้องที่พระวรกายได้ 13. พระโลมาเกิดขึ้นขุมขนละ 1 เส้น 14. พระโลมามีปลายกลับขึ้นข้างบน มีสีเหมือนดอกอัญชัน เวียนเป็นทักษิณาวรรต 15. พระกายตรงเหมือนกายพรหม 16. พระมังสะเต็มในที่ 7 แห่ง 17. กิ่งพระกายท่อนบนเหมือนกิ่งกายท่อนหน้าของราชสีห์ 18. พระปฤษฎาณค์เต็มเรียบไม่เป็นร่อง 19. ปริมณฑลพระวรกายดุจปริมณฑลแห่งต้นไทรวาของพระองค์เท่ากับความสูงของพระองค์ 20. ลำพระศอกกลมเท่ากัน 21. ปลายเส้นประสาทสำหรับนารสอาหารได้ยอดดี 22. พระหนุคฺุคางราชสีห์ 23. พระทนต์ 40 ซี่ 24. พระทนต์เรียบเสมอกัน 25. พระทนต์ไม่ห่าง 26. พระทาฐะขาวงาม 27. พระชีวหาใหญ่ 28. พระสุรเสียงเหมือนเสียงพรหมและนกกการเวก 29. พระเนตรดำสนิท 30. พระปฐุมะงอนดุจขนตาโค 31. พระอุณาโลมเกิดขึ้นระหว่างพระขนง มีสีขาวอ่อนเปรียบดังปุยนุ่น 32. พระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ (กะบังหน้า) (พระบาลีสถิตตันตปิฎก ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค, 2530, หน้า 158-160) นอกจากนี้มหาปฐกษณะทั้ง 32 ประการข้างต้น ยังมีลักษณะปลีกย่อยของมหาบุรุษอีก 80 ประการ ดังนี้

2.2 อนุพยัญชนะ 80 ประการ

อนุพยัญชนะคือลักษณะข้อปลีกย่อยของพระมหากษัตริย์ (นอกเหนือจากมหาบุรุษ ลักษณะ 32 ประการ) อีก 80 ประการ ได้แก่ 1. มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทอันเหลืองงาม 2. นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเรียวยาวออกไปโดยลำดับแต่ต้นจนปลาย 3. นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทกลมจนชายข้างกลิ้งเป็นอันดี 4. พระนขาทั้ง 20 มีสีอันแดง 5. พระนขาทั้ง 20 นั้นงอนงามซ้อนขึ้น เบื้องบนมิได้ค้อมลงเบื้องต่ำดุจเล็บแห่งสามัญชนทั้งปวง 6. พระนขานั้นมีพรรณอันเกลี้ยงกลมสนิท กันมิได้เป็นริ้วรอย 7. ข้อพระหัตถ์และข้อพระบาทซ่อนอยู่ในพระมังสะ มิได้สูงขึ้นปรากฏออกมา ภายนอก 8. พระบาททั้งสองเสมอกันมิได้ย่อมใหญ่กว่ากันมาตราบเท่าแม่ลีดงา 9. พระดำเนินงามดุจอาการเดินแห่งกฤษณาชาติ 10. พระดำเนินงามดุจสีหราช 11. พระดำเนินงามดุจดำเนินแห่งหงส์ 12. พระดำเนินงามดุจอุสุภราชดำเนิน 13. ขณะเมื่อยืนจะย่างดำเนินนั้น ยกพระบาทเบื้องขวาออกไป ก่อน พระกายเยื้องไปเบื้องขวาก่อน 14. พระชานุมณฑลเกลี้ยงกลมงามบริบูรณ์ บ่มิได้เห็นอัญญู สะบ้ำปรากฏออกมาภายนอก 15. มีบุรุษพยัญชนะบริบูรณ์ คือมิได้มีกิริยามารยาทคล้ายสตรี 16. พระนาภิมิได้บกพร่อง กลมงามมิได้วิกลในที่ใดที่หนึ่ง 17. พระอุทรมีสัณฐานอันลึก 18. ภายใน พระอุทรมีรอยเวียนเป็นทักษิณาวฏุ 19. ถ้าพระเพลาทั้งสองกลมงามดุจกำสุวรรณกัทลี 20. ถ้า พระกรทั้งสองงามดุจวงแห่งเอราวัณเทพหัตถิ 21. พระอังคาพยบใหญ่่น้อยทั้งปวงจำแนกเป็นอันดี คือ งามพร้อมทุกสิ่งหาที่ตำหนิบ่มิได้ 22. พระมังสะที่ควรจะหนักหนา ที่ควรจะบางก็บางตามที่ทั่ว ทั้งพระสรีรกาย 23. พระมังสะมิได้หดูในที่ใดที่หนึ่ง 24. พระสรีรกายทั้งปวงปราศจากต่อมและไฝ ปานมูลแมลงวันมิได้มีในที่ใดที่หนึ่ง 25. พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสมกัน โดยตามลำดับทั้งเบื้อง บนแลเบื้องล่าง 26. พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสิ้นปราศจากมลทินทั้งปวง 27. ทรงพระกำลังมาก เสมอด้วยกำลังแห่งกฤษณาชาติ ประมาณถึงพันโกฏิข้าง ถ้าจะประมาณด้วยกำลังบุรุษก็ได้ถึงแสน โกฏิบุรุษ 28. มีพระนาสิกอันสูง 29. สันฐานพระนาสิกงามแฉล้ม 30. มีพระโอษฐ์เบื้องบนเบื้องต่ำ มิได้เข้าออกกว่ากัน เสมอเป็นอันดี มีพรรณแดงงามดุจสีผลคำลึงสุก 31. พระทนต์บริสุทธิ์ปราศจาก มูลมลทิน 32. พระทนต์ขาวดุจดั่งสีสังข์ 33. พระทนต์เกลี้ยงสนิทมิได้เป็นริ้วรอย 34. พระอินทรีย์ ทั้ง 5 มีจักขุนทรีย์เป็นอาทิงามบริสุทธิ์ทั้งสิ้น 35. พระเขี้ยวทั้ง 4 กลมบริบูรณ์ 36. ดวงพระพักตร์มี สันฐานยาวสวย 37. พระปรารค์ทั้งสองดูปลั่งงามเสมอกัน 38. ลายพระหัตถ์มีรอยอันลึก 39. ลายพระหัตถ์มีรอยอันยาว 40. ลายพระหัตถ์มีรอยอันตรง บ่มิได้ค้อมคด 41. ลายพระหัตถ์มีรอย แดงรุ่งเรือง 42. รัศมีพระกายโอภาสเป็นปริมณฑลโดยรอบ 43. กระพุ่มพระปรารค์ทั้งสองเคร่งครัด บริบูรณ์ 44. กระบอกพระเนตรกว้างแลยาวงามพอสมกัน 45. ดวงพระเนตรก่อปรด้วยประสาททั้ง 5 มีขาวเป็นอาทิห้องใสบริสุทธิ์ทั้งสิ้น 46. ปลายเส้นพระโลมาทั้งหลายมิได้งอมมิได้คด 47. พระชีวหามี สันฐานอันงาม 48. พระชีวหาอ่อนบ่มิได้กระด้าง 49. พระกรรณทั้งสองมีสันฐานอันยาวดุจกลีบ

ปทุมชาติ 50. ช่องพระกรรมมีศัณฐานอันกลมงาม 51. ระเบียบพระเส้นทั้งปวงนั้นสละสลวยบมิได้
 หดหู่ในที่อันใดอันหนึ่ง 52. แฉวพระเส้นทั้งหลายซ่อนอยู่ในพระมังสะทั้งสิ้น บ่อมิได้เป็นคลื่นฟู
 ขึ้นเหมือนสามัญชนทั้งปวง 53. พระเศียรมีศัณฐานงามเหมือนฉัตรแก้ว 54. ปริณมทลพระนลาฏ
 โดยกว้างยาวพอสมกัน 55. พระนลาฏมีศัณฐานอันงาม 56. พระโขนงมีศัณฐานอันงามดุจคันธนูอัน
 ก่งไว้ 57. พระโลมาที่พระโขนงมีเส้นอันละเอียด 58. เส้นพระโลมาที่พระโขนงงอกขึ้นแล้วล้มราบ
 ไปโดยลำดับ 59. พระโขนงนั้นใหญ่ 60. พระโขนงนั้นยาวสุดหางพระเนตร 61. ผิวพระมังสะ
 ละเอียดทั่วทั้งพระกาย 62. พระสรีรกายรุ่งเรืองไปด้วยสิริ 63. พระสรีรกายมิได้มัวหมอง ผ่องใสอยู่
 เป็นนิตย์ 64. พระสรีรกายสดชื่นดุจดวงดอปปทุมชาติ 65. พระสรีรสัมผัสอ่อนนุ่มสนิทบมิได้
 กระด้างทั่วทั้งพระกาย 66. กลิ่นพระกายหอมฟุ้งดุจกลิ่นสุคนธฤชณา 67. พระโลมามีเส้นเสมอกัน
 ทั้งสิ้น 68. พระโลมามีเส้นละเอียดทั่วทั้งพระกาย 69. ลมอัศสาสะปัสสาสะลมหายพระทัยเข้าออกก็
 เดินละเอียด 70. พระโอษฐ์มีศัณฐานอันงามดุจแยม 71. กลิ่นพระโอษฐ์หอมดุจกลิ่นอบล
 72. พระเกศาดำเป็นแสง 73. กลิ่นพระเกศาหอมฟุ้งจรดลบ 74. พระเกศาหอมดุจกลิ่นโกมล-
 บุปผชาติ 75. พระเกศามีศัณฐานเส้นกลมสลวยทุกเส้น 76. พระเกศาดำสนิททั้งสิ้น 77. พระเกศา
 กอปรด้วยเส้นอันละเอียด 78. เส้นพระเกศามิได้ยุ่งเหยิง 79. เส้นพระเกศาเวียนเป็นทักษิณาวฏ์
 ทุก ๆ เส้น 80. วิจิตรไปด้วยระเบียบพระคุมลา กล่าวคืออ่องแฉวแห่งพระรัศมีอัน โชคณาการขึ้น ณ
 เบื้องบนพระอุตม์กลีโรดม ๆ นิยมเรียกว่า อตีตยานุพยัญชนะ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553, หน้า
 492-494)

เมื่อพระพุทธรูปเป็นรูปแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ช่างจึงต้องถ่ายทอด
 มหานุบุษลักษณะและอนุพยัญชนะออกมายังองค์พระพุทธรูปปฏิมา อย่างไรก็ตามลักษณะหลาย
 ประการไม่อาจถ่ายทอดออกมาเป็นงานศิลปกรรมได้ เช่น พระสรีระสัมผัสอ่อนนุ่มสนิทไม่ได้
 กระด้างทั่วทั้งพระกาย กลิ่นพระกายหอมฟุ้งดุจกลิ่นสุคนธฤชณา เป็นต้น เพราะมีข้อจำกัด
 ทางด้านต่าง ๆ อาทิ ข้อจำกัดในด้านวัสดุและกรรมวิธีการสร้าง ข้อจำกัดทางด้านความเหมาะสม
 และความสง่างาม และบางลักษณะเป็นเรื่องนามธรรมมากเกินไปที่จะถ่ายทอดออกมาได้ นอกจากนี้
 ลักษณะบางประการอาจไม่สอดคล้องกับมาตรฐานเรื่องความงามตามทัศนะของช่าง เมื่อถ่ายทอด
 ออกมาแล้วจะทำให้พระพุทธรูปไม่งดงามและเหมาะสม ฉะนั้นช่างจึงละไว้ไม่ทำลักษณะดังกล่าว
 (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2553, หน้า 39-40)

การสร้างพระพุทธรูปนอกจากทำตามพุทธลักษณะสำคัญที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ช่างยังได้
 อาศัยข้อมูลด้านอื่น ๆ เพื่อนำมาออกแบบลักษณะท่าทางต่าง ๆ เพื่อจะสื่อถึงเรื่องราว เหตุการณ์ ที่
 เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ดังข้อมูลต่อไปนี้

2.3 พุทธประวัติ

พุทธประวัติเป็นเรื่องราวในลักษณะของตำนาน เล่าเรื่องตั้งแต่พระพุทธเจ้าประสูติ จนถึงดับขันธปรินิพพาน จึงเรียกพุทธประวัติแต่ละตอนว่า ปาง มีความหมายว่า ครั้ง หรือ เมื่อ เป็นการบอกเวลา ดังนั้นเมื่อนำมาใช้กับพระพุทธรูปที่เป็นรูปแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าเป็นพระพุทธรูปที่แสดงประวัติตอนใดตอนหนึ่งของพระพุทธองค์ ขณะที่ทรงมีสภาวะเป็น มนุษย์นั่นเอง จากเรื่องราวพุทธประวัติแต่ละตอน เป็นข้อมูลในการนำไปสร้างเป็นพระพุทธรูปปาง ต่าง ๆ มากมาย พระพุทธรูปในพระอิริยาบถ และปางต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเรื่องราวแต่ละตอนใน พุทธประวัติ มักมีลักษณะที่สื่อสารให้เข้าใจเรื่องได้โดยง่าย ลักษณะ โดยทั่วไปมีพื้นฐานจาก 4 อิริยาบถ คือ ยืน นั่ง เดิน นอน ซึ่งปรากฏอยู่ในพุทธประวัติตอนพระพุทธองค์ทรงแสดงยมก ปาฏิหาริย์ ปางที่สร้างกันมาเกือบทุกสมัย ได้แก่ ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางทรงแสดงธรรม ปางประทานอภัย และปางปรินิพพาน พระอิริยาบถและปางต่าง ๆ ดังกล่าวได้ทำสืบทอดกันมา ตามลำดับ โดยมีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมตามสาระของพุทธประวัติแต่ละตอน อาจกล่าวได้ว่าการสร้างพระพุทธรูป 40 ปาง ตามพระราชดำริในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นจำนวนปาง ที่มากที่สุดในอดีตที่ผ่านมา (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2553, หน้า 11, 47)

2.4 ชาดก นิทาน ตำนานทางพุทธศาสนา

เรื่องเล่าและตำนานว่าด้วยพระพุทธรูปถือเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทหนึ่ง ซึ่ง เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องราวในพุทธประวัติที่อยู่ในการรับรู้ของกลุ่มชนที่นับถือพุทธศาสนา ทั้งที่ ปรากฏเป็นลายลักษณ์ และมุขปาฐะ เป็นการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป ผสมผสานกับเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2554, หน้า 62)

พระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ในล้านนา พระสงฆ์ที่เป็นปราชญ์จะแต่งตำนาน หรือ ประวัติของพระพุทธรูปองค์นั้น เพื่อบอกถึงที่มาของพระพุทธรูปไว้ด้วย (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2554, หน้า 6) เช่น ตำนานพระพุทธรูปแก่นจันทน์ ตำนานพระพุทธรูปสิหิงค์ ตำนานพระแก้วมรกต เป็นต้น แนวคิดหลักของตำนานที่ต้องการสะท้อนออกมาประการหนึ่งว่า พระพุทธรูปเกิดขึ้นได้เพราะ พระพุทธานุญาต และพระพุทธรูปองค์ที่ต้องการฝากพุทธศาสนาไว้กับพระพุทธรูปภูมิภายหลัง จากที่พระองค์ปรินิพพานไปแล้ว และพุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์ที่อ้างถึงในตำนานมีรูปร่าง ลักษณะเหมือนพระพุทธองค์ เพราะทำขึ้นแต่ครั้งพุทธกาล หรือทำขึ้นตามพุทธลักษณะที่บุคคลซึ่ง เห็นพระพุทธรูปเจ้าได้จดจำมา ตำนานพระพุทธรูปแก่นจันทน์มีหลายสำนวน แต่โดยรวมมีเนื้อหา แบบเดียวกัน (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ม.ป.ป., หน้า 44)

ตำนานการสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏในประเทศไทย สำนวนที่แพร่หลายที่สุดเป็น ตำนานการสร้างพระพุทธรูปที่เป็นมูลเหตุของการสร้างพระแก่นจันทน์ หรือที่เรียกกันว่า

“ตำนานพระจันทร์” ที่กล่าวอ้างอิงขึ้นไปถึงสมัยพุทธกาล ตำนานพระจันทร์เป็นที่แพร่หลายมากในภาคเหนือของประเทศไทย ตัวอย่างเช่น ตำนานพระจันทร์ฉบับวัดทรายมูล ต.ทรายมูล อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ จารเมื่อ พ.ศ. 2452 มีเนื้อความสรุปได้ดังนี้

ครั้งพุทธกาลพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงดำริที่จะสร้างพระพุทธรูป เป็นตัวแทนพระพุทธรูปเมื่อพระองค์เสด็จปริณิพพานแล้ว จึงทูลขอพระอนุญาตจากพระพุทธรูป เมื่อได้รับพุทธานุญาต พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงให้แต่งราชทูตไปนำไม้แก่นจันทร์จากพญาสุวัณณพรหมา แล้วให้ช่างแกะสลักเป็นพระพุทธรูปสูง 6 องค์ หนวดกว้าง 20 ศอก ปากกว้าง 26 องค์ อกกับครั้งนี้ว่ามีพระแก่นจันทร์องค์นั้นมีน้ำหนัก 8,000 ชั่ง เสร็จแล้วก็นำไปถวายพระพุทธรูปเจ้าทศพรเนตร กาลนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ถวายทานภัตตาหาร และน้ำแด่พระพุทธรูปด้วย เสร็จแล้วพระพุทธรูปจึงเทศนาอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล

เมื่อพระพุทธรูปปริณิพพานและพระเจ้าปเสนทิโกศลสิ้นพระชนม์แล้ว โอรสของพระเจ้าปเสนทิโกศลนามว่า วิตตุกะได้ครองราชย์แทน พญาสุวัณณพรหมาก็ส่งราชทูตมาขอพระแก่นจันทร์ พระเจ้าวิตตุกะจึงทรงสร้างพระพุทธรูปแก่นจันทร์อีก 2 องค์ให้เหมือนกับองค์แรก พระองค์ทรงให้วางพระแก่นจันทร์องค์ใหม่ไว้สองข้างของพระองค์แรก จากนั้นให้ราชทูตของพญาสุวัณณพรหมาเลือกไป 1 องค์ เมื่อได้แล้วก็นำไปถวายพญาสุวัณณพรหมา

พระพุทธรูปแก่นจันทร์อยู่เมืองสุวัณณพรหมาได้ 1,000 ปี จนเมืองของพญาสุวัณณพรหมานี้แพ้ศึก โอรสของพญาสุวัณณพรหมานามว่า อาทิตยราชกุมาร จึงอัญเชิญพระแก่นจันทร์ไปไว้ที่เมืองแฉตฯ ส่วนจันทนราชกุมาร โอรสของพญาสุวัณณพรหมาอีกพระองค์ได้อัญเชิญพระธาตุพระพุทธรูปไปไว้ที่ลำปาง ต่อมาเมืองแฉตฯเกิดการ โกลาหลขึ้น มหาเถรเจ้ารูปหนึ่งจึงอัญเชิญพระแก่นจันทร์นี้ไปถวายพญาคำแดง พญาคำแดงก็รับไว้ได้ 15 ปี ลูกพญาคำแดงคนหนึ่งชื่อ ท้าวตาแหวน มาขอพระแก่นจันทร์ พญาคำแดงก็ให้ไป พระแก่นจันทร์อยู่ที่เมืองท้าวตาแหวนได้ 10 ปี ก็ถูกมหาเถรชื่อ สิโวหะขโมยไปไว้ที่บ้านพุกาม ซึ่งอยู่ในเมืองแฉตฯ ฝากไว้กับพราหมณ์ผู้หนึ่งได้ 73 ปี ต่อมาพราหมณ์ไปทำศึกที่เมืองแฉตฯ จึงเอาไปไว้ยังบึงหนองบัวที่เมืองพะเยาอยู่ได้ 60 ปี เมื่อพญาสุทริศลิปู้รู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระแก่นจันทร์ จึงได้นำไปไว้ที่วัดป่าแดงหลวงดอนชัย อยู่นาน 6 เดือน ต่อมาพญาติโลกราช ก็ให้มหาธรรมเสนาไปนำพระแก่นจันทร์มาไว้ยังเชียงใหม่ โดยผ่านเมืองน่าน เมืองแพร่ เมืองหริภุญชัย แล้วจึงนำมาไว้ที่วัดอโศการาม ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ เมื่อท้าวยอดเชียงรายได้ครองเมืองพะเยาก็ขอพระแก่นจันทร์คืนไปอีก แต่พอถึงสมัยพญาแก้ว ได้ถวายพระแก่นจันทร์แก่พระเมืองแก้วเมืองเชียงใหม่ซึ่งได้นำไปไว้ยังวัดศรีภูมิ แล้วย้ายไปวัดบุพพารามเพื่อให้แขกชาวใต้ได้สักการบูชากัน (อนุศักดิ์ เนตรานนท์, 2550, หน้า 218-219)

ส่วนตำนานพระพุทธสิหิงค์ มีเนื้อหาตอนหนึ่ง กล่าวถึงพระพุทธรูปดำริถึงพระอดีตพุทธเจ้าว่า แต่ละพระองค์ทรงปลดปล่อยสัตว์โลกให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์ได้จำนวนยี่สิบสี่สงฆ์ หกพันโกฏิหนึ่งแสนคน ในขณะที่พระองค์โปรดสัตว์โลกได้เพียงยี่สิบสี่สงฆ์สามล้านหกแสนสองหมื่นเจ็ดพันโกฏิ ยังขาดอีกประมาณสี่สงฆ์ จึงจะเท่ากับพระพุทธรูปเจ้าองค์อื่น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธรูปจึงมอบพระพุทธรูปศาสนาไว้กับพระพุทธรูป เพื่อช่วยปวงสัตว์ให้พ้นทุกข์ตรววจนกระทั่งครบห้าพันปี ทั้งนี้ตำนานพระพุทธสิหิงค์ได้อ้างถึงพุทธลักษณะของพระพุทธรูปสิหิงค์ด้วยว่าเป็นเช่นเดียวกันกับพระพุทธรูป เพราะทำตามลักษณะซึ่งนาคราชผู้เคยเห็นพระพุทธรูปได้จดจำมา (พระโพธิสัตว์, 2506 อ้างถึงใน รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ม.ป.ป., หน้า 44) อย่างไรก็ตามตำนานดังกล่าวคงจะเป็นเรื่องราวที่มีการแต่งเรียบเรียงขึ้น ในสมัยที่มีการสร้างพระพุทธรูปกันแพร่หลายแล้ว (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 26)

3. อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป

ความเชื่อ ความศรัทธา เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการสร้างความหมายให้กับพระพุทธรูป และยังเป็นสิ่งที่ไปกำหนดลักษณะ รูปแบบในการสร้างพระพุทธรูปด้วย สามารถจำแนกความเชื่อออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนของความเชื่อ ความศรัทธาในระดับปัจเจกบุคคล และส่วนของความเชื่อ ความศรัทธาในระดับสังคม กล่าวคือ ความศรัทธาในระดับปัจเจกบุคคล มีคุณค่าในเชิงของการทำให้มนุษย์มีพลังในการแสดงออกทางพฤติกรรม ตอบสนองความเชื่อมั่น และความหวังของตน ทำให้การดำรงชีวิตมีคุณค่า และมีความหมาย ในขณะที่ความศรัทธาในระดับสังคม มีบทบาทในเชิงของการทำให้มนุษย์มีแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวัน ให้สอดคล้องไปกับสภาพแวดล้อมทางสังคม เนื่องจากความศรัทธาที่กำเนิดและมีพัฒนาการไปตามบริบท จนกลายเป็นสถาบันหรือศาสนาของสังคมนั้น จะเป็นตัวกำหนดกรอบของจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคม

พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปนั้นส่งผลในทางกุศลบุญอย่างมาก ด้วยอานิสงส์แห่งการสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ และสร้างด้วยวัตถุใดก็ตาม ผู้สร้างจะเป็นผู้มีทรงงาม รูปงาม มีฤทธิ์เดชมาก มียศมีศักดิ์ มีความสุข ไม่มีโรคอายุยืน ไม่มีเวร ไม่มีภัย เกิดในตระกูลกษัตริย์ หรือตระกูลพราหมณ์ มีทรัพย์มาก มีทาสชายหญิงบริวารห้อมล้อมทุกเมื่อ และจะบรรลุนิพพาน นอกจากการสร้างพระพุทธรูปแล้ว การซ่อมพระพุทธรูปให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ก็จะนำมาซึ่งชัยชนะเหนือศัตรู มีทรัพย์สิ้นไม่มีวันสิ้นสุด (เชียงใหม่พัฒนาสมาคม, 2541, หน้า 510-515; 517-518)

นอกจากนี้ยังพบว่ามีการบันทึก เรื่องอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป ซึ่งมีการบรรยายไว้ในเอกสารต่าง ๆ ดังเช่น

3.1 คัมภีร์โอบถานชื่อ อานิสงส์สร้างพระเจ้า

พระสงฆ์ล้านนาได้กล่าวถึงอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป และได้แต่งคัมภีร์ชื่อ อานิสงส์สร้างพุทธรูปพิมพา ไว้หลายสำนวน สำหรับอานิสงส์สร้างพระพุทธรูปต้นฉบับโอบถานของ วัดศรีสุพรรณ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ซึ่งอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2554, หน้า 4-5) ได้ปริวรรตไว้ ความว่า เมื่อพระเจ้าปเสนทิได้สร้างพุทธรูปขึ้นมาไม้จันทน์แล้ว ได้ทูลถามพระพุทธองค์เกี่ยวกับ อานิสงส์สร้างพระพุทธรูป พระพุทธองค์กล่าวว่า บุคคลใดบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้รูปเทียน ของหอมจะมีความสุขในเมืองมนุษย์ ผู้ใดสร้างพระพุทธรูปให้คนอื่นได้เคารพ เขาเหล่านั้นจะได้ เกิดในสุคติทุกชาติ มีรูปร่างผิวพรรณสวยงาม เป็นที่รักของคนทั่วไป จะมีลาภอันประเสริฐ นอกจากนี้คัมภีร์เรื่องนี้ยังกล่าวถึงบุญที่ได้จากการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุที่แตกต่างกันไป ดังนี้

ผู้ใดเขียนรูปพระพุทธรูปบนใบไม้ ใบตาล โอบถาน จะได้เสวยบุญนาน 5 กัป ผู้ใดสร้าง ด้วยดินได้เสวยบุญนาน 15 กัป และจะได้เกิดเป็นเทวดา ผู้ใดสร้างด้วยครั้งได้ 15 กัป ผู้ใดสร้างด้วย ไม้ได้ 25 กัป ผู้ใดสร้างด้วยงาหรือกระดูกได้ 30 กัป ผู้ใดสร้างด้วยตะกั่วได้ 45 กัป ผู้ใดสร้างด้วย ทองแดงหรือสำริดได้ 50 กัป ผู้ใดสร้างด้วยเงินได้ 55 กัป และจะได้เกิดเป็นท้าวพญา ผู้ใดสร้างด้วย แก้ว หรืออัญมณีได้ 60 กัป ผู้ใดสร้างด้วยทองคำและสำริดจะได้เกิดเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ในอนาคต ผู้ใดนางา เงิน ทองคำ และแก้ว นำสิ่งเหล่านี้มาบดให้ละเอียดแล้วนำมาปั้นเป็น พระพุทธรูปได้อานิสงส์ 70 กัป และผู้ที่สร้างพระพุทธรูปจะเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มียศ ศักดิ์สูง มีบริวารมาก นอกจากสร้างพระพุทธรูปแล้ว อานิสงส์การซ่อมแซมพระพุทธรูปชำรุดได้ บุญมากเช่นกัน

3.2 คัมภีร์ตำราสร้างพระพุทธรูปของวัดป่าบาง (เสาวณิต วิงวอน, 2550, หน้า 222-224) กล่าวไว้ว่า เจ้าของพระพุทธรูปที่สร้างถวายนั่นจะได้เสวยสุขทั้งในเมืองคน และเมืองฟ้าด้วยระยะเวลา ต่างกัน ดังนี้

- พระพุทธรูปที่เขียนบนใบไม้ (อย่างโอบถาน) มีอานิสงส์ (ให้) ได้เสวยสุขนานถึง) 5 กัป
- พระพุทธรูปที่วาดบนแผ่นผ้า กระดาษ หรือทำด้วยดินเหนียว มีอานิสงส์ 10 กัป
- ประพุทธรูปสลักจากหิน หยก ไม้จันทน์ มีอานิสงส์ 13 กัป
- พระพุทธรูปสลักจากทอง ไม้ต่าง ๆ มีอานิสงส์ 19 กัป
- พระพุทธรูปหล่อด้วยทองแดงหรือทองเหลือง มีอานิสงส์ 17 กัป
- พระพุทธรูปสร้างด้วยครั้ง มีอานิสงส์ 20 กัป
- พระพุทธรูปสลักจากงาช้าง มีอานิสงส์ 30 กัป
- พระพุทธรูปสลักก่ออิฐถือปูน มีอานิสงส์ 32 กัป
- พระพุทธรูปสร้างจากหินและเงิน มีอานิสงส์ 45 กัป

พระพุทธรูปสร้างจากผงดอกไม้ผสมน้ำรัก มีอานิสงส์ 100 กีบ

พระพุทธรูปสร้างจากทองคำ มีอานิสงส์ 120 กีบ

พระพุทธรูปสร้างจากโลหะ 5 ชนิด มีอานิสงส์ 10,000 กีบ

พระพุทธรูปแก้วมณี มีอานิสงส์ อสงเขยกับ

3.3 อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปที่มีมาแต่โบราณ กล่าวไว้ว่า

ผู้สร้างพระพุทธรูปด้วยดินบุงจะ ได้เกิดเป็นเทวดา ผู้มีศรัทธามาก

ผู้สร้างพระพุทธรูปด้วยเงินจะ ได้เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิประกอบด้วยรัตนะ 7

ประการ

ผู้สร้างพระพุทธรูปด้วยทองเหลืองและทองสำริดจะ ได้เกิดเป็นบรมกษัตริย์มีสมบัติ

มาก

ผู้สร้างพระพุทธรูปด้วยศิลาจะ ได้เกิดเป็นท้าวอมรินทร์ราชิราช

ผู้สร้างพระพุทธรูปด้วยไม้โพธิ์และแก่นจันทน์จะ ได้เกิดเป็นใหญ่ในประเทศราช

บริบูรณ์ด้วยจตุรงคเสนา

ผู้สร้างพระพุทธรูปด้วยการวาดใส่แผ่นผ้าหรือแกะสลักลงบนแผ่น โลหะต่าง ๆ ผู้นั้น

จะได้เป็นท้าวมหาพรหม

ผู้สร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำย่อมมีอานิสงส์ไพศาลจะปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าใน

กาลอนาคตเบื้องหน้า ก็สำเร็จดังความตั้งใจ

การสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าจะสร้างด้วยวัตถุชาติใดก็ตาม เชื่อว่าจะก่อให้เกิดกุศล

บารมีมหาศาล เจริญสืบต่อไปในเบื้องหน้า

4. พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในประเทศไทย

ศิลปวัตถุที่พบในประเทศไทยมากที่สุดคือ พระพุทธรูป ซึ่งสร้างขึ้นมาหลายยุคหลาย

สมัย ตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนสยามประเทศ จากระยะเวลา และสถานที่

กำเนิดพระพุทธศาสนา ย่อมมีตัวแปรเปลี่ยนแปลงมากมายที่ทำให้ความคิดในการสร้างพระพุทธรูปผิด

แปลกแตกต่างกัน ไปบ้าง (ไชศรี ศรีอรุณ, 2553, หน้า 10) อย่างไรก็ดีแนวคิดดั้งเดิมยังคงเป็นรากฐาน

ให้กับการสร้างพระพุทธรูปมาจนถึงปัจจุบัน

จากหลักฐานงานศิลปกรรม ตั้งแต่อดีตยุคแรกเริ่ม มีการรับวัฒนธรรมทางศาสนา

การสร้างพระพุทธรูปน่าจะมิกคิดเดียวกันคือ ประการแรกเพื่อเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า ทำให้ต้อง

สร้างให้เหมือนเท่าที่จะทำได้ จึงได้สร้างประวัติให้กับพระพุทธรูปสำคัญว่าเป็นรูปจำลองมาจาก

องค์พระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธรูปพระเจ้าแก่นจันทน์ และพระพุทธรูปสิงห์ เป็นต้น และเพื่อที่จะ

ชำระรักษาความเหมือน และความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปไว้ จึงมีการจำลองสืบต่อกันมาจนเรียกชื่อของพระพุทธรูปว่า พระปฏิมา (บาลี) หรือ ปุติมา (สันสกฤต) ซึ่งแปลว่า รูปเปรียบ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2515, หน้า 453) หรือรูปจำลอง ดังนั้น พระพุทธรูปปฏิมา จึงหมายถึง รูปจำลองของพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งเลียนแบบสืบต่อกันมาจนมีเอกลักษณ์เฉพาะประจำแต่ละหมวดหมู่ จนเรียกได้ว่าหมวดพระเจ้าแก่นจันทน์จำลอง หรือหมวดพระพุทธรูปศิंहิงค์จำลอง เป็นต้น ค่านิยมของการจำลองหรือเลียนแบบดังกล่าว นำไปสู่กฎเกณฑ์ทางสุนทรียภาพของพระพุทธรูปที่มีส่วนสัดส่วนและขนาดที่ได้รับการกำหนดไว้อย่างแม่นยำ โดยใช้ความยาวและความกว้างของพระพักตร์เป็นเกณฑ์ (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 2) เมื่อมีการสถาปนาศาสนสถาน จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานเพื่อเป็นประธานของวัด โบสถ์ วิหาร คดีการสร้างพระพุทธรูปในลำดับรองลงมา อาจเกี่ยวข้องกับการสืบทอดพระศาสนา จึงสร้างพระพุทธรูปจำนวนมากตามความเชื่อว่าเมื่อพุทธศาสนาครบ 5000 ปี แล้วจะเสื่อมลง หรือสร้างพระพุทธรูปในโอกาสสำคัญ ๆ เช่น สร้างวัดใหม่ นอกจากนี้ยังมีคติที่สำคัญในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับบุคคล ในปัจจุบันยังมีการสร้างพระพุทธรูปตามคติดั้งเดิมที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 135-136) และมีคติอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นค่านิยมของคนในยุคปัจจุบันคือ การสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่ตามอุดมคติของประติมากร โดยมีได้เป็นการจำลองรูปแบบของพระพุทธรูปองค์ใดเลย เช่น พระพุทธรูปยืนปางถวายเนตร โดยอัลฟองโซ ทอร์นารลลี (Alfanzo Tomarelli) ปั้นถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2453 และพระประธานพุทธมณฑล โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ออกแบบในปี พ.ศ. 2498 ซึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่พระพุทธรูปปฏิมา ในความหมายของรูปจำลอง แต่ก็ยังเป็นพระพุทธรูปแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในหมวดอุเทสิกเจดีย์เช่นกัน (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 2)

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นโดยลำดับสมัยในประเทศไทย ย่อมมีรูปแบบและคติในการสร้าง ตลอดจนปางที่มีชื่อแตกต่างกันออกไปตามความนิยมของคนในแต่ละท้องถิ่น พระพุทธรูปในประเทศไทยแต่ละแบบในแต่ละสมัยจึงมีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ จากหลักฐานทางโบราณคดี พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในประเทศไทยมีอายุเก่าแก่ที่สุด ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน ในที่นี้ได้แบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเป็น 2 สมัยอย่างกว้าง ๆ คือ สมัยก่อนที่ชนชาติไทยเข้าปกครอง (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19) และสมัยที่ชนชาติไทยเข้าปกครองประเทศแล้ว (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา) จึงนำมาเป็นแนวทางในการแบ่งงานประติมากรรมรูปเคารพทางศาสนาในประเทศไทยเป็นสองช่วงระยะเวลาอย่างกว้าง ๆ คือ สมัยแรกแบ่งรูปแบบของรูปเคารพออกได้เป็น 5 สมัย คือ วัตถุรุ่นเก่าที่ค้นพบในประเทศไทย ศิลปะทวารวดี เทวรูปรุ่นเก่า ศิลปะศรีวิชัย และศิลปะลพบุรี สมัยหลังแบ่งออกเป็น 5 สมัย เช่นกัน คือ ศิลปะเชียงแสน สุโขทัย

อุทอง อุษุชา และรัตน โกสินทร์ (กรมศิลปากร, 2545, หน้า 15-18)

เทวรูป

1. ความหมายของคำว่า เทวรูป

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 582)

ให้ความหมายของคำว่า เทวรูป (น) หมายถึง รูปเทพเจ้า หรือเทวดาที่เคารพนับถือ

เทวรูป คือ รูปแทนองค์ของเทพเจ้า ตามความเชื่อของศาสนาฮินดู เทพเจ้าทรงมีที่ประทับอยู่บนสรวงสวรรค์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลอันกว้างใหญ่ โดยมีโลกมนุษย์และนรกเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในจักรวาลเดียวกัน ดังนั้นเพื่อให้เหล่าผู้ศรัทธาบนโลกมนุษย์สามารถถวายความเคารพ และบวงสรวงบูชาเทพเจ้าได้ จึงมีความจำเป็นต้องประดิษฐ์รูปเคารพขึ้นแทนองค์เทพ ซึ่งชาวฮินดูมีคำเรียกเทวรูปที่สร้างนี้ว่า มูรติ (murti) แปลว่า รูปทรง คือรูปที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงหรือเป็นตัวแทนของเทพเจ้า เทวรูปส่วนใหญ่อยู่ในรูปมนุษย์ และทรงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สมมุติให้เป็นเครื่องหมายแทนพละทานุภาพ ฤทธิ์เดช และคุณสมบัติของเทพเจ้าองค์นั้น ๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นศาสตราวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ พรรณพฤกษา (ผลไม้ ดอกไม้) และสัตว์ต่าง ๆ (เอกสุดา สิงห์ลำพอง, 2553, หน้า 35)

2. เทวรูปที่สร้างในประเทศไทย

ศาสนาพราหมณ์ เกิดขึ้น 957 ปีก่อนพุทธกาล เป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากเป็นอันดับ 3 ของโลก ตามประวัติศาสตร์พราหมณ์ถือว่าเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กับการตั้งถิ่นฐานของชาวอารยันในชมพูทวีป ต่อมาในสมัยหลังพุทธกาลจึงเปลี่ยนเป็นศาสนาฮินดู และมีหลักคำสอนหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป ชาวอารยันมีความเชื่อมาแต่เดิมว่า สรรพสิ่งในโลกถูกสร้างขึ้นโดยพระพรหม และในภายหลังจึงเกิดมีเทพเจ้าหลายองค์เข้าควบคุมสิ่งต่าง ๆ ศาสนาพราหมณ์จึงเป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยม (Polytheism) (กิตติ วัฒนะมหาตม์, 2548, หน้า 12) เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ของศาสนาพราหมณ์มี 3 องค์ เรียกว่าตรีมูรติ ได้แก่ พระศิวะ (พระอิศวร) พระวิษณุ (พระนารายณ์) และพระพรหม เทพเจ้าทั้ง 3 องค์ต่างมีหน้าที่ช่วยกันธำรงความปกติสุขของโลกและจักรวาล โดยพระพรหมมีหน้าที่สร้างโลกและจักรวาล เมื่อเกิดยุคเชษฐพระวิษณุจะอวตารลงมาจากสวรรค์เพื่อปราบยุคเข็ญนั้น สุดท้ายเมื่อถึงกาลสิ้นกับสิ้นกัลป์ พระศิวะจะเป็นผู้ทำลายล้างโลกและจักรวาล เพื่อให้พระพรหมสร้างโลกและจักรวาลขึ้นมาใหม่ ศาสนาพราหมณ์แบ่งนิกายหลักได้ 2 นิกาย ได้แก่ ไศวนิกายซึ่งนับถือพระศิวะเป็นใหญ่ และไวษณพนิกายซึ่งนับถือพระวิษณุเป็นใหญ่ (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2556, หน้า 165)

อารยธรรมอินเดียเชื่อกันว่า เทพเจ้าเสด็จลงมาประทับบนโลกมนุษย์ในรูปแบบของเทวรูป ดังนั้นเทวรูปจึงเป็นเทพเจ้าบนโลกมนุษย์ ในกฎหมายของประเทศอินเดีย เทวรูปมีฐานะ

เป็นนิติบุคคลที่มีสิทธิในทางกฎหมายเช่นเดียวกับนิติบุคคลทั่วไป การถวายบูชาแต่เทวรูปใน เทวาลัยในปัจจุบันไม่แตกต่างไปจากในอดีต เพราะพิธีกรรมดำเนินตามกฎระเบียบที่ระบุไว้ใน คัมภีร์ เช่น คัมภีร์ กามิกาคม ใช้ในรัฐทมิฬนาฑู พิธีบูชาประกอบด้วยการสร้างน้ำ และจัดพระวรกาย ด้วยน้ำมันงาและนมข้น หลังจากนั้นจึงถวายสาธุร่ำ (ยัชโญปวีต) ซึ่งเป็นเครื่องหมายของวรรณะ พราหมณ์และฉลองพระองค์ชุดใหม่ แต่พระองค์ด้วยเครื่องประดับ น้ำหอมและแถมด้วยขมิ้นสีแดง ที่พระนาฏและสันพระนาสิก เมื่อฉลองพระองค์แล้วจึงถวายข้าวสวยและขนม เมื่อเสวยเสร็จจึงเปิด พระวิสูตรให้ผู้ที่เข้าเฝ้าได้เห็นเทวรูป และช่วงสุดท้ายของพิธี คือที่ปราชนะ เมื่อพราหมณ์แกว่ง ประทีป เผาการบูรเป็นรูปวงกลมหน้าเทวรูป หลังจากนั้นจึงนำเอาประทีปนั้นไปให้ผู้เข้าเฝ้าได้เอามือครอบเปลวไฟแล้วแตะที่หน้าเพื่อที่จะได้รับแสงสว่างและความอบอุ่นจากเทพเจ้า ซึ่งในเวลา เดียวกันพราหมณ์ก็จะเป่าสังข์ เป่าปี่ และถ่มกลอง ต่อจากนั้น พราหมณ์จึงแถมหน้าผากของผู้ที่เข้า ร่วมพิธีด้วยผงขมิ้นหรือขี้เถ้าขาว เป็นเสร็จพิธีบูชา พระกระยาหารที่ถวายเทวรูปนั้น ผู้ที่เข้าร่วมพิธี นำไปรับประทานที่หลัง พิธีบูชามักจะทำช่วงรุ่งอรุณ เทียว และพระอาทิตย์ตกดิน นอกจากนี้อาจ เพิ่มอีกสองครั้งคือ ระหว่างรุ่งอรุณกับเที่ยง (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2555, หน้า 100)

ศาสนาพราหมณ์เข้าสู่ดินแดนไทยตั้งแต่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์หรือราว 1500 ปีที่แล้ว เทวรูปอันหมายถึงรูปแทนองค์เทพเจ้าได้ถูกนำเข้ามายังดินแดนไทยด้วย โดยรูปเคารพของ พระศิวะในรุ่นแรก ๆ ที่พบ มักทำขึ้นในรูปของศิวลึงค์ ส่วนรูปเคารพของพระวิษณุมักสร้างขึ้นใน รูปบุคคล ดังนั้นเทวรูปรุ่นแรก ๆ ที่พบในประเทศไทยล้วนแล้วแต่เป็นรูปพระวิษณุแทบทั้งสิ้น องค์ที่พบในประเทศไทยและอาจเก่าที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็คือ พระวิษณุจากวัดศาลาที่ อําเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีขนาดไม่ใหญ่นัก สูงราว 67 เซนติเมตร (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2556, หน้า 165-166)

เทวรูปที่สร้างขึ้นในดินแดนประเทศไทย ตั้งแต่สมัยทวารวดี มีจำนวนไม่มากนัก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 21) ในสมัยสุโขทัยพบเทวรูปในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีรูปแบบที่ พัฒนานาจากต้นแบบอินเดีย เนื่องจากได้แปรเปลี่ยนไปตามฝีมือช่างท้องถิ่นในสมัยต่อ ๆ มา ตามลักษณะเด่น ๆ ของศิลปะในยุคนั้น อาทิ เทวรูปพระวิษณุในศิลปะสุโขทัย จะมีรูปแบบและ สุนทรียภาพของพระพักตร์คล้ายคลึงกันกับพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยหมวดใหญ่ รวมทั้งเครื่องทรง ต่าง ๆ ก็ยังคล้ายคลึงกับเครื่องทรงของเทวดาในพุทธศาสนาที่อยู่ร่วมสมัยกันด้วย ที่เป็นเช่นนี้อาจ เป็นเพราะพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ได้รับการนับถือควบคู่กันมาโดยตลอด การผสมผสาน ทางประเพณี พิธีกรรม หรือแม้แต่รูปแบบของรูปเคารพจึงเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2556, หน้า 172) นอกจากนี้ยังพบว่ายังมีพระพรหม พระนารายณ์ และ

พระอิศวร เป็นต้น หล่อด้วยสำริด มีทั้งขนาดกลาง ขนาดเท่าคนจริง หรือใหญ่กว่า คงสร้างขึ้นเพื่อประกอบในพิธีกรรมของราชสำนักเกี่ยวกับพิธีบวงสรวง นับว่าเป็นความเชื่อนอกเหนือไปจากพุทธศาสนาที่เป็นหลักอย่างยิ่งในสุโขทัย (สันติ เล็กสุขุม, 2555ข, หน้า 99)

รูปเหมือนพระสงฆ์

1. รูปเหมือนพระสงฆ์ในประเทศไทย

ประติมากรรมรูปพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า มักสร้างเป็นองค์ประกอบโดยมีสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า หรือรูปของพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน มาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มที่มีการสร้างพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่แสดงให้เห็นภาพความแตกต่างกันระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสงฆ์ รวมถึงแสดงการให้ความสำคัญต่อพระพุทธเจ้าด้วยการสร้างให้มีขนาดองค์ที่ใหญ่กว่าพระสงฆ์ นั่งบนแท่นสูง และอยู่ในตำแหน่งตรงกลางที่โดดเด่น เช่น พระพุทธรูปแสดงยมกปาฏิหาริย์ และตอนปฐมเทศนา ศิลปะคันธาระ (เชษฐ ติงส์ชูชิต, 2554, หน้า 68, 76)

สำหรับในประเทศไทย พบว่า มีการสร้างประติมากรรมรูปพระสงฆ์เช่นกัน ในสมัยสุโขทัย พบชิ้นส่วนปูนปั้นจากวัดพระพายหลวง สุโขทัย (ปัจจุบันอยู่ที่คลังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง) ประกอบได้เป็นรูปพระสงฆ์สาวกยืน ทราบว่าเป็นพระสงฆ์สาวกจากที่ไม่มีอุษณิษะและพนมมือ ซึ่งพระพุทธรูปไม่มีปรากฏว่าพนมพระหัตถ์ พระพักตร์กลมแบบพระพุทธรูปรุ่นแรก แต่ลึบตาต่างจากพระเนตรของพระพุทธรูปที่หรีดงต่ำ (สันติ เล็กสุขุม, 2555ข, หน้า 103) อย่างไรก็ตามหลักฐานที่พบประติมากรรมรูปพระสงฆ์ ไม่ได้ระบุว่าเป็นรูปเหมือนของพระสงฆ์องค์ใด จึงยังไม่แน่ว่าเป็นการสร้างรูปเหมือนพระสงฆ์

ประติมากรรมรูปพระสงฆ์ที่ตั้งใจสร้างให้เหมือนพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งมีชีวิตประวัติจริงถูกสร้างขึ้นในประเทศไทยครั้งแรก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ทรงโปรดฯ ให้ปั้นหล่อพระรูปเหมือนสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) หรือสมเด็จพระสังฆราชไถ่เถื่อน มีขนาดเท่าจริง ประดิษฐานไว้ที่วัดราชสิทธาราม จัดเป็นประติมากรรมเหมือนชุดแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2541, หน้า 101)

รูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่หุ้มหีมาในสังคมไทย

รูปเคารพทางศาสนาในสังคมไทยที่พบมีทั้งขนาดเล็ก ขนาดย่อม ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่หุ้มหีมา ในการสร้างรูปเคารพแต่ละขนาด ผู้สร้างล้วนมีวัตถุประสงค์ แนวคิด คติ ความเชื่อเป็น

แรงบันดาลใจในการสร้างทั้งสิ้น โดยเฉพาะการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ขึ้นมา นอกจากมีแนวคิดที่มาในการสร้างแล้ว ยังต้องมีองค์ประกอบด้านอื่น ๆ อีกมาก จึงต้องผ่านกระบวนการสร้างความหมาย เพื่อสร้างให้รูปเคารพนั้นมีความหมายเป็นไปตามความต้องการของคนในสังคม ดังจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

1. แนวคิด คติ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับขนาดพระวรกายของพระพุทธเจ้า

การกำหนดขนาดพระวรกายของพระพุทธเจ้าให้มีขนาดต่าง ๆ กัน และมีขนาดที่สูงใหญ่กว่ามนุษย์ปกติหลายเท่า เป็นกระบวนการสร้างความหมายอย่างหนึ่งที่สร้างความแตกต่างระหว่างสามัญชนธรรมดา กับพระพุทธเจ้าได้อย่างชัดเจน

ขนาดพระวรกายของพระพุทธเจ้าองค์ต่าง ๆ ตามที่มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก กล่าวถึงขนาดความสูงเท่านั้น สำหรับสัดส่วนอื่น ๆ คงเป็นหน้าที่ของช่างที่จะสร้างให้งามตามความเหมาะสม

1.1 ลักษณะขนาดพระวรกายของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์

พระพุทธเจ้า 25 พระองค์ เป็นพระพุทธเจ้าในอดีตแต่ละพระองค์มีขนาดความสูงแห่งพระวรกายแตกต่างกัน ดังที่ได้รวบรวมแบ่งเป็นกลุ่มไว้ในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ (กรมการศาสนา, 2525, หน้า 295-366) ดังนี้

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 90 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระสุมนพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 88 ศอก มี 3 พระองค์ คือ

1. พระโกณฑัญญะพุทธเจ้า
2. พระสุเมธพุทธเจ้า
3. พระนารทพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 80 ศอก มี 7 พระองค์ คือ

1. พระทีปังกรพุทธเจ้า
2. พระเรวตพุทธเจ้า
3. พระปิยทัสสีพุทธเจ้า
4. พระอศดทัสสีพุทธเจ้า
5. พระธัมมทัสสีพุทธเจ้า
6. พระวิปัสสีพุทธเจ้า
7. พระมงคลพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 70 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระสิขีพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 60 ศอก มี 3 พระองค์ คือ

1. พระสิทธัตถพุทธเจ้า

2. พระติสสพุทธเจ้า

3. พระเวสสภูพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 58 ศอก มี 5 พระองค์ คือ

1. พระโสภิตพุทธเจ้า

2. พระอโนมทัสสีพุทธเจ้า

3. พระปฐมพุทธเจ้า

4. พระปฐมุตตรพุทธเจ้า

5. พระปุสสพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 50 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระสุชาตพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 40 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระกกุสันธพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 30 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระโกนาคมพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 20 ศอก มี 1 พระองค์ คือ พระกัสสปะพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าที่มีพระวรกายสูง 16 ศอก มี 1 พระองค์คือ พระโคตมพุทธเจ้า

1.2 ดำเนิน เรื่องเล่าที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่หิมา

ตำนานเป็นข้อมูลทางคติชนเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ส่งเสริมกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพ ตำนานส่วนใหญ่อธิบายเรื่องราวต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในชุมชน เนื้อหาของตำนานพระพุทธรูปมีทั้งที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมลายลักษณ์และวัฒนธรรมมุขปาฐะ (ปฐุม หงษ์สุวรรณ, 2554, หน้า ๑) ช่วยสนับสนุนเชื่อมโยงการสร้างพระพุทธรูปแต่ละองค์ขึ้นมา เพื่อเน้นย้ำความมีตัวตน ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปแต่ละองค์ ตำนานมีการนำเสนอภาพให้เห็นขนาดรูปร่างพระวรกายของพระพุทธรูปด้วยเช่นกัน ดังเช่น

ตำนานพระศรีอริยเมตไตรย ตามที่พรรณนาไว้ในคัมภีร์ อนาคตวงศ์ เมตเตยยสูตร และเมตเตยวงศ์ จำนวนล้านนา ที่แพร่หลายในอาณาจักรล้านนามีดังนี้ พระศรีอริยเมตไตรยมีพระศรีระกายตามปกติมีความสูง 88 ศอก ความกว้าง 25 ศอก ความหนา 25 ศอก นับตั้งแต่พื้นพระบาทที่พระองค์ประทับยืนตรงขึ้นไปจนถึงมณฑลพระชาณุมีความสูง 22 ศอก นับตั้งแต่มณฑลพระชาณุขึ้นไปจนถึงพระนาภีมีความสูง 22 ศอก นับตั้งแต่พระนาภีขึ้นไปจนถึงพระอักษกะมีความสูง 22 ศอก นับตั้งแต่พระอักษกะขึ้นไปจนถึงพระอุณหิส มีความสูง 22 ศอก พระหัตถ์ทั้งสองข้างยาวด้านละ 5 ศอก ฝ่าพระหัตถ์แต่ละด้านกว้าง 5 ศอก พระทิวา (คอ) ที่กลมกลิ้งเรียบหนา 5 ศอก พระโอยฐ์แต่ละข้างยาวด้านละ 5 ศอก พระชีวนายาว 10 ศอก พระนาสายาว 7 ศอก ขุมพระเนตรทั้ง

สองข้างกว้าง 7 ศอก ดวงพระเนตรแต่ละข้างกว้าง 5 ศอก ที่ระหว่างพระภุมกา (คิ้ว) 2 ข้างห่างกัน 5 ศอก พระภุมกาแต่ละข้างยาว 14 ศอก พระกรรณทั้งสองข้างยาว 7 ศอก พระพักตร์กว้าง 25 ศอก (อนาคตวงศ์ เมตเตยยสุตต์ และเมตเตยยวงส์ ล้านวนล้านนา, 2536 อ้างถึงใน บำเพ็ญ ะวิน, 2542, หน้า 249)

ตำนานพระนอนหนองผึ่ง (เชียงใหม่) เล่าว่า เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้ามานอนครั้งแรกยังที่แห่งนี้ พระองค์ได้แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์โดยการเนรมิตกายให้ใหญ่โต ทั้งนี้เพื่อให้เหล่าผีसाเทวดาที่อยู่มาก่อนได้เห็นฤทธิ์เดช ลักษณะพระพุทธรูปนอนมีขนาดตั้งแต่ยอดพระโมฬีถึงพระบาท 40 ศอก (20 เมตร) (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2554, หน้า 267)

ตำนานพระพุทธรูปปางไสยาสน์ หรือ ปางโปรดอสุรินทราหู มีเนื้อความโดยย่อว่า เมื่อครั้งพุทธกาลขณะที่พระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ภายในพระเชตะวันวิหาร ณ กรุงสาวัตถี ครั้งนั้นอสุรินทราหู อุปราชของท้าวเวปจิตตอสุรบดินทร์ ผู้ครองอสุรพิภพ ได้ยื่นเจ้าสำนัก เทวดาทั้งหลาย ร่ำลือพระเกียรติคุณของพระสมณเจ้าว่า พระบรมศาสดานั้นเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง จึงสมบูรณ์ด้วยวิชา (ความรู้แจ้ง) และจรณะ (ข้อปฏิบัติ) ครบถ้วน มีพระทัยเบิกบานยังสามารถจำแนกกรรมอันประเสริฐอย่างถ่องแท้ สามารถโปรดบรรดาเวไนยสัตว์ที่ไม่เหมือนใคร นับเป็นศาสดาของเทวดาแลมนุษย์ทั้งหลาย พออสุรินทราหูได้ทราบข่าวก็มีความปรารถนาจะไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่แล้วกลับคิดว่า พระพุทธเจ้าเป็นแค่มนุษย์ตัวเล็ก ๆ ถ้าเราไปเฝ้าก็จะต้องก้มลงมอง จึงรู้สึกลำบาก อีกทั้งในชีวิตเราไม่เคยก้มศีรษะให้แก่ใคร พอคิดเช่นนั้นความอยากที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าจึงคลายลง แต่เมื่อเห็นเทวดาทั้งหลายไปเฝ้าพระพุทธเจ้ามากจึงต้องการจะไปเฝ้าอีกด้วย ดังนั้นในคืนหนึ่งอสุรินทราหูได้ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ แต่ก่อนที่อสุรินทราหูจะเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระอนาคตสังญาณถึงความในใจของอสุรินทราหูที่คิดคู่มิ้นพระองค์ที่มีพระกายเล็ก จึงมีรับสั่งแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์วันนี้ อสุรินทราหูจะมาเฝ้า เธอจงจัดสถานที่รับรองที่บริเวณพระคันธกุฎี อันเป็นสถานที่กว้างใหญ่และจงลาดบรรจรรย์ (ที่นอน) ของฉันไว้ ณ ที่นั้นด้วย ฉันจะนอนรับอสุรินทราหู เพื่อให้โอกาสแก่อสุรินทราหูได้เห็นฉันอย่างใกล้ชิดและถนัดชัดเจน” พอใกล้เวลาที่อสุรินทราหูเข้าเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จบรรทมในพระแท่นที่ประทับ ทรงทำปาฏิหาริย์นิรมิตพระกายให้ใหญ่กว่าอสุรินทราหูหลายเท่า ครั้นอสุรินทราหูไปเข้าเฝ้าเห็นเข้าก็ตกใจมาก แม้แต่เพียงพระบาททั้งสองข้างที่ซ้อนกันอยู่ก็ยิ่งสูงและใหญ่กว่าอสุรินทราหูเสียอีก เมื่ออสุรินทราหูเข้าไปใกล้ได้ถวายอภิวัตแทนที่จะต้องก้มลงดูพระพุทธเจ้าดังที่คิดแต่แรก กลับต้องแหงนหน้าชมพระพุทธรูปลักษณะอันงดงาม ตั้งแต่พื้นพระบาทจนถึงพระพักตร์ปรากฏว่าเป็นที่พอใจที่ได้ชมพระรูปโฉมของพระพุทธเจ้า ทั้งใหญ่ทั้งงามสมส่วนทุกประการ จึงกราบทูลสรรเสริญ จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงรับสั่งปฏิสันถารให้ความชื่นบานแก่

อสุรินทรานู โดยสอนว่าเมื่อทราบข่าวเล่าลือ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ หากยังไม่ได้เห็น ยังไม่ได้พิจารณาให้ถ่องแท้แก่ใจตนเองแล้วไม่พึงติชมก่อน พระพุทธองค์ทรงทรงมานำให้อสุรินทรานูลดมานะทิฐิอันกระด้างลงได้ กลับมีใจเลื่อมใสในพระศาสนา ขอถือพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสรณะ แล้วกราบทูลลากลับไปยังพิภพของตน (พระธรรมโกศาจารย์ อนุจารีเถระ, ม.ป.ป., หน้า 228-232)

ตำนานพระเจ้าตนหลวง (ศรีโคมคำ (พระเจ้าตนหลวง) และ พญาเจือง, ม.ป.ป.) กล่าวเกี่ยวกับตำนานของพระเจ้าตนหลวง ความว่า พระเจ้าตนหลวง เป็นพระประธานในพระวิหารขนาดหน้าตัก 14 เมตร สูง 16 เมตร เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองมาแต่สมัยโบราณ ปรากฏตามตำนานสร้างเมื่อ พ.ศ. 2034 สมัยพญาเมืองยี่ครองเมืองพะเยา ได้ถูกยี่ตั้งเสาอินทขิล ก่อสร้างยังไม่เสร็จได้เพียง 4 ปี พระยาเมืองยี่ก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน พระเมืองแก้วเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จึงสถาปนาพระยาหัวเกียนมาครองเมืองพะเยา ครองได้ยี่สิบปี พระยาหัวเกียนก็มาสิ้นพระชนม์ไปอีก ต่อมาพระเมืองตู้ (โอรสพระยาหัวเกียน) ก่อสร้างจนเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2086 ใช้เวลาสร้างนาน 33 ปี ลำดับเจ้าผู้ครองเมือง 3 องค์ เมื่อก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระเมืองแก้วกับพระเมืองตู้ได้ทรงปันเขตแดนของพระเจ้าตนหลวงดังนี้ ด้านทิศเหนือ ติดเชิงคอกขอมทอง ด้านทิศใต้ ติดวัดอุ้นหล้า ด้านทิศตะวันออก มี 1,000 วา ด้านทิศตะวันตก มี 5,000 วา เพื่อให้สาธารณพุทธบริษัท นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงปวงชนราษฎร เพื่อประกาศให้ทราบทั่วกัน มิให้ผู้หนึ่งผู้ใดเข้าทำมาหากิน ทั้งเป็นที่ให้อภัยแก่สัตว์ทั้งหลายได้มาอาศัยในพุทธเขต และพระราชทานคนไว้คอยอุปถุภักวัดวาอารามแห่งนี้ถึง 20 ครั้วเรือน เพื่อให้ปฏิบัติรักษามิให้พระเจ้าตนหลวงต้องเศร้าหมอง (เจริญ ตันมหาพราณ, 2555, หน้า 100-101)

ตำนานกล่าวไว้ว่า พระเจ้าตนหลวงสร้างกลางหนองเอี้ยง โดยตาชายที่มีอาชีพเลี้ยงเป็ดและห่านอยู่ในหนอง วันหนึ่งพญานาคได้รับพระดำรัสจากพระพุทธองค์ครั้งเสด็จมายังสถานที่นี้ ทรงเห็นหนองน้ำเป็นอัศจรรย์ สมควรจะปลูกยี่ศาสนาขึ้นในแหล่งนี้ จึงตรัสกับพญานาคพร้อมกันรับสั่งว่าเมื่อเราปรินิพพานไปแล้วให้ท่านนำเอาทองคำมาให้สองตาชายเป็นผู้ก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2034 พญานาคจึงเอาทองคำมามอบให้ตาชายถมหนองเอี้ยง แล้วให้สร้างพระพุทธรูปใหญ่ขึ้นที่นี้ด้วยอิฐ 100,000 ก้อน

ตำนานพระเจ้าตนหลวงอีกสำนวน กล่าวว่า พระเจ้าตนหลวงที่ทุ่งเอี้ยง เมืองพะเยา เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญของเมืองพะเยา ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญและเป็นพระประธานองค์ใหญ่ที่สุดของจังหวัดพะเยา มีขนาดหน้าตักกว้าง 16 เมตร สูง 18 เมตร อาจกล่าวได้ว่าพระเจ้าตนหลวงนี้เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในแถบล้านนา และถือว่าเป็นโบราณวัตถุที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองพะเยามาแต่โบราณกาล สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2034 (จ.ศ. 853) สมัยพญาเมืองยี่เป็นเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา ในตำนานกล่าวว่า ครั้งหนึ่ง

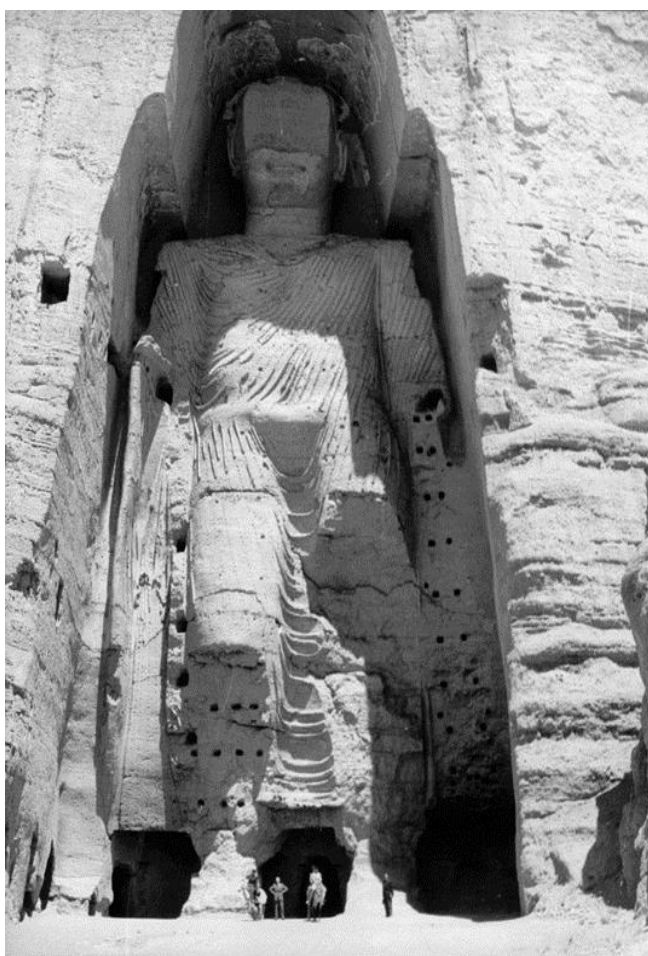
พระพุทธองค์ทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ เเนรมิตพระวรกายให้ใหญ่เท่าพระเจ้ากุกสันธะสัมมาสัมพุทธะ เพื่อพญานาคจะให้เห็นและละพศ ขอมถวายน้ำในสระให้แก่พระองค์ได้ดื่ม เมื่อพญานาคเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์แล้ว จึงตรัสสั่งว่าเมื่อพระองค์เข้าสู่ปรินิพพานไปแล้ว ให้พญานาคมาสร้างรากฐานพระพุทธศาสนาไว้ที่สระหนองเอี้ยงนี้ และสร้างพระพุทธรูปให้ใหญ่เท่าพระเจ้ากุกสันธะสัมมาสัมพุทธะ สูง 32 ศอก พญานาครับคำแล้วกลับสู่อาณาจักรของตน (บุปผา คุณยศยั้ง, 2542, หน้า 305)

2. ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่หิมา

พระพุทธรูปองค์แรกเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ จัดว่าเป็นสกุลแรกที่เริ่มสร้างรูปพระพุทธเจ้าเป็นรูปมนุษย์ (ในสมัยพระเจ้าอโศกยังนิยมสร้างแต่รูปสัญลักษณ์ เช่น รอยพระบาท รูปบัลลังก์เปล้า เป็นต้น) เนื่องจากสกุลช่างนี้ตั้งอยู่ในแคว้นคันธาระ ซึ่งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกรีกและโรมัน ดังนั้นพระพุทธรูปสกุลช่างคันธาระจึงมีลักษณะเหมือนประติมากรรมแบบกรีก โรมัน แต่คติการสร้างยังเป็นคติความเชื่อของชาวอินเดียที่สัมพันธ์กับลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการของพระพุทธเจ้า (ตามคติความเชื่อของนิกายมหายานที่ให้อิทธิพลต่อนิกายหินยานในยุคต่อมา) นอกจากนี้ยังริเริ่มสร้างรูปพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นความเจริญของนิกายมหายานในอินเดียภาคเหนือ ผลงานด้านพุทธศิลป์ของสกุลคันธาระ นอกจากจะมีศูนย์กลางอยู่ในแคว้นคันธาระแล้ว ยังมีศูนย์กลางอยู่ในประเทศอัฟกานิสถานอีกหลายแห่ง ที่สำคัญคือที่เมืองกปิสะ (ปัจจุบันคือเมืองเบคราม) ซึ่งเป็นเมืองหลวงทางภาคเหนือของพระเจ้ากนิษกะ และเมืองฮัตดา (ปัจจุบันคือเมืองบามิยาน) ตั้งอยู่ใกล้เทือกเขาฮินดูกูช ผลงานของสกุลนี้ยังปรากฏต่อมาในอัฟกานิสถาน และในแคว้นแคชเมียร์จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 7 ประติมากรรมของสกุลคันธาระมีทั้งประติมากรรมขนาดใหญ่ที่แกะสลักจากหิน และขนาดเล็กที่ทำด้วยปูนปั้น และเมื่อพุทธศาสนานิกายมหายานจากอัฟกานิสถานแพร่ไปยังจีนและญี่ปุ่น อิทธิพลการทำริ้วผ้าแบบโรมันก็ได้ไปปรากฏที่จีนและญี่ปุ่นด้วย (ผาสุข อินทรารูธ, 2545, หน้า 26)

งานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่โดดเด่นแสดงถึงความผสมผสานระหว่างศิลปะอินเดีย อิหร่าน และเอเชียกลาง ปรากฏเด่นชัดที่เมืองบามิยาน ซึ่งเป็นเมืองสำคัญทางพุทธศาสนานิกายมหายาน วัดทุกวัดสร้างโดยการเจาะเข้าไปในหน้าผาหินทรายที่มีความยาวมาก โดยสร้างเป็นคูหาเรียงรายกันเป็นแถวดูเหมือนรังผึ้ง ภายในคูหา นอกจากภาพสลักรูปพระพุทธเจ้าแล้ว ที่ผนังคูหาเหล่านี้ยังมีภาพจิตรกรรมแบบเดียวกับจิตรกรรมในถ้ำอชันดา (ภาคตะวันตกของประเทศอินเดีย) โดยแสดงเป็นภาพพระโพธิสัตว์ในคติมหายาน ในบรรดาคูหาเหล่านี้มี 2 คูหาที่มีขนาดใหญ่มาก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปหินสลักขนาดสูง 53 เมตร (120 ฟุต) และ 38 เมตร (175 ฟุต) ตามลำดับ พระพุทธรูปหินสลัก 2 องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 3 (พุทธศตวรรษที่ 8-9)

นับว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 2 องค์ ที่เมืองบามิยานเป็นการริเริ่มที่จะแสดงภาพพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่เหมือนมนุษย์ธรรมดา ซึ่งเป็นการแสดงถึงสถานภาพของพระองค์ว่าอยู่เหนือมนุษย์ทั่วไป ทรงเป็นมหาบุรุษและอยู่เหนือโลก (โลกุตตร) ซึ่งเป็นคติความเชื่อในพระพุทธศาสนานิกายมหายาน และเพื่อเป็นปูชนียวัตถุของพระสงฆ์และชาวเมืองต่าง ๆ ที่เดินทางระหว่างอินเดียและเอเชียกลางยุคนั้น จากเมืองบามิยานแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่กว่ามนุษย์ธรรมดาก็ได้แพร่ไปยังประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นซึ่งได้นำถือพุทธศาสนานิกายมหายาน และได้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่แบบเมืองบามิยาน ในประเทศจีนพบภาพสลักพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ถ้ำย่งก้ง (Yungang Grottoes) และถ้ำผาหลงเหมิน (Longmen Grottoes) ส่วนในประเทศญี่ปุ่นพบประติมากรรมสำริด รูปพระชยานิพุทธไวโรจนะขนาดใหญ่ที่เมืองนารา (Nara) ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 8 (ผาสุข อินทรารุช, 2545, หน้า 26-35)

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปหินสลัก เมืองบามิยาน (ผาสุข อินทรารุช, 2545)

พระพุทธรูปรุ่นแรกที่สร้างขึ้นในดินแดนไทย มีหลักฐานพบในภาคใต้ เป็นพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลศิลปะอมราวดีรุ่นแรก กำหนดอายุได้ในราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 อาจเป็นพระพุทธรูปรุ่นเก่าสุดที่สร้างขึ้นในดินแดนไทย (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2545, หน้า 5) ต่อมาสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 ส่วนใหญ่สร้างขึ้นในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเจริญขึ้นทางภาคกลาง ก่อนที่จะแพร่ไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2533, หน้า 131) และภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้พบงานสลักหินหลายชิ้นในศิลปะทวารวดี เช่น พระพุทธรูป หรือชิ้นส่วนธรรมจักร เป็นต้น รวมทั้งรูปเคารพในศาสนาฮินดู แหล่งใหญ่พบอยู่ทางภาคใต้ ซึ่งต่อมาเป็นแหล่งสำคัญของพุทธศาสนamahayan คติทางฝ่ายมหายานนิยมสร้างรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

รูปเคารพทางศาสนาที่ถูกนำเข้ามาในระยะแรกพร้อมกับการเผยแพร่ศาสนานั้น มีขนาดใหญ่ มักคงเพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้าย เช่น พระพุทธรูปขนาดเล็ก หล่อด้วยสำริด แบบศิลปะอมราวดีของอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ 9-10 ศิลปะอินเดียสมัยหลังลงมา คือ ศิลปะคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-11) เช่น พระพุทธรูปอินเดียสมัยคุปตะ สลักจากศิลา สูง 16.5 เซนติเมตร พบที่ตำบลเวียงสระ อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมทั้งพระพุทธรูปแปดปาง สร้างด้วยศิลาปิดทอง สูง 15.5 เซนติเมตร พระพิมพ์แบบพุทธคยา วัสดุเป็นตะกั่วปิดทองสูง 20 เซนติเมตร ในศิลปะปาละของอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 ทั้งหมดเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร (สันติ เล็กสุขุม, 2554, หน้า 11, 22-24) พระพุทธรูปแบบทวารวดีนิยมสลักด้วยศิลา ที่หล่อเป็นสำริดมีบ้างเล็กน้อย ส่วนมากมีขนาดเล็ก อย่างไรก็ตามได้ค้นพบพระพุทธรูปยืนสำริดทวารวดีองค์หนึ่งที่เมืองฝ้าย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สูง 1.09 เมตร อาจนับได้ว่าเป็นพระพุทธรูปสำริดทวารวดีองค์ใหญ่ที่สุดเท่าที่ค้นพบ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2546 หน้า 5)

นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปที่สร้างด้วยศิลาขนาดใหญ่ สมัยทวารวดี (มีความสูงประมาณ 3.2- 4 เมตร) มีจำนวน 5 องค์ พบที่วัดพระเมรุ จังหวัดนครปฐม (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2543, หน้า 116-117) ปัจจุบันถูกแยกย้ายไปประดิษฐานตามที่ตั้งต่าง ๆ คือ วัดพระปฐมเจดีย์ 2 องค์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร 1 องค์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1 องค์ และในวิหารน้อย วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีก 1 องค์ สำหรับเทวรูปที่เก่าที่สุดในประเทศไทยหรือภาคเอเชียอาคเนย์ คงเป็นเทวรูปที่ค้นพบทางภาคใต้ของประเทศไทย เช่น เทวรูปพระนารายณ์ สร้างด้วยศิลา ซึ่งค้นพบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีความสูง 69 เซนติเมตร (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2546 หน้า 5, 11)

ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 การสร้างรูปเคารพทางศาสนาทั้งฝ่ายพุทธศาสนาเถรวาท พุทธศาสนาเถรวาทมหายาน รวมถึงเทวรูปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น ส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก ต่อมา

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 การสร้างรูปเคารพทางศาสนาได้มีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ อันส่งผลต่อการสร้างรูปเคารพทางศาสนาให้มีขนาดใหญ่ขึ้นมาก ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงได้แบ่งช่วงเวลาการศึกษารูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่หิมามากออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ตั้งราชธานีสุโขทัยถึงก่อน พ.ศ. 2534 และช่วงที่ 2 คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2534 ถึง พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หิมามากที่นิยมใช้คำประสาธัมพันธ์เป็นลายลักษณ์อักษรว่า ใหญ่ที่สุดในโลก ดังจะกล่าวรายละเอียดในลำดับต่อไป

ช่วงที่ 1 (สุโขทัย - พ.ศ. 2534)

สมัยสุโขทัยเริ่มตั้งแต่เมื่อพ่อขุนบางกลางหาว (พ่อขุนศรีอินทราทิตย์) ขับไล่ขอมสบาดโขลนลำพงออกจากดินแดนและสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่ขอม การเสริมสร้างสุโขทัยให้เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจโดยสมบูรณ์เริ่มขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 19 สุโขทัยพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรในด้านต่าง ๆ ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สุโขทัยจัดเป็นอาณาจักรที่อุดมสมบูรณ์ มั่งคั่ง และเข้มแข็งยิ่งอาณาจักร พื้นที่ของเมืองสุโขทัยมีลักษณะเป็นคุ้งน้ำคันดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 1,400 X 1,810 เมตร ล้อมรอบบริเวณตัวเมือง ศิลจารึกหลักที่ 1 ระบุว่า “รอบเมืองสุโขทัยนี้ตรีบูรได้สามพันสี่ร้อยวา” ตรีบูร หมายถึง กำแพงเมืองสามชั้น (กรมศิลปากร, 2526, หน้า 12) และยังอาจมีความหมายเชิงสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ คือเป็นดั่งเมืองสวรรค์ในชั้นดาวดึงส์ซึ่งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2526, หน้า 126-127)

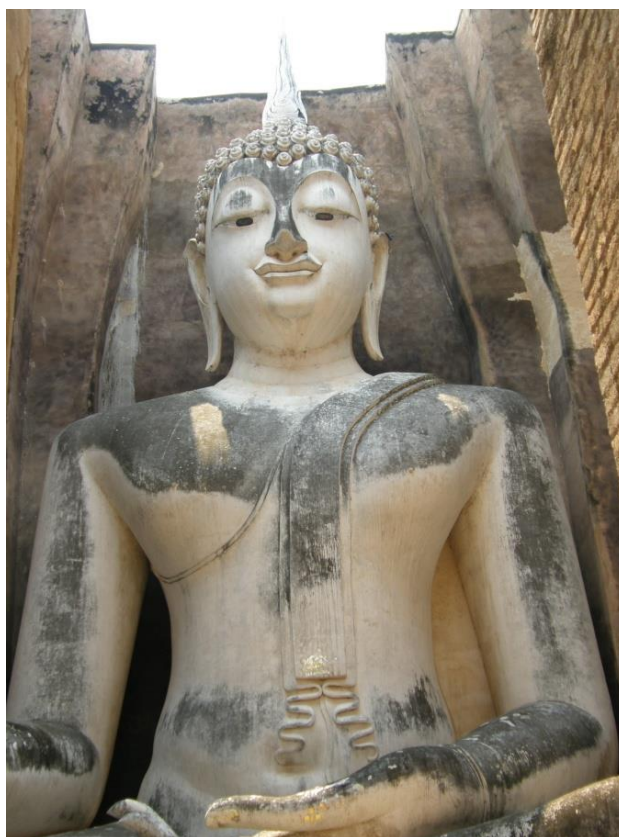
ในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์นับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ก่อนหน้านั้นผู้คนในดินแดนส่วนนี้ นับถือผีบรรพบุรุษ ตลอดจนเทพยดาต่าง ๆ ต่อมา มีการนับถือเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเข้ามาพร้อมกับอิทธิพลของขอม ที่แผ่ขยายอาณาจักรครอบคลุมมาถึงสุโขทัย พระพุทธศาสนาที่รับมาเป็นลัทธิเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์พระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชมาเผยแผ่คำสั่งสอนให้กับชาวสุโขทัย ทำให้ประชาชนพากันเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัดและพระพุทธรูปมากมาย พระพุทธศาสนาเจริญสูงสุดในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ลิไท นอกจากทรงสร้างวัดและศาสนสถานต่าง ๆ มากมายแล้ว พระองค์ยังทรงออกผนวช และจำพรรษาอยู่ที่วัดป่ามะม่วงด้วย (มานพ ถนอมศรี, 2546, หน้า 36-37, 62)

พระพุทธรูปสมัยนี้นิยมสร้างด้วยสำริด บ้างก็ก่ออิฐถือปูน และปูนปั้น พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงามสูงสุด นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิราบ แบ่งได้เป็น 4 หมวด คือ หมวดใหญ่ ซึ่งพบได้ทั่วไป หมวดกำแพงเพชร หมวดพระพุทธรูปชินราช และหมวดเบ็ตเตล็ด (วัดตระกวน) นอกจากนี้ในสมัยสุโขทัยนิยมสร้าง

พระพุทธรูป 4 อริยาบถ คือ นั่ง นอน ยืน เดิน และยังมีกรหล่อเทวรูปสำริดในศาสนาพราหมณ์ขึ้นหลายองค์ เช่น รูปพระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระพรหม และพระหริหระ (คือพระอิศวรและพระนารายณ์รวมอยู่ในองค์เดียวกัน) การที่สมัยสุโขทัยซึ่งนับถือพุทธศาสนาตั้งถาวรแล้วอย่างเคร่งครัด แต่ได้มีการหล่อเทวรูปขึ้นด้วยนั้นก็เนื่องจากสมัยก่อนที่จะสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย ดินแดนแถบนี้อยู่ภายใต้การปกครองของขอม ซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อยังคงมีสืบเนื่องต่อมาในหมู่ชนที่ศรีทรา และพระเจ้าแผ่นดินแม้จะทรงนับถือพุทธศาสนาก็ต้องอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์เพื่อประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ และเพื่อการปกครองประเทศ เช่นเกี่ยวกับการตัดสินอรรถคดี เพราะพราหมณ์เป็นผู้รักษาคัมภีร์ธรรมศาสตร์ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2546, หน้า 26-27)

พระพุทธรูปสุโขทัยสร้างขึ้นตามชนบประเพณี ยึดมั่นอยู่ในกรอบของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยถือว่าเป็นรูปแทนพระพุทธรเจ้า เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงพระองค์ และหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา พระพุทธรูปหลายองค์ยังเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หมู่ชนจำนวนมากเคารพสักการะ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ นอกจากนี้ในบางครั้งพระพุทธรูปยังสร้างขึ้นเพื่อสื่อถึงเรื่องราวในพุทธประวัติ ทำให้พระพุทธรูปต้องสร้างขึ้นภายใต้คติความเชื่อที่แทบจะแยกออกจากกันมิได้ พุทธลักษณะขององค์พระพุทธรูปมีความสัมพันธ์กับคติมหายานบุรุษลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะอีก 80 ประการ แม้ว่าลักษณะบางประการจะแสดงออกมาในงานศิลปกรรมไม่ได้ แต่คติดังกล่าวก็มีความสำคัญและเป็นระเบียบที่จะขาดเสียมิได้ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธรูปเป็นรูปของพระศาสดาอย่างแท้จริง สำหรับมูลเหตุการสร้างพระพุทธรูปสุโขทัยนั้นเป็นไปเพื่อการสืบพุทธศาสนา และเพื่อเป็นบุญกุศลอันมหาศาลที่จะส่งผลต่อตัวผู้สร้าง จากจารึกที่ปรากฏบนฐานพระพุทธรูปสุโขทัยหลายองค์ แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาในการสร้างต่าง ๆ กันไป เช่น ต้องการให้พุทธศาสนาอยู่ยืนยาวถึงห้าพันปี ต้องการไปเกิดในยุคพระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า หากเป็นหญิงชาติหน้าต้องการเกิดเป็นชาย เป็นต้น (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2550, หน้า 88-90)

สมัยสุโขทัยมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่หุ้มหีมา เช่น กลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้น ได้แก่ พระอจณ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย กลุ่มพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ได้แก่ พระศรีศากยมุนี พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดา และอีกหลายองค์ที่อัญเชิญมาเป็นพระพุทธรูปประธานตามวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 598)

ภาพที่ 3 พระอจนะ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย

พระอจนะ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย ขนาดหน้าตักกว้าง 11.30 เมตร สูง 15 เมตร (ภาพที่ 3) (ทศพล จังพานิชย์กุล, 2547, หน้า 193) สร้างขึ้นเพื่อเป็นพระประธาน ประดิษฐานในมณฑป วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นพุทธสถานที่ตั้งอยู่นอกเมือง ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวเมืองสุโขทัย ห่างจากมูมเมืองออกไปประมาณ 500 เมตร ชื่อวัดศรีชุม หมายถึง ดัน โปธิ์ที่มา รวมกัน เพราะคำว่า “ศรี” หมายถึง ดัน โปธิ์ ตามภาษาไทยโบราณที่ปัจจุบันยังใช้อยู่ในบางท้องถิ่นในภาคเหนือ ทิศทางในการตั้งวัดศรีชุมนี้น่าจะมีความสัมพันธ์กับทิศอันเป็นที่ตั้งของพุทธคยาใน ประเทศอินเดีย ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามภูมิศาสตร์จริงของสยามประเทศ อันเป็นที่ตั้งของเมืองสุโขทัย ดังนั้นวัดศรีชุม สุโขทัย จึงน่าจะสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่แห่ง การบรรลุประสัมมาสัมโพธิญาณของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2545, หน้า 66-67) ซึ่งสอดคล้องกับพุทธลักษณะของพระอจนะ ในท่า ประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย (กรมศิลปากรบูรณะแล้ว) (ซึ่งนิ้วพระหัตถ์สัมผัส ธรณี) เพื่ออ้างมหากาถานบารมีที่ทรงสั่งสมมาในอดีตชาติ ซึ่งมีมากมายจนประมาณมิได้ ทำให้

พญามารต้องพ่ายแพ้หนีไป โดยสื่อความหมายของมหาทานบารมี ผ่านขนาดที่ใหญ่มหึมาขององค์พระอจนะ ซึ่งประดิษฐานโดดเด่นเป็นประธาน ประทับเต็มพื้นที่ภายในมณฑป พระขานู (หัวเข้า) ทั้งสองข้างของพระพุทธรูปยื่นล้ำเกินแนวผนังทั้งสอง ทำให้ต้องก่อผนังทั้งสองด้านไว้ลึกเข้าไป เพื่อหลีกเลี่ยงแก่เข้าขององค์พระ ด้านหลังขององค์พระก่อซิดผนัง ด้านหน้ามีที่ว่างแคบ ๆ ก่อนที่จะเป็นช่องของซุ้มประตูทางเข้าแคบ ๆ ทางด้านหน้าองค์พระ ลักษณะการก่อสร้างอาคารที่แคบมาก เช่นนี้ ช่วยเน้นย้ำขนาดความใหญ่ขององค์พระมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเมื่อเข้าไปยืนภายในมณฑปที่แคบ ๆ ทำให้มุมมองการเห็นองค์พระบังคับให้ต้องแหงนหน้ามององค์พระในระยะประชิด

คำเรียกพระพุทธรูปว่า พระอจนะ ที่พบในจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ความว่า “เบื้องดินนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีตลาดปสาน มีพระอจนะ มีปราสาท...” (กรมศิลปากร, 2520, หน้า 15) โดยชื่อพระอจนะ มาจากคำว่า อจน หรือ อัจจนะ แปลว่า สิ่งที่ควรบูชา ในภาษาบาลีเขียน อจจน ภาษาสันสกฤต อรจนา แปลว่า การบูชา การเช่นสรวง นายกริสโวลด์ ให้แปลว่า ไม่เคลื่อนที่ ส่วน อจนะ ในจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 คือชื่อเฉพาะของพระพุทธรูป (กรมศิลปากร, 2520, หน้า 42) หากรวมความหมายของคำแปลดังกล่าว นำที่จะเชื่อมโยงได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้เป็นสิ่งที่ควรสักการบูชา เพราะเป็นตัวแทนของพระโคตมพุทธเจ้า ที่ทรงเปี่ยมด้วยมหาทานบารมีอันยิ่งใหญ่ และพระองค์ทรงมีความแน่วแน่ที่จะไม่ลู่จากรัตนบัลลังก์ โดยจะตั้งมั่นต่อสู้กับพญามารให้พ่ายแพ้ไปในที่นี้ (สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, ม.ป.ป., หน้า 134)

ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม แสดงความเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า หากพระอจนะองค์นี้เป็นองค์เดียวกับที่กล่าวถึงในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งหมายความว่า มณฑปนี้ก่อรอบพระพุทธรูปในภายหลัง ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา ผนังที่หนามากของมณฑปวัดศรีชุมจะเว้นช่องบันไดทางเดินภายในผนัง ต่อเนื่องจากผนังหนึ่งไปยังผนังต่อไป จนขึ้นสู่ลานชั้นบน ช่องแคบ ๆ ภายในผนังมณฑปสูงพอเดินได้ โดยมีแผ่นหินหนากรูเป็นเพดานไล่ระดับขนานกับความลาดของชั้นบันได ผิวหน้าของแผ่นหินจารภาพลายเส้นชาดก (สันติ เล็กสุขุม, 2549, หน้า 65-66) เรื่องชาดก 550 ชาดกแต่ละเรื่องเล่าถึงการบำเพ็ญเพียรในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าศากยโคตม ที่เสวยพระชาติเป็นคนวรรณะต่าง ๆ รวมทั้งสัตว์ 2 เท้า 4 เท้า มาเป็นลำดับ โดยพระชาติสุดท้ายพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร (สันติ เล็กสุขุม, 2540, หน้า 102) ภาพลายเส้นชาดกเหล่านี้ ช่วยสร้างความหมายสนับสนุนลักษณะการแสดงปางมารวิชัยขององค์พระอจนะ แสดงให้เห็นถึงการสั่งสมมหาทานบารมีของพระพุทธรูปองค์

จากข้อมูลและหลักฐานดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาประมวลให้เห็นถึงความพยายามสร้างความหมายให้กับพระอจนะ โดยผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ชื่อเรียกพระพุทธรูป ขนาดขององค์ การแสดงปาง ชื่อและสถานที่ตั้งของวัดศรีชุม มณฑปที่ประดิษฐาน ตลอดจนภาพเล่าเรื่อง

ชาดก 550 ชาติ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างความหมายให้เห็นว่า พระอจนะถูกสร้างขึ้นในความหมายของพระโคตมพุทธเจ้า ตอนผจญมารอยู่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในเขตพุทธคยาของประเทศอินเดีย ซึ่งทรงแสดงมหาทานบารมีแก่พญามารด้วยความแน่วแน่ ที่จะไม่ทรงเคลื่อนย้ายองค์ออกจากบัลลังก์ จนกว่าจะทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณ

พระพุทธรูปสำคัญอีกองค์หนึ่งในสมัยสุโขทัยคือ พระศรีศากยมุนี (ภาพที่ 4) เป็นพระพุทธรูปสำริดที่สมบูรณ์และมีขนาดใหญ่ที่สุด (เท่าที่เหลือหลักฐานอยู่) หน้าตักกว้าง 6.25 เมตร สูงประมาณ 8 เมตร พุทธลักษณะเป็นปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบ มีอายุอยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 240) ปัจจุบันได้อัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธานภายในพระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีข้อสันนิษฐานว่าแต่เดิมการสร้างพระพุทธรูปสำริดหล่อเท่าพระองค์พระพุทธรเจ้าและประดิษฐานไว้กลางเมืองสุโขทัยด้านทิศตะวันออกของพระมหาธาตุ น่าจะหมายถึงวัดมหาธาตุ เพราะตั้งอยู่กลางเมืองและเป็นมหาธาตุเพียงแห่งเดียวของสุโขทัย สันนิษฐานว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นศูนย์กลางของเมืองใหม่ที่ทรงสถาปนาขึ้น การสร้างวัดพระบรมธาตุอยู่กลางเมืองนี้ เชื่อว่าเป็นไปตามคติทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุที่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล เมื่อถึงฤดูกาลสำคัญก็จะจัดให้มีพิธีเฉลิมฉลองขึ้น ประชาชนจากทั่วทุกสารทิศก็จะหลั่งไหลเข้ามาบูชาและนมัสการ พระบรมธาตุ เจดีย์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านหน้าของเจดีย์เป็นที่ตั้งของพระวิหาร ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ (มานพ ถนอมศรี, 2546, หน้า 133-134) พระพุทธรูปสำริดดังกล่าวก็น่าจะหมายถึง พระศรีศากยมุนี ซึ่งถูกกล่าวถึงในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงของพญาลิไท ในพุทธศักราช 1904 (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526, หน้า 105, 109-110) ความว่า “...เมื่อแล้วออกพรรษาจึงกระทำมหาทานฉลองพระสัมฤทธิ์อันหล...
คนพระพุทธเจ้าเราอันประดิษฐานกลางเมืองสุโขทัย ซึ่งลวงตะวันออก พระศรีมหาธาตุนั้น
ฉลองสดับธรรมทุกวัน ถ้วนร้อยวัน...” (กรมศิลปากร, 2526, หน้า 49) หากพิจารณาจากข้อความในจารึกแล้ว ความหมายที่ถูกอธิบายว่าเป็น “พระสัมฤทธิ์ที่หล่อเท่าองค์พระพุทธรเจ้า” ย่อมหมายถึงการสร้างปฏิมากรรมให้มีขนาดเท่ากับองค์พระพุทธรเจ้า จากการเทียบส่วนพระพักตร์ (วัดจากกึ่งกลางพระนาลาถึงกึ่งกลางพระหนุ) ของพระศรีศากยมุนี มีขนาดอยู่ที่ 1.15 เมตร ซึ่งมีค่าใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยของกลุ่มปฏิมากรรม พระอัฐารส ซึ่งมีขนาดอยู่ที่ 1.05 เมตร ทำให้สันนิษฐานได้ว่าพระศรีศากยมุนี หรือพระหล่อเท่าองค์พระพุทธรเจ้าในสมัยสุโขทัย ถูกสร้างภายใต้คติความเชื่อพระอัฐารสในความหมายพระ (โคตมพุทธเจ้า) สูง 18 ศอก เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้พระศรีศากยมุนีจึงถือได้ว่าเป็นประติมากรรมพระอัฐารสในอิริยาบถนั่ง (บุญยกกร วชิระเชียรชัย, 2555, หน้า 67)

บริเวณเดียวกันด้านทิศเหนือและทิศใต้ของพระเจดีย์มหาธาตุ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นสูง 18 ศอก ภายในซุ้มพระ องค์ด้านทิศเหนือประทับยืน องค์ด้านทิศใต้ปางประทานอภัย เรียกกันว่า พระอัญญาธรต ด้วย (มานพ ถนอมศรี, 2546, หน้า 135)

นอกจากนี้การแสดงออกถึงความเป็นพระโคตมพุทธเจ้า ยังสนับสนุนด้วยชื่อที่ได้รับการถวายว่า พระศรีศากยมุนี (ศากยมุนี เป็นพระนามพระพุทธรูปเจ้าผู้มีเชื้อสายศากยวงศ์) แม้ว่าจะได้รับการถวายชื่อนี้ในภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตาม (กรมศิลปากร, 2545, หน้า 287) ก็น่าจะสันนิษฐานได้ว่า พระองค์คงมีข้อมูลหรือเชื่อว่าพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะเกี่ยวข้องกับพระโคตมพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงเลือกชื่อดังกล่าวเป็นพระนามของพระพุทธรูปองค์นี้ และเนื่องด้วยมีพระพุทธรูปที่จัดเป็นพระอัญญาธรตหลายองค์มีชื่อว่า พระศรีศากยมุนี เช่น พระศากยะมุนีคีรีอักษิ วัดอักษิชัยคีรี จังหวัดลำปาง พระพุทธมิ่งขวัญเมืองเวียงโกศัยมงคลชัย-มหาศากยมุนี วัดศรีชุม จังหวัดแพร่ เป็นต้น (บุญยกร วชิระเชียรชัย, 2555, หน้า 69)

ภาพที่ 4 พระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ

พระพักตร์ของพระศรีศากยมุนีค่อนข้างเหลี่ยมหรือกลมเกินกว่าจะเป็นรูปไข่แบบ พระพุทธรูปหมวดใหญ่ (ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม ขยายความคำว่าหมวดใหญ่ในที่นี้ว่ามีได้ หมายถึงขนาด แต่หมายถึงกลุ่มพระพุทธรูปที่มีลักษณะอันเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชกาลของ พญาลิไท) โดยทั่วไปขนาดของพระพุทธรูปหมวดใหญ่เท่าที่เคยมพบ มีขนาดใหญ่ประมาณหนึ่งหรือ สองเท่าของสัดส่วนคน ขนาดของพระศรีศากยมุนีมีขนาดเกินกว่าสัดส่วนคนหลายเท่า หากเชื่อว่า สร้างขึ้นในรัชกาลของพญาลิไทก็สันนิษฐานต่อไปได้ว่า พระศรีศากยมุนีเป็นฝีมือช่างที่ถนัดงาน สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถทำให้มีสัดส่วนที่สมบุรณ์งดงาม ย่อมเป็นช่างปั้นและ ช่างหล่อที่มีความสามารถถึงขั้นสูงสุด เพราะการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีเงื่อนไขและ กรรมวิธีพิเศษไปกว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดเล็ก จึงมีผลให้พระพักตร์ของพระศรีศากยมุนี แตกต่างจากพระพักตร์รูปไข่ของพระพุทธรูปหมวดใหญ่ แม้ว่าจะสร้างในรัชกาลของพญาลิไท เหมือนกัน งานสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ให้มีสัดส่วนสมบุรณ์งดงาม ย่อมต้องการช่างปั้นและ ช่างหล่อที่มีความสามารถถึงขั้นสูงสุดแล้วเท่านั้น (สันติ เล็กสุขุม, 2549, หน้า 93-94)

พระศรีศากยมุนี ประดิษฐาน ณ วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่กลางเมืองและเป็นมหาธาตุแห่งเดียว ของสุโขทัย เป็นวัดที่รับอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับกำแพงตรีบูร คือมีคูน้ำล้อมรอบ เป็นศูนย์กลาง ของความศักดิ์สิทธิ์แห่งแคว้น โดยมีพระศรีมหาธาตุทรงยอดดอกบัวตูม เป็นเจดีย์ประธานของวัด อาจหมายถึง พระธาตุเจดีย์จุฬามณี (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2526, หน้า 126-127) ตามคติความเชื่อที่ว่า พระอินทร์สร้างพระธาตุเจดีย์นี้ไว้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อประดิษฐานพระเกศาและพระเงี้ยว แก้วของพระพุทธเจ้า เท่ากับว่าความหมายของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งอยู่เหนือยอดเขาพระสุเมรุอัน ศักดิ์สิทธิ์มีเขาสัตตบริภัณฑ์ และสีทันดรสมุทรแวดล้อม ได้รับการจำลองเป็นสัญลักษณ์ของเมือง และวัดมหาธาตุก็เป็นสัญลักษณ์ของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2555, หน้า 14)

การสร้างความหมายให้กับพระพุทธรูป พระศรีศากยมุนี ที่ประดิษฐาน ณ วัดมหาธาตุ สุโขทัย จึงเป็นการสื่อถึงพระโคตมพุทธเจ้า ในขณะที่จะทรงบรรลุพระธรรม โดยทรงต่อสู้กับ พญามาร (แสดงด้วยปางมารวิชัย) ด้วยการอ้างมหาทานบารมีที่พระองค์ทรงสร้างไว้ในอดีตชาติ นับว่าเป็นพุทธประวัติตอนสำคัญที่สุดที่จะทรงเปลี่ยนสถานะของบุคคลให้กลายเป็นพระพุทธเจ้า นอกจากนี้การสร้างความหมายโดยการที่พญาลิไทได้ทรงกระทำมหาทาน จลององค์พระทุกวันเป็นเวลาถึง 100 วันนั้น แสดงให้เห็นว่าพญาลิไทเป็นกษัตริย์ที่ทรงมหาทานบารมี ในอนาคตเบื้องหน้า พระองค์ก็สามารถที่จะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าได้เช่นกัน ดังนั้นองค์พระศรีศากยมุนีจึงได้สร้าง ขึ้นมาเพื่อเป็นสัญลักษณ์เปรียบกับองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งในที่นี้คือ พญาลิไท

การสร้างพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัย มีความนิยมในการสร้างพระอัฐการส แสดงถึง ความเป็นมนุษย์ในพระชาติสุดท้าย ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระโคตมพุทธเจ้า เป็นสิ่งสะท้อนถึงคติ

ความเชื่อ และเป็นสัญลักษณ์ที่ต้องการสื่อสาร และสั่งสอนให้ประชาชนว่า หากได้บำเพ็ญบุญกุศล ด้วยความวิริยะ ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยศรัทธาที่มั่นคง แม้ว่าจะเป็นมนุษย์ก็สามารถ ที่จะน้อมนำกุศลผลบุญในอดีตชาติ เพื่อบรรลุพระธรรมได้เช่นกัน อีกนัยหนึ่ง อาจแสดงถึง สถานภาพของพระมหากษัตริย์ที่เป็นมนุษย์ธรรมดา เทียบกับเจ้าชายสิทธัตถะที่ได้ทรงบำเพ็ญบุญ กุศลมาหลายพระชาติ และได้สำเร็จมรรคผลในพระชาตินี้ กษัตริย์ก็เช่นกัน ทรงสั่งสมบุญบารมี เมื่อ มาถึงชาตินี้ พระองค์ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม (ธรรมราชา) โดยการกระทำมหาทานบารมี และ ให้ความรักใกล้ชิดกับราษฎรเหมือนพ่อปกครองลูก และการสร้างพระพุทธรูปให้มีนิ้วพระหัตถ์ เหมือนนิ้วมนุษย์ก็เพื่อลดช่องว่างระหว่างมนุษย์กับพระพุทธเจ้าลง เมื่อเป็นเช่นนี้กษัตริย์ในพระชาติ นี้ก็สามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้เช่นกัน

พระพุทธรูปทั้งสององค์ซึ่งถูกสร้างขึ้นในพุทธสถานสำคัญของเมืองสุโขทัย ซึ่งผู้ดำริคิด สร้าง และผู้เป็นประธานในการประกอบพิธีกรรม ล้วนเป็นกษัตริย์ จึงสามารถสร้างพระพุทธรูป ขนาดใหญ่ และสวยงามได้ อีกทั้งยังได้จัดงานฉลองอย่างยิ่งใหญ่เป็นเวลาหลายวันติดต่อกัน ย่อม แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ความสงบสุขของบ้านเมือง และความสามารถในเชิงช่างได้เป็น อย่างดี

สมัยล้านนา

ศิลปกรรมของแคว้นล้านนามีความสัมพันธ์กับแคว้นใกล้เคียง ทั้งที่เจริญขึ้นก่อน และที่เติบโตร่วมสมัยกันมาทางตะวันตกคือ หริภุญชัย มอญ-พม่า ทางเหนือคือ จีนตอนใต้ ทางตอน ใต้แคว้นล้านนาคือ สุโขทัย ส่วนล้านช้างอยู่ทางตะวันออก การรับอิทธิพลด้านศิลปกรรมของ ล้านนาในระยะแรกเกี่ยวข้องกับเมืองที่เจริญขึ้นก่อนทางทิศตะวันตกเป็นสำคัญ ระยะต่อมาจึง เกี่ยวข้องกับศิลปะสุโขทัย ซึ่งมีความต่อเนื่องมาจนถึงยุคทองของศิลปกรรมล้านนา ในต้น พุทธศตวรรษที่ 21 รัชกาลของพระเจ้าติโลกราช เป็นช่วงเวลาที่เจริญ รุ่งเรืองของแคว้นล้านนาใน ทุกด้าน ความเจริญรุ่งเรืองสืบทอดในรัชกาลต่อ ๆ มา จึงเป็นช่วงที่มีการสร้าง ปฏิสังขรณ์วัด รวมทั้งสร้างพระพุทธรูปมากมาย ความนิยมจารึกข้อความไว้ที่ฐานของพระพุทธรูปคงเริ่มมีใน ระยะนี้ (สันติ เล็กสุขุม, 2555, หน้า 46, 144)

ในสมัยล้านนามีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ด้วยเช่นกัน พระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนที่ ใหญ่ที่สุด ได้แก่ พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ส่วนพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ นั้น มีหลายองค์ แต่ไม่ถึงกับใหญ่มาก ได้แก่ พระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก พระเจ้าแข่งคม วัดศรีเกิด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ส่วนองค์ที่น่าจะถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปสำริดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดใน ล้านนา แต่พบเพียงส่วนพระพักตร์เท่านั้น คือ พระแสนแซ่ว ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติเชียงใหม่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 598)

พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ (ภาพที่ 5) จังหวัดพะเยา เป็นที่ยอมรับว่าเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนที่ใหญ่ที่สุด สมกับชื่อองค์พระที่ได้รับการเรียกขาน โดยคำว่า ตน แปลว่า ตัว (สำหรับพระพุทธรูปใช้สรรพนามว่า องค์) และ หลวง แปลว่า ใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 316, 878) จึงหมายความว่าองค์ของพระพุทธรูปมีขนาดใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับขนาดจริงขององค์พระที่มีขนาดใหญ่มหึมา โดยมีขนาดหน้าตักกว้าง 14 เมตร สูง 16 เมตร ปางมารวิชัย ประดิษฐานภายในวิหาร ได้พบจารึกวัดพระเจ้าตนหลวง (ลพ. 29) ด้านที่หนึ่ง ระบุศักราช 885 (พ.ศ. 2067) สันนิษฐานว่าเป็นปีที่ทำจารึกและฝังจารึกในวันที่มีการฉลององค์พระเจ้าตนหลวงที่เพิ่งสร้างเสร็จ ส่วนจารึกด้านที่ 2 กล่าวถึงขนาดของพระเจ้าตนหลวง ว่ามีขนาดของส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ภาพที่ 5 พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

...เมาลีพระเจ้าใหญ่ชาวกำ สูงสามศอก แลหัวกลมหลวง ผมมี 1500 เส้น ลำหนึ่ง 4 กำ ลำหนึ่ง 3 กำ ลำหนึ่ง 2 กำ ลำหนึ่งกลม เก้าหน้ายาว 2 วา กว้าง 2 วา คิ้วยาวสามศอก (1) คืบ หว่างคิ้วกว้างศอก ตายาวสามศอก กว้างคิ้วดั่ง (จมูก) ยาว 3 ศอก กว้างคิ้ว ใหญ่ 6 กำ ปากยาว 2 ศอก กว้างคิ้ว หูยาววา ออกกว้างศอกคืบ ยาว 2 ศอกคืบ ออกลม 3 วา บ่ายาว 3 ศอก ลูกค้ำมียาว 2 วา ลูกแต่อกถึงคาง 2...หัวนมถึงไหล่ 2 วา แต่สะตือ... 2 วา ออกกว้าง 2 วา แขน... (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม, 2538, หน้า 352)

ตำนานพระเจ้าตนหลวงมีหลายสำนวน อาทิ ตำนานพระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพะเยา (พระธรรมวิมลโมลี, 2543, หน้า 136-140) เรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระเจ้าทุ่งเอี้ยง ตำนานฉบับนี้ กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาเทศนา มาถึงเมืองภูคามยาว (พะเยา) แล้วประทับที่ภูเขาลูกหนึ่ง ช้าง หนองน้ำแห่งหนึ่งชื่อ หนองเอี้ยง ขณะนั้นมีชาวบ้านครอบครัวหนึ่งเป็นช่างทอง ได้นำอาหารไป ถวายแก่พุทธเจ้าและสาวก พระพุทธองค์จึงทรงลูบพระเกศา 1 เส้นมอบให้ ช่างทองได้นำไปไว้ใน ถ้ำใต้ภูเขา ชื่อคอกขอมทอง (ปัจจุบันคือวัดพระธาตุดอยขอมทอง ตั้งอยู่ด้านหน้าวัดศรีโคมคำ) ในขณะที่นายช่างทองถวายอาหารนั้น เขาไม่ได้ถวายน้ำด้วย พระพุทธองค์จึงขอให้พระอานนท์ไป ตักน้ำที่หนองเอี้ยง แต่พญานาคที่รักษาหนองน้ำขัดขวางไม่ให้ตักน้ำ พระอานนท์จึงกลับมาทูล พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปประทับยื่นข้างหนอง แล้วแสดงรัศมีรังสี 6 ประการ พญานาค จึงยอมให้พระอานนท์ตักน้ำ พระพุทธเจ้าทรงตรัสพยากรณ์ว่า ในอนาคตศาสนาของพระองค์จะมา ประดิษฐานที่หนองเอี้ยงแห่งนี้ ต่อมาพญานาคระลึกถึงคำพยากรณ์ได้ จึงจำแลงตัวเป็นชีปะขาว นำ ทองคำจากใต้บาดาลมามอบให้แก่สองตายายที่อาศัยเลี้ยงเป็ดอยู่ข้างหนองเอี้ยง ให้ทั้งสองคนนำไป สร้างพระพุทธรูปประทับนั่งขนาดใหญ่ ประดิษฐานที่หนองเอี้ยงแห่งนี้ ตำนานกล่าวว่าพระพุทธรูป องค์นี้สร้างเสร็จในสมัยพระเมืองผู้ ตรงกับวันพุธ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เหนือ พ.ศ. 2067 ซึ่งตรงกับ จาริกถพ. 29 ดังได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธรูปนี้มีชื่อเต็มว่า พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพะเยา

หนังสือ ศรีโคมคำ (พระเจ้าตนหลวง) และ พญาเจือง (ม.ป.ป.) กล่าวเกี่ยวกับตำนานของ พระเจ้าตนหลวง ความว่า พระเจ้าตนหลวง เป็นพระประธานในพระวิหาร ขนาดหน้าตัก 14 เมตร สูง 16 เมตร เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองมาแต่สมัยโบราณ ปรากฏตามตำนานสร้างเมื่อ พ.ศ. 2034 สมัยพญาเมืองยี่ครองเมืองพะเยา เทียบกับสมัยพระยอดเชียงรายครองเมืองเชียงใหม่ ใช้เวลาสร้าง นาน 33 ปี ลำดับเจ้าผู้ครองเมือง 3 องค์ มีตำนานกล่าวโดยสรุปว่า พระเจ้าตนหลวงสร้างกลางหนอง เอี้ยง โดยตายายที่มีอาชีพเลี้ยงเป็ดและห่านอยู่ในหนอง วันหนึ่งพญานาคได้รับพระดำรัสจาก พระพุทธองค์ครั้งเสด็จมายังสถานที่นี้ ทรงเห็นหนองน้ำเป็นอัศจรรย์ สมควรจะปลูกยังศาสนาขึ้น ในแหล่งนี้ จึงตรัสกับพญานาคพร้อมกับรับสั่งว่าเมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้วให้ท่านนำเอา ทองคำมาให้สองตายายเป็นผู้ก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2034 พญานาคจึงเอาทองมามอบให้ตายายถมหนอง

เอียง แล้วให้สร้างพระพุทธรูปใหญ่ขึ้นที่นี่ด้วยอิฐ 100,000 ก้อน

ตำนานฉบับดั้งเดิมซึ่ง พระธรรมวิมลโมลี (2538, หน้า 405-510) ปรีวรรตจากธรรมพื้นเมืองเหนือ มีความโดยย่อที่กล่าวถึงพระอดีตพระพุทธเจ้าว่า ได้เคยมาที่ฉันทขามที่หนองน้ำแห่งนี้ จากนั้นพระพุทธเจ้าได้เนรมิตกายให้ใหญ่เท่าพระเจ้ากกุสันธะ โจนาคมนะ กัสสปะ ซึ่งมีขนาด 32 ศอก ส่วนตำนานพระเจ้าตนหลวงฉบับร่วมสมัย ได้กล่าวว่าพระพุทธเจ้าได้เนรมิตพระวรกายให้สูงใหญ่ 32 ศอก เท่าพระอดีตพระพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันธะ เพียงองค์เดียว (พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2548, หน้า 29)

ตำนานการสร้างพระพุทธรูปของล้านนา มีลักษณะร่วมคือเป็นการแสดงถึงความชอบธรรมในการสร้างพระพุทธรูป โดยได้รับอนุญาตให้สร้างจากพระโอรสของพระพุทธเจ้าโดยตรง และมีการอ้างอิงไปถึงพระอดีตพุทธเจ้าด้วย นอกจากนี้ยังได้รับการยอมรับจากผู้ที่อยู่แลสถานที่ดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็น พญานาค ยักษ์ หรือชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ภาพการอธิบายถึงพระวรกายอย่างละเอียด และมีลักษณะเหนือจริงขององค์พระพุทธรูปนี้ ยังสะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อเกี่ยวกับผู้มีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธเจ้าโดยปกติจะมีรูปร่างลักษณะที่เหมือนกับปุถุชนทั่วไป แต่ก็สามารถที่จะเนรมิตกายให้มีขนาดใหญ่โต เพื่อแสดงให้เห็นพลังอำนาจให้เป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป เป็นกระบวนการจินตภาพที่ทำให้รู้สึกถึงความมีอำนาจแห่งบุญบารมีที่แผ่ไพศาลตลอดจนนัยยะที่แสดงให้เห็นถึงความแพร่หลายและกว้างขวาง รูปร่างที่สูงใหญ่ยังชี้ให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลที่มีจริยธรรมอันสูงส่ง และทรงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้พระพุทธศาสนาได้แผ่ไปในดินแดนต่าง ๆ ตำนานต้องการนำเสนอความน่าอัศจรรย์ใจให้ผู้พบเห็นได้รับรู้ ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสต่อพุทธศาสนา (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554, หน้า 267-269)

นอกจากตำนานจะได้กล่าวให้เห็นถึงที่มาของการสร้างองค์พระให้มีขนาดใหญ่แล้ว คำกล่าวบูชาพระเจ้าตนหลวงที่ปรากฏในปัจจุบันยังเน้นย้ำถึงที่มาของขนาดองค์พระอีกด้วย

คำกล่าวบูชาพระเจ้าตนหลวง (พระธรรมวิมลโมลี, 2538, หน้า 404) มีข้อความว่า

นะโม เม อะติตะกกุสันโธ โจนาคะมะโน กัสสะโป สิริสัมปันโน โคตะโม สากะยะ
ปุงคะโว นะโม เม อะหัง วันทามิ สัพพะทาฯ

โย โส ะกะวะ อะนะปะกัปปโป ปะนิหิตะติวิระ สุจะริต ตะสะมันนาคะโต ทะวะทา
วัตติสะ มะหาปริสะถักกะณะปัตติมันติโต การุณกาโล โสหันตา สะปาตะยุกกะลัง สิริระ
สา นะมามิฯ

वासुङ्गं पङ्कजतटनमङ्गं पुत्रप्रेमप्रे नमामिहं

จากข้อความคำกล่าวบูชาพระเจ้าตนหลวง ได้กล่าวถึงพระนามของพระพุทธเจ้าถึง 4 พระองค์ คือ พระกกุสันโธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสะปะพุทธเจ้า และพระโคตมพุทธเจ้า ซึ่งตรงกับตำนานพระเจ้าตนหลวงที่มีมาแต่เดิม แสดงให้เห็นถึงความพยายามสร้างและต่อยอดความหมายว่า พระพุทธรูปองค์นี้ คืออดีตพระพุทธเจ้า และพระโคตมพุทธเจ้าที่สร้างอยู่ในองค์เดียวกัน จึงยิ่งทวีความศักดิ์ใ้มากขึ้น รวมถึงการแสดงออกทางพุทธลักษณะของพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่มีขนาดใหญ่ เนื่องจากตำนานกล่าวไว้ว่า พระโคตมได้แสดงปาฏิหาริย์เนรมิตร่างกายให้ใหญ่เท่ากับพระพุทธเจ้าในอดีตทั้ง 3 องค์ แต่ในพระไตรปิฎกขนาดความสูงของพระอดีตพุทธเจ้าทั้ง 3 องค์นั้นมีขนาดแตกต่างกัน ซึ่ง พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร์ ธิธมฺโม, 2548, หน้า 122-123) แสดงความเห็นไว้ว่า การที่ตำนานกล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าโคตมทรงเนรมิตรพระวรกายให้สูงใหญ่ถึง 32 ศอก โดยให้เท่ากับพระพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะนั้น เมื่อตรวจสอบจากพระไตรปิฎก เล่มที่ 33 (กรมการศาสนา, 2525, หน้า 705) ระบุว่า พระกกุสันธะทรงมีพระวรกายสูง 40 ศอก ไม่ใช่ 32 ศอก เมื่อตรวจสอบกับพระไตรปิฎกเล่มเดียวกัน หน้า 107-108 พระพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะมีพระวรกายสูง 30 ศอก พระพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสะปะมีพระวรกายสูง 20 ศอก และพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตมะ มีพระวรกายสูง 18 ศอก ดังนั้น ความหมายโดยนัยของ 32 ศอก ประการแรก พระพุทธเจ้าแต่ละองค์มีขนาดพระวรกายแตกต่างกัน แต่เนรมิตข่มพญานาคให้เห็นจำนวนที่เท่ากันคือ 32 ศอกเท่านั้น ประการที่สองอาจมีความหมายว่าเป็นการบ่งบอกถึงพระพุทธลักษณะของมหาบุรุษจำนวน 32 ประการ

ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าตนหลวงที่ปฏิบัติสืบมาถึงปัจจุบัน คือ ประเพณีประจำปี 8 เป็ง ไหว้สาป่ารมีพระเจ้าตนหลวง คำว่า “แปดเป็ง” เป็นงานประเพณีนมัสการพระเจ้าตนหลวง ซึ่งเป็นงานที่จัดอย่างยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่งของจังหวัดพะเยา จัดเป็นระยะเวลา 10 วัน 10 คืน มีผู้คนเดินทางมากราบนมัสการพระเจ้าตนหลวงมากมาย ทั้งในจังหวัดพะเยา และจังหวัดอื่น ๆ รวมทั้งชาวต่างประเทศ เช่น เชียงตุง พม่า สิบสองปันนา จีนตอนใต้ เป็นต้น แปดเป็งตรงกับวันเพ็ญเดือน 8 (ทางเหนือ) ทางภาคกลางถือเป็นเดือน 6 เป็นเดือนที่เสวยฤกษ์วิสาขะ หรือวันวิสาขบูชา (วันเพ็ญเดือน 6) เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณขององค์พระพุทธเจ้า

พระครูโสภณปริยัติสุธี (2548, หน้า 51-52) ได้เสนอว่าวันวิสาขบูชา วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (8 เหนือ) หรือวันแปดเป็ง มีความเกี่ยวข้องกับพระเจ้าตนหลวง (แม้ไม่ชัดเจน แต่ก็ประมาณได้จากพิธีกรรมที่กระทำสืบต่อกันมา) อยู่ 5 ประการ คือ

1. วันเริ่มโยนหินถมหนองเอี้ยงก้อนแรก
2. วันเริ่มก่อสร้างองค์พระเจ้าตนหลวง
3. วันที่สร้างองค์พระเจ้าตนหลวงเสร็จเรียบร้อย

4. วันเฉลิมฉลองครั้งแรก

5. ประเพณีที่ชาวบ้านถือปฏิบัติเป็นประจำ คือวันวิสาขบูชา หรือวัน 8 เป็ง

จากหลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับพระเจ้าตนหลวง สามารถประมวลการสร้างความหมายให้กับพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์นี้ โดยเริ่มจากการสร้างองค์พระให้มีขนาดใหญ่ และเรียกชื่อตามขนาดเป็นภาษาพื้นเมืองว่า “พระเจ้าตนหลวง” ประกอบกับการสร้างตำนานเพื่อแสดงให้เห็นที่มาอันชอบธรรมในการสร้างรูปแทนพระพุทธรเจ้าจากพระพุทธรูปโดยตรง และได้รับการยอมรับนับถือจากผู้ที่อยู่อาศัยในดินแดนแถบนี้มาก่อน รวมทั้งคนและสิ่งที่เป็นความเชื่อในท้องถิ่น โดยการอ้างอิงถึงความเหมาะสมของสถานที่ตั้งในที่นี้คือ หนองเอี้ยง ว่าเป็นสถานที่ที่มีอดีตพระพุทธรเจ้า รวมทั้งพระโคตมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ได้เคยเสด็จมา และมีพุทธทำนายถึงสถานที่แห่งนี้ว่าพระพุทธรศาสนาจะตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรือง ประกอบกับคำกล่าวอธิฐานที่ช่วยสนับสนุนตำนานการสร้าง และประเพณีที่ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้พระเจ้าตนหลวงองค์นี้เป็นองค์แทนของพระพุทธรเจ้าทั้งในอดีตและปัจจุบันรวมกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์ ซึ่งส่งเสริมเพิ่มบารมีความศักดิ์สิทธิ์ให้กับองค์พระพุทธรูปมากยิ่งขึ้น

สมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20-23)

สมัยอยุธยาเริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสร้างพระนครศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีตั้งแต่ พุทธศักราช 1893 กระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 เมื่อพุทธศักราช 2310 การเลือกทำเลที่ตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เนื่องจากการตั้งประเทศแห่งเมืองสุโขทัย ทำเลนี้จัดว่าเป็นประตูสู่เมืองสุโขทัย แต่เดิมก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยามีสภาพเป็นบ้านเมืองอยู่ก่อนแล้ว พิจารณาได้จากมีการสร้างพระองค์ขนาดใหญ่ ซึ่งต้องสร้างในที่มีคนจำนวนมาก (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชานุภาพ, ม.ป.ป., หน้า 20-21)

ในสมัยอยุธยามีการสร้างพระพุทธรูปที่อาจมีขนาดใหญ่ที่สุดกว่าทุกสมัยที่เคยมีมา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 598) แต่เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ได้แก่ พระพุทธรูปไตรรัตนนายก หรือหลวงพ่อดำ วัดพนัญเชิง และพระมงคลบพิตร วัดมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 6 พระพุทธไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค คือ ในยุคแรก ทำตามอย่างฝีมือช่างอุททองแบบที่ 2-3 ศิลปะอุททองแบบที่ 2 ได้แพร่หลายอยู่ในแถบกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่พระเจ้าอุททองจะทรงตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ดังเห็นได้จากพระพุทธรูปองค์ใหญ่มเหสี นามว่า พระพุทธเจ้าพระนางเชิง (พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, 2515, หน้า 443) หรือ พระพุทธไตรรัตนนายก มีชื่อเรียกอย่างสามัญว่า พระโต หลวงพ่อโต หลวงพ่อพนัญเชิง ชาวจีนเรียกว่า ซำปอกง (ภาพที่ 6) มีขนาดกว้างประมาณ 14 เมตร สูงประมาณ 19 เมตร ปางมารวิชัย ประดิษฐานในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ กล่าวว่า พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1867 ก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี 26 ปี (กรมศิลปากร, 2542, หน้า 201) เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ลงรักปิดทอง ลักษณะพระพุทธรูปจัดเป็นแบบอุททองรุ่นที่ 2 คือมีลักษณะพระพักตร์สี่เหลี่ยม เครื่องขริม ขมวดพระเศวตเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว เป็นลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปอุททองรุ่นที่ 2 ที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 294)

พระพุทธไตรรัตนนายกไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครเป็นคนสร้าง พบในพงศาวดารเหนือระบุเพียงว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้งกษัตริย์แห่งอโยธยาเป็นผู้สร้างวัดและพระราชทานนามว่า “วัดพระเจ้าพระนางเชิง” พระพุทธรูปองค์นี้อาจสร้างขึ้นพร้อมวัดก็เป็นได้ โดย ตรี อมาตยกุล นักวิชาการได้สันนิษฐานไว้ว่าคงเป็นพระพุทธรูปที่สร้างไว้กลางแจ้งมาก่อนตามคติการสร้างรูป

เคารพในสมัยโบราณ ซึ่งไทยรับมาจากอินเดีย เพราะสังเกตเห็นพระเพลิงตั้งชิดกับเสาพระวิหาร หลวงมาก จนดูเป็นการสร้างคนละคราว เนื่องจากไม่สามารถจะขยายส่วนกว้างของวิหารออกไปให้มากกว่านี้ได้เนื่องจากทางทิศเหนือติดลำน้ำ เสาที่สร้างขึ้นมารับช่อจึงใกล้ชิดกับองค์พระพุทธรูปจน เสียความงามไปมาก (กรมศิลปากร, 2545, หน้า 122)

พระพุทธรูปองค์นี้ได้รับการบูรณะมาแล้ว แต่ยังมีเค้าของพระพักตร์เหลี่ยม พระนลาฏ กว้างแบบอุทธรุ่นที่ 2 ซึ่งเป็นแบบที่มีมาก่อนการสถาปนาราชธานี (มานิต วัลลิโกดม, 2510, หน้า 13) การสร้างหลวงพ่อบุญเชิง แสดงว่า กรุงศรีอยุธยาในสมัยลพบุรีนั้นมีชุมชนตั้งบ้านเรือนอยู่ ก่อนแล้ว กลุ่มชนดังกล่าวจะต้องเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ จึงสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ได้ และ จากรูปแบบศิลปะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มชนที่เมืองลพบุรีด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2542, หน้า 12; ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 296)

พระพุทธรูปรัตนนายกเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ปรากฏใน คำให้การชาวกรุงเก่าว่าเมื่อใกล้จะเสียพระนครศรีอยุธยา นั้น เกิดกลางร้ายต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูปปฏิมากรใหญ่ที่วัดพญานาง เมีน้ำพระเนตรไหล เป็นต้น พระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาและ รัตนโกสินทร์ทรงรับพระราชภาระในการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปองค์นี้ตลอดมา มีหลักฐาน แน่ชัดในรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า วัดนี้สมเด็จพระมหากษัตริย์ในอดีตได้เคยบูรณปฏิสังขรณ์มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จึงโปรดให้ปฏิสังขรณ์พระโตทั้งองค์ แล้วลงรักปิดทองใหม่ และในคราวเสด็จพระราชดำเนินทรง ประกอบพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวายสมเด็จพระมหากษัตริย์ในอดีต ณ พระนครศรีอยุธยา บริเวณป้อมเพชร ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปิดทองพระพักตร์พระโต เมื่อปลายวันศุกร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2397 สิ้นทองถึง 7,913 แผ่น โดยทรงเว้นที่พระศอ เพื่อพระราชทานแก่ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปิดต่อไปด้วย ครั้งนั้นโปรดให้มีงานฉลองและสมโภช จนถึงวันพุธที่ 28 กุมภาพันธ์ ปีเดียวกัน และพระราชทานนามพระโตใหม่ว่า “พระพุทธรูปรัตน-นายก” (กรมศิลปากร, 2545, หน้า 122-123)

พระราชพิธีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติต่อพระโต เป็นสิ่งที่ พระมหากษัตริย์ในอดีตทรงกระทำเป็นประจำประเพณี ด้วยทรงเห็นว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็น พระพุทธรูปสำคัญของบ้านเมือง ด้วยเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ และมีขนาดใหญ่มาก การที่พระองค์ทรง ปฏิสังขรณ์พระโตใหม่ แล้วปิดทองพระพักตร์ของพระโตด้วยพระองค์ ซึ่งจัดเป็นส่วนที่สำคัญ เป็น ตำแหน่งที่ถูกมองมากที่สุดของพระพุทธรูป จากนั้นจึงพระราชทานให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงปิดที่พระศอ ซึ่งเป็นตำแหน่งรองลงมา นอกจากนี้การที่พระองค์ทรงเปลี่ยนชื่อพระ โต เป็น “พระพุทธรูปรัตนนายก” นั้น ยังเป็นการยืนยันสถานะภาพของพระองค์ในทางธรรมด้วย

พิจารณาได้จากความหมายของชื่อ ซึ่งสามารถแปลความหมายได้ดังนี้ ไตรรัตน์ แปลว่า แก้ว 3 ประการอันประเสริฐสุดของพุทธศาสนิกชน หมายถึง พระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธรัตน พระธรรม เรียกว่า ธรรมรัตน พระสงฆ์ เรียกว่า สังฆรัตนะ หรือ รัตนตรัย ส่วนคำว่า นายก แปลว่า ผู้นำ ผู้เป็นหัวหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 623) หากพิจารณาเชื่อมโยงถึงความหมายที่สื่อนี้ น่าจะมีนัยยะที่ต้องการแสดงว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่ประเสริฐสุดของพระสงฆ์ (ธรรมยุติกนิกาย)

เนื่องจากบริเวณชุมชนโดยรอบวัดพนัญเชิง เป็นกลุ่มคนที่มีเชื้อสายจีนที่หลากหลาย เป็นพ่อค้า นักธุรกิจ อยู่ร่วมกันกับชาวบ้านพื้นที่ที่เป็นคนไทยแท้ ซึ่งมีองค์พระพุทธรูปรัตนนายกเป็นจุดยึดถือเดียวกัน มีความเคารพศรัทธาต่อองค์พระร่วมกัน พระพุทธรูปจึงได้ถูกสร้างความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวจีน โดยการเรียกชื่อองค์พระพุทธรูปรัตนนายกว่า “ซาปองก” แล้วผูกโยงกับตำนานพระเจ้าสายน้ำผึ้ง หรือตำนานพระนางสร้อยดอกหมาก ที่แสดงให้เห็นสายสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน

กิจกรรมและพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อองค์พระพุทธรูปรัตนนายกในสมัยปัจจุบัน นอกจากการกราบไหว้ ปิดทองแล้ว พิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของวัดพนัญเชิงแห่งนี้คือ การถวายผ้าคลุมองค์พระ โดยมีเจ้าพิธีเป็นชายแต่งกายด้วยชุดสีขาวเป็นผู้นำกล่าวคำถวาย และมีทีมงานนำผ้าขึ้นไปห่มองค์พระ แต่ละวันมีจำนวนคนศรัทธามาถวายผ้าเป็นจำนวนมาก กิจกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยหลังนี้เพื่อเรียกศรัทธา นำเงินมาบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระและศาสนสถาน (แต่กิจกรรมนี้น่าจะเป็นการสร้างความเสียหายให้กับทองคำที่ปิดองค์พระมากกว่า เพราะทีมงานที่ขึ้นไปห่มบนองค์พระ และผ้าคลุมองค์พระที่ลากถูเสียดสีกับองค์พระทำให้ทองถลอก) การถวายผ้าคลุมจึงไม่ได้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้องค์พระได้ห่มคลุม แต่วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้เป็นไปเพื่อพุทธศาสนิกชนมากกว่า เพราะกล่าวถวายนั่นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของผู้ถวายทั้งสิ้น

นอกจากนี้ในสมัยอยุธยายังได้พบวัฒนธรรมการสร้างพระนอนหรือพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่มาก และพบอย่างแพร่หลาย ที่สำคัญ และมีขนาดใหญ่ที่สุด คือ พระนอนวัดขุนอินทประมูล อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง พระนอนวัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง และพระนอนจักรสีห์ วัดพระนอนจักรสีห์ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี การสร้างพระนอนขนาดใหญ่มากนี้ แสดงให้เห็นถึงศรัทธาอย่างใหม่ในการสร้างและการบูชาพระนอน ซึ่งน่าจะหมายถึงพระพุทธรูปปางปรินิพพาน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 600) ได้แก่ พระนอนวัดขุนอินทประมูล อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง พระนอนวัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง พระนอนจักรสีห์ วัดพระนอนจักรสีห์ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี เป็นต้น

สมัยรัตนโกสินทร์ (ก่อน พ.ศ. 2534)

สมัยรัตนโกสินทร์เริ่มต้นตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงเทพมหานครฯ ขึ้นเป็นราชธานีตั้งแต่ พุทธศักราช 2325 สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ด้านการพระศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 มีการสร้างพระพุทธรูปจำนวนน้อย เพราะทรงพระราชศรัทธาให้เชิญพระพุทธรูปสำริดโบราณซึ่งทิ้งทรุดโทรมอยู่ที่เมืองเหนือลงมาบูรณปฏิสังขรณ์จำนวน 1,288 องค์ แล้วนำไปประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในวัดสำคัญในกรุงเทพฯ และกรุงธนบุรี ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปแบบสุโขทัย ส่วนที่เหลือนำไปพอกปูนปั้นแปลงเป็นพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานตามพระระเบียงวัดต่าง ๆ (หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, 2546, หน้า 38) อย่างไรก็ตามได้มีการสร้างพระพุทธรูปประธานขนาดใหญ่ขึ้น ได้แก่ พระศรีสรรเพชญ์ พระพุทธรูปประธาน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน หน้าตักกว้าง 5.16 เมตร สูง 6.96 เมตร สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท โปรดเกล้าฯ ให้พระยาเทวราชรังสรรค์ ช่างวังหน้าเป็นผู้ปั้นขึ้น เมื่อคราวที่พระองค์ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้ แต่เดิมวัดนี้ชื่อว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ ดังนั้นชื่อของพระพุทธรูปจึงตั้งขึ้นตามชื่อวัด ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ชำรุดทรุดโทรมมาก ในปีพุทธศักราช 2387 จึงบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ทั้งพระอาราม โดยโปรดเกล้าฯ ให้เสริมส่วนสูงของพระอุโบสถขึ้นไปอีก 1 สอก และก่อเสริมพระศรีสรรเพชญ์ให้ใหญ่ขึ้นตามพระอุโบสถ โดยพระยาชำนาญานาเป็นผู้ปั้น (กรมศิลปากร, 2543, หน้า 291)

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคสมัยที่บ้านเมืองเริ่มเข้าสู่ภาวะสงบ เริ่มมีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ จึงมีการสถาปนาและบูรณปฏิสังขรณ์วัดเป็นจำนวนมาก ในยุคนี้จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่พร้อมกับการสร้างวัด พระพุทธรูปประธานขนาดใหญ่มีทั้งที่หล่อสำริดและปูนปั้น สร้างขึ้นเพื่อเป็นประธานตามวัดต่าง ๆ จัดว่าเป็นผลงานการสร้างที่สำคัญที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะได้เกิดงานช่างรูปแบบใหม่ที่ถือเป็นลักษณะเฉพาะ มีขนาดใหญ่ และสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ม.ป.ป., หน้า 13-15) พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ตามแบบอย่างสมัยอยุธยา เช่น สร้างพระโต หรือพระพุทธไตรรัตนนายก วัดกัลยาณมิตร ให้เหมือนกับพระพุทธไตรรัตนนายก หรือหลวงพ่อบัญชี และสร้างพระนอนหรือพระพุทธไสยาสน์ขนาดใหญ่ 2 องค์ ที่วัดราชโอรสาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งน่าจะทรงได้รับอิทธิพลมาจากอยุธยา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2553, หน้า 389-392)

ภาพที่ 7 พระพุทธรูปไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

พระพุทธรูปไสยาสน์ ในพระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ (ภาพที่ 7) เป็นพระพุทธรูปปฏิมาองค์สำคัญที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่ มีขนาดใหญ่ที่สุดในพระนคร ดังความในสำเนาจารึกแผ่นศิลาว่าด้วยการปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพน จ.ศ. 1193 (พ.ศ. 2374) ความว่า “...แต่ที่ซึ่งขยายออกไปใหม่เหนือสวนขึ้นไปนั้น ทรงพระกรุณาให้สถาปนาพระพุทธรูปไสยาสน์ขึ้นใหม่พระองค์หนึ่ง กำหนดโดยยาวแต่พระบาทถึงพระรัศมีได้เส้นหนึ่งกับสามวา แล้วก่อพระวิหารใหญ่ฐานเหมือนพระอุโบสถรวมองค์พระพุทธรูปเจ้า...” ปัจจุบันสามารถวัดขนาดความยาวจากพระเศียรถึงปลายพระบาทวัดได้ 46 เมตร (23 วาเศษ) สูง 15 เมตร เฉพาะพระพักตร์จากไรพระศก (ไรผม) ถึงพระหนุ(คาง) ยาว 5 เมตร (10 ศอก) กว้าง 2.5 เมตร (5 ศอก) (เจริญ ตันมหาพราน, 2555, หน้า 23-28)

นอกจากนี้ยังปรากฏในสำเนาพระราชดำริ ทรงสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดพระเชตุพน จ.ศ.1193 (พ.ศ. 2374) ความว่า

...ทรงพระราชดำริว่า พระพุทธรูปปฏิมากรใหญ่ยังมีได้มีในพระมหานครนี้ จึงมีพระราชโองการมานพระบันฑูลสุรสีหนาท ดำรัสสั่งพญาศรีพิพัทธ์รัตนราชโกษาแลพญาเพ็ชพิไชย ให้เป็นแม่การสถาปนาพระมหาวิหารและพระพุทธรูปไสยาสน์ใหญ่ ขึ้นไว้ในพระอารามนี้ จะให้เป็นที่สักการบูชา แก่เทพยดามานุษย์สรรพสัตว์ทั้งปวงทั่วสากลโลกชาติ เป็นมหากุศล โภชธูยาเจริญพระเกียรติยศ ปรากฏไปตราบเท้ากัลปาวสาน ให้ลง

รักปิดทองบันจุพระบรมสารีริกธาตุในพระอุตม์มงคลโรตม์ แลพื้นฝาพระบาททั้งสองข้าง
นั้นให้ประดับมุกเป็นพระลายลักษณะงจักรแลรูปอัฐจรสตะมหมามงคลร้อยแปด
ประการ...

พระพุทธไสยาสน์ส่วนมากนิยมสร้างกำแพงผนังขึ้นก่อน ต่อจากนั้นค่อยสร้างพระนอน
อิงเข้าไว้ที่ผนังเพื่อป้องกันไม่ให้พลิกคว่ำพลิกหงาย จึงมองเห็นเฉพาะด้านหน้าเท่านั้น ด้านหลังจะ
เป็นกำแพงทึบตัน ด้วยเหตุนี้การสร้างพระนอนที่วัดพระเชตุพนฯ จึงสร้างองค์พระนอนก่อนเพื่อให้
มีจังหวะให้ถอยหลังดูสัดส่วนอย่างสะดวก

สมเด็จพระวันรัตได้เขียนเรื่อง พระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราช
วรมหาวิหาร จังหวัดพระนคร ไว้ในหนังสือ งานนมัสการพระพุทธไสยาสน์ ประจำปี 2525 มี
ข้อความดังต่อไปนี้

พระพุทธไสยาสน์วัดพระเชตุพนฯ นับเป็นหลวงพ่อดุเหมือนกัน แต่เป็นแบบนอน
การสร้างพระพุทธรูปใหญ่มีมาเช่นนี้ นับว่าผู้สร้างมีอนาคตังสญาณ (การรู้หนหลัง
ของตนเอง) ดีเลิศ ไม่ใช่สร้างอย่างบุคคลผู้คลั่งศรัทธา แต่ถ้าเราไม่ใคร่ครวญด้วย
โยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี) โดยรอบคอบแล้วก็หลงเอาง่าย ๆ แบบ
บ่อนี้ว่าไร้ประโยชน์ ถ้าจะพิจารณาแล้วก็จะเห็นประโยชน์ หากามีได้

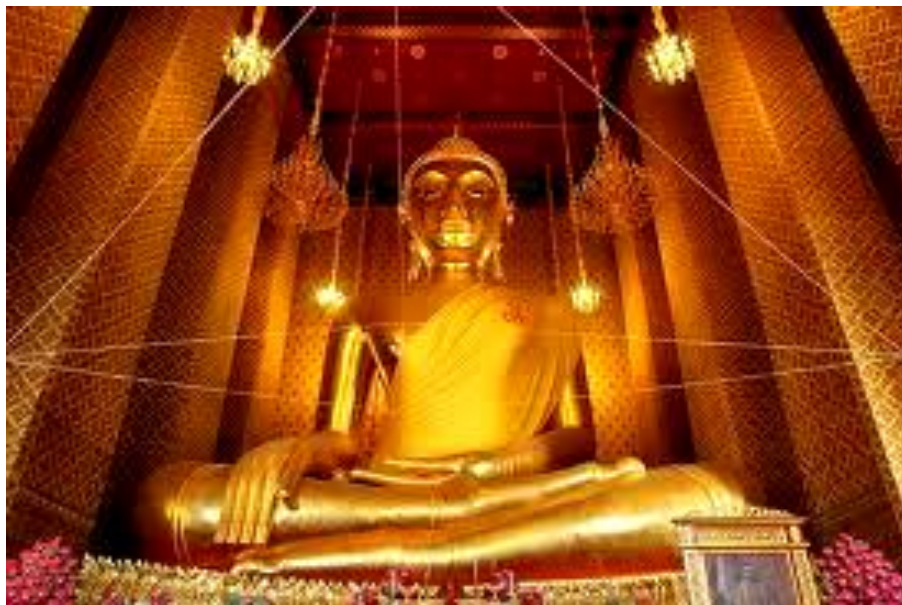
ฉะนั้นการสร้างพระพุทธรูปใหญ่องค์นี้ ผู้ดำริสร้างคือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระองค์น่าที่จะทรงมีพระราชวินิจฉัยแล้ว จึงเลือกที่จะออกแบบสร้างให้มีรูปแบบเช่นนี้
โดยเชื่อมโยงความหมาย อย่างมีนัยยะไว้มากมาย ซึ่งกระบวนการสร้างความหมายให้กับ
พระไสยาสน์องค์นี้ ประกอบไปด้วยการกำหนดขนาด และปางไสยาสน์ที่ยาวมากที่สุด ในพระนคร
(ในสมัยที่สร้าง) ขนาด 1 เส้น 3 วา หรือ 23 วา นั้นไม่ตรงกับขนาดความสูงของพระพุทธเจ้า
พระองค์ใด จึงไม่น่าที่จะต้องการเชื่อมโยงไปถึงอดีตพุทธเจ้า สำหรับการท่าภาพมงคล 108 ไว้ที่
ฝาพระบาททั้งสองข้าง เพื่อแสดงถึงลักษณะของมหาบุรุษซึ่งเป็นพุทธลักษณะตามตำราอย่างหนึ่ง
ของพระพุทธเจ้า รวมถึงการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุก็เพื่อสร้างให้พระพุทธรูปเป็นรูปแทนของ
พระพุทธเจ้าได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น การเลือกแสดงปางไสยาสน์ หรือนอนตะแคงขวา หันพระพักตร์
ไปเบื้องทิศเหนือ หันพระเศียรไปเบื้องทิศตะวันออก ท่านอนลักษณะนี้ เรียกว่า สีหไสยาสน์ ใน
คัมภีร์พุทธศาสนา เช่น พระสูตรตันตปิฎก อังคตนิคาย จตุกกนิบาต อธิบายท่านอนนี้ว่าเป็นท่านอน
ตะแคงขวา ซ้อนเท้าให้เหลื่อมกัน เป็นท่านอนของพระยาราชสีห์ (กรมการศาสนา, 2530, หน้า
344-345) ในสุ่มังคลวาทินี ได้อธิบายขยายความว่า “สีหไสยาสน์เป็นยอดไสยา เพราะเป็นอริยาบถ
มากด้วยอำนาจ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525, หน้า 417) และอธิบายถึงเหตุที่ต้องซ้อนเท้าให้
เหลื่อมกันว่าเป็นท่านอนที่สบาย เมื่อเอาข้อเท้าทับกันหรือหัวเข่าทับกันจะนอนไม่สบาย

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525, หน้า 417) โดยทั่วไปแล้วมักเข้าใจกันว่าพระพุทธรูปไสยาสน์ หมายถึง พุทธประวัติตอนปรินิพพาน แต่ในความเป็นจริงหากไม่มีองค์ประกอบแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับ พุทธประวัติตอนดังกล่าว อาทิ ต้นสาละคู่ที่เบื้องพระเศียรและพระบาท พระสาวกในอาการเศร้า โศกเสียใจก็มีอาจกล่าวได้ชัดเจนว่าพระพุทธรูปไสยาสน์องค์นั้น หมายถึง ตอนปรินิพพาน ตาม ประวัติการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้ก็ไม่มีการแสดงถึงเหตุการณ์ครั้งพระพุทธรูป ปรินิพพาน และไม่มีการถวายพระนามพระพุทธรูปเพื่อสื่อถึงพุทธประวัติ เพียงแต่เรียกว่า “พระพุทธรูปไสยาสน์” ซึ่งเป็นชื่อที่ไม่สื่อถึงพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่ง แต่เป็นชื่อกกลาง ๆ สำหรับ เรียกพระพุทธรูปนอน (พระราชเทวี, 2555, หน้า 200)

หากพิจารณาจากพระราชดำริ ทรงสร้างพระพุทธรูปไสยาสวัดพระเชตุพน จ.ศ.1193 พ.ศ. 2374 ว่าทรงต้องการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระนคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัวอาจจะได้แนวคิดมาจากตำนานพระพุทธรูปปางโปรดอสุรินทรานุก็เป็นที่ไปได้ เนื่องจาก ตำนานนี้เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่ทรงเนรมิตพระวรกายให้มีขนาดใหญ่เพื่อโปรด อสุรินทรานุ ผู้ครองอสุรพิภพ ให้ลดมานะทิฐิอันกระด้างลงได้ แล้วกลับมีใจเลื่อมใสในพระศาสนา ขอถือพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสรณะ โดยมีเนื้อความโดยย่อว่า เมื่อครั้งพุทธกาล ขณะที่พระบรม- ศาสดาเสด็จประทับอยู่ภายในพระเชตวันวิหาร ณ กรุงสาวัตถี ครั้งนั้นอสุรินทรานุ อุปราชของ ท้าวเวปจิตตอสุรบดินทร์ ผู้ครองอสุรพิภพ ได้ยื่นเจ้าสำนัก เทวดาทิ้งหลายร่ำลือพระเกียรติคุณของ พระสมณเจ้าว่า พระบรมศาสดานั้นเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง จึงสมบรูณ์ด้วยวิชา (ความรู้แจ้ง) และจรณะ (ข้อปฏิบัติ) ครบถ้วน มีพระทัยเบิกบานยังสามารถจำแนกธรรมอัน ประเสริฐอย่างถ่องแท้ สามารถโปรดบรรดาเวไนยสัตว์ที่ไม่เหมือนใคร นับเป็นศาสดาของเทวดาแล มนุษย์ทั้งหลาย เมื่ออสุรินทรานุ ได้ทราบข่าวก็มีความปรารถนาจะไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ แล้วกลับคิดว่า พระพุทธเจ้าเป็นแค่มนุษย์ตัวเล็ก ๆ ถ้าเราไปเฝ้าก็ต้องก้มลงมอง จึงรู้สึกลำบาก อีกทั้งในชีวิตเราไม่เคยก้มเศียรให้แก่ใคร พอคิดเช่นนั้นความอยากที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าจึงคลาย ลง แต่เมื่อเห็นเทวดาทิ้งหลายไปเฝ้าพระพุทธเจ้ามากจึงกระตือรือร้นจะไปเฝ้าอีก ดังนั้นในคืนหนึ่ง อสุรินทรานุ ได้ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ แต่ก่อนที่อสุรินทรานุจะเข้า ไปเฝ้า พระพุทธเจ้านั้น พระพุทธรูปทรงทราบด้วยพระอนาคตญาณถึงความในใจของอสุรินทรานุที่ คิดดูหมิ่นพระองค์ที่มีพระกายเล็ก จึงมีรับสั่งแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์วันนี้อสุรินทรานุจะมาเฝ้า เธอจงจัดสถานที่รับรองที่บริเวณพระคันธกุฎี อันเป็นสถานที่กว้างใหญ่และจงลาดบรรจถรณ์ (ที่นอน) ของฉันไว้ ณ ที่นั้นด้วย ฉันจะนอนรับอสุรินทรานุ เพื่อให้โอกาสแก่อสุรินทรานุ ได้เห็นฉัน อย่างใกล้ชิดและถนัดชัดเจน” พอใกล้เวลาที่อสุรินทรานุเข้าเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จบรรทม ในพระแท่นที่ประทับ ทรงทำปาฏิหาริย์เนรมิตพระกายให้ใหญ่กว่าอสุรินทรานุหลายเท่า ครั้น

อสุรินทรานูไปเข้าเฝ้าเห็นเข้าก็ตกใจมาก แม้แต่เพียงพระบาททั้งสองข้างที่ซ้อนกันอยู่ก็สูงและใหญ่กว่าอสุรินทรานูเสียอีก เมื่ออสุรินทรานูเข้าไปใกล้ได้ถวายอภิวาท แทนที่จะต้องก้มลงดูพระพุทธรูปเจ้าดังที่คิดแต่แรก กลับต้องแหงนหน้าชมพระพุทธรูปลักษณะอันงดงาม ตั้งแต่พื้นพระบาทจนถึงพระพักตร์ ปรากฏว่าเป็นที่พอใจที่ได้ชมพระรูปโฉมของพระพุทธรูปเจ้า ทั้งใหญ่ทั้งงามสมส่วนทุกประการ จึงกราบทูลสรรเสริญ จากนั้นพระพุทธรูปเจ้าได้ทรงรับสั่งปฏิสันถารให้ความชื่นบานแก่อสุรินทรานู โดยสอนว่าเมื่อทราบข่าวเล่าลือ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ หากยังไม่ได้เห็น ยังไม่ได้พิจารณาให้ถ่องแท้แก่ใจตนเองแล้วไม่พึงติชมก่อน พระพุทธรูปทรงทรมานให้อสุรินทรานูลดมานะทิฐิอันกระด้างลงได้ กลับมีใจเลื่อมใสในพระศาสนา ขอถือพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสรณะ แล้วกราบทูลลากลับไปยังพิภพของตน (พระธรรมโกศาจารย์ อนุจารีเถระ, ม.ป.ป. หน้า 228-232)

การสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดพระเชตุพนฯ แห่งนี้จึงเป็นมากกว่าต้องการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มาให้ไว้ในพระนคร หากแต่ยังต้องการแสดงให้เห็นพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงปกครองบ้านเมืองให้สงบร่มเย็น อุปลักษณ์พระพุทธรูปไสยาสน์ให้เจริญรุ่งเรือง ซึ่งแสดงผ่านงานศิลปกรรมฝีมือชั้นครู งานพุทธศิลป์มากมายในยุคสมัยของพระองค์ การเลือกสร้างปางไสยาสน์ อาจมีนัยที่ซ่อนไว้เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงความสงบร่มเย็นของบ้านเมือง ที่ไม่ต้องกรำสงครามมากเหมือนในอดีต จึงสามารถพักผ่อนอิริยาบถในท่าที่สบายที่สุดคือ การนอน แต่การนอนหรือการแสดงปางไสยาสน์นี้ เป็นท่านอนที่สง่างามอย่างราชสีห์ คือยังคงความน่าเกรงขาม ทรงไว้ซึ่งอำนาจอีกด้วย และหากข้อสันนิษฐานเป็นจริงคือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับแนวคิดในการสร้างพระไสยาสน์องค์นี้จากพุทธประวัติตอนโปรดอสุรินทรานู จากเนื้อความตามเรื่อง พระองค์น่าจะทรงแทนองค์เป็นดังพระพุทธรูปไสยาสน์ที่เปี่ยมด้วยพระบารมี ทรงใช้พระธรรมโปรดสั่งสอนแก่ผู้ไม่รู้ทั้งหลาย ให้ลดทิฐิหรือความคลางแคลงใจในตัวพระองค์ และกลับมายอมรับนับถือพระองค์เป็นที่พึ่ง และยกย่องสรรเสริญพระองค์ตลอดกาล สมดังพระราชดำริว่า “...จะให้เป็นที่สักการบูชา แก่เทพดา มานุษย์ สรรพสัตว์ทั้งปวงทั่วสากลโลกธาตุ เปนมหากุศล โภชญาจริยพระเกียรติยศ ปรากฏไปตราบเท่า กัลปาวสาน”

ภาพที่ 8 พระพุทธไตรรัตนนายก วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

พระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกองค์ คือ พระพุทธไตรรัตนนายก หรือพระโต วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ (ภาพที่ 8)

เจ้าพระยามหินทรศักดิธำมรงค์ (โต กัลยาณมิตร) ได้อุทิศบ้านและซื้อที่ดินบริเวณกุฎีจีน ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งศาลเจ้าเกียนอันเกงที่เก่าแก่ สร้างเป็นวัดกัลยาณมิตร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ พระราชทานช่วยสร้างพระวิหารหลวง พร้อมกับเสด็จพระราชดำเนินไปทรงก่อพระฤกษ์พระโต ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 11.75 เมตร สูง 15.45 เมตร เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2380 เป็นพระประธานในพระวิหารหลวง (กรมศิลปากร, 2530, หน้า 43) ประวัติการสร้างปรากฏในหมายรับสั่งว่า

...ด้วยพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า พรอารามวัดพรโตซึ่งทรงทรง (สร้าง) ไว้แต่ก่อนมีพระวิหารหลังนี้ยังหาพระอุโบสถการบูรณปฏิสังขรณ์มิได้ ทรงพระราชสาธยายเป็นนาทรางต่อไปให้เป็นพรอารามใหญ่ในพระนคร โปรดฯ ให้เจ้าพนักงานจัดแจงทำรากไคก่อผนังพระอุโบสถอยู่แล้ว แลพระอุโบสถนั้น ให้ทำใหญ่ 21 ห้อง ซื่อยาว 3 วา ไคหล่อพระพุทธรูปพระองค์ใหญ่นาคัก 11 สอก จใดประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถการเร่งรัดทำจะใหญ่เสถียรในปรีกานพศก แต่ไม่ชื่อนั้นให้จัดหาในกรุงเทพฯ หาได้ไม่จึงแพ...

(หมายรับสั่ง รัชกาลที่ 3 เล่ม 1 จ.ศ. 1189 เลขที่ 6. บัญชีเรื่องเกณฑ์ให้สร้างพระอุโบสถและการเบรียญวัดพระโต จ.ศ. 1189. หอสมุดแห่งชาติ. ม.ป.ป.)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้หลวงพ่โต วัด
กัลยาณมิตร กรุงเทพฯ เหมือนกับหลวงพ่โต วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้ชาวจีน
เรียกชื่อแบบจีนว่า ซำปอสุดกง หรือ ซำปอกง เช่นเดียวกัน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ถวายพระนามว่า พระพุทธไตรรัตนนายก (กรมศิลปากร, 2530, หน้า 43) ซึ่งเป็นชื่อ
เดียวกับพระพุทธรูปที่วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากประวัติที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าผู้ที่สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่หิมาได้นั้นยังคง
เป็นองค์พระมหากษัตริย์ หรือเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง แม้ว่าเจ้าพระยามหินทรทินทร์ (โต กัลยาณมิตร) จะ
เป็นผู้บริจาคที่ดินสร้างวัด แต่ก็ไม่ได้เป็นผู้สถาปนาพระพุทธรูปองค์ใหญ่

การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ให้เหมือนหลวงพ่โต วัดพนัญเชิง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา คงเป็นความต้องการสร้างบ้านเมืองให้เหมือนเมื่อครั้งบ้านเมืองยังดี ซึ่งเป็น
ความปรารถนาขององค์พระมหากษัตริย์มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แล้ว สิ่งที่แสดงถึงความ
เจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองประการหนึ่งคือ พุทธศิลป์ขนาดใหญ่ที่งดงาม

เนื่องจากสถานที่ก่อสร้างวัดกัลยาณมิตร เป็นชุมชนชาวจีนเหมือนกับที่วัดพนัญเชิง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชาวจีนจึงได้เรียกชื่อองค์พระว่า “ซำปอกง” เช่นกัน เป็นการแสดงให้เห็น
การผสมผสานความเชื่อ และการยอมรับนับถือพุทธศาสนาของคนไทยและคนจีนได้อย่างกลมกลืน

การได้รับพระราชทานชื่อใหม่จากรัชกาลที่ 4 เป็น “พระพุทธไตรรัตนนายก” เหมือนกัน
กับพระโตที่วัดพนัญเชิง น่าจะเป็นการสร้างความหมายอย่างมีนัย เช่นเดียวกับหลวงพ่โตที่
วัดพนัญเชิง คือ เป็นการยืนยันสถานะภาพของพระองค์ในทางธรรมด้วย พิจารณาได้จาก
ความหมายของชื่อ ซึ่งสามารถแปลความหมายได้ดังนี้ ไตรรัตน์ แปลว่า แก้ว 3 ประการอัน
ประเสริฐสุดของพุทธศาสนิกชน หมายถึง พระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธรัตน พระธรรม เรียกว่า
ธรรมรัตน พระสงฆ์ เรียกว่า สังฆรัตน หรือ รัตนตรัย ส่วนคำว่า นายก แปลว่า ผู้นำ ผู้เป็นหัวหน้า
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 623) หากพิจารณาเชื่อมโยงถึงความหมายที่สื่อนี้ น่าจะมีนัยยะที่
ต้องการแสดงว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่ประเสริฐสุดของพระสงฆ์ (ธรรมยุติกนิกาย) การตั้งชื่อองค์
พระซำจึงเป็นการกระจายความหมายที่ต้องการจะสื่อมายังพระพุทธรูป ที่วัดกัลยาณมิตรนี้เพิ่มอีก
องค์หนึ่ง

ความเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้าน อาทิ การเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ
ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 ต่อเนื่องถึงสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ส่งผลต่องานประติมากรรมด้วย
เช่นกัน กล่าวคือ พระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้น
ใหม่ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็กและมีรูปแบบใหม่เพียงไม่กี่องค์เท่านั้น รวมทั้งเกิดแนวคิด
อย่างใหม่ในการสร้างพระพุทธรูปคือ แนวคิดแบบกึ่งสมจริงหรือสัจนิยม ได้แก่ การสร้าง

พระพุทธรูปที่มีรูปร่างและลักษณะเหมือนจริงเป็นธรรมชาติ โดยเฉพาะพระราชนิยมในสมัย ราชกาลที่ 4 คือ พระพุทธรูปไม่มีอุษณิษะ แต่ไม่น่าจะเป็นที่นิยมมากนัก เพราะในสมัยต่อมา ก็กลับมานิยมรูปแบบอุดมคติเช่นเดิม (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 574) จากการที่ทรงมีแนวคิด เช่นนี้ การสร้างพระพุทธรูปจึงมีขนาดไม่ใหญ่มาก แม้พระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถ ดังนั้น จึงต้องทำฐานพระให้สูงขึ้นเพื่อเสริมความโดดเด่น เราจึงไม่พบว่าพระมหากษัตริย์ในช่วงสมัยนี้ ทรงสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่หีมาเลย แต่กลับพบว่า พระภิกษุเป็นผู้นำในการสร้าง พระพุทธรูปขนาดใหญ่หีมาแทน พระภิกษุนามว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ซึ่งเป็นที่ ศรัทธาของประชาชน และมีความสำคัญยิ่งในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่ สมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นผู้คิดสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นหลายองค์ ที่สำคัญมี 5 องค์ โดยสร้าง ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ในวาระต่าง ๆ ดังนี้

1. พระพุทธไสยาสน์ วัดสะดือ พระนครศรีอยุธยา เป็นพระนอนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดใน ประเทศไทย ขนาดยาว 1 เส้น 6 วา ฐานยาว 1 เส้น 10 วา กว้าง 4 วา 2 ศอก ก่ออิฐถือปูน สร้างขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ว่าสมเด็จพระ ท่านได้เกิดที่จังหวัดนี้

2. พระพุทธรูป วัดเกษไชโย จังหวัดอ่างทอง หน้าตักกว้าง 16.13 เมตร (8 วา 6 นิ้ว) สูง ตลอดยอดพระรัศมี 22.65 เมตร (11 วา 1 ศอก 7 นิ้ว) ก่ออิฐถือปูน พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิซ้อน พระหัตถ์รองจีวรพาดสังฆาฏิกว้างอย่างใหม่ นับว่าเป็นพระพุทธรูปที่ใหญ่โตมากองค์หนึ่ง พุทธลักษณะเหมือนคนจริงมากขึ้น สร้างเป็นอนุสรณ์ว่าสมเด็จพระ ท่านนั่งได้ที่จังหวัดนี้ และในสมัย รัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า พระมหาพุทธพิมพ์

วัดไชโยเดิมที่เป็นวัดราษฎร์โบราณ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างมาแต่สมัยใด ใครเป็นผู้สร้าง เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพมารบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกษ ยังไม่ปรากฏ ว่ามีวัดนี้ คงสร้างหลังจากนั้น อาจเป็นสมัยอยุธยาตอนปลายหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดไชโยมีชื่อเสียงขึ้นเมื่อครั้งสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) พรหมรังสี วัดระฆังโฆสิตาราม ธนบุรี มาสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ขึ้นมาเป็นที่ระลึกว่าท่านถูกสอนนั่งที่นี้ (เจริญ ดันมหาพราน, 2554, หน้า 248-251) ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา รัตนบดินทร์ (บุญรอด กัลยาณมิตร) สมุหนายกผู้สำเร็จราชการกรมมหาดไทยเป็นแม่กองดำเนินการ ปฏิสังขรณ์วัดไชโยทั้งพระอารามเมื่อปีกุน พ.ศ. 2430 เมื่อกระทุ้งรากพระวิหาร ความสะอาดส่องให้ พระพุทธรูปพังลงมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการทรงปั้นขึ้นรูปและควบคุมการก่อสร้างพระโตขึ้นใหม่ โดยทรงจีวร และพาดสังฆาฏิตามแบบพระภิกษุในคณะธรรมยุติกนิกาย เสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2438 (กรมศิลปากร 2525, หน้า 88-89; หลวงเมือง, 2537, หน้า 86)

3. พระพุทธรูปยืน หลวงพ่อโต หรือพระศรีอาริย์เมตไตรย วัดอินทรวิหาร บางขุนพรหม กรุงเทพฯ เป็นพระพุทธรูปยืนที่สูงมาก ปางทรงบาตร ก่อด้วยอิฐถือปูน ประดับด้วยกระจกโมเสกทองคำ 24 K กว้าง 11 ม. (5 วา 2 ศอก) สูง 32 ม. (16 วา) ก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ประมาณ พ.ศ.2410-2470

4. พระพุทธรูปนั่ง วัดพิศเพียน (วัดกุฎีทอง) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง ปางมารวิชัย ก่ออิฐถือปูนหน้าตัก 4 วา 3 ศอก

5. พระพุทธรูปยืน วัดกลาง ตำบลคลองข่อย จังหวัดราชบุรี เป็นพระพุทธรูปยืน ปางอุ้มบาตร ก่ออิฐถือปูน สูง 6 วา (อรรถเดช กฤษณะดิลก, 2550, หน้า 11)

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 และช่วงหลัง พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน มีการสร้างสรรค์ศิลปะสมัยใหม่เกิดขึ้น เรียกว่า “ศิลปะร่วมสมัย” แต่สำหรับพระพุทธรูปแล้วนั้นว่าไม่มีความแตกต่างจากศิลปะในรุ่นเก่าหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ช่วงนี้ไม่มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ด้วยพระราชดำริจากองค์พระมหากษัตริย์ คงเนื่องด้วยแนวคิดสังขนิยม และการทรงสถาปนาธรรมเนียมยุติกนิภายในสมัยรัชกาลที่ 4 และเป็นเรื่องเหตุการณ์ความตึงเครียดทางการเมือง เนื่องจากผลกระทบจากยุคล่าอาณานิคมของตะวันตก ต่อเนื่องถึงสภาพเศรษฐกิจที่ซบเซาลงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีการก่อสร้างที่ลดน้อยลงอย่างมาก แต่ยังมีงานสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ ในวาระที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ 150 ปี ใน พ.ศ. 2475 คือสะพานพระพุทธยอดฟ้าฯ ทอดข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา และพระปฐมบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ภาพที่ 9) โดยมีนายคอร์ราโด เฟโรซี เป็นผู้ออกแบบ และปั้นพระบรมรูป โดยมีผู้ช่วยซึ่งจบจากโรงเรียนเพาะช่าง และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบพระแท่นที่ประทับ (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2548, หน้า 202-203)

ในการสร้างอนุสาวรีย์แห่งนี้พระองค์ทรงพยายามเสนอภาพลักษณ์และบทบาทใหม่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในมิติของพระราชกฤษฎีกาบริหาร และพระบรมเดชานุภาพตามอุดมคติแบบจารีตของสยามที่เน้นความศักดิ์สิทธิ์ให้กลับมามีบทบาทอีกครั้ง โดยพิจารณาจากขนาดที่ใหญ่โตถึงสามเท่าของสัดส่วนมนุษย์ ฉลองพระองค์พระมหากษัตริย์แบบจารีตในอดีตอย่างเต็มยศ และองค์ประกอบเสริมอื่น ๆ ทั้งพานพุ่ม บายศรี ทั้งหมดส่งผลในแง่ความรู้สึกแก่ผู้มองอนุสาวรีย์แห่งนี้ ให้รู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ และศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์อันทรงพระบารมีอันหาที่เปรียบมิได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547, หน้า 99)

ภาพที่ 9 พระปฐมบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ภาพลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ที่พยายามรื้อฟื้นให้กลับคืนมาสู่สถาบันพระมหากษัตริย์อีกครั้ง ไม่ได้ใช้วิธีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เหมือนโองความหมายสื่อถึงองค์พระมหากษัตริย์อีกแล้ว แต่กลับเป็นการสร้างพระบรมราชานุสรณ์ ในรูปแบบเหมือนจริงขององค์พระมหากษัตริย์โดยตรง ตามรสนิยมแบบตะวันตกที่นิยมสร้างอนุสาวรีย์รูปเหมือนบุคคลสำคัญ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สถานภาพความมั่นคงทางการเมืองการปกครองของไทยยังไม่ปกติ เกิดกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง ในทศวรรษ 2490 จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายเน้นสถาบันพระมหากษัตริย์กับพุทธศาสนา มากขึ้น เพื่อคลายความกดดันทางสังคม ในสภาพแวดล้อมที่ฝ่ายสนับสนุนสถาบันพระมหากษัตริย์ มีพลังมากขึ้น นอกจากการใช้วัฒนธรรมที่เป็นเครื่องมือของฝ่ายอนุรักษ์นิยมแล้ว รัฐบาลยังได้เลือกพุทธศาสนาขึ้นเป็นเครื่องมือทางการเมืองอีกด้วย แต่กลับให้ความหมายพุทธศาสนาใน 2 สถานะ กล่าวคือ เป็นการผูกพุทธศาสนาอยู่กับจารีต และใช้พุทธศาสนาอธิบายในฐานะความคิดแบบสากลและประชาธิปไตย เพื่อสร้างพลังทางการเมืองให้กับตนเอง ดังคำกล่าวที่ว่า

ชาติกับศาสนาเป็นของคู่กัน เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ เพราะศาสนาเป็นเครื่องกลมเกลออุปนิสัย และน้ำใจประชาชนให้บำเพ็ญตนและปฏิบัติในสิ่งที่ดีที่ชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเสริฐสุด อันมวลประชาราษฎรชาวไทยและ

ประชาชนอื่น ๆ อีกหลายประเทศยึดถืออยู่เป็นศาสนาที่ทันสมัยอยู่เสมอ และยิ่งประเทศไทยเป็นประเทศประชาธิปไตยด้วยแล้ว พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง เพราะเป็นหลักของการปกครองระบอบประชาธิปไตย (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2495, หน้า 1 อ้างถึงใน ถนอมจิต มีชื่น, 2531, หน้า 13)

ภาพที่ 10 พระประธานพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

เวลาต่อมาจึงได้เกิดโครงการพิเศษโครงการหนึ่งคือ การสร้างพุทธมณฑลได้ผนวกเข้ากับวาระฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ส่วนสำคัญคือ การให้ความหมายเกี่ยวกับพระพุทธรูปประธานที่จะประดิษฐาน ณ พุทธมณฑล ในคณะอนุกรรมการพิจารณาออกแบบองค์พระพุทธรูป มีมติให้จัดสร้างพระพุทธรูปปางลีลา ที่มีลักษณะเป็นแบบรัตนโกสินทร์ สิ่งที่เป็นประเด็นถกเถียงกันคือการเลือกรูปแบบทางศิลปะ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เสนอว่าถ้าจะเป็นแบบอุดมคติ (Idealistic) เกรงว่าจะสู้ฝีมือเก่าไม่ได้ ควรเลี่ยงไปเป็นแบบเหมือนจริง (Realistic) อย่างตะวันตก ที่เน้นความสมจริงเหมือนคน แต่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เสนอว่า พระพุทธรูปเป็นสิ่งแทน อันหมายถึง

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ควรเป็นแบบอุดมคติ นอกจากนี้ยังมีการเสนอจากหลวงวิศาลศิลปกรรมว่า พระพุทธเจ้าคือมนุษย์ธรรมดา ควรมีลักษณะอย่างมนุษย์ เช่น พระกรพระหัตถ์อย่างคนสวย ๆ ไม่มีกล้ามเนื้อ ขณะที่หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เสนอว่า ใครได้แบบพระพักตร์ของในหลวงองค์ปัจจุบัน เพื่อเป็นอนุสรณ์ว่าได้สร้างขึ้นในสมัยของพระองค์ แต่อย่างไรก็ตาม ในที่สุดที่ประชุมเสนอว่าควรมีพระพักตร์แบบคนไทยแต่ไม่ควรจะเหมือนใครโดยเจาะจง (ถนอมจิต มีชัน, 2531, หน้า 82-83)

พระพุทธรูปองค์นี้ออกแบบโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ประติมากรชาวอิตาลีที่เข้ามารับราชการในประเทศไทย จากกรมศิลปากร เป็นผู้ควบคุมการปั้นและขยายแบบหล่อขึ้นแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2525 (คณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลและกรมศิลปากร, 2525, หน้า 45) เดิมกำหนดสร้างพระพุทธรูปพระประธานพุทธมณฑล (ภาพที่ 10) ขนาดสูง 2,500 นิ้ว ปางลีลา ก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กแล้วหุ้มด้วยทองแดงหรือประดับกระจก แต่เมื่อสร้างจริงได้เปลี่ยนความสูงขององค์พระมาเป็น 2,500 กระเบื้อง (15.87 เมตร) และเปลี่ยนจากการใช้ทองแดงหรือประดับกระจกมาเป็นการใช้โลหะสำริดหล่อทั้งองค์ (กรมศิลปากร, 2525 ค, หน้า 45) พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะงดงาม และมีขนาดใหญ่ที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ ณ เวลานั้น (พ.ศ. 2525) ประดิษฐานอยู่ที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พระพุทธรูปองค์นี้อาจเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสวนสาธารณะหรือสถานที่สำคัญของเมืององค์อื่น ๆ ตามมา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 604)

พุทธมณฑลและพระพุทธรูปได้รับความสำคัญถึงขนาดมีการสร้างพระพุทธรูปจำลองเพื่อจัดแสดงและเป็นทั้งพระประธานในงาน รวมทั้งมีการจัดทำพุทธรูปปางลีลาแบบเดียวกับองค์ที่จะสร้างที่พุทธมณฑล (ขนาดเล็ก) เพื่อแจกจ่ายไปยังจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ ด้วย ในขณะที่เดียวกันก็เกิดคำวิจารณ์ต่อการจัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ จากกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ และคณะรัฐมนตรีเองก็ไม่เห็นด้วยเนื่องจากว่าใช้เงินจำนวนมาก ควรที่จะนำเงินไปบูรณะวัดแทนการสร้างพุทธมณฑล (ถนอมจิต มีชัน, 2531, หน้า 73-74)

การเมืองของชนชั้นนำที่มีพื้นที่ขัดแย้งกันในงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหลายชั่วแต่คู่สำคัญนั้นคือ ความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์แบบจารีตจากฝ่ายนิยมเจ้า กับอุดมการณ์สมัยใหม่ของรัฐบาลที่นำโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ความพยายามของรัฐบาลนั้นยังไปไม่ถึงที่สุด เนื่องจากว่า ผู้นำทหาร 2490 กลับนำรากฐานสำคัญหนึ่งของอุดมการณ์อนุรักษ์นิยม นั่นคือพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยพยายามสร้างความเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยสากล ความเสียเปรียบจึงเกิดขึ้นอย่างชัดเจน ไม่เพียงเท่านั้น การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำตัวเสมือนแข่งบารมีกับพระมหากษัตริย์โดยตรง ก็ยิ่งส่งผลต่อ

ความนิยมของรัฐบาลไปด้วย ความล้มเหลวจึงอยู่ที่การใช้สัญลักษณ์แบบจารีตแข่งขันกับฝ่ายตรงกันข้ามที่เป็นชนชั้นเจ้าของจารีตเอง หลักฐานเหล่านี้ทำให้เห็นถึงแรงต้านทานต่อการจัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ย่อมหมายถึงการนำพุทธศาสนาในฐานะหนึ่งใน “ความเป็นไทย” มาสร้างพลังทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นแทบจะไม่ได้ผล ยังไม่รวมความวุ่นวายทางการเมือง ซึ่งเพียงแค่ 4 เดือน ก็เกิดรัฐประหาร 16 กันยายน 2500 โดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงเป็นการปิดฉากบทบาทและการต่อสู้ทางการเมืองในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยสิ้นเชิง (ภิญญพัณฑ์ พจนะลาวัณย์, 2555, หน้า 88-89)

ภาพที่ 11 พระกกุสันโธ วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

สมัยต่อมาการสร้างรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญุ่ม่ที่มายังมีการสร้างขึ้นอยู่เนื่อง ๆ ตามศรัทธาของผู้อำนวยการสร้างซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ และประชาชน เช่น พระกกุสันโธ พระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดสูง สูง 28 วา 2 สอก (57 เมตร) หน้าตักกว้าง 20 วา (40 เมตร) ประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง (ภาพที่ 11) นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นได้แต่ไกล ตั้งอยู่ที่ วัดไผ่โรงวัว หรือวัดโพธาราม ตำบลบางตะเคียน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี หลวงพ่อขอม

เป็นพระภิกษุที่ให้สร้างพระกฤษณ์โธ โดยสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2518-2523 และภายในวัดไฟโรงวัวเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก (สุกัญญา ภัทรราชย์, 2542, หน้า 3799-3801)

ภาพที่ 12 พระพุทธรูปขนาดใหญ่มหามหาจักรวรรดิโมกษาศาสตรา หน้าผาเขาชีจรรย์ จังหวัดชลบุรี

พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สำคัญในยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอริยวงศาคตมหาราช พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะกรรมการพิเศษประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการ กำหนดรูปแบบพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ จังหวัดชลบุรี นามว่า พระพุทธรูปขนาดใหญ่มหามหาจักรวรรดิโมกษาศาสตรา หน้าผา กว้าง 70 เมตร สูง 109 เมตร (ภาพที่ 12) เป็นพระพุทธรูปที่ใหญ่และสวยงามมองเห็นได้ในระยะไกล แกะสลักบนหน้าผาที่ใหญ่ที่สุดในโลก เมื่อพุทธศักราช 2533 (อุดม จะโนภาย, 2545, หน้า 22)

สรุปการเปลี่ยนแปลงการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหามหาทางศาสนา สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อน พ.ศ. 2534

1. การเปลี่ยนแปลง

พระพุทธรูปขนาดใหญ่มหามหาทางศาสนาสร้างขึ้นมาหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่พระพุทธรูปศาสนาได้เผยแพร่เข้ามา จากระยะเวลาและสถานที่กำเนิดพระพุทธรูปศาสนา ย่อมมีตัว

แปรเปลี่ยนมากมายที่ทำให้ความคิดในการสร้างพระพุทธรูปผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง แต่อย่างไรก็ดีแนวคิดดั้งเดิมยังคงเป็นรากฐานให้กับการสร้างพระพุทธรูปมาจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

1.1 รูปแบบ ลักษณะ สถานที่ตั้ง

ตั้งแต่แรกเริ่มมีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มาในดินแดนไทย พบแต่พระพุทธรูปซึ่งเป็นรูปเคารพของพุทธศาสนา เมื่อมีการสถาปนาพุทธสถาน จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานเพื่อเป็นประธานของวัด ภายในวิหาร หรือกลางแจ้ง รูปแบบที่นิยมสร้างทุกสมัยคือ ปางมารวิชัยมากที่สุด รองลงมาคือปางไสยาสน์ นิยมสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ การเลือกสร้างปางดังกล่าวน่าจะมีแนวคิด ที่มาจากพุทธประวัติตอนสำคัญคือ ตอนผจญมาร สร้างเป็นปางมารวิชัย และตอน โปรดอสุรินทรานู สร้างเป็นปางไสยาสน์ ทำให้มีการสร้างองค์พระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่มาตามเนื้อเรื่องในตำนานดังกล่าว หรือเนื่องจากรูปแบบลักษณะนั่ง และนอน เหมาะสม และง่ายแก่การสร้างให้มีขนาดใหญ่ เนื่องจากเทคโนโลยีในอดีตมีไม่มากพอ หากสร้างรูปแบบอื่น เช่น รูปยืน หรือนาคปรกอาจทำได้ลำบาก ต่อมาในสมัยหลัง พบว่ามีการสร้างเป็นปางลีลาด้วย เนื่องจากมีเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ทันสมัยมากขึ้น และคงต้องการสร้างความแตกต่างจากรูปแบบที่มีมาแล้ว และไม่จำเป็นต้องสร้างในพุทธสถาน แต่สร้างอยู่ในสถานที่สาธารณะด้วย

1.2 ความเชื่อ คติ ค่านิยม

การสร้างพระพุทธรูปยึดคติดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องคือ สร้างตามลักษณะมหาบุรุษลักษณะ และอนุพยัญชนะ เพื่อให้พระพุทธรูปเป็นรูปแทนของพระพุทธเจ้า คติในลำดับรองลงมาเกี่ยวข้องกับการสืบทอดพระศาสนา ตามความเชื่อที่ว่าเมื่อพุทธศาสนาครบ 5000 ปี แล้วจะเสื่อมลง และคติที่เชื่อว่าพระพุทธรูปคือพระพุทธเจ้า และพระมหากษัตริย์ แต่รายละเอียดในการสร้างเป็นไปตามรสนิยมของยุคสมัย สำหรับสมัยรัตนโกสินทร์มีพุทธลักษณะแบบศิลปะรัตนโกสินทร์ และมีความนิยมพุทธลักษณะย้อนกลับไปเป็นแบบศิลปะสุโขทัยด้วย นอกจากนี้ได้มีคติอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นค่านิยมของคนในยุคปัจจุบันคือ การสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่ตามอุดมคติของประติมากร โดยมีได้เป็นการจำลองรูปแบบของพระพุทธรูปองค์ใดเลย

1.3 หน้าที่

หน้าที่หลักของพระพุทธรูปคือ รูปแทนของพระพุทธเจ้า มีไว้ให้ผู้ศรัทธาระลึกนึกถึงกราบไหว้บูชา ขนาดที่ใหญ่สร้างความโดดเด่น เป็นจุดสังเกต ให้รู้ตำแหน่งที่ตั้งของพระพุทธรูป ซึ่งส่วนใหญ่จะประดิษฐานที่วัด หรือเมืองสำคัญ ใช้เป็นศูนย์รวมศรัทธาของมวลชน เพื่อสร้างความสามัคคี แสดงความเป็นไทย ให้ง่ายแก่การปกครอง และสร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของการครอบครองวาระต่าง ๆ ได้แก่ กิ่งพุทธกาล หรือเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ

1.4 ผู้อำนวยการสร้าง

ตั้งแต่อดีตพระพุทธรูปขนาดใหญ่หิมาถูกสถาปนาขึ้น โดยพระมหากษัตริย์เท่านั้น ต่อมาในสมัยหลัง ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 นอกจากพระมหากษัตริย์แล้ว พระพุทธรูปยังถูกสร้างขึ้น โดยพระภิกษุ คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) และเมื่อประเทศได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้ประชาชนมีอิสระในการแสดงออกมากขึ้น กลุ่มผู้อำนวยการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หิมา จึงกลายเป็นฝ่ายรัฐบาล พระสงฆ์ และประชาชน

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2.1 การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม

ลัทธิล่าอาณานิคมจากตะวันตก เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองของสยาม ทำให้ผู้นำต้องปรับปรุงประเทศในหลาย ๆ ด้าน เพื่อแสดงความทันสมัย สิ่งหนึ่งที่ถูกนำเสนอคือการสร้างอนุสาวรีย์พระมหากษัตริย์ขนาดใหญ่หิมา แทนพระพุทธรูปขนาดใหญ่หิมา

2.2 รสนิยม

พระพุทธรูปขนาดใหญ่หิมาเป็นสัญลักษณ์แสดงความรุ่งเรืองของบ้านเมือง และพุทธศาสนาโดยตลอด กระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพุทธรูปที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นใหม่ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็กและมีรูปแบบใหม่เพียงไม่กี่องค์เท่านั้น รวมทั้งเกิดแนวคิดอย่างใหม่ในการสร้างพระพุทธรูปคือ แนวคิดแบบกึ่งสมจริงหรือสัจนิยม แต่ไม่น่าจะเป็นที่นิยมมากนัก เพราะในสมัยต่อมาก็กลับมานิยมรูปแบบอุดมคติเช่นเดิม พระพุทธรูปขนาดใหญ่ได้กลับมาเป็นสัญลักษณ์แห่งความรุ่งเรืองอีกครั้ง

2.3 เทคโนโลยี

การก่อสร้างที่ทันสมัย ทำให้รูปเคารพสามารถสร้างให้มีขนาดใหญ่มากขึ้น มีความงดงาม สมส่วน แข็งแรง ด้วยการใช้อิฐ วัสดุ วิธีการที่ทันสมัยกว่าในอดีต ที่ส่วนใหญ่จะสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน มีบ้างที่เป็นสำริด และมีแค่ปางนั่ง กับนอน เท่านั้น

บทที่ 3

รูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนาในปัจจุบัน (พ.ศ. 2534 – พ.ศ. 2557)

จากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่มหิมา มีจำนวน 9 องค์ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นประเภทได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพระพุทธรูป กลุ่มเทวรูป กลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์ โดยรูปเคารพแต่ละองค์จะทำการศึกษากระบวนการสร้างความหมาย 3 ด้าน คือ กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และกระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคลเพื่อหาแนวคิด หน้าที่ และความหมายใหม่ของรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่มหิมาในปัจจุบัน

ตารางที่ 1 กลุ่มพระพุทธรูป จำนวน 3 องค์

พระพุทธรมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	วัดม่วง ตำบลหัวสะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง
พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	วัดสามัคคีบุญญาราม (วัดดอยหลวงปู่หลวง) ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
พระพุทธรมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล- อดุลยเดชมหาราช	พุทธอุทยานเพชรบุรี (ตรงข้ามสถาบันการพล ศึกษา) ถนนสายสระบุรี-หล่มสัก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ตารางที่ 2 กลุ่ม เทวรูป จำนวน 2 องค์

พระพิฆเนศ ปางนอนสวดยศ	วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา
พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	เทวอุทยานพระพิฆเนศ อำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตารางที่ 3 กลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์ จำนวน 4 องค์

พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	วัดจันทรังษี (บ้านนา) อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง
สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	อำเภอสีคิ้ว ริมถนนมิตรภาพ กิโลเมตรที่ 42 จังหวัดนครราชสีมา
หลวงพ่อด	พุทธอุทยานมหาราช ริมถนนสายเอเชีย หลักกิโลเมตรที่ 44 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	วัดพระธาตุคอกยติ ตำบลคอกยติ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

กลุ่มพระพุทธรูป

พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ทำการศึกษามีจำนวน 3 องค์ ได้แก่

1. พระพุทธรูปมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ

1.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

1.1.1 ชื่อรูปเคารพ

พระครูวิบูลอาจารย์คุณ (เกษม อาจารย์สุโข) เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดม่วง ก่อนที่ท่านจะมรณภาพท่านได้ให้ชื่อพระพุทธรูปไว้ว่า “พระพุทธรูปมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ” เพื่อถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พระพุทธ แปลว่า ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 268)

มหา แปลว่า ใหญ่, ยิ่งใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 884)

นวมินทร์ มาจากคำว่า นวม+อินทร, อินทร์

นวม แปลว่า ลำดับที่ 9 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 609)

อินทร (น) ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และชั้นจตุรุมหาราช, ผู้เป็นใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1414)

นวมินทร์ จึงหมายถึง ผู้เป็นใหญ่ลำดับที่ 9 หรือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี

ศากยมุณี เป็นพระนามพระพุทธเจ้าผู้มีเชื้อสายศากยวงศ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1140) คือ พระนามของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน (พระโคตมพุทธเจ้า) (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 261)

ศรี แปลว่า มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่างสุกใส, ความงาม, ความเจริญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1137)

วิเศษชัยชาญ เป็นชื่ออำเภอ ซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานของรูปเคารพ ความหมายโดยรวม หมายถึง พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 เปรียบดั่งพระผู้ตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน เป็นผู้สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่อำเภอวิเศษชัยชาญ

ชื่อสามัญชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อใหญ่ หลวงพ่อโต

1.1.2 พุทธลักษณะ

พุทธลักษณะเป็นรูปแบบศิลปะสุโขทัย รัศมีเป็นเปลว ใบหน้ารูปไข่ ชายสังฆาฏิจรดพระนาภี ปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ นั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย ก่ออิฐถือปูน ทาสีทองทั้งองค์

1.1.3 ขนาด

หน้าตักกว้าง 63 เมตร ความสูง 95 เมตร

ภาพที่ 13 พระพุทธรูปมหานรินทร์ศากยมุณีศรีวิเศษชัยชาญ มุมมองระยะไกล

ภาพที่ 14 พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ พุทธลักษณะศิลปะสุโขทัย ปางมารวิชัย

1.1.4 สถานที่ตั้ง วัดม่วง ตำบลหัวสะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง องค์พระประดิษฐานบนฐานยกสูงจากพื้นดิน มีบันไดเดินขึ้นทางด้านหน้าขององค์พระ และมีฐานเตี้ย ๆ รองรับองค์พระอีกระดับหนึ่ง ทำให้องค์พระมีความโดดเด่นเป็นประธานของวัดม่วง องค์พระหันหน้าไปทางประตูทางเข้าวัด ซึ่งด้านหน้าวัดมีถนนทางเข้าขนาดเล็กตัดแยกออกมาจากถนนใหญ่ สามารถมองเห็นได้ชัดจากระยะไกล ทำให้รู้ที่ตั้งของวัดม่วง

ภาพที่ 15 ข้อความแสดงบริเวณเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

1.1.5 ประวัติ/ตำนาน

วัดม่วงแต่เดิมเป็นวัดร้าง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ปี พ.ศ. 2230 ณ แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ ซึ่งเคยได้เป็นเมืองหน้าด่านที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก ต่อมา ในปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่พม่า พม่าได้เผาผลาญบ้านเมือง วัดวาอาราม และ พระพุทธรูปไปเป็นจำนวนมาก สิ่งที่เหลืออยู่คือซากปรักหักพังของวัดวาอารามและ พระพุทธรูป

เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2525 ท่านพระครูวิบูลาจารย์คุณ (หลวงพ่อกษม อาจารย์สุโก) ได้มาปักกลดตรวจค้เห็นว่าบริเวณนี้เคยเป็นวัดร้าง จึงอยู่ปฏิบัติธรรม ในขณะที่ปฏิบัติธรรมได้ ปรากฏนิมิตเห็นองค์หลวงปู่ขาว และหลวงปู่แดงมาบอกให้ท่านพระครูช่วยก่อสร้างวัดม่วงขึ้นมา ใหม่ เพราะท่านพระครูเป็นผู้มีบารมีสามารถจะก่อสร้างบูรณะวัดม่วงได้ ด้วยผู้ที่เคยอาศัยใน สมัยก่อนได้มาเกิดและจะมาช่วยท่าน ในบริเวณวัดร้างพบว่ามีศิลาขาว และศิลาแดงอยู่ ซึ่งน่าจะเป็น องค์ของหลวงปู่ขาวและหลวงปู่แดง ต่อมาท่านพระครูจึงได้ปั้นองค์พระครอบศิลาขาว และศิลาแดง นี้ไว้ โดยเรียกนามว่าหลวงปู่ขาว และหลวงปู่แดง จนถึงปัจจุบัน

ในปีพ.ศ. 2526 ท่านพระครูได้เริ่มบูรณะและได้สร้างเสนาสนะต่าง ๆ ขึ้น โดยได้รับการบริจาคเงินทำบุญ และแรงงานจากชาวบ้านในการดำเนินงานก่อสร้าง

วันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2527 มีประกาศยกฐานะวัดม่วง เป็นวัดที่มีพระสงฆ์

วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2527 แต่งตั้งพระครูวิบูลอาจารย์คุณ เป็นเจ้าอาวาสวัดม่วง

วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2529 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรง

พระราชทานวิสุงคามสีมาให้แก่วัดม่วง

ในปีพ.ศ. 2534 ท่านพระครูได้ร่วมจิตอธิษฐานร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธาทั่วประเทศ สร้างพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดในโลกเพื่อน้อมถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช นามว่า พระพุทธรุทมนานวรินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ

วันเสาร์ที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2534 ปีมะเมีย เวลา 9.00 น. ได้วางศิลาฤกษ์โดยสมเด็จพระโฆษาจารย์ วัดสุวรณคาราม กรุงเทพฯ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อกษม อาจารย์สุโข) เป็นประธานฝ่ายดำเนินการก่อสร้าง และหาทุน และให้ฤกษ์การก่อสร้าง

วันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2534 ได้ทำพิธีตอกลงเสาเอก การก่อสร้างดำเนินเรื่อยมาจนสำเร็จในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 (ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 8) ใช้งบประมาณการก่อสร้างกว่าร้อยล้านบาท ซึ่งเป็นเงินที่ได้จากประชาชนผู้ใจบุญทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เงินจากหลวงพ่อกษม ออกปฏิบัติกิจนิมนต์ เงินจากการทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และงานบุญต่าง ๆ ในวัด และจากคณะลูกศิษย์ของหลวงพ่อกษม

พระครูวิบูลอาจารย์คุณได้จัดซื้อที่ดินในการสร้างวัดม่วงก่อนมรณภาพ มีเนื้อที่ 73 ไร่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำโครงการดังต่อไปนี้

1. สถานที่ศึกษาพระธรรม พระพุทธศาสนา และปฏิบัติธรรมสำหรับพระภิกษุสงฆ์ และประชาชน

2. สร้างโรงพยาบาลสงฆ์

3. ศูนย์จำหน่ายสินค้าศิลปาชีพในโครงการหลวง

4. แหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ปัจจุบันวัดม่วงมีเจ้าอาวาสเป็นองค์ที่ 5 คือ พระครูสุภัทรเขตสุนทร

ปัจจุบันพระพุทธรุทมนานวรินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติไปกราบไหว้ทุกวันเป็นจำนวนมาก มีทั้งเดินทางมาเป็นการส่วนตัว และมาเป็นหมู่คณะท่องเที่ยว มีทุกเพศ ทุกวัย นอกจากการกราบไหว้บูชา ขอพรแล้วบางท่านยังมีการบนบาน และแก้

บนต่องค์พระด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิเช่น ถวายพวงมาลัยดอกไม้ อาหารคาวหวาน จุดประทัด เดิน วิ่งรอบองค์พระ เป็นต้น (วัดม่วง, ม.ป.ป.)

1.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

1.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มก่อสร้างองค์พระ

วางศิลาฤกษ์เพื่อดำเนินการก่อสร้าง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2534 (วันแรม 1 ค่ำ เดือน 4) ปีมะเมีย เวลา 9.00 น. โดยสมเด็จพระโฆษาจารย์ วัดสุวรรณาาราม กรุงเทพฯ เป็นประธาน ฝ่ายสงฆ์ และพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อเกษม อาจารย์สุโข) เป็นประธานฝ่ายดำเนินการ

1.2.2 พิธีกรรมประจำปี

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปหามินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ ทางวัด ไม่ได้จัดขึ้น มีเพียงพิธีกรรมไหว้ครูครอบเศียรพ่อแก่ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่เจ้าอาวาสองค์แรกคือพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อเกษม อาจารย์สุโข) ถึงเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน (องค์ที่ 5) พระครูสุภัทรเขตสุนทร โดยพราหมณ์หลวง พระครูสุริยาเทเวศร์ ผู้เข้าร่วมพิธีมีทั้งชายและหญิงมาจาก จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดอื่น ๆ แต่พิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวข้องกับองค์พระใหญ่

1.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

สำหรับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระใหญ่หิมมาของวัดนี้ ไม่มีพิธีประจำปี มีเพียง การกราบไหว้บูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน ปิดทอง วิธีปฏิบัติต่อองค์พระใหญ่ที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ หรือจุดขายของวัดม่วงคือ การเอื้อมมือไปสัมผัสกับปลายนิ้วขององค์พระ ที่ทอดลงมา ตามลักษณะของปางมารวิชัย ด้วยขนาดองค์ที่ใหญ่มาก เพียงปลายนิ้วขององค์พระเพียงนิ้วเดียวก็มี ขนาดใหญ่กว่าตัวคน เมื่อสัมผัสกับนิ้วขององค์พระก็จะทำการอธิษฐานตามความประสงค์ของแต่ละคน เป็นวิธีการสื่อสารเชื่อมต่อกันระหว่างคนกับพระพุทธรูปโดยตรง ประหนึ่งว่าได้ใกล้ชิดและ บอกความปรารถนาของตนเองให้กับพระพุทธเจ้าได้รับทราบแล้ว นอกจากนี้ก็มีบางท่านมาทำการ บนบานกับองค์พระเพื่อขอให้ได้สิ่งที่ปรารถนา เมื่อสำเร็จก็จะมาทำการแก้บนต่องค์พระด้วย วิธีการต่าง ๆ อาทิเช่น ถวายพวงมาลัยดอกไม้ อาหารคาวหวาน จุดประทัด เดิน วิ่งรอบองค์พระ เป็นต้น

ภาพที่ 16 พิธีกรรมกราบไหว้พระพุทธรูปหามินทร์ศากยมนิศรีวิเศษชัยชาญ

ภาพที่ 17 วิธีการอธิษฐานขอพรจากองค์พระพุทธรูป

1.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

1.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

พระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อเกษม อาจารย์สุโก) ผู้อำนวยการสร้างหลัก ได้เล่าถึงที่มาแห่งการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่หิมามองค์นี้ว่า ได้มีนิมิตฝันว่ามีพระมาบอกให้สร้างวัดขึ้น ณ ที่แห่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเรียกศรัทธาจากชาวบ้าน และผู้มีจิตศรัทธาให้มาช่วยกันสร้างทั้งแรงงาน และแรงทุนทรัพย์ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าร้อยล้านบาท แม้ท่านจะมรณภาพไปก่อนที่องค์พระจะสร้างเสร็จเรียบร้อย แต่ก็มีลูกศิษย์ได้ช่วยกันทำสืบต่อมากระทั่งเสร็จเรียบร้อย การมีศรัทธาต่อตัวพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (เกษม อาจารย์สุโก) จึงน่าจะเป็นเหตุให้ทางวัดเก็บสังขารของพระครูบรรจุไว้ในโลงแก้ว และทำรูปปั้นเหมือนหลวงพ่อเกษมไว้ภายในวิหารแก้ว ให้ผู้ที่ศรัทธาได้กราบไหว้ ประหนึ่งว่าท่านยังคงอยู่ ณ สถานที่แห่งนี้ นอกจากนี้ทางวัดได้นำรูปถ่ายของหลวงพ่อเกษมมาสร้างเป็นวัตถุมงคลให้ประชาชนเช่าบูชา

ภาพที่ 18 โลงแก้วบรรจุสังขาร และรูปปั้นเหมือนของพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อเกษม อาจารย์สุโก)

ภาพที่ 19 วัดอุ้มงคลให้เข้าบูชา

1.3.2 เจ้าพิธีกรรม

ในอดีตสมัยที่พระครูวิบูลอาจารย์คุณ (เกษม อาจารย์สุโก) เป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดม่วง ท่านจะเป็นผู้นำหลักในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เสมอมา โดยเฉพาะพิธีครอบเศียรครูซึ่งจัดขึ้นมาโดยตลอด แต่พิธีกรรมประจำปีที่เกี่ยวข้องกับองค์พระใหญ่ทางวัดไม่ได้จัดขึ้น จึงไม่มีเจ้าพิธีสำหรับทำพิธีกรรม ผู้ที่มากราบไหว้สามารถปฏิบัติกันเองตามปกติทั่วไป คือ จุดธูปเทียน กล่าวคำบูชา ปัดทอง ขอพร และที่พิเศษกว่าที่อื่นคือ การแตงนึ่งพระหัตถ์ของพระพุทธรูปเพื่ออธิษฐานขอพร

1.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้ศรัทธาที่มากราบไหว้ บนบานเรื่องต่าง ๆ แล้วสำเร็จ กลับมาแก้บนด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ จุดประทัด เดิน ริงรอบองค์พระ ถวายดอกไม้ อาหารคาวหวานต่าง ๆ เป็นต้น สำหรับผู้ที่มากราบไหว้องค์พระพุทธรูปที่วัดม่วง ส่วนใหญ่มีลักษณะของการมาเป็นครอบครัว เป็นหมู่คณะ มีทุกเพศ ทุกวัย สิ่งที่ทุกคนมาและปฏิบัติต่อองค์พระพุทธรูปคือการกราบไหว้บูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน ปัดทอง รวมถึงการแตงนึ่งขององค์พระเพื่อทำการอธิษฐาน บางครั้งถึงกับต้องต่อแถวเข้าคิวกัน นอกจากนี้บางท่านยังบนบานขอในสิ่งที่ต้องการ เช่น ขอบุตร ขอให้ประสบ

ความสำเร็จในหน้าที่การงาน เมื่อสำเร็จตามที่ขอก็จะนำสิ่งของมาแก้บน จุดประทัด เดินหรือวิ่งรอบองค์พระ และจะนำบุตรที่เกิดแล้วมากราบองค์พระด้วย

2. พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง

2.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

2.1.1 ชื่อรูปเคารพ

หลวงปู่หลวง เจ้าอาวาส วัดสามัคคีบุญญาราม องค์แรก เป็นผู้ตั้งชื่อพระพุทธรูปว่า พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง คำว่า พระเจ้า เป็นคำเรียกองค์พระพุทธรูปของชาวล้านนา (ภาคเหนือของประเทศไทย) คำว่า ตนหลวง แปลว่า องค์ใหญ่ ศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง เชื่อว่ามีอำนาจอาจบันดาลให้สำเร็จได้ดังประสงค์, ชลัง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1138) สรุปแล้วจึงมีความหมายว่า พระพุทธเจ้าองค์ขนาดใหญ่มีอำนาจบันดาลความสำเร็จให้กับเมืองลำปาง

2.1.2 พุทธลักษณะ

พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ในเอกสารของทางวัดสามัคคีบุญญาราม กล่าวว่าเป็น ปางมหานาค ซึ่งก็คือปางนาคปรกนั่นเอง นั่งขัดสมาธิราบ รัศมีเป็นเปลว รูปแบบศิลปะสุโขทัย ประดิษฐานบนชนดนาค 7 เศียร เหนือฐานกลีบบัว องค์พระทาสีขาว

2.1.3 ขนาด ความสูง 28 เมตร หน้าตักกว้าง 9.99 เมตร

ขนาดองค์พระ ได้มาจากนิมิตว่าได้มีเทวดามอบอกให้สร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกองค์ใหญ่ โดยเอาเลข 9 นำหน้า (พระครูสสังฆรักษ์ชัยแดน สิลสุทฺโธ, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2557) ผู้อำนวยการสร้างจึงกำหนดให้มีขนาดหน้าตักเป็น 9.99 เมตร ซึ่งการมีเศษ .99 น่าจะเป็นตัวเลขที่สื่อถึงความเป็นสิริมงคลตามความนิยมของคนไทย หมายถึง ความก้าวหน้าเจริญรุ่งเรือง ส่วนขนาดความสูง 28 เมตร น่าจะเป็นความเหมาะสมตามขนาดสัดส่วนขององค์พระ

2.1.4 สถานที่ตั้ง วัดสามัคคีบุญญาราม (วัดคอยหลวงปู่หลวง) ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

องค์พระประดิษฐานบนภูเขาสูง บริเวณวัดสามัคคีบุญญาราม (วัดคอยหลวงปู่หลวง) สามารถมองเห็นได้ชัดจากถนนทางเลี้ยวเมือง (ลำปาง-เด่นชัย) เนื่องจากองค์มีขนาดใหญ่ และมีสีขาว ซึ่งตัดกับสีเขียวของต้นไม้ และประเด็นสำคัญพระพุทธรูปองค์นี้หันหน้าเข้าหาตัวเมืองลำปาง ซึ่งเป็นความตั้งใจของหลวงปู่หลวง ที่จะแก้คำสาปของนางสุชาดาตามที่ท่านได้นิมิตมา

ภาพที่ 20 พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง ประดิษฐานบนภูเขา หันหน้าเข้าตัวเมืองลำปาง

ภาพที่ 21 พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง ณ วัดสามัคคีบุญญาราม จังหวัดลำปาง

2.1.5 ประวัติ/ตำนาน

พระครูสังฆรักษ์ชัยแดน สีลสุฑุโธ (สัมภรณ์, 16 เมษายน 2557) เจ้าอาวาสวัดสามัคคีบุญญาราม องค์ปัจจุบัน ได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาในการสร้างพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง โดยเริ่มจาก หลวงปู่หลวง กตปุญโญ เจ้าอาวาส วัดสามัคคีบุญญาราม องค์แรกได้มีนิมิตว่าพระนางสุชาดา (แต่ในเอกสารของทางวัดบันทึกว่าเป็นเทวดา) มาบอกให้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ปางนาคปรก โดยเอาเลข 9 ขึ้นหน้า ให้สร้างไว้บนภูเขาในจังหวัดลำปาง และให้หันหน้าเข้าเมืองลำปาง จึงจะถอนคำสาปที่พระนางได้สาปชาวเมืองลำปางไว้ว่าไม่ให้เจริญ เนื่องจากนางถูกใส่ร้ายกระทั่งโดนสั่งประหารชีวิต แต่จากการสำรวจเอกสารไม่พบเนื้อหาเกี่ยวกับคำสาปดังกล่าวปรากฏในเอกสารแต่อย่างใด คงเนื่องจากการเป็นการสร้างความบาดหมางหรือความเสียหายแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง มีเพียงเอกสารของพระธาตุลำปางหลวงที่กล่าวถึงตำนานของนางสุชาดาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระแก้วมรกต และวัดพระธาตุลำปางหลวง โดยมีเนื้อความโดยย่อดังนี้ เมื่อศาสนาถ่วงไป

แล้วพันปี ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าจะได้จุดจากดาวดึงษ์ลงมาปฏิสนธิในเมืองกุกกุตนคร เมื่อเจริญวัยขึ้นจะได้ออกบวชเป็นภิกษุจนได้เป็นพระเถระ พร้อมกันนั้นนางเทวดาองค์หนึ่งก็ได้จุดลงมาเกิดในเมืองเดียวกัน นางมาเป็นผู้อุปถัมภ์พระมหาธาตุเจ้าวัดม่อนคอนเต้าและพระมหาเถระด้วย นางชื่อว่าสุชาดา วันหนึ่งพระมหาเถระคิดอยากสร้างพระพุทธรูปสักองค์หนึ่ง แต่หาวัตถุดิบจกนำมาสร้างไม่มี เมื่อนั้นพญานาคตนหนึ่งซึ่งรักษาอยู่ในแม่น้ำอันมีชื่อวังคะนะที (แม่น้ำวัง) ได้ไปเมืองนาคแล้วเอาแก้วมรกตลูกหนึ่งมาใส่ไว้ในหมากเต้า (แดงโม่) นำไปไว้ในไร่ของนางสุชาดา รุ่งขึ้นนางสุชาดาไปในไร่เพื่อเก็บดอกไม้ไปบูชาพระมหาธาตุและถวายพระมหาเถระ นางได้พบหมากเต้ามีสีสังวรระณะคิดว่าลูกอื่น ๆ นางจึงนำไปถวายพระมหาเถระ เมื่อพระมหาเถระรับจึงผ่าออกพบว่าในหมากเต้านี้มีแก้วมรกตลูกหนึ่ง ทั้งสองมีความโสมนัสยิ่ง พระมหาเถระจึงทำทานสลักเพื่อให้เป็นพระพุทธรูปแต่ไม่สามารถสลักเข้าได้ วันหนึ่งมีชายแก่คนหนึ่งไม่ทราบว่ามีมาจากทิศใด เข้ามาหาพระมหาเถระแล้วถามว่าท่านจักกระทำให้สิ่งอันใด พระมหาเถระจึงตอบชายแก่ว่า เราจักสลักแก้วมรกตนี้เป็นพระพุทธรูป แต่สลักไม่เข้าด้วยความแข็งมาก พระมหาเถระจึงถามชายแก่ว่าท่านพอมีความเข้าใจและเป็นช่างในทางนี้บ้างหรือไม่ ชายแก่ตอบรับ พระมหาเถระจึงเข้าไปเอาเครื่องมือในกุฏิ เมื่อออกมาพระมหาเถระมองหาชายแก่ไม่พบ มีเพียงพระพุทธรูปแก้วมรกตมีสีสังวรระณะส่องไสงดงามมาก พระมหาเถระจึงมาคิดในใจว่าอาจเป็นพระอินทร์และเทวดาลงมานิรมิตให้ พระมหาเถระและนางสุชาดาต่างมีความโสมนัสยิ่ง กิดคิดศัพท์เรื่องนี้ได้รำลือไปในหมู่ประชาชนทั่วเมือง จึงได้พากันมาทำการสักการบูชาพระพุทธรูปแก้วมรกตเป็นจำนวนมาก และได้ทำการสมโภชพระพุทธรูป จึงได้เรียกวัดแห่งนี้ว่า วัดพระแก้วคอนเต้า มาจนถึงปัจจุบัน ต่อมา มีบุคคลบางพวกเล่าลือว่า พระมหาเถระกับนางสุชาดาเป็นชู้กัน เรื่องนี้ได้ทราบถึงอำมาตย์ของเจ้าผู้ปกครองนครแห่งนี้ จึงได้นำความขึ้นกราบทูลเจ้าผู้ครองนครให้ทราบ เมื่อทรงทราบเรื่องแล้วหาได้พิจารณาให้ถ่องแท้เท็จจริงอย่างไรไม่ได้ จึงทรงบัญชาให้เพชฌฆาตนำนางสุชาดาไปฆ่าเสีย ณ ที่ริมฝั่งน้ำแม่วังคะนะที นางสุชาดาได้กระทำสัตยาธิฐานว่า ถ้าหากนางได้กระทำการเป็นชู้กับพระมหาเถระจริงขอให้เลือดพุ่งลงสู่พื้นดิน แต่ถ้าหากตัวนางมิได้กระทำการเป็นชู้กับพระมหาเถระ ขอให้เลือดของนางพุ่งขึ้นสู่อากาศอย่าได้ตกลงมาสู่พื้นดินเลย เมื่อเพชฌฆาตตัดคอนาง เลือดของนางก็พุ่งสู่อากาศ ดังนั้นเพชฌฆาตจึงนำความไปกราบทูลผู้ครองนคร พระองค์ทรงเสียดพระทัยจนขาดใจตายไปในบัดเดียว ตั้งแต่นั้นมาพระมหาเถระก็หนีจากวัดพระแก้วคอนเต้าไปพำนักอยู่วัดลัมภะกะปะ (วัดพระธาตุลำปางหลวง) พร้อมกับนำเอาพระพุทธรูปแก้วมรกตไปด้วย ดังนั้นพระพุทธรูปแก้วมรกตองค์นั้นจึงได้ประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวงมาจนถึงปัจจุบัน (วัดพระธาตุลำปางหลวง, 2554, หน้า 36-39)

การก่อสร้างพระพุทธรูปเริ่มต้นปีพ.ศ. 2541 ในช่วงหลังออกพรรษา เริ่มจากการปรับปรุงสภาพพื้นที่ ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ โดยหลวงปู่หลวงได้มอบหมายให้หลวงพ่อไพบูลย์ สุขมงคล

ดูแลเรื่องแบบแปลนการจัดหาช่างมาทำการก่อสร้าง แต่การออกแบบและคำนวณทำได้ยากมาก จึงเริ่มสร้างในปี พ.ศ. 2545 หลวงปู่หลวงได้กล่าวไว้ว่าพระนาครกองค์นี้จะเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชาวจังหวัดลำปาง และท่านได้อธิฐานจิตยกพระใหญ่นี้ให้เป็นอนุสรณ์แห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 แต่หลวงปู่หลวงท่านไม่ได้มีโอกาสเห็นพระใหญ่เสร็จสมบูรณ์ ท่านได้ละสังขารเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 แต่ลูกศิษย์ก็ได้ดำเนินการสร้างต่อมาจนเสร็จ และได้ฉลองสมโภชองค์พระใหญ่ การก่อสร้างใช้งบประมาณแรกเริ่ม 4 ล้านบาท กระทั่งสร้างเสร็จใช้งบประมาณทั้งสิ้นจำนวน 12 ล้าน 8 แสนบาท โดยมีโยมอุปถัมภ์หลักเป็นเจ้าของโรงไม้อัด และญาติโยมจากกรุงเทพฯ มาช่วยสมทบจนเสร็จสิ้น คนจังหวัดลำปางเองไม่ได้มาช่วยเหลือมากนัก เนื่องจากหลวงปู่หลวงรับกิจนิมนต์ที่กรุงเทพฯ ตลอด จึงเป็นที่รู้จักและศรัทธาของคนกรุงเทพฯ มากกว่าคนลำปาง (พระอาจารย์ชายแดน สีลสุทฺโธ, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2557)

ภาพที่ 22 สถานที่เกี่ยวข้องกับตำนานนางสุชาดา

2.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

2.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มสร้าง

การก่อสร้างพระใหญ่แรกเริ่มมีพิธีวางศิลาฤกษ์ โดยหลวงปู่หลวง การบรรจุหัวใจพระพุทธรูปทางวัดได้บอกกล่าวไปยังญาติโยมให้นำสิ่งของศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคลต่าง ๆ มาบรรจุไว้

ที่หน้าอกของพระพุทธรูป ซึ่งผู้มีจิตศรัทธาต่างพากันนำมาถวายจำนวนมาก อาทิ พระธาตุมีจำนวนมาก ของสะสมของหลวงปู่หลวงตั้งแต่สมัยท่านบวช ซึ่งมีสิ่งของที่ศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากมีทั้งพระเครื่องสมเด็จตั้งแต่รุ่นแรก นำไปบรรจุไว้ในส่วนหน้าอกของพระพุทธรูปองค์นี้จึงเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระพุทธรูป หลวงปู่หลวงจึงให้ชื่อของพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง

2.2.2 พิธีกรรมประจำปี

พิธีกรรมประจำปีที่ปฏิบัติต่อองค์พระทางวัดไม่ได้กำหนดไว้

2.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

พิธีกรรมสำหรับผู้ที่มากราบไหว้องค์พระเป็นปกติคือ การกราบไหว้บูชาด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ตุง (ธง) ผู้ศรัทธาจะเตรียมมาเอง ทางวัดไม่มีบริการจัดเตรียมไว้ให้ (สังเกตได้ว่าแตกต่างจากทางภาคกลางคือ ไม่มีทองคำเปลว แต่จะมีตุง เพิ่มเข้ามา) สำหรับพิธีที่ชาวบ้านได้ปฏิบัติต่อองค์พระในคืนก่อนวันที่สลากกินแบ่งรัฐบาลออก คือ ก่อนวันที่ 1 และ 16 ของเดือน ชาวบ้านจะขึ้นมาสวดมนต์หน้าองค์พระในตอนกลางคืน เพื่อขอให้ตนเองถูกสลาก (พระอาจารย์ชายแดน, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2557)

ภาพที่ 23 เครื่องบูชาพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง

ภาพที่ 24 บทสวดบูชาพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง

2.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

2.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

หลวงปู่หลวง เจ้าอาวาส มีนิมิตว่าพระนางสุชาดามาบอกให้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ปางนาคปรก หันหน้าเข้าเมืองลำปาง จึงจะถอนคำสาปที่พระนางได้สาปชาวเมืองลำปางไว้ว่าไม่ให้เจริญ (ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตำนานพระแก้วมรกต) และหลวงปู่หลวงก็ได้นำสิ่งของศักดิ์สิทธิ์หลายอย่างบรรจุไว้ในส่วนหน้าอกขององค์พระด้วย

ภาพที่ 25 หุ่นจี๊ซิ่งหลวงปู่หลวง เจ้าอาวาสองค์แรก และเป็นผู้ดำริสร้างพระเจ้านครหลวงศักดิ์สิทธิ์ นครลำปาง

2.3.2 เจ้าพิธีกรรม

เนื่องจากรูปเคารพเป็นพระพุทธรูป ซึ่งประดิษฐานภายในวัด พระสงฆ์จึงเป็นหลักสำคัญในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

2.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ชาวบ้าน ผู้ศรัทธาที่มากกราบไหว้หลวงปู่ใหญ่ และสวดมนต์ในวันก่อนที่สลากภัตจะออกก็ล้วนแต่หวังผลที่ตนเองจะได้ถูกรางวัล โดยคิดว่าผลการกระทำดังกล่าวจะช่วยลดบันดาลให้ตนถูกรางวัลได้

3. พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

3.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

3.1.1 ชื่อรูปเคารพ

พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

พระพุทธรมหาธรรมราชา เป็นชื่อของพระพุทธรูปโบราณ ขนาดเล็ก กว้าง 13 นิ้ว สูง 18 นิ้ว พบโดยชาวบ้านและอัญเชิญมาประดิษฐานที่วัด ต่อมาได้ก่อให้เกิดเป็นเรื่องราวตำนานความศักดิ์สิทธิ์ กระทั่งองค์พระนี้กลายเป็นสัญลักษณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดเพชรบูรณ์

มหา แปลว่า ใหญ่ ยิ่งใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 884)

ธรรมราชา แปลว่า พระพุทธเจ้า หรือ พระราชาแห่งธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 598)

ชื่อนี้ต้องการสื่อความหมายว่า พระพุทธรมหาธรรมราชา (องค์ใหญ่) สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติในวาระครบ 84 พรรษา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

3.1.2 พุทธลักษณะ

พระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางสมาธิ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระพักตร์สี่เหลี่ยม พระขนงต่อกันเกือบเป็นแนวตรง พระเนตรมองตรง พระโอษฐ์แบะกว้างเป็นแนวตรง พระพักตร์กลมึงทึงน่าเกรงขาม เครื่องทรงประกอบด้วยเทริดหรือกระบังหน้ามีมงกุฎทรงกรวยสูงและเป็นปล้อง ๆ ส่วนเครื่องประดับอื่น ๆ ประกอบด้วยกุดขนทล กรองคอ พาหุรัด ทองพระกร และทองพระบาท ลักษณะทางศิลปกรรมของพระพักตร์และเครื่องทรงจึงสามารถจัดเป็นศิลปะเขมรสมัยนครวัด (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 210) ด้านหน้าผ้าทิพย์ประดิษฐาน พระนามาภิไธย ภ.ป.ร.

3.1.3 ขนาด หน้าตักกว้าง 11.984 เมตร ความสูง 16.58999 เมตร

ขนาดของหน้าตักองค์พระ 11.984 เมตร มีความหมายดังต่อไปนี้

1 หมายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์เอกหนึ่งในดวงใจของชาวไทย

1 หมายถึง พระพุทธรมหาธรรมราชา ซึ่งมีเพียงองค์เดียวในโลก เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเพชรบูรณ์ เป็นองค์พระที่อัญเชิญมาประกอบพิธี อัญเชิญพระดำเนิน อัญเชิญศักดิ์สิทธิ์ของเพชรบูรณ์

9 หมายถึง รัชกาลที่ 9 แห่งบรมราชจักรีวงศ์

84 หมายถึง วโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงเจริญพระชนมายุ 84 พรรษา (พระพุทธรมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 26 พระนามาภิไธย ภ.ป.ร. ประดิษฐานหน้าผ้าทิพย์

ภาพที่ 27 พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ประดิษฐาน ณ พุทธอุทยานเพชรบุระ จังหวัดเพชรบูรณ์

3.1.4 สถานที่ตั้ง

องค์พระประดิษฐานบนฐานเป็นประธาน ณ พุทธอุทยานเพชรบุระ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยฐานสร้างเป็นอาคารสูง 3 ชั้น มีบันไดทางขึ้นทางด้านหน้า สามารถเดินได้รอบภายในจัดแสดงประวัติขององค์พระมหาธรรมราชา ห้องจำหน่ายวัตถุมงคล สถานที่จัดนิทรรศการหมุนเวียน และชั้นบนเป็นห้องรวมพระพุทธรูป และรูปหล่อเหมือนพระเกจิอาจารย์ชื่อดังหลายองค์ให้ผู้ศรัทธาได้สักการะ องค์พระมีความโดดเด่นสร้างใกล้ทางหลวงหมายเลข 21 บนเนื้อที่ 18 ไร่กว่า ด้านหลังมีสระน้ำขนาดใหญ่ 80 ไร่ ซึ่งเชื่อมโยงไปยังแม่น้ำป่าสักสายเก่า อันเป็นลำน้ำตามตำนานที่พบองค์พระพุทธมหาธรรมราชา

3.1.5 ประวัติ/ตำนาน

พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ เป็นพระพุทธรูปที่ประชาชนชาวเพชรบูรณ์ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 84 พรรษา ในปี พ.ศ. 2554 และเป็นการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประดิษฐานอย่างมั่นคงบนแผ่นดินเพชรบูรณ์ องค์พระหล่อด้วยโลหะ

ทองเหลืองบริสุทธิ์ สูง 16.599 เมตร หน้าตัก 11.984 เมตร น้ำหนักกว่า 40 ตัน สร้างด้วยแรงศรัทธาของประชาชน (ไม่รวมอาคารฐานและภูมิทัศน์) ด้วยเงินบริจาคกว่า 27 ล้านบาท โดยไม่ใช้งบประมาณจากทางราชการ

พระครูสังฆรักษ์ปารมี สุรยุท โธ (สัมภษณ, 26 เมษายน 2557) กล่าวว่า การที่สร้างรูปเหมือนพระพุทธรูปมหาธรรมราชาเนื่องจากองค์จริงมีขนาดเล็ก คนเข้าไปกราบไหว้ไม่สะดวก จึงต้องสร้างให้มีขนาดใหญ่เป็นการประกาศให้ทุกคนรู้จักพระมหาธรรมราชา ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้ที่พบเห็นก็จะมีความสนใจ และสอบถามประวัติความเป็นมา ทำให้องค์พระและจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นที่รู้จักมากขึ้น การที่ต้องสร้างให้ใหญ่ที่สุดในโลกก็เพื่อก่อให้เกิดความสนใจ และชื่อธรรมราชา ก็แปลว่า พระราชาผู้มีธรรมเป็นใหญ่ คนที่ผ่านมาเห็นได้กราบไหว้เกิดความสุข ความศรัทธาในพุทธศาสนา แม้คำอธิษฐานจะได้สมปรารถนาหรือไม่ก็ตาม แต่ก็เป็นที่ใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจ การเลือกทำเลที่ตั้งตรงที่ปัจจุบันนี้ก็เนื่องจากอยู่ริมถนนใหญ่ ซึ่งเป็นถนนสายหลักที่รถวิ่งผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้ที่ผ่านไปมาก็ได้กราบไหว้ได้อย่างชัดเจน

ตำนานของพระพุทธรูปมหาธรรมราชา

ในเอกสารประชาสัมพันธ์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา กล่าวว่า เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ศิลปะลพบุรี ชาวเพชรบูรณ์เชื่อว่า พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด (อำเภอหล่มสัก) ได้รับพระราชทานมาจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งนครม ให้อัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง และทรงให้พระองค์อภิเษกสมรสกับพระราชธิดา คือ พระนางสิงขรมหาเทวี

หลังจากนั้น พ่อขุนผาเมืองร่วมกับพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยาง (อำเภอนครไทย) ซึ่งเป็นพระสหาย ได้ต่อสู้ขับไล่ขอมออกจากกรุงสุโขทัยกอบกู้อิสรภาพให้กับคนไทย ทำให้พระนางสิงขรมหาเทวีแค้นเคืองถึงกับเผาเมืองราดจนย่อยยับ จากนั้นตัดสินใจกระโดดลงสู่แม่น้ำป่าสักฆ่าตัวตาย ไพร่พลเสนาอำมาตย์จึงต้องอัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชา ลงแพล่องไปตามแม่น้ำป่าสักเพื่อหลบหนีภัย แต่ปรากฏว่าแม่น้ำป่าสักมีความคดเคี้ยวและกระแสน้ำเชี่ยว จึงทำให้แพที่อัญเชิญองค์พระมานั้นแตก ทำให้องค์พระจมดิ่งลงสู่ก้นแม่น้ำหายไป กระทั่งต่อมาคนหาปลาได้ไปพบ และให้ก่อเกิดเป็นตำนาน และประเพณีอุ้มพระดำน้ำมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ แต่เดิมชาวบ้านเรียกกันว่างานสารทไทย หรืองานอาบน้ำพระ หรืองานแข่งเรือวัดไตรภูมิ ต่อมาได้ตั้งชื่อเป็นทางการว่า “อุ้มพระดำน้ำ” คนเพชรบูรณ์เชื่อตามตำนานว่า เมื่อประมาณ 400 กว่าปีที่ผ่านมา กลุ่มคนหาปลาชาวเมืองเพชรบูรณ์ ได้ออกหาปลาในแม่น้ำป่าสักตามปกติ ในวันนั้นตั้งแต่เช้าไม่มีใครหว่านแหหรือหาปลาได้แม้แต่ตัวเดียว ระหว่างนั่งพักปรับทุกข์กันอยู่ที่ค้ำน้ำ วังมะขามแพ็บ ก็ปรากฏเหตุมหัศจรรย์ขึ้น เกิดลมพัดกรรโชกรุนแรงฟ้าร้องคำรามมีคลื่นลม แล้วปรากฏมีพระพุทธรูปสี่เหลี่ยมอร่ามคำพูดคำว่าอยู่ที่ท่ามกลางลำน้ำที่หมุน

ชาวบ้านเห็นเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จึงได้ร่วมกันอัญเชิญมามอบให้เจ้าเมือง แล้วอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดไตรภูมิ ซึ่งเป็นวัดสำคัญอยู่กลางเมือง แต่ครั้งปีต่อมาในวันสารทไทย แรม 15 ค่ำเดือน 10 องค์พระได้หายไปจากที่ประดิษฐานอย่างไร้ร่องรอย ชาวเมืองได้ร่วมกันค้นหาทั้งเมืองก็ไม่พบ แต่ได้ไปพบองค์พระดำผุดดำว่ายอยู่กลางแม่น้ำป่าสักตรงสถานที่เดิมคือ วังมะขามแพบ ชาวเมืองจึงพากันอัญเชิญองค์พระกลับขึ้นมาใหม่ แล้วได้ประชุมพร้อมใจร่วมกันว่าต่อไปนี้จะขอให้เจ้าเมืองเพชรบูรณ์อัญเชิญองค์พระกลับไปทำพิธีค้ำน้ำ ณ จุดเดิม (วังมะขามแพบ) ในวันสารทไทย แรม 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี กระทั่งเป็นประเพณีอุ้มพระค้ำน้ำ เป็นประเพณีคู่บ้านคู่เมืองเพชรบูรณ์นับแต่นั้นเป็นต้นมา (พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ, ม.ป.ป.)

2.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

2.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มก่อนการสร้าง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจาก 9 ประเทศ ไว้ที่ปลายยอดจตุรมงกุฏและทรงเบิกเนตรองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ ณ อุทยานเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อวันที่จันทร์ที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2554

วันอังคารที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2554 เวลา 11.00 น. ได้ทำการอัญเชิญปลายยอดทองคำขึ้นประดิษฐานบนยอดจตุรมงกุฏ ซึ่งนับว่าได้ทำการครบทุกชิ้นส่วนสำเร็จเป็นองค์พระโดยบริบูรณ์ (พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 28 ป้ายประชาสัมพันธ์พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ ใหญ่ที่สุดในโลก

ภาพที่ 29 พิธีอัญเชิญชิ้นส่วนแรกของพระพุทธรูปมหาธรรมราชาฯ ขึ้นประดิษฐาน (พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 30 พระสงฆ์ประกอบพิธีมหาเทวภิเษกและมหาพุทธภิเษกพระพุทธรูปพระพุทธรูปมหาธรรมราชา

ภาพที่ 31 พราหมณ์ประกอบพิธีมหาเทวภิเษก และมหาพุทธภิเษกพระพุทธรูปพระพุทธรูปมหาธรรมราชา

ภาพที่ 32 ป้ายประชาสัมพันธ์รับเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ภาพที่ 33 เครื่องบวงสรวง พิธีมหาเทวาภิเษกและมหาพุทธภิเษกพระพุทธรูปธรรมราชาฯ

2.2.2 พิธีกรรมประจำปี

พิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อองค์พระ (ขนาดใหญ่) มีขึ้นในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ของทุกปี ซึ่งจะจัดให้มีการสงน้ำ (สงที่องค์จำลองหรือองค์ใหญ่)

พิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อองค์พระองค์จริง (ขนาดเล็ก) ทางจังหวัดเพชรบูรณ์ได้จัดให้เจ้าเมืองเพชรบูรณ์อัญเชิญองค์พระ(องค์จริง) กลับไปทำพิธีดำน้ำ ณ จุดเดิม (วังมะขามแปบ) ในวันสารทไทย แรม 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี กระทั่งเป็นประเพณีอุ้มพระดำน้ำ เป็นประเพณีคู่บ้านคู่เมืองเพชรบูรณ์ และมีงานแสดงแสงเสียงที่อุทยานเพชรบุระ ซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานพระมหาธรรมราชา องค์ใหญ่

สิ่ง que เชื่อมโยงกันระหว่างองค์พระองค์จริง (ขนาดเล็ก) กับองค์พระองค์จำลอง (ขนาดใหญ่) คือ พื้นที่ด้านหลังอุทยานเพชรบุระที่ประดิษฐานพระมหาธรรมราชา องค์ใหญ่มีการขุดสระน้ำขนาดใหญ่ 80 ไร่ เพื่อเชื่อมไปยังแม่น้ำป่าสักสายเก่า ซึ่งเป็นลำน้ำเดียวกันกับตำนานที่พบองค์พระพุทธรมหาธรรมราชา และเป็นลำน้ำที่ทางจังหวัดจัดประเพณีอุ้มพระพุทธรมหาธรรมราชา องค์จริง (องค์เล็ก) ดำน้ำด้วย

ภาพที่ 34 ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ จังหวัดเพชรบูรณ์

ภาพที่ 35 สระน้ำขนาดใหญ่ด้านหลังอุทยานจุดเชื่อมโยงแม่ น้ำป่าสักสายเก่า

2.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

การบูชากราบไหว้องค์พระด้วยรูป เทียน ดอกไม้ ทองคำเปลว มีคำกล่าวบูชา ในบางโอกาสได้มีกิจกรรมเสริม เช่น ทำบุญมะขามเปียกเพื่อใช้สำหรับจัดองค์พระ เป็นต้น (มะขามเปียกเป็นพืชที่ปลูกมากและมีชื่อเสียงของจังหวัดเพชรบูรณ์ อีกทั้งยังมีคุณสมบัติในการเป็นกรดที่สามารถจะทำให้วัสดุที่เป็นทองเหลืองมีสีเงางามได้)

ภาพที่ 36 รูปจำลองพระพุทธรูปมหาธรรมราชาขนาดเล็ก

ภาพที่ 37 คำกล่าวบูชาพระพุทธรูปมหาธรรมราชา

2.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

2.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ เป็นพระพุทธรูปที่หน่วยงานราชการ จังหวัดเพชรบูรณ์ ร่วมกับประชาชนชาวเพชรบูรณ์ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขึ้น จึงนับว่าเป็นสมบัติของแผ่นดิน ของจังหวัดเพชรบูรณ์

การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของจังหวัดจึงได้ใช้รูปองค์พระนี้เป็นส่วนประกอบสำคัญ

2.3.2 เจ้าพิธีกรรม

พิธีกรรมแรกเริ่มสร้างทางจังหวัดได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จาก 9 ประเทศ ไว้ที่ปลายยอดจตุรมงกุฎและทรงเบิกเนตรองค์พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทำพิธีกรรมมหาพุทธาภิเษก และพราหมณ์เป็นผู้นำทำพิธีมหาเทวาภิเษก

2.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้ที่มากราบไหว้องค์พระปฏิบัติตามจารีตประเพณี คือ การจุดธูปเทียน กล่าวคำบูชา ปิดทองรูปเคารพองค์จำลองที่มีขนาดเล็ก ถวายดอกไม้ จากนั้นบางคนอาจจะเดินเวียนประนมมือไหว้รอบองค์พระด้วย (แต่เนื่องจากองค์พระตั้งอยู่กลางแจ้ง พื้นปูด้วยหินอ่อน จึงมีความร้อนมาก จึงไม่ค่อยมีคนเดินมากนัก)

กลุ่มเทวรูป

1. พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข

1.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

1.1.1 ชื่อรูปเคารพ

พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข

1.1.2 ลักษณะ เศียรเป็นช้าง งาหักข้างขวา รูปร่างอ้วน มี 4 กร สองกรด้านบนถือสิ่งของต่างกันได้แก่ ดอกบัวตูม 1 ดอก และงาช้าง (ข้างที่หัก) ส่วนอีกสองกรวางพาดบนลำตัวแบบสบาย ๆ นอนตะแคงพิงหมอน บนตั่งสูง เรียกลักษณะนี้ว่า ปางเสวยสุข ปั้นขึ้นรูปเป็นเนื้อปูน ทาผิวสีชมพู ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าเป็นลายไทย มีเครื่องประดับเป็นเทริด สี่งวาล ชำมรงค์ รัตข้อเท้า

1.1.3 ขนาดความยาว 24 เมตร สูง 16 เมตร

1.1.4 สถานที่ตั้ง

องค์พระพิฆเนศ ประดิษฐาน ณ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ลักษณะนอนตะแคงหันหน้าไปทางแม่น้ำบางปะกง ซึ่งในอดีตเป็นประตูทางเข้าวัด (ปัจจุบันทางเข้าวัดทางหลักใช้ทางถนนแทนทางน้ำ) ประดิษฐานบนฐานสูงซึ่งทำเป็นอาคาร 1 ชั้น ใช้จัดแสดงผลงานรูปเคารพพระพิฆเนศปางต่าง ๆ และจำหน่ายวัตถุมงคลของทางวัด รอบ ๆ ฐานด้านนอกสร้างเป็นพระพิฆเนศปูนปั้นนูนสูงลงสี ปางต่าง ๆ จำนวน 32 ปาง เพื่อสามารถอธิษฐาน สัมผัส และหยอดเงินทำบุญได้ ด้านหน้ามีบริวาร คือ หนูหุทิพย์ และหนูตาทิพย์ หนูราชาโชค 3 ตน

1.1.5 ประวัติ/ตำนาน

พระพิฆเนศ ปางนอนสวยสุข องค์ใหญ่ที่สุดในโลก ที่วัดสมานรัตนารามได้แบบจากการอธิษฐานจิต และนิมิตของพระครูปลัดสุวัตพัฒนพรหมจริยคุณ วาสิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2552 เวลา 14.19 น. โดย ดร.โกคิน พลกุล อดีตประธานรัฐสภาและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานวาสิลาฤกษ์ ฝ่ายฆราวาส พระครูปลัดสุวัตพัฒนพรหมจริยคุณ ประธานดำเนินการจัดสร้าง ใช้งบประมาณ จัดสร้างกว่า 16 ล้านบาท สร้างแล้วเสร็จเมื่อ 9 กันยายน พ.ศ. 2552 โดยใช้เวลาก่อสร้างเพียง 4 เดือน จึงแล้วเสร็จ ประดิษฐานริมแม่น้ำบางปะกง หน้าวัดสมานรัตนาราม

ภาพที่ 38 พระพิฆเนศ ปางนอนสวยสุข วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 39 ป้ายประชาสัมพันธ์พระพิฆเนศ วัดสมานรัตนาราม องค์ใหญ่ที่สุดในโลก

1.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

1.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มก่อนการสร้าง

วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2552 เวลา 14.19 น. โดย ดร. โภคิน พลกุล อดีตประธานรัฐสภาและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานวางศิลาฤกษ์ ฝ่ายฆราวาส พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ ประธานดำเนินการจัดสร้าง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดตามาตุ เสด็จเบิกเนตร พระพิฆเนศปางนอนเสวยสุขของค์ใหญ่ที่สุดในโลก และได้ทรงพระราชทานพระนามาภิไธยย่อ ส.ส. ประดิษฐานที่องค์พระพิฆเนศ เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2554 เวลา 16.09 น.

1.2.2 พิธีกรรมประจำปี

ทางวัดไม่ได้จัดพิธีกรรมประจำปีให้กับองค์พระพิฆเนศ เนื่องจากไม่ต้องการให้ความสำคัญกับเทวรูปมากกว่าพระพุทธรูป เพราะเป็นวัดของศาสนาพุทธ (พระครูปลัดสุวัฑฒน-พรหมจริยคุณ, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2558)

1.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

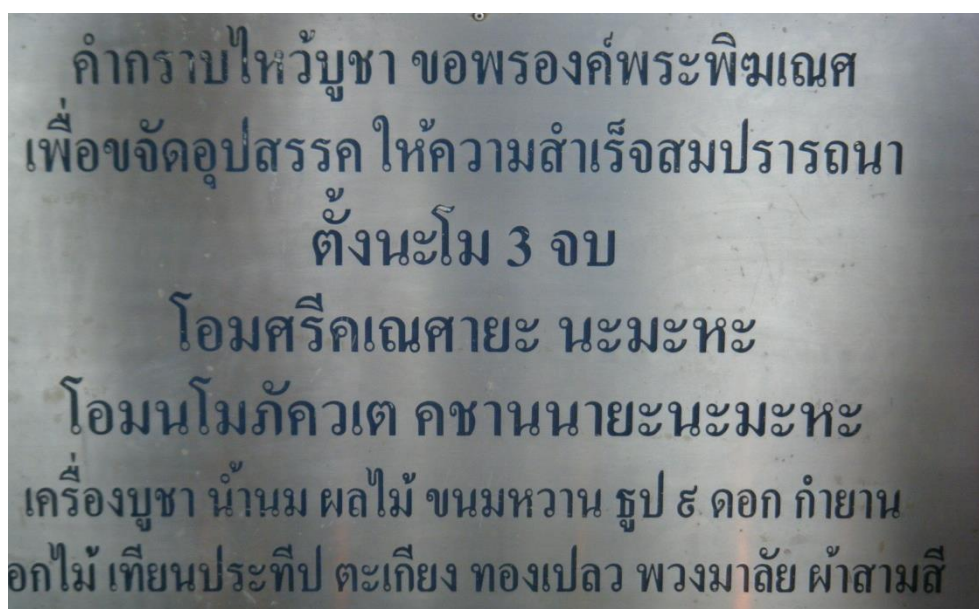
ผู้ที่มากราบไหว้องค์พระพิฆเนศ จะทำการจุดธูป เทียน ถวายดอกไม้ บ้างก็ถวาย เป็นชุดเครื่องถวาย ซึ่งทางวัดจัดไว้ให้ ประกอบไปด้วยผลไม้ อาทิ กล้วย อ้อย มะพร้าว สับปะรด เป็นต้น หากจะปิดทองต้องไปปิดที่องค์พระพิฆเนศ (องค์เล็ก) ที่อยู่ในศาลาริมน้ำ เนื่องจากสถานที่ประดิษฐานองค์พระพิฆเนศองค์ใหญ่มีฐานรองรับซึ่งเป็นอาคารสูงหนึ่งชั้น ที่ให้ไม่สามารถสัมผัส องค์พระพิฆเนศได้ และสิ่งสำคัญของวิธีการอธิษฐานขอพรจากองค์พระพิฆเนศ คือการกระซิบผ่านหูของหนูซึ่งเป็นบริวารของพระพิฆเนศ โดยตำนานเชื่อว่าหนูจะเป็นผู้นำสิ่งที่อธิษฐาน ไปบอกต่อกับองค์พระพิฆเนศ จึงต้องให้เงินค่าจ้าง ซึ่งเรียกว่า ค่าสินบน แก่หนูด้วย และเวลากระซิบต้องเอามือไปอุดหูของหนูอีกข้างหนึ่ง โดยเชื่อว่าสิ่งที่พูดออกไปจะไม่ทะลุผ่านหูอีกข้างหนึ่ง หนูตั้งอยู่ด้านหน้าขององค์พระพิฆเนศ มีอยู่ 2 ตัว คือ หนูหูทิพย์ และหนูตาทิพย์ มีผู้ศรัทธาเข้าแถวต่อคิวกระซิบหนูอยู่ตลอด โดยเฉพาะช่วงวันหยุด จะมีคนจำนวนมากยืนต่อแถว นอกจากนี้ก็มีการทำบุญหยอดเหรียญพระพิฆเนศ จำนวน 32 องค์ รอบฐานที่ตั้งขององค์พระพิฆเนศขนาดใหญ่

ภาพที่ 40 ผู้ศรัทธากระซิบหูหนูเป็นวิธีการอธิษฐานขอพรจากพระพิฆเนศ

ภาพที่ 41 เครื่องถวายองค์พระพิฆเนศ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 42 คำกล่าวบูชาองค์พระพิฆเนศ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

1.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

องค์พระพิฆเนศได้แบบจากการอธิษฐานและนิมิตของพระครูปลัดสุวัฒน-
พรหมจริยคุณ เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.3.2 เจ้าพิธีกรรม

เจ้าพิธีกรรมเป็นพระภิกษุสงฆ์ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

1.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้ร่วมพิธีกรรมมีในระดับเชื้อพระวงศ์ คือ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ เป็นประธานในพิธีแรกเริ่มสร้าง และมีประชาชนทุกเพศ ทุกวัยเข้าร่วมพิธี โดยไม่มีข้อกำหนดหรือข้อห้ามใด ๆ สำหรับผู้เข้าร่วมพิธี

2. พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา

2.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

2.1.1 ชื่อรูปเคารพ

พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา

2.1.2 พุทธลักษณะ เศียรเป็นช้าง ทำยืน มีสี่กร พระหัตถ์ถือผลไม้ และพิชพรรณ
ได้แก่ กกล้วย ยอดอ้อย มะม่วง ขนุน ด้านหลังเศียรมีมงกุฎดอกบัว ที่เท้าซ้ายมีหนูหนึ่งตัวกอดลูก
มะพร้าว องค์พระพิฆเนศเป็นสีสำริดทั้งองค์

ผลไม้ในพระกรของพระพิฆเนศจึงเป็นผลไม้มงคล สัญลักษณ์แห่งความงอกเงย
ความหอมหวานของชีวิต ความร่มเย็น ความสำเร็จ และปาฏิหาริย์ที่พึงจะเกิดขึ้นในชีวิตของผู้
ศรัทธา อีกนัยหนึ่งนั้น พืชพันธุ์ทั้งปวงของพระองค์ย่อมเป็นเสมือนพืชพันธุ์แห่งวิโมกขธรรมที่ถูก
หว่านลงไปในใจของผู้ศรัทธา ที่จะนำพาให้พบความสันติสุขตลอดไป การร่วมสร้างพืชพันธุ์แห่ง
องค์พระพิฆเนศย่อมเปรียบได้กับการสร้างความหอมหวาน ละมุนละม่อม และความร่มเย็นให้แก่
ชีวิตตนเอง บุคคลผู้นั้นย่อมได้พบกับอำนาจแห่งพระเป็นเจ้า ที่จะนำพาความสำเร็จสมปรารถนาให้
บังเกิดขึ้นแก่ชีวิต (ราม วัชรประดิษฐ์, ม.ป.ป. หน้า 164)

2.1.3 ขนาด ความสูง 39 เมตร

2.1.4 สถานที่ตั้ง

พระพิฆเนศประดิษฐาน ณ เทวอุทยานพระพิฆเนศ อำเภอคลองเขื่อน จังหวัด
ฉะเชิงเทรา โดยองค์พระพิฆเนศตั้งเป็นประธาน อยู่บนลานกว้างที่ยกสูง และยังมีแท่นฐานขององค์
พระพิฆเนศที่สูงขึ้นไปอีกระดับ บริเวณโดยรอบอุทยานด้านหนึ่งเป็นทุ่งนา อีกด้านหนึ่งติดแม่น้ำ
บางปะกง ทำให้สามารถมองเห็นองค์พระพิฆเนศได้ชัดเจนจากระยะไกลทั้งสองด้าน

2.1.5 ประวัติ/ตำนาน

พระพิฆเนศ ประดิษฐานริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง อำเภอคลองเขื่อน จังหวัด ฉะเชิงเทรา เริ่มดำเนินการสร้างเมื่อ พ.ศ. 2552 โดยหล่อเป็นชิ้นส่วนจำนวน 16 ชิ้น แต่ละชิ้นส่วนมีความหมายโดยนัยอยู่ 2 ประการ

ประการแรก เลข 16 หมายถึง พรหมโสฬส หมายความว่า ภูมิของพระพรหมนั้นมีด้วยกัน 16 ชั้นฟ้า จัดเป็นแดนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของเหล่าพรหมทั้งหลายที่ทรงอำนาจ ผู้ที่จะไปสู่พรหมภูมิได้นั้นต้องเจริญสมาธิจนได้ฌาน คือ สมาธิขั้นสูงตั้งแต่ปฐมฌานขึ้นไป พรหมภูมินี้ถือว่าเป็นแดนสถานที่สูงกว่าสรวงสวรรค์ใด ๆ ทั้งหมด ทั้งยังเป็นสถานที่อันปราศจากกามกิเลส เหล่าพรหมทั้งหลายจึงนับเป็นผู้ทรงตะบะฉานอันแก่กล้า พร้อมทั้งพรหมวิหารสี่อันเป็นคุณธรรมชั้นเลิศ

ประการที่สอง เลข 16 อันมาจาก 16 ชิ้นส่วนขององค์พระพิฆเนศ เทพเจ้าแห่งความสำเร็จและปัญญา นั้นยังหมายถึง ญาณโสฬส อันหมายถึง ญาณหยั่งรู้คือความรู้อันยิ่งใหญ่จากการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนบรรลุญาณต่าง ๆ โดยลำดับ ซึ่งตามคัมภีร์พระกรรมฐานกล่าวว่า มีทั้งหมด 16 ญาณด้วยกัน ผู้ที่บรรลุธรรมทั้ง 16 ญาณ ย่อมเชื่อได้ว่าเป็นเนื้อนาบุญที่สำคัญ และย่อมก้าวไปสู่ความเป็นอริยบุคคลได้อย่างแน่นอน

การหล่อชิ้นส่วนต่าง ๆ ขององค์พระพิฆเนศทั้ง 16 ชิ้น จึงเป็นการสร้างที่ประกอบด้วยมหามงคล ผู้ที่เข้าร่วมการหล่อทั้ง 16 ส่วนจนครบ นับว่าเป็นอานิสงค์อันยิ่งใหญ่ ประกอบกับองค์พระพิฆเนศเป็นตัวแทนของอำนาจที่เหนืออุปสรรค กำจัดทำลายอุปสรรคทั้งปวง ให้พินาศไป ดังนั้นผู้ที่มีโอกาสเข้าร่วมการหล่อพระพิฆเนศจึงนับว่าได้มหาคุณลยยังชีวิตผู้นั้นให้ก้าวข้ามพ้นอุปสรรคทั้งปวงได้ ก่อเกิดความสำเร็จในหน้าที่การงานด้วยประการทั้งปวง

ภาพที่ 43 พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ณ เทวอุทยานพระพิฆเนศ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 44 เอกสารประชาสัมพันธ์พระพิฆเนศ พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา
ณ เทวอุทยานพระพิฆเนศ องค์ใหญ่ที่สุดในโลก

2.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

2.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มก่อสร้าง

พิธีมหาเทวภิเษก จัดขึ้นระหว่างวันที่ 21-23 สิงหาคม 2552 ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง ซึ่งตรงกับวันประสูติขององค์พระพิฆเนศ (คณศจตุรฤถิ) โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดคามาคู เสด็จร่วมในงานพิธีมหาเทวภิเษก เททองมณฑกุดอกบัวพระพิฆเนศ และได้จัดพิธีมหาเทวภิเษก ที่วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม 3 วัน (25-27 กันยายน 2552) ทั้งนี้ทั้งการจัดพิธีมหาเทวภิเษกทั้งสองแห่งทำพิธีโดยพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงทั่วทั้งแผ่นดิน วันละ 108 รูป (ราม วัชรประดิษฐ์, ม.ป.ป., หน้า 171-172) ภายในงานมีกิจกรรมมหากุศล อันเป็นสะพานบุญสำหรับผู้ร่วมพิธี ประกอบด้วย พิธีไหว้ครู กรอบครูพระพิฆเนศ โดยสมาคมฮินดูสมาช สวดนพเคราะห์ เสริมดวงเสริมบารมี เพิ่มโชคลาภวาสนา ต่อชะตาชีวิต โดยพระเกจิอาจารย์ชื่อดัง ตลอด 3 วัน 3 คืน วันละ 108 รูป และให้ผู้ศรัทธาได้จารึกชื่อ นามสกุลลงบนแผ่นทอง เพื่อนำไปหล่อหลอม รวมเป็นองค์พระพิฆเนศ และได้ชมเศียรพระพิฆเนศใหญ่ที่สุดในโลก ร่วมปิดทองสักการะพระประจำวันเกิด 12 นักษัตร จำนวน 32 ปาง และชมแท่นพิธีบวงสรวงที่ใหญ่ที่สุดในโลกในประเทศไทย ผู้ที่มาร่วมพิธีจะได้รับแจกองค์พระพิฆเนศวันละ 2,000 องค์ ไปสเตอร์ องค์พระพิฆเนศ น้ามนต์ศักดิ์สิทธิ์จากเทวสถาน 8 แห่ง รวมทั้งจากประเทศอินเดีย (อัสสตวินายกะ) ด้วย ทั้งนี้ผู้ที่ทำบุญแผ่นทองจารึกชื่อสามารถมารับแผ่นทองได้ภายในงาน หรือที่ทำการไปรษณีย์ทุกแห่งทั่วประเทศ (พระพิฆเนศ สูง 39 เมตร หล่อด้วยเนื้อสำริด ใหญ่ที่สุดในโลก จัดสร้างโดยสมาคมชาวฉะเชิงเทรา, 2552, หน้า 1-2 ออนไลน์)

ภาพที่ 45 พระสงฆ์ทำพิธีเททองหล่อพระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา

ภาพที่ 46 พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัคตามาศู เสด็จร่วมงานพิธีมหาเทวภิเษก เททองมณฑกุกคอกบัวพระพิฆเนศ วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม (ราม วัชรประดิษฐ์, ม.ป.ป., หน้า 173)

ภาพที่ 47 ผู้ศรัทธาร่วมพิธีลงนาม อธิฐานบนชิ้นส่วนพระพิฆเนศ (ราม วัชรประดิษฐ์, ม.ป.ป., หน้า 173)

ภาพที่ 48 ผู้ศรัทธาร่วมลงนาม อธิฐานบนตัวหนูพาหนะของพระพิฆเนศ (ราม วัชรประดิษฐ์, ม.ป.ป., หน้า 173)

2.2.2 พิธีกรรมประจำปี

พิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี คือ พิธีคณศกฺขุรณี (วันเกิดพระพิฆเนศ) จะทำในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือนภัทรวาท หรือเดือน 10 คือเดือนกันยายน ทำพิธีโดยพราหมณ์

2.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

การกราบไหว้บูชาองค์พระพิฆเนศใช้เครื่องสักการะ อันประกอบด้วย ดอกไม้พวงมาลัย รูป 9 ดอก เทียน 2 เล่ม ทองคำเปลว ผลไม้ต่าง ๆ ได้แก่ มะพร้าว อ้อย กล้วย พร้อมกับกล่าวคำบูชาว่า โอม ศรี คณศายะ นะมะฮา และอธิษฐานขอพรด้วยการกระซิบที่หูหนูบริวารขององค์พระพิฆเนศ และปิดทององค์พระพิฆเนศ (องค์เล็ก) เนื่องจากสถานที่ประดิษฐานพระพิฆเนศองค์ใหญ่ยกสูงชันมาก ทำให้ผู้ศรัทธาที่มากราบไหว้ไม่สามารถปิดทองหรือสัมผัสกับองค์พระพิฆเนศได้ และมีพิธีฮาลาดิ (บูชาไฟ) ซึ่งจะมีเฉพาะวันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดราชการ ประกอบพิธีโดยพราหมณ์ (คนไทย)

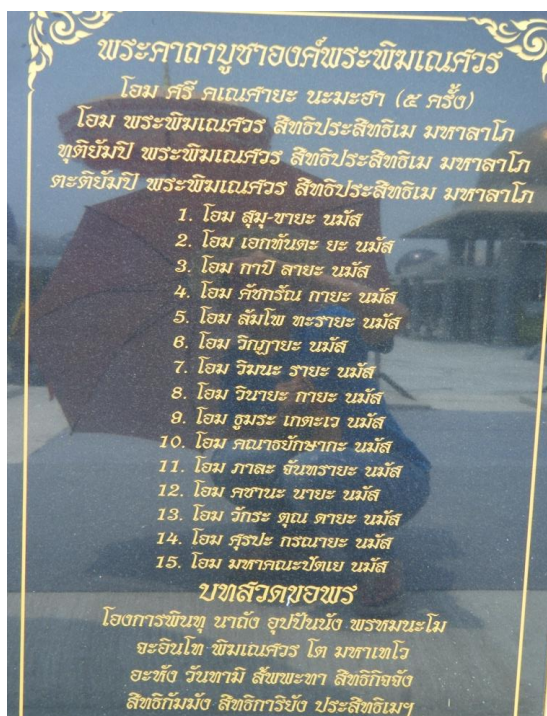
ภาพที่ 49 รูปจำลองพระพิฆเนศขนาดเล็ก บริเวณด้านหน้าพระพิฆเนศองค์ใหญ่

ภาพที่ 50 เครื่องถวายบูชาของค์พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปวารณา

ภาพที่ 51 วิธีการอธิฐานผ่านหนูปริวารของพระพิฆเนศ

ภาพที่ 52 คำกล่าวบูชา ขอพระพระพิฆเนศ อุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

2.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

มูลนิธิชาวฉะเชิงเทรา

2.3.2 เจ้าพิธีกรรม

เจ้าพิธีกรรมใช้พระสงฆ์ร่วมกับพราหมณ์ในการประกอบพิธีแรกเริ่มสร้าง และใช้พราหมณ์ประกอบพิธีประจำปี และพิธีปกติ คือ พิธีฮาลาตี ซึ่งจะทำทุกวันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดราชการ เนื่องจากมีผู้ศรัทธามาเป็นจำนวนมากกว่าวันธรรมดา

2.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้ร่วมพิธีกรรมมีในระดับเชื้อพระวงศ์ คือ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดคามาตุ เป็นประธานในพิธีแรกเริ่มสร้าง และมีประชาชนทุกเพศ ทุกวัยเข้าร่วมพิธี โดยไม่มีข้อกำหนดหรือข้อห้ามใด ๆ สำหรับผู้เข้าร่วมพิธี

กลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์

1. พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)

1.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

1.1.1 ชื่อรูปเคารพ

พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)

1.1.2 ลักษณะของรูปเคารพ

หล่อโลหะเป็นรูปเหมือนของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด) ในลักษณะขัดสมาธิราบ สันตามองตรงไปข้างหน้า ห่มจีวรเฉียง ปิดทองคำเปลวทั้งองค์

1.1.3 ขนาดหน้าตักกว้าง 6 เมตร 9 นิ้ว สูง 9 เมตร

1.1.4 สถานที่ตั้ง วัดจันทรมณี (บ้านนา) อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง

รูปเหมือนหลวงพ่อดประดิษฐาน ณ วัดจันทรมณี (บ้านนา) อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ตั้งเป็นประธานบนฐานหินอ่อนสูง ข้อมุมเรียบ ๆ บริเวณกลางวิหารทรงจตุรมุข ด้านหน้าองค์พระมีลูกแก้วใสวางอยู่ 3 ลูก ด้านล่างมีรูปถ่ายครึ่งองค์หลวงพ่อดใส่กรอบจัดตั้งอยู่ รอบฐานประดับตกแต่งด้วยโคมไฟ และดอกไม้ ภายในวิหารใช้สีขาวทาเป็นหลัก ทำให้องค์พระดูโดดเด่นในส่วน of สถานที่ตั้งวิหารนี้ทางวัดได้ซื้อที่ดินเพิ่มเติมทางฝั่งตรงข้ามกับวัดจันทรมณีเดิม เนื่องจากมีที่ดินไม่พอที่จะสร้างวิหารประดิษฐานองค์หลวงพ่อด ทำให้วัดจันทรมณีมีสองฝั่ง โดยมีถนนกั้นกลาง

ภาพที่ 53 รูปเหมือนพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อสด) วัดจันทรังษี (บ้านนา) จังหวัดอ่างทอง

ภาพที่ 54 พระมหาวิหารจตุรมุข ประดิษฐานรูปเหมือนพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อสด)

1.1.5 ประวัติ/ตำนาน

พระธรรมรัตนกร (สัมภรณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2558) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เจ้าคณะเขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ท่านเป็นพระที่กตัญญูรู้คุณต่อครูบาอาจารย์และบ้านเกิด สำนึกในคุณงามความดี และเห็นว่าหลาย ๆ แห่งมีการสร้างรูปเหมือนพระสงฆ์ผู้มีปฏิปทาสูงขนาดใหญ่ เช่น หลวงพ่อโต หลวงพ่อทวด แรกเริ่มยังไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ว่า “ใหญ่ที่สุดในโลก” ต่อมาเห็นหลายที่ใช้คำประชาสัมพันธ์นี้ต่อท้ายชื่อรูปเคารพ ท่านจึงได้ใช้คำประชาสัมพันธ์นี้ด้วย เนื่องจากปัจจุบันนี้ต้องสร้างให้ใหญ่ ถ้าไม่ใหญ่คนจะไม่รู้จัก ท่านจึงคิดที่จะสร้างหลวงพ่อดลให้มีขนาดใหญ่ด้วย จึงได้จัดสร้างรูปเหมือนพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดล) ในปี พ.ศ. 2539 โดยทอดผ้าป่าหาทุนในการสร้างทุกปีเรื่อยมาจนสร้างเสร็จ ในปี พ.ศ. 2540 นำชิ้นส่วนที่หล่อมาประกอบเป็นองค์หลวงพ่อดล และทำการตอกเสาเข็มสร้างวิหารหลวงพ่อดล วัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อบูชาครู และให้คนได้รู้จักวัดจันทรังษีเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากวัดนี้ตั้งอยู่ลึกเข้าไปจากถนนใหญ่มาก มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คือหลวงพ่อดล แต่ที่รู้จักกันแค่นั้นในชุมชน เมื่อสร้างองค์หลวงพ่อดลแล้วลูกศิษย์ของหลวงพ่อดลที่มีจำนวนมาก ก็จะมาราบนมัสการ ปัจจุบันวัดจันทรังษีเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งในจังหวัดอ่างทอง โดยมีหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดให้เป็นหนึ่งใน 9 วัด ที่จะพาเที่ยว และขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ (ขสมก.) ได้จัดรถนำเที่ยวมาเป็นประจำทุกวันเสาร์

1.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

1.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มก่อนการสร้าง

พิธีพุทธชยันโต โดยพระสงฆ์ 9 รูป

1.2.2 พิธีกรรมประจำปี

พิธีประจำปีที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพหลวงพ่อดลที่ทางวัดจันทรังษีจัดขึ้น คือ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ ตรงกับวันมรณภาพของหลวงพ่อดล วันที่ 10 ตุลาคม ตรงกับวันเกิดหลวงพ่อดล และวันที่หลวงพ่อบรรจุธรรมวิชาธรรมกาย ตรงกับวันเพ็ญ กลางเดือน 10 (วันพระ เดือนกันยายน) พิธีที่จัดขึ้นมีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ และฉันเพล เท่านั้น

1.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

เนื่องจากรูปเคารพหลวงพ่อดลประดิษฐานภายในวิหาร และมีฐานหินอ่อนที่สูงทางวัดจึงจัดสถานที่ไว้ให้ผู้ศรัทธามาราบไหว้หลวงพ่อดลด้านข้างพระวิหาร โดยให้ถวายดอกไม้ธูป เทียน และปิดแผ่นทองคำเปลว กับองค์จำลองหลวงพ่อดลองค์เล็กด้านนอก แล้วค่อยเข้ามากราบอธิษฐานขอพรกับรูปเคารพหลวงพ่อดล (องค์ใหญ่) ภายในวิหาร ที่ทางวัดได้จัดเตรียมไว้ให้มีคำกล่าวบูชา บางคนมีการเสี่ยงเซียมซี และมีการบนบานต่อองค์หลวงพ่อดล เนื่องจาก

หลวงพ่อดอนมีชีวิตอยู่ท่านมีความสามารถในด้านช่วยให้ค้าขายดี ลูกศิษย์จึงมาบนบานให้หลวงพ่อดช่วยเหลือ และกลับมาแก้บนด้วยพวงมาลัย ดอกมะลิเป็นหลัก ส่วนสิ่งอย่างอื่นก็มีแล้วแต่ผู้ใดจะบนไว้ เช่น มะพร้าว หมากพลู เป็นต้น (แต่ไม่มีจุดประทัด)

ภาพที่ 55 กิจกรรมทำบุญที่เกี่ยวกับพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)

ภาพที่ 56 คำกล่าวบูชาพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด) วัดจันทรมณี จังหวัดอ่างทอง

1.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

1.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

ผู้อำนวยการสร้างหลักคือ พระธรรมรัตนากร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ท่านเป็นลูกศิษย์ใกล้ชิดของหลวงพ่อดิ่ง จึงต้องการแสดงกตัญญูโดยการสร้างรูปเหมือนของหลวงพ่อดิ่งประดิษฐานไว้ที่วัดจันทรมณี (บ้านนา) ซึ่งเป็นบ้านเกิดของพระธรรมรัตนากร

1.3.2 เจ้าพิธีกรรม

เจ้าพิธีกรรมในการประกอบพิธีทุกพิธีเป็นพระสงฆ์

1.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ส่วนใหญ่เป็นลูกศิษย์สายหลวงพ่อดิ่ง วัดปากน้ำภาษีเจริญ

2. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

2.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

2.1.1 ชื่อรูปเคารพ

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

2.1.2 ลักษณะของรูปเคารพ

รูปแบบลักษณะเป็นรูปเหมือนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ศึกษารูปนั่งสมาธิราบ กำมือทั้งสองข้างวางซ้อนกันที่หน้าตัก โดยมีมือขวาอยู่ด้านบน ห่มจีวรคลุม ปิดทองเกลี้ยงทั้งองค์

การเลือกรูปแบบนี้ เนื่องจากเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวิธีการนั่งสมาธิของหลวงพ่อดิ่ง เมื่อมีผู้มาพบเห็นจะรู้ได้ทันทีว่าเป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หรือหลวงพ่อดิ่ง (ดวงเดือน จิโรตติก, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2557)

2.1.3 ขนาด หน้าตักกว้าง 8 เมตร 1 นิ้ว ความสูง 13 เมตร

พระครูปลัดนุตร์ รัตนวิโย (สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2557) ท่านเป็นผู้แนะนำให้สร้างรูปเหมือนองค์ใหญ่ที่สุดในโลก และได้อธิบายถึงที่มาของขนาดองค์หลวงพ่อดิ่ง ดังนี้

8 คือ มรรคมงคล 8

8 เมตร 1 นิ้ว เมื่อรวมกัน 8 บวก 1 เท่ากับ 9 เป็นเลขมงคล และหมายถึงรัชกาลที่ 9

1 คือ ชื่อเล่นของคุณสรพงษ์ ชาตรี คือ เอก และสร้างเป็นองค์แรก

2.1.4 สถานที่ตั้ง อำเภอสีคิ้ว ริมถนนมิตรภาพ กิโลเมตรที่ 42 จังหวัดนครราชสีมา รูปเหมือนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ประดิษฐาน ณ อำเภอสีคิ้ว

ริมถนนมิตรภาพ กิโลเมตรที่ 42 จังหวัดนครราชสีมา ตั้งเป็นประธาน ภายในมหาวิหารแบบ

กฏาการ (เรือนยอด) ซึ่งสร้างคลุมองค์พระในภายหลัง องค์พระตั้งบนแท่นฐานยกสูง มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า แต่ปัจจุบันหลังจากองค์พระปิดทองแล้ว ไม่อนุญาตให้ขึ้นไปปิดทอง แต่จะให้ปิดที่องค์จำลองขนาดเล็ก ด้านหน้าแทน

2.1.5 ประวัติ/ตำนาน

สร้างโดยมุลนิธิสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ก่อตั้งโดยคุณสรพงษ์ ชาตรี คาราวาทยนต์ชื่อดังของประเทศไทย เป็นพุทธมามกะผู้ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ได้ปฏิบัติธรรมกับพระอาจารย์เปลี่ยนปัญญาภิโต วัดอรัญวิเวก จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพระอาจารย์ได้แนะนำให้ไปอธิษฐานจิตขอพรบารมีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆัง แล้วการทำงานทุกอย่างจะสำเร็จดังประสงค์ เพราะหลวงพ่โตมีลูกหลานเป็นเทพบุตรเทพธิดา จะได้พากันมากราบไหว้บูชาสักการะและช่วยให้งานสำเร็จดังปรารถนา และได้ปรึกษากับหลวงพ่พระครูปลัดนุตร์ รัตวิชิโย วัดบึงแม่ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งท่านพระครูแนะนำให้สร้างรูปเหมือนองค์ใหญ่ที่สุดในโลก

ภาพที่ 57 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) อำเภอสี่คิ้ว ริมถนนมิตรภาพ กิโลเมตรที่ 42
จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 58 ป้ายประชาสัมพันธ์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) องค์ใหญ่ที่สุดในโลก

ภาพที่ 59 มหาวิหาร ประดิษฐานสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

2.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

2.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มก่อนการสร้าง

พิธีการหล่อรูปเหมือนหลวงพ่อดโต ใช้การศึกษาประวัติคุณงามความดีที่ปรากฏเป็นประวัติศาสตร์ 3 ส่วน 3 สถาน คือ ดิปฐม ดิมัชฌม และดีอุคค คือ ดิส่วนยอดอันหมายถึงการบริหารจัดการส่วนบุคคล และส่วนรวมอย่างยอดเยี่ยม จึงจัดพิธีเททองหล่อส่วนศีรษะที่วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2541 ต่อมาดิส่วนมัชฌม หมายถึงการศึกษาสัตถุวิทยาอันเป็นไปในส่วนปริยัติปฏิบัติที่แจ้งชัด จึงได้หล่อส่วนองค์ที่วัดบางขุนพรหม กรุงเทพฯ และดิส่วนปฐม หมายถึง ดิเริ่มแรก คือมีปูพเพตบุญญาที่บริบูรณ์ พร้อมทั้งผู้ให้กำเนิดและวงศาคณาญาติ ทำให้สำเร็จประโยชน์อย่างอนเนกอนันต์ จึงหล่อส่วนเท้าตั้งแต่สะเอวลงมา ที่วัดเกตุไชโยวราวิหาร จังหวัดอ่างทอง แล้วนำทั้ง 3 ส่วน มีทั้งหมด 127 ชิ้น ประกอบเป็นองค์หลวงปู่เสด็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2543 (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดนครราชสีมา, ม.ป.ป.)

2.2.2 พิธีกรรมประจำปี

กิจกรรมที่สำคัญซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีคือ งานทำบุญครบรอบวันคล้ายวันมรณภาพสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ในวันที่ 22 มิถุนายน และวันคล้ายวันเกิดพิธีกตัญญูหลวงพ่อดโต วันที่ 17 เมษายน

2.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

กิจกรรมที่คุณสรพงษ์ ชาตรี และคุณดวงเดือน จิโรสงค์ ทำเป็นประจำทุกวันเสาร์อาทิตย์ คือการตักบาตรพระสงฆ์ ร่วมกับประชาชนในตอนเช้าประมาณ 6.30 น. จากนั้นคุณสรพงษ์จะมารอต้อนรับผู้ที่มาเที่ยว มานมัสการองค์หลวงพ่อดโต โดยเชิญชวนให้ร่วมทำบุญกับหลวงพ่อดโต และให้ถ่ายรูปคู่ พร้อมทั้งให้ลายเซ็นอย่างเป็นกันเอง

ในการเข้านมัสการองค์หลวงพ่อดโตที่มหาวิหารจะต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยจึงจะอนุญาตให้เข้าไปได้ โดยคุณดวงเดือน จิโรสงค์ (สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2557) กล่าวว่า เพื่อแสดงความเคารพองค์หลวงพ่อดโต และสถานที่ และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนอื่น ๆ

ภาพที่ 60 คำกล่าวบูชาสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

ภาพที่ 61 รูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ขนาดเล็ก ประดิษฐานด้านหน้ารูปเหมือนหลวงปู่โตองค์ใหญ่

ภาพที่ 62 สายสิญจ์โยงมาจากองค์หลวงพ่โตขนาดใหญ เพื่อทำพิธีถวายผ้าไตร

2.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

2.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

ผู้อำนวยการสร้างหลักคือคุณสรพงษ์ ชาตรี และภรรยาคุณดวงเดือน จิโรสงค์ ซึ่งเป็นดาราทายไทยที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดี สิ่งที่คุณสรพงษ์ ชาตรี ปฏิบัติเป็นประจำคือการเป็นผู้นำในการตักบาตรพระสงฆ์ตอนเช้า บริเวณอุทยาน จากนั้นจะมานั่งตรงที่ปักเพื่อให้ผู้ที่มานั้นได้มาร่วมถ่ายรูป พร้อมกันนี้คุณสรพงษ์จะทำการบอกบุญแก่ผู้ศรัทธาว่าทางมูลนิธิกำลังจะทำกิจกรรมอะไรเพื่อให้ได้มาร่วมทำบุญกัน โดยที่คุณสรพงษ์จะกล่าวคำอวยพรโมทนาบุญโดยอ้างอิงองค์หลวงพ่โตให้รับทราบในบุญที่ได้ทำและกล่าวให้พร ประหนึ่งว่าคุณสรพงษ์เป็นประชาสัมพันธ์และเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ที่มาร่วมทำบุญกับองค์หลวงพ่โต ผู้ที่มาทำบุญนอกจากจะได้ร่วมบุญแล้วยังสามารถถ่ายภาพกับคุณสรพงษ์ได้อย่างใกล้ชิด บางท่านจะได้ลายมือชื่อด้วย โดยคุณสรพงษ์จะเขียนให้ในใบโมทนาบุญที่ทำกับทางมูลนิธิ

ภาพที่ 63 คุณสรพงษ์ ชาตรี กับภารกิจในการประชาสัมพันธ์บอกรับบุญกับผู้มานมัสการหลวงพ่อดโต

2.3.2 เจ้าพิธีกรรม

เจ้าพิธีกรรมเป็นพระสงฆ์

2.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ไม่มีข้อกำหนดหรือข้อห้ามใด ๆ เพียงแค่ให้แต่งกายสุภาพ
เรียบร้อย เหมาะสมกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

3. หลวงพ่อดโต

3.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

3.1.1 ชื่อรูปเคารพ

หลวงพ่อดโต

3.1.2 ลักษณะของรูปเคารพ

รูปเหมือนของหลวงพ่อดโตที่คุ้นเคยกันคือ พระภิกษุชรา นั่งสมาธิราบ มือขวาทับ
มือซ้าย สวมตามองไปข้างหน้า หลังค่อม ห่มจีวรเฉียง สีทองทั้งองค์

3.1.3 ขนาด หน้าตักกว้าง 24 เมตร ความสูง (รวมฐาน) 51 เมตร

3.1.4 สถานที่ตั้ง

รูปเหมือนหลวงพ่อดาวประดิษฐ์ฐาน ณ พุทธอุทยานมหาราช ริมถนนสายเอเชีย หลักกิโลเมตรที่ 44 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลางบึงขนาดใหญ่ มีสะพานเชื่อมทางด้านหน้า องค์พระตั้งบนแท่นฐานยกสูงทำให้มองเห็นได้ชัดในระยะไกล

ภาพที่ 64 ภาพถ่ายระยะไกลของหลวงพ่อดาว และบริเวณพุทธอุทยานมหาราช
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.1.5 ประวัติ/ตำนาน

ผู้อำนวยการสร้างและเป็นประธานมูลนิธิพระเทวราชโพธิสัตว์ คือ นายวัชรพงศ์ ระดมสิทธิพัฒน์ หรือที่รู้จักกันในวงการพระเครื่องว่า อู๋ กรุงเทพมหานคร มีความชื่นชอบและชื่นชมต่อ หลวงพ่อทวดมาก่อนแล้ว จึงมีแนวคิดที่จะจัดสร้าง โครงการพุทธอุทยานมหาราช โดยมีองค์หลวงพ่อทวดขนาดใหญ่เป็นองค์ประธาน โดยมีขนาดความสูง (รวมฐาน) 51 เมตร หน้าตักกว้าง 24 เมตร นั่งสมาธิ แรกเริ่มไม่ได้ต้องการให้มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก แต่สื่อมวลชนตั้งกันขึ้นมาเอง เริ่มสร้าง พ.ศ. 2553

ความเป็นมาและแนวคิดในการสร้างโครงการพุทธอุทยานมหาราชเพื่อเป็น ประโยชน์ต่อสาธารณะโดยใช้หลัก “บวร” อันหมายถึง บ้าน วัด โรงเรียน หรือรวมถึงราชการ และ องค์กรเอกชน มูลนิธิ ซึ่งแต่ละภาคส่วนได้ร่วมมือกันทำประโยชน์ต่อสังคมซึ่งเป็นต้นแบบของการ บริหารจัดการในลักษณะแบ่งหน้าที่กันทำ แต่มีเป้าหมายสุดท้ายร่วมกัน คือประโยชน์สุขของสังคม ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อชุมชน สังคม และประชาชน ด้วยวิธีการที่ยั่งยืน โดยเริ่มจากการเสียดส ประโยชน์สุขส่วนตัวรวมถึงกำลังทรัพย์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเป็น โครงการเพื่อสังคม

3.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

3.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มก่อนการสร้าง

พิธีกรรมแรกเริ่มก่อนการสร้างหลวงพ่อทวด ได้ทำพิธีบวงสรวงบนที่ดินที่จะทำ การก่อสร้างสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อทวด นำโดยพระภิกษุ และผู้อำนวยการสร้างหลัก

ภาพที่ 67 พระสงฆ์ทำพิธีบวงสรวงก่อนการก่อสร้างหลวงพ่อทวด

ภาพที่ 68 ผู้อำนวยการสร้างหลักทำพิธีบวงสรวงก่อนการสร้างหลวงพ่อทวด

3.2.2 พิธีกรรมประจำปี

พิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ตรงกับวันสำคัญทางศาสนา และวันสงกรานต์ ซึ่งจะมีพิธีสงฆ์ รวมทั้งมีการสรงน้ำหลวงพ่อทวด (องค์เล็ก) ที่จัดตั้งรอบ ๆ บริเวณศาลาด้านหน้า หลวงพ่อทวดองค์ใหญ่

ภาพที่ 69 พิธีสรงน้ำหลวงพ่อทวด วันสงกรานต์ของทุกปี

ภาพที่ 70 ผู้ศรัทธาสรงน้ำรูปปั้นจำลองหลวงพ่อด (ขนาดเล็ก)

3.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

ผู้ศรัทธาที่เข้ามาจะกราบไหว้หลวงพ่อด ด้วยดอกไม้ เทียน รูป 3 ดอก และแผ่นทองคำเปลว ซึ่งทางมูลนิธิฯ ได้จัดเตรียมไว้ให้ จากนั้นกล่าวคำบูชาหลวงพ่อดเป็นภาษาบาลี ซึ่งมีแผ่นข้อความตั้งไว้ให้อ่าน ผู้ศรัทธาสามารถปิดทองรูปเหมือนหลวงพ่อด (องค์เล็ก) ซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในศาลา ด้านหน้าของรูปเหมือนหลวงพ่อดองค์ใหญ่ เนื่องจากไม่สามารถขึ้นไปปิดทองหลวงพ่อดองค์ใหญ่ได้ จึงมีการโยนสายสิญจน์จากองค์ใหญ่มาผูกไว้ที่องค์เล็ก เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกัน ทำให้ผู้ศรัทธารู้สึกว่าเป็นสิ่งแทนกันได้ ปิดทองหรือกราบไหว้องค์เล็กก็เหมือนกับกระทำกับองค์ใหญ่

ภาพที่ 71 ผู้ศรัทธากราบไหว้บูชาหลวงพ่อด ด้วยดอกไม้ รูป เทียน ทองคำเปลว

ภาพที่ 72 ผู้ศรัทธาปิดทองหลวงพ่อดองค์จำลอง (องค์เล็ก)

ภาพที่ 73 คำกล่าวบูชาหลวงพ่อดองค์

3.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

3.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ผู้เชี่ยวชาญพระเครื่องหลวงพ่อทวด เป็นผู้มีชื่อเสียงในวงการพระเครื่อง มีฉายาว่า อู๋ กรุงเทพมหานคร เป็นผู้อำนวยการสร้างหลัก และประธานมูลนิธิเทวราช-โพธิสัตว์ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ บริหารจัดการ โดยใช้ทุนส่วนตัวเป็นหลักในการสร้างรูปเหมือนหลวงพ่อทวด ร่วมกับรายได้จากการจัดทำวัตถุมงคลรูปเหมือนหลวงพ่อทวดให้เช่าซื้อ และได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ

ภาพที่ 74 คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ผู้อำนวยการสร้างและเป็นประธานมูลนิธิพระเทวราช-โพธิสัตว์

ภาพที่ 75 ผู้อำนวยการสร้างหลักพร้อมภรรยาเป็นประธานในพิธีสงฆ์น้ำหลวงพ่อทวด

3.3.2 เจ้าพิธีกรรม

พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น ตั้งแต่แรกเริ่มสร้าง พิธีกรรมประจำปี มีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบทุกพิธีกรรม

ภาพที่ 76 พระสงฆ์ผู้นำพิธีบวงสรวงก่อนการก่อสร้างหลวงพ่อทวด

ภาพที่ 77 พระสงฆ์ทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในวันสงกรานต์

3.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้ร่วมพิธีกรรมเป็นชาวบ้านในพื้นที่ตั้ง และนักท่องเที่ยว ผู้ศรัทธาจากต่างจังหวัด สามารถร่วมพิธีได้ทุกคน ไม่มีข้อห้าม ข้อจำกัดใด ๆ

ภาพที่ 78 ผู้ร่วมพิธีสรงน้ำหลวงพ่อดวง วันสงกรานต์

ภาพที่ 79 ผู้ร่วมงานถวายเทียนพรรษาวัดฉัตรธรรมาราม ภายในบริเวณสถานที่ตั้งหลวงพ่อทวด

4. ครูบาเจ้าศรีวิชัย

4.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

4.1.1 ชื่อรูปเคารพ

ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักรบญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย

คำว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นนามฉายาของพระภิกษุ

คำว่า นักรบญแห่งล้านนา เป็นคำเชิดชูคุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ประชาชนชาวล้านนาได้พร้อมใจกันเรียก เนื่องจากความมุ่งมั่น อุสาหะในการปฏิบัติวิปัสสนาของท่าน และการที่ท่านได้สร้างถาวรวัตถุทั้งทางศาสนา และสาธารณสมบัติอันก่อประโยชน์แก่สาธารณชนอย่างมากมาย

คำว่า ศรี แปลว่า มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่างไสว, ความงาม, ความเจริญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1137)

คำว่า หริภุญชัย คือ ชื่อเดิมของจังหวัดลำพูน

สรุปความหมายโดยรวมหมายถึง พระภิกษุสงฆ์นามว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นผู้ที่สร้างคุณงามความดี ความเจริญรุ่งเรืองต่อพระศาสนาและบ้านเมืองเป็นอันมาก

4.1.2 ลักษณะของรูปเคารพ

รูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัย มีลักษณะนั่งสมาธิราบ ลืมตา ห่มจีวรเฉียง มีผ้าคลุมคต็องลูกปะคำ ซึ่งเป็นลักษณะการแต่งกายของพระภิกษุทางด้านนา ทาสีทองทั้งองค์ ยกเว้นลูกปะคำที่ทำแยกส่วนเป็นลูก ๆ ร้อยรวมกันเป็นพวง สีน้าตาล องค์กรนั่งบนเสลี่ยง มีแท่นฐานรองรับ ลักษณะนี้เป็นที่คุ้นชินของชาวล้านนา เมื่อได้เห็นก็จะทราบได้ทันทีว่าคือ ครุบาเจ้าศรีวิชัย

4.1.3 ขนาดของรูปเคารพ

หน้าตักกว้าง 15 เมตร ขนาดความสูง 21 เมตร นั่งบนเสลี่ยงสูง 4 เมตร และแท่นฐานสูง 14 เมตร

ขนาดความสูง 21 เมตร เป็นปีเกิดของครุบาศรีวิชัย ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2421 ส่วนตัวเลขขนาดอื่น ๆ เป็นไปตามสัดส่วนของรูปเคารพ และความเหมาะสมของสถานที่

4.1.4 สถานที่ตั้ง

รูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัย ประดิษฐาน ณ วัดพระธาตุคอกยติ ตำบลคอกยติ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตำแหน่งที่ตั้งวัดคอกยติแห่งนี้เป็นประตูทางเข้าเมืองลำพูนมาแต่โบราณ ปัจจุบันยังพบแนวกำแพงเมืองเด่นชัด และเส้นทางเดินรถในปัจจุบันนี้ก็ยังใช้แนวถนนเดิม ทำให้ที่ตั้งของวัด ซึ่งมีรูปปั้นเหมือนของครุบาเจ้าศรีวิชัยที่รองรับด้วยเสลี่ยงและฐานสูง แล้วยังตั้งอยู่บนยอดคอกยติ ทำให้ดูโดดเด่น องค์กรหันหน้าสู่ถนนซูเปอร์ไฮเวย์สายเหนือ หรือ A11 เส้นทางลำปาง-เชียงใหม่ จุดทางแยกคอกยติ เปรียบเสมือนประตูแบ่งเขตแดน หากขับรถมาจากลำปางแล้วเข้าช่องซ้ายจะถึงตัวเมืองลำพูน แต่ถ้าตรงไปจะเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นจุดสังเกตสำหรับผู้ที่เดินทางผ่านว่าได้มาถึงทางเข้าเมืองลำพูนแล้ว ทางราชการจังหวัดลำพูนจึงตั้งใจที่จะให้รูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัยขนาดใหญ่เพื่อเป็นจุดสังเกต หรือหลักเขต (Land mark) ของจังหวัดลำพูน

ภาพที่ 80 ครูบาเจ้าศรีวิชัย ภาพถ่ายระยะไกลจากถนนซูเปอร์ไฮเวย์สายเหนือ

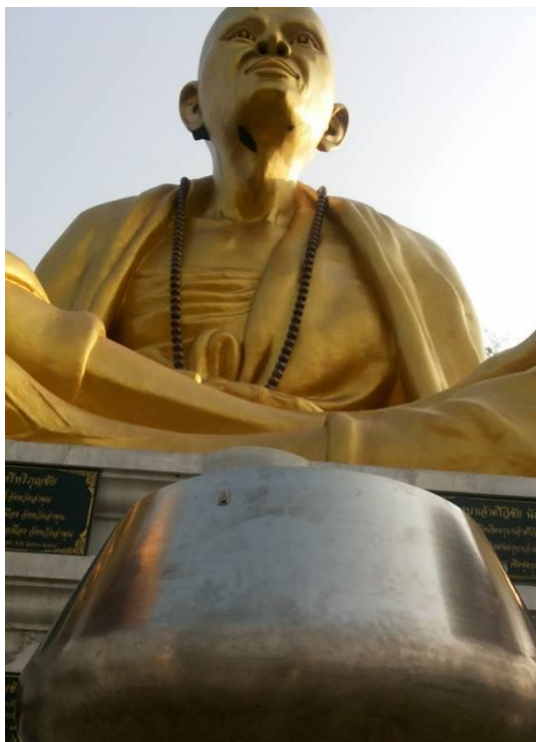

ภาพที่ 81 ป้ายประชาสัมพันธ์ ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา

4.1.5 ประวัติ/ตำนาน

ประวัติชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยสังเขป มีดังนี้

ครูบาศรีวิชัย เกิดในตระกูลชาวนายากจน เป็นบุตรคนที่ 3 เกิดวันอังคาร ขึ้น 11 ค่ำ ปีมะแม ตรงกับวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2421 เวลาพลบค่ำ เดิมท่านชื่อ “ฟ้าส่อง” เรียกอย่างไทยภาคกลางว่า ฟ้าร่อง เพราะช่วงก่อนที่ท่านจะคลอดออกมาจากครรภ์มารดา ปรากฏว่าบนท้องฟ้าเกิด ความวิปริต มีลมพัดแรง ฝนตกหนัก ฟ้าแลบ ฟ้าคะนองตลอดเวลา และเกิดฟ้าผ่าขึ้นมีแสงสว่าง กระจายทั่วกระท่อม โดยบิดาคือ นายควายเชื่อว่าลูกคนนี้มีบุญมาเกิด ฟ้าส่องมีบุคลิกค่อนข้างเคร่ง ขรึม พูดน้อย คิดก่อนพูด มีความเป็นผู้ใหญ่ตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ และยังมีความเมตตาต่อสัตว์ ท่านจึงไม่ชอบกินเนื้อสัตว์ ฟ้าส่องมีความตั้งใจที่จะบวชตั้งแต่เด็ก ท่านได้ยกมือไหว้พระพุทธรูป หนึ่งทีเดินผ่านมา แล้วพูดขึ้นว่า “โตขึ้นข้าจะบวชอย่างท่านนะ” พระพุทธรูปก็ได้ยินจึงหยุดเดินและหัน ไปมองทางฟ้าส่อง แล้วเห็นเงาของฟ้าส่องมีเงาคลดพระซ้อนอยู่เหนือศีรษะ พระพุทธรูปจึงไปพบพ่อ ของฟ้าส่องและได้บอกว่า ถ้าให้ลูกโยมผู้นี้บรรพชาในพุทธศาสนาแล้วเขาจะไม่สึก จะจำเริญ พระศาสนาให้รุ่งเรืองทั่วถิ่นลานนาไทย ต่อมาฟ้าส่องได้อ้อนวอนขอพ่อแม่เพื่อจะบวชเป็นสามเณร และบวชเป็นพระภิกษุ เมื่ออายุ 20 ปีบริบูรณ์ โดยมีพระครูสุมน โน แห่งวัดโสมพลวง เป็นพระ อุปัชฌาย์ได้รับฉายาทางพระศาสนาว่า สิริวิชัย ต่อมาภายหลังได้เรียกตามนามฉายาว่า พระศรีวิชัย ชาวบ้านเรียกท่านว่าครูบาศรีวิชัยบ้าง ครูบาบ้านปางบ้าง ครูบาศีลธรรมบ้าง หลังจาก บวชท่านปฏิบัติกัมมัฏฐานกับพระครูอุปละ ที่วัดคอยเต่า อำเภอแม่ทา ท่านถือสันโดษและฉันอาหาร มังสวิรัตินาตลอด ศีลาจารวัตรท่านเป็นที่ศรัทธาของประชาชนโดยทั่วไป จึงได้คิดสร้าง บูรณะศาสนสถาน พระธรรม คัมภีร์ และสถานที่สาธารณประโยชน์ขึ้นมากมาย ที่สำคัญคือถนน ขึ้นคอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ โดยทุกครั้งจะมีผู้คนมากมายมาช่วยท่านทั้งกำลังเงิน และกำลังแรง ด้วยความศรัทธา ทำให้งานสำเร็จลุล่วงอย่างง่ายดายราวกับเนรมิต ชาวบ้านจึงขนานนามว่า “ครูบาศีลธรรม นักบุญแห่งลานนาไทย” แต่สิ่งที่ครูบาได้ทำหลายประการทำให้ครูบาต้องโทษถูก สอบสวนและกักขัง ท่านจึงได้ปฏิญาณไว้ว่า “อาตมาต้องอธิกรรมที่เมืองเชียงใหม่มาสองคราวแล้ว คราวนี้เห็นทีจะไม่ขอกลับมาเชียงใหม่อีก นอกเสียจากแม่น้ำปิงจะไหลย้อนขึ้นเหนือได้เท่านั้น” แล้วท่านก็ไม่ไปเชียงใหม่อีกเลยแม้จะมีคนมานิมนต์หลายครั้ง กระทั่งท่านมรณภาพ อย่างสงบ รวมอายุท่านได้ 60 ปี (สายธาร ศรัทธาธรรม, 2549)

ภาพที่ 82 บาตรน้ำมนต์ขนาดใหญ่

4.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

4.2.1 พิธีกรรมแรกเริ่มก่อนการสร้าง

วางศิลาฤกษ์ วันเสาร์ที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2552 เวลา 10.11 น.

4.2.2 พิธีกรรมประจำปี

พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับรูปเคารพครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ทางวัดพระธาตุดอยตุงจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ตรงกับวันที่ 16 เมษายน คือทำพิธีสงฆ์รูปเคารพครูบาเจ้าศรีวิชัย และวันที่ 11 มิถุนายน ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย

พิธีกรรมในวันที่ 16 เมษายน ตรงกับวันสงกรานต์ ทางวัดดอยตุงจึงจัดพิธีสงฆ์รูปเคารพครูบาเจ้าศรีวิชัย สำหรับปีพ.ศ. 2557 ได้เพิ่มพิธีถวายบาตรน้ำมนต์ขนาดใหญ่แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วย

ภาพที่ 83 พิธีถวายบาตรน้ำมนต์ขนาดใหญ่แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย จัดขึ้นในวันที่ 16 เมษายน 2557

ภาพที่ 84 อาหารคาวหวานพื้นเมือง ถวายครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพที่ 85 ป้ายประชาสัมพันธ์ ในขบวนแห่รูปปั้นเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพที่ 86 ขบวนแห่รูปปั้นเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัย ในพิธีสงฆ์ วันที่ 16 เมษายน 2557

ภาพที่ 87 รูปปั้นเหมือนครุบาศรีวิชัยองค์เท่าจริง ณ เชียงคอย วัดคอยติ จังหวัดลำพูน

พิธีกรรมวันที่ 16 เมษายน อยู่ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ (ปีใหม่ไทย) ตามปฏิทินทางล้านนาตรงกับวันพญาวัน ชาวบ้านจะไปทำบุญถวายภัตตาหารให้พระสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้วในช่วงเช้า จากนั้นทางวัดพระธาตุคอยติได้จัดพิธีถวายบาตรน้ำมนต์ขนาดใหญ่ให้กับครุบาเจ้าศรีวิชัยองค์ใหญ่ ในการทำพิธีมีการถวายเครื่องสักการะเป็นอาหารคาว หวาน ผลไม้ ดอกไม้ มีเจ้าอาวาสวัดคอยติเป็นประธานในพิธี และมีฆราวาสนำสวดมนต์

กิจกรรมในช่วงบ่าย มีการสร้างรูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัย องค์ขนาดเท่าจริง ที่สร้างขึ้นที่เชิงเขาด้านหน้าของวัดพระธาตุคอยติ ซึ่งเป็นองค์ที่สร้างขึ้นมาก่อนการสร้างรูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัยองค์ใหญ่ มีพระสงฆ์ หน่วยงานราชการ ชาวบ้านทั้งในและนอกตำบลคอยติมาร่วมงาน ขบวนแห่งของชาวบ้านหลากหลายหมู่บ้านและข้าราชการได้ตั้งขบวนอยู่ที่ถนนใหญ่ ได้เชิญรูปเหมือนครุบาศรีวิชัย (ขนาดเท่าตัวจริง) ทำนั่งสมาธิ ลีลมดา นุ่งห่มจีวร สวมหมวกไหมพรม นั่งบนเสลี่ยง มีกรดกั้งกันแดด มีคนหามเสลี่ยงคินนำขบวน ประหนึ่งว่าท่านยังมีชีวิตอยู่ และนำสาธุชนทั้งหลายมาร่วมบุญ เมื่อขบวนแห่ขึ้นไปถึงด้านบนคอย ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนครุบาศรีวิชัย (ขนาดเท่าตัวจริง) ทำยืน อีกองค์หนึ่ง ซึ่งอยู่ในซุ้มเชิงคอยวัดพระธาตุคอยติ ชาวบ้านที่ร่วมขบวนมาต่างพากันนำดอกไม้ เครื่องถวายต่าง ๆ มาถวายที่รูปเหมือน จตุรูป เทียน และประพรมน้ำ ซึ่งมีส่วนผสมของผักส้มป่อย (ผักของไม้ยืนต้น ที่มีรสฝาดเปรี้ยว และเชื่อว่าจะช่วยทำให้น้ำกลายเป็น

น้ำมนต์ที่ศักดิ์สิทธิ์ ช่วยปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีออกไปจากตัว) ผู้ที่มาสรงน้ำครูเจ้า-บาศรีวิชัยมีสีหน้าที่อึม
 เิบ มีความสุข กันถ้วนหน้า เสร็จจากจุดนี้ก็เป็นการสรงน้ำพระสงฆ์ และต่อด้วยการประกวดคิ
 กลองหลวง เพื่อถวายแด่ครูบาศรีวิชัย

ชาวบ้านที่มาร่วมงานบุญจะให้ความสำคัญต่อรูปเหมือนครูบา (ขนาดเท่าองค์จริง) ที่อยู่
 ในซุ้มเชิงคอยวัดพระธาตุดอยดี มากกว่าองค์ใหญ่ เนื่องจากสร้างมาก่อนองค์ใหญ่ ชาวบ้านได้มา
 กราบไหว้กันนานแล้ว จึงเคยชินและรู้สึกผูกพันมากกว่า ส่วนครูบาศรีวิชัยองค์ใหญ่นั้น คนนอก
 พื้นที่จะให้ความสนใจมากกว่า เพราะได้มารู้จักวัดคอยดีแห่งนี้ก็เพราะครูบาศรีวิชัย

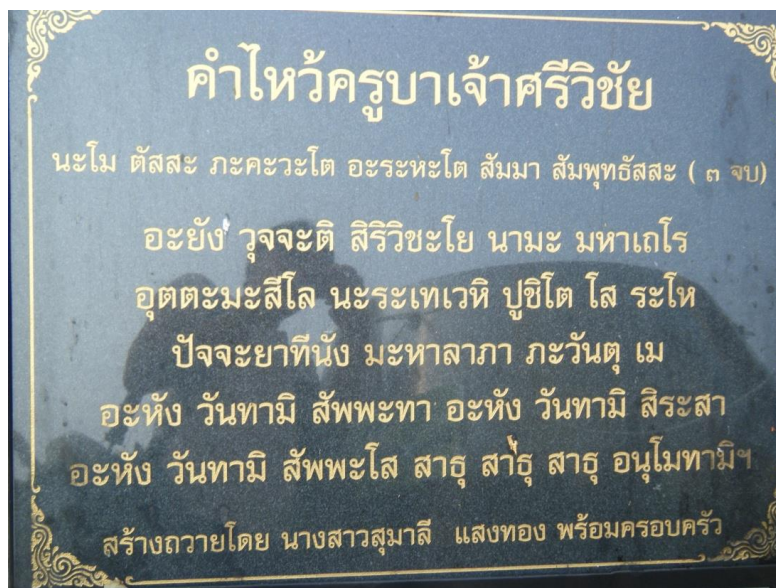

ภาพที่ 88 ป้ายประชาสัมพันธ์งานบูชาไหว้สาครูบาเจ้าศรีวิชัย วันที่ 11 มิถุนายน 2557

กิจกรรมวันที่ 11 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย การจัดงานใน
 วันนี้ของทุก ๆ ปี เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่มีต่อชาวล้านนา และเพื่อเป็น
 การเผยแพร่เกียรติประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งมีถิ่นกำเนิดที่จังหวัดลำพูนให้พุทธศาสนิกชน
 ทั่วไปได้รู้จักมากยิ่งขึ้น สำหรับในปีพ.ศ. 2557 ครูบาศรีวิชัยมีอายุครบ 136 ปี กิจกรรมในวันนี้
 ประกอบไปด้วยพิธีสรงน้ำครูบาเจ้าศรีวิชัย ทำบุญสมทบมูลนิธิครูบาศรีวิชัย ขบวนแห่คร้วทานจาก
 สาธุชนทั่วจังหวัดลำพูน การชุมนุมกลองหลวง พร้อมร่วมใจตักบูชามากที่สุดในประเทศไทยกว่า 200
 ใบ และการแข่งขันกลองหลวง กลองบูชา กลองสะบัดชัยในมิติใหม่ผสมแสงสี

4.2.3 พิธีกรรมปฏิบัติเป็นปกติ

ผู้ศรัทธามากราบไหว้บูชาด้วยดอกไม้ หรือพวงมาลัย รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ปิดทององค์จำลองขนาดเล็ก และบนบาน หรือขอพรตามความประสงค์ โดยมีคำกล่าวบูชาเป็นภาษาบาลี

ภาพที่ 89 คำกล่าวบูชาครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพที่ 90 เครื่องบูชาครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพที่ 91 วัดมณฑลรูปครุบาเจ้าศรีวิชัยรูปแบบต่าง ๆ

4.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

4.3.1 ผู้อำนวยการสร้างหลัก

ประวัติการสร้างรูปเหมือนครุบาศรีวิชัย

เจ้าอาวาสวัดคอยติ มีความตั้งใจที่จะสร้างครุบาเจ้าศรีวิชัยองค์ใหญ่ ไว้ที่วัดคอยติ เพื่อเชิดชู กตัญญู ทดแทนคุณแผ่นดิน เนื่องจากครุบาเกิดที่จังหวัดลำพูน แต่ไปมีชื่อเสียงที่จังหวัดเชียงใหม่ คนจึงคิดว่าท่านเกิดที่เชียงใหม่ ฉะนั้นจึงได้คิดสร้างท่าน ไว้ที่คอยติแห่งนี้ ให้คนได้รู้ว่าท่านเกิดที่ลำพูน และความคิดที่จะสร้างสิ่งก่อสร้างที่มีขนาดใหญ่นี้ได้ตรงกับความคิดของท่านผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น (พ.ศ. 2551-2554) คือ นายดิเรก ก้อนกลีบ ซึ่งท่านเป็นผู้ว่าราชการที่ชอบสร้างสิ่งก่อสร้างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก และทางจังหวัดลำพูนยังต้องการสร้างรูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัยไว้ที่วัดคอยติ เพื่อตั้งเป็นศูนย์กระจายสินค้า และจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังต้องการให้เป็นจุดสังเกต (Landmark) เพื่อประชาชนที่เดินทางผ่านไปมาจะได้แวะนมัสการครุบาเจ้าศรีวิชัย โดยไม่ต้องเดินทางไปนมัสการครุบาเจ้าศรีวิชัยถึงบ้านเกิดท่านที่บ้านปาง อำเภอลี้ ซึ่งต้องใช้เวลาเดินทางต่อไปอีกหลายชั่วโมง (ธรรมะดี, 2557)

การระดมเงินทุนเพื่อสร้างองค์ครุบาเจ้าศรีวิชัย ทางวัดจัดตั้งเป็นกองผ้าป่า กองละ 11 บาท และ 21 บาท (11 ตรงกับวันเกิดของครุบาศรีวิชัย และ 21 เป็นปีเกิดของครุบาเจ้าศรีวิชัย) ได้เงินจำนวน 6 ล้านบาทเศษ ร่วมกับเงินงบประมาณจังหวัดปรับภูมิทัศน์อีกส่วนหนึ่ง จำนวน 31 ล้านบาท เมื่อสร้างองค์ครุบาเจ้าศรีวิชัยเสร็จแล้ว ยังเหลือเงินจำนวน 1 ล้านบาทเศษ จึงนำมาจัดตั้งมูลนิธิ

ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดดอยติ เพื่อดูแลบูรณปฏิสังขรณ์ โดยมีพระราชปัญญาโมลี (จรัส ทตฺตสิริ, ปธ.7)
เจ้าคณะจังหวัดลำพูนเป็นประธานมูลนิธิครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดดอยติ

ภาพที่ 92 คณะผู้สัทธิจากกรุงเทพฯ ถ่ายภาพร่วมกับเจ้าอาวาส วัดดอยติ จังหวัดลำพูน

ภาพที่ 93 พระภิกษุนำสวดมนต์ในพิธีถวายบาตรน้ำมนต์แด่ครูบาเจ้าศรีวิชัย

4.3.2 เจ้าพิธีกรรม

เนื่องจากรูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัย เป็นพระสงฆ์ และตั้งอยู่ภายในวัด ดังนั้นเจ้าพิธีกรรมจึงเป็นพระสงฆ์ เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ

4.3.3 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้ร่วมพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่ทางวัดคอยจัดขึ้นส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในพื้นที่ และมาจากต่างอำเภอ ซึ่งมีความคุ้นเคย รู้จักครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีผู้ศรัทธา มาร่วมพิธีจากต่างถิ่น เนื่องจากมีความศรัทธาต่อครุบาเจ้าศรีวิชัยเช่นกัน โดยทุก ๆ กิจกรรม พิธีกรรมทุก ๆ คน สามารถเข้าถึงและร่วมเป็นส่วนหนึ่งของงานได้อย่างเท่าเทียมกัน

ภาพที่ 94 ชาวบ้านผู้ศรัทธามาร่วมพิธีสงฆ์หน้าครุบาเจ้าศรีวิชัยองค์เล็ก

บทที่ 4

กระบวนการสร้างความหมายให้รูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา

การสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนามีกระบวนการสำคัญ 3 ด้าน คือ การสร้างความหมายผ่าน รูปเคารพ พิธีกรรม และมีบุคคลเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการต่าง ๆ กระบวนการทั้ง 3 ด้านเป็นสัญญาณที่เป็นรูปธรรม (Signifier) ช่วยส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยมีรูปเคารพเป็นสัญญาณที่มีความโดดเด่น และสำคัญ เพื่อสะท้อนสังคมในลักษณะนามธรรม (Signified) ในด้านความคิด ความเชื่อ ค่านิยม พื้นที่แสดงตัวตนของคนในสังคม ความปรารถนาของคนในสังคม และการพาณิชย์

สัญลักษณ์ (Symbol) มาจากภาษากรีก คือ sym และ ballo แปลว่า ขว้างไปพร้อมกัน หมายถึง วิธีการที่สัญลักษณ์นำจิตของมนุษย์ไปสู่สิ่งที่มันอ้างถึง ในความหมายตามแนวคิดของอินเดีย คือ ยกระดับจิตใจได้ (Anagogic มาจากคำว่า anago เป็นภาษากรีก แปลว่า ยกสูงขึ้น) (Livingstone, 1962, p. 57) หมายถึง การทำความเข้าใจให้สูงขึ้นไปสู่ความหมายเหนือรูปธรรม สัญลักษณ์ทำหน้าที่เป็นสะพานทางปัญญาที่เชื่อมสิ่งที่เรามองเห็นเข้ากับสิ่งที่เรามองไม่เห็น เชื่อมสิ่งที่มีความหมายเข้ากับสิ่งที่ไร้รูปแบบ และเชื่อมสิ่งที่เราอธิบายได้เข้ากับสิ่งที่เราอธิบายไม่ได้ สัญลักษณ์เป็นเครื่องช่วยยืนยันว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นจริงระดับต่าง ๆ ที่เทียบเคียงกันได้ สัญลักษณ์ไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เราเห็นและสัมผัสจับต้องได้เท่านั้น สัญลักษณ์ยังสามารถแสดงได้ด้วยลักษณะอื่น ๆ อีก ได้แก่ ตำนาน พิธีกรรม เป็นต้น (เอเดรียน สโนดกราส, 2541, หน้า 3)

ตำนาน (Myth) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงด้วยคำพูดหรือคำบรรยาย ไม่ใช่มีความหมายเดียวกับคำว่า นิทาน อันหมายถึงเรื่องโกหก กล่าวคือ นิทาน (Fable) มาจากศัพท์ภาษาละตินว่า Fibula ซึ่งมาจากรากศัพท์คือ Fari แปลว่า พูด ส่วนคำว่า ตำนาน มาจากศัพท์ภาษากรีก คือ Muthos ซึ่งมาจากรากศัพท์ว่า Mu แปลว่า พูดโดยไม่เปิดปาก หมายความว่า กล่าวโดยใช้ความเงียบ เป็นการบรรยายโดยใช้คำกล่าวอ้างถึงความเงียบและสิ่งที่ยากแก่การอธิบาย ตำนานยืนยันว่ามีความเงียบอยู่เบื้องหลังคำพูด ดังนั้น ตำนานก็คือ ภาษาที่เหมาะสมสำหรับสิ่งเหนือโลก (Coomaraswamy, 1944, p. 19) และแสดงถึงความรู้อันลึกซึ้งที่สุดที่มนุษย์มีอยู่ (Coomaraswamy, 1981, p. 122) ตำนานแสดงถึงการดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ของพระเจ้าซึ่งอยู่เหนือคุณลักษณะต่าง ๆ (Attributes) และประสานความแตกต่างทั้งหมดเข้าด้วยกันได้อย่างลึกซึ้งยิ่งกว่าที่ประสบการณ์อันมีเหตุผลใด ๆ จะ

ทำได้ พิธีกรรม ซึ่งแสดงมโนทัศน์ทางสัญลักษณ์ด้วยท่าทางและคำพูด พิธีกรรมเชื่อมโยงกันระหว่างสัญลักษณ์ และตำนาน พิธีกรรมแต่ละอย่างล้วนมีความหมายทางสัญลักษณ์ทั้งสิ้น กล่าวคือ พิธีกรรมเป็นการปฏิบัติด้วยความเคารพยำยำกัน อีกทั้งแสดงให้เห็นด้วยท่าทางและคำพูดอันต่อเนื่องกันเป็นชุด การกระทำที่ปฏิบัติในพิธีกรรมทั้งท่าทางและเสียงล้วนเป็นสัญลักษณ์ ที่ประมวลเป็นการปฏิบัติออกมา

สัญลักษณ์ทั้งหมด ได้แก่ รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมา ตำนาน ประวัตติพิธีกรรม ต่างก็เป็นภาพสะท้อนอันหลากหลาย ฉะนั้นสัญลักษณ์เหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงเกี่ยวร้อยกัน โดยการอ้างอิงซึ่งกันและกัน (เอเดรียน สโนคกราส, 2541, หน้า 7) เพื่อให้รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาสามารถตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้

การหาความรู้แบบสัญวิทยา คือ การค้นหารูปแบบ และกระบวนการที่กระทำต่อสรรพสิ่งจนก่อให้เกิดความหมายขึ้นมา ความหมายในทฤษฎีของนักสัญวิทยาจึงมีลักษณะเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่เป็นเรื่องของการประกอบกันขึ้น หรือการปะทะประสานของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ภายใต้ระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ จึงเป็นการศึกษาถึงกระบวนการสร้างความหมายที่ไม่รู้จบในสังคม นักสัญวิทยาแตกต่างไปจากนักภาษาศาสตร์ตรงที่มีได้สนใจศึกษาสัญลักษณ์ของภาษา (The linguistic signs) แต่สนใจศึกษาสัญลักษณ์แบบอื่น ๆ ที่มีใช้สัญลักษณ์ของภาษา (The non-linguistic/semiological signs) ในขณะเดียวกันก็เป็นสัญลักษณ์ที่มีบทบาท หน้าที่ในการสื่อหรือสร้างความหมายในชีวิตประจำวันของคนในสังคมไม่แตกต่างไปจากภาษา ฉะนั้นหน่วยสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ของสัญวิทยาจึงมีความแตกต่าง หลากหลาย และมากมาย เช่น เสื้อผ้า อาหาร เครื่องดื่ม เครื่องเรือน เครื่องประดับ รถยนต์ โฆษณา หนังสือพิมพ์ เอกสารท่องเที่ยว ภาพถ่าย เป็นต้น ดังนั้นสัญลักษณ์ของสัญวิทยา ได้แก่ บรรดาสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคม และความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ก็ขึ้นกับรหัสหรือกฎเกณฑ์ของสังคมนั้น ๆ หรือระบบวัฒนธรรมนั่นเอง (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, 2545, หน้า 89-91)

โรล็องด์ บาร์ตส์ (Barthe, 1967, p.41) นักทฤษฎีคนสำคัญของสำนักสัญวิทยาได้กล่าวไว้ว่า ทันทีที่มีสังคมเกิดขึ้น การใช้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในสังคมตัวเองก็ถูกทำให้กลายเป็นสัญลักษณ์ไป (“as soon as there is a society, every usage is converted into a sign of itself.”)

บาร์ตส์และนักสัญวิทยาคนอื่น ๆ จึงทำให้สิ่งที่ไม่มีความหมายในเชิงภาษา กลายเป็นสิ่งที่มีความหมายขึ้นมาไม่แตกต่างไปจากภาษา เช่น บาร์ตส์ศึกษาสิ่งที่ดูไร้สาระในเชิงวิชาการหรือในเชิงสังคมอย่างเอกสารนำเที่ยว โฆษณาสินค้า ภาพปกนิตยสาร ของเล่นเด็ก มวยปล้ำ เหล้าไวน์ เครื่องครัว เป็นต้น เพื่อดูกระบวนการสื่อหรือสร้างความหมายของสิ่งเหล่านี้ในสังคม โดยชี้ให้เห็น

ว่าในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ ความหมายของสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นรหัส กฎเกณฑ์ในการกำหนดความหมาย กล่าวคือ สิ่งเหล่านี้มิได้มีความหมายในตัวเอง แต่ผู้เสพหรือผู้ใช้มีส่วนในการสร้างความหมายให้กับสิ่งเหล่านี้ด้วย เพียงแต่บาร์ตต์มีความเห็นว่าตัวสร้างหรือตัวกำหนดความหมายที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสังคมคือ วัฒนธรรม และรวมถึงอุดมการณ์ด้วย อุดมการณ์ในทฤษฎีของบาร์ตต์ คือกรอบในการทำความเข้าใจชีวิตประจำวันของคนในสังคม เป็นเรื่องของ การรับรู้ในความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคม

สำหรับนักสัญวิทยาโดยทั่ว ๆ ไป ตัวที่ทำหน้าที่กำหนดหรือกำกับความหมายจะเรียกว่า รหัส (Code) ซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากรูปแบบกฎเกณฑ์ของภาษาที่ทำให้การใช้ภาษาสื่อสารกันรู้เรื่อง นั่นคือสัญลักษณ์ของสัญวิทยาจะสื่อหรือสร้างความหมายได้ด้วยอาศัยรหัส ส่วนรหัสก็เป็นอิสระและเป็นเอกเทศจากทั้งข้อความที่สื่อและตัวผู้สื่อ สำหรับสังคมวิทยาและมานุษยศาสตร์แล้ว รหัสที่สำคัญได้แก่ จารีตปฏิบัติทางสังคม วัฒนธรรมในเรื่องนั้น ๆ ที่นักสัญวิทยาต้องค้นหาให้พบ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สำหรับนักสัญวิทยา การกระทำ ปรัชญาการกระทำ เหตุการณ์ หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในสังคมไม่มีความหมายในตัวเอง แต่ขึ้นกับระบบสังคมโดยรวมว่ามีกฎเกณฑ์กำหนดไว้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างไรบ้าง โดยนักสัญวิทยาจะพยายามชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ การกระทำ หรือวัตถุหนึ่ง ๆ นั้นจะมีความหมายก็เพราะมีตำแหน่งแห่งที่ บทบาทหรือหน้าที่ภายในระบบใหญ่อย่างไร จึงเป็นการมองในระนาบเดียวกัน (Synchronic) และในระดับของโครงสร้าง ซึ่งโดยปกติทั่วไปแล้วจะดูมองข้ามหรือมองไม่เห็น เนื่องจากเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในระดับของจิตไร้สำนึก นั่นคือ สำหรับนักสัญวิทยาแล้วไม่มีความหมายใดที่อยู่ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องพึ่งรหัส เพียงแต่สัญลักษณ์ส่วนใหญ่แพร่หลายจนเป็นที่รู้จักและยอมรับในสังคมในวงกว้าง จนไม่มีความจำเป็นต้องค้นหารหัสอีกต่อไป เนื่องจากสัญลักษณ์เหล่านี้ได้แปรเปลี่ยนไปเป็นสัญลักษณ์ ดังตัวอย่างของตราชู ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเที่ยงธรรม หรือไม่กางเขนที่เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ เป็นต้น แต่มิได้หมายความว่าสัญลักษณ์เหล่านี้ไม่มีรหัสหรือไม่ต้องการรหัส เพียงแต่รหัสถูกลดทอนความสำคัญลง เพราะเป็นสัญลักษณ์ที่รู้จักและยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมจนไม่มีใครคิดจะสงสัยหรือตั้งคำถามในทางสังคมศาสตร์ มานุษยศาสตร์ รหัสหรือกฎเกณฑ์มิได้มีเพียงหนึ่งเดียว แต่มีมากมายหลากหลายและส่วนใหญ่มิได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้การตรวจสอบค้นหากระทำได้ยาก ดังนั้น การอ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมของนักสัญวิทยาเพื่อหารหัสหรือกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมายจึงขึ้นกับประสบการณ์และความสามารถเฉพาะตัวของนักสัญวิทยาแต่ละคนเป็นสำคัญ (ไชยรัตน์ เจริญสิน-โอฬาร, 2545, หน้า 96-97)

ความหมาย (Meaning) สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ ความหมายระดับประโยชน์ใช้สอย กับความหมายระดับวัฒนธรรม ซึ่งความหมายระดับวัฒนธรรมล้วนเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทั้งสิ้น และมีได้ถูกสร้างขึ้น โดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นผลผลิตของสังคมนั้น ๆ ที่จะทำหน้าที่กำหนด ตัดสินความหมายของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งมีปัจจัยที่มากำหนดความหมายอย่างน้อย 2 ประการคือ บริบททางวัฒนธรรมที่แวดล้อม และมิติทางเวลา กล่าวคือ หากนำวัตถุหนึ่งที่เคยอยู่ในบริบททางวัฒนธรรมและมิติทางเวลาหนึ่ง ๆ ไปใช้ในต่างวัฒนธรรมและต่างเวลากัน วัตถุนั้นย่อมมีความหมายแตกต่างกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2543, หน้า 7-9)

งานศิลปะก็เช่นเดียวกับการกระทำอื่น ๆ ของมนุษย์ คือ เป็นสิ่งที่ถูกมนุษย์ใส่ความหมาย หรือ สร้างความหมาย ทำให้เกิดมีความหมาย จึงต้องอาศัยการอ่าน ตีความ หรือทำความเข้าใจศิลปะ ที่ผู้สร้างได้ซ่อนความหมายและนัยนาไว้อย่างซับซ้อน ลุ่มลึก ในบางครั้งก็คลุมเครือและซ่อนเร้น การอ่าน และการตีความ จึงจะสามารถทำความเข้าใจในความหมายของศิลปะนั้น ๆ ได้อย่างลุ่มลึก (พิชญา สุ่มจินดา, 2557, หน้า 5)

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาค้นหากระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทงศาสนาที่สร้างขึ้นในสังคมไทย เพื่อจะได้ทราบรหัสที่สามารถนำไปอธิบายสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ของสังคม พื้นที่ทางสังคม ความปรารถนา และระบบพุทธพาณิชย์ อันเป็นปัจจัยหลักที่ส่งเสริม สนับสนุน การเกิดขึ้น การตั้งอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทงศาสนาในสังคมไทย โดยเฉพาะช่วงเวลาตั้งแต่ปี.ศ. 2534 เป็นต้นมา ซึ่งได้เกิดความนิยมในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทงศาสนากระจายทั่วประเทศ และมีความหลากหลายด้านรูปแบบมากขึ้น อีกทั้งยังนิยมใช้คำประสาธัมพันชัว ใหญ่ที่สุดในโลก ต่อท้ายชื่อรูปเคารพด้วย

นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการค้นหาคความหมายระดับวัฒนธรรม (คือ ความหมายที่ถูกสร้างขึ้น และมีได้ถูกสร้างขึ้น โดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นผลผลิตของสังคมนั้น ๆ ที่จะทำหน้าที่กำหนด ตัดสินความหมายของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งมีปัจจัยที่มากำหนดความหมายอย่างน้อย 2 ประการคือ บริบททางวัฒนธรรมที่แวดล้อม และมิติทางเวลา) ของรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทงศาสนาในช่วงเวลาศึกษา โดยพิจารณาความหมายที่ผู้สร้างตั้งใจกำหนดขึ้น และความหมายที่สังคมหรือวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น ๆ ร่วมกันสร้างไว้ เนื่องจากถือว่ารูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทงศาสนาที่ถูกสร้างขึ้นมาไม่ใช่หน้าที่หรือสิทธิ์ขาดของผู้ใดเพียงผู้เดียวในการนิยามความหมาย แม้จะเป็นตัวผู้สร้างเองก็ตาม เมื่อรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทงศาสนาปรากฏขึ้นในสังคมแล้ว จะกลายเป็นสมบัติกลางของสังคม หลุดภาระหน้าที่จากผู้ออกแบบกลายเป็นภาระหน้าที่ของสังคมในการที่จะ

นิยามความหมาย ไม่ว่าผู้ออกแบบจะต้องการนิยามความหมายใดลงไปก็ไม่จำเป็นว่าจะเป็นเช่นนั้นเสมอไป สังคมจะเป็นผู้ตัดสินความหมายของสิ่งนั้น ๆ เอง (ชาตรี ประภิตนนทการ, 2546, หน้า 15)

รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการวิจัย จำนวน 9 องค์ สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพระพุทธรูป กลุ่มเทวรูป และกลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์ที่มีปฏิปทาสูง จากนั้นนำมาวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพ โดยแบ่งพิจารณาเป็น 3 ด้าน ได้แก่ กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และกระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล ซึ่งจะให้เห็นรูปแบบ (Model) กระบวนการสร้างความหมาย ที่จะสามารถอธิบายวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาในสังคมไทย โดยจะนำเสนอในรูปแบบตารางเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ เปรียบเทียบในแต่ละประเด็น จากนั้นจะทำการสรุปรวมอีกครั้งเพื่อเชื่อมโยงให้เกิดภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

1. ชื่อรูปเคารพ

ตารางที่ 4 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – ชื่อรูปเคารพ

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	ความหมาย	ที่มาของชื่อ	วัตถุประสงค์
1	พระพุทธรูปหอนามินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 เปรียบดั่งพระผู้ตรัสรู้เป็น พระพุทธรูปองค์ปัจจุบัน เป็น ผู้สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ อำเภอวิเศษชัยชาญ	พระครูวิบูลอาจารย์คุณ (เกษม อาจารย์สุโก) เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดม่วง	ถวายพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	พระพุทธรูปองค์ขนาดใหญ่ที่มี ความศักดิ์สิทธิ์แห่งเมืองลำปาง	หลวงปู่หลวง กตปุญโญ เจ้าอาวาสองค์แรกของ วัดสามัคคีบุญญาราม	แก้คำสาปของ นางสุชาดา และถวาย พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	ความหมาย	ที่มาของชื่อ	วัตถุประสงค์
3	พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	พระพุทธรูปเจ้าซึ่งเปรียบเสมือน พระราชาผู้ทรงธรรมอันยิ่งใหญ่ สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติใน วาระครบ 84 พรรษา ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	หน่วยงานราชการ และ ประชาชนชาวเพชรบูรณ์	เฉลิมพระเกียรติใน วาระครบ 84 พรรษา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มหาราช
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	สื่อถึงความสุข ความสบาย ผู้ที่มากกราบไหว้ก็จะมีความสุข ความสบายเช่นกัน	ชื่อเฉพาะที่เรียกกันเป็นสากล และผู้อำนวยความสะดวก เพิ่มเติมต่อท้ายชื่อรูปเคารพ	เน้นลักษณะเฉพาะ ของรูปเคารพ
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	สื่อถึงความสำเร็จ สมปรารถนา ผู้ที่มากกราบไหว้ก็จะได้ประสบกับ ความสำเร็จ สมปรารถนาด้วย	ชื่อเฉพาะที่เรียกกันเป็นสากล และผู้อำนวยความสะดวก เพิ่มเติมต่อท้ายชื่อรูปเคารพ	เน้นลักษณะเฉพาะ และความศักดิ์สิทธิ์ ของรูปเคารพ
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	ชื่อเฉพาะ	สมณศักดิ์	รู้จักกันเป็นสากล
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	ชื่อเฉพาะ	สมณศักดิ์	รู้จักกันเป็นสากล
8	หลวงพ่อด	ชื่อเฉพาะ	ชื่อเรียกปกติ	รู้จักกันเป็นสากล

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	ความหมาย	ที่มา	วัตถุประสงค์
9	ครุบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	พระภิกษุสงฆ์นามว่าครุบาเจ้า- ศรีวิชัย เป็นผู้สร้างคุณงามความดี ความเจริญรุ่งเรืองต่อพระศาสนา และบ้านเมืองแคว้นหริภุญชัย	ครุบาเจ้าศรีวิชัย เป็นนามฉายา (ชื่อเฉพาะ) นักบุญแห่งล้านนา เป็นคำ ยกย่องที่ชาวล้านนานิยมเรียก ต่อท้ายชื่อของครุบาศรีวิชัย	เจดชูบูชาครุบา แทนคุณแผ่นดิน (พระครูบรรพตพัฒน- กิตติ์, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2557)

จากตารางที่ 4 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ-ชื่อรูปเคารพ จะเห็นได้ว่าชื่อของกลุ่มพระพุทธรูป มาจากผู้อำนวยการสร้างหลักเป็นผู้กำหนดไว้ ยกเว้นพระพุทธรูปมหาธรรมราชา ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีอยู่ก่อนแล้ว (องค์เล็ก) จึงใช้ชื่อเดิมเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นการจำลองรูปแบบมาจากองค์เดิม ทั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการสร้างที่ต้องการให้มีคนรู้จักพระพุทธรูปมหาธรรมราชา ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดเพชรบูรณ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งชื่อพระพุทธรูปมหาธรรมราชา หมายความว่า พระพุทธเจ้า หรือ พระราชาผู้มีธรรมเป็นใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 598) และได้มีการเพิ่มเติมต่อท้ายชื่อเป็น พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ตามพุทธลักษณะของพระพุทธรูป เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างกษัตริย์สอดคล้องกับชื่อของพระพุทธรูป คือ พระพุทธรูปมหาธรรมราชา และการอัญเชิญพระนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาต่อท้ายชื่อจึงเป็นการส่งเสริมพระบารมีของทั้งพระพุทธรูปและองค์พระมหากษัตริย์ให้มากยิ่งขึ้นด้วย

ดังนั้นการตั้งชื่อให้กับพระพุทธรูปเป็นการแสดงความหมาย เพื่อสื่อถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างไว้อย่างชัดเจน ในที่นี้มีพระพุทธรูป 2 องค์ คือ พระพุทธรูปหาวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษ-ชัยชาญ วัดม่วง และพระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช มีวัตถุประสงค์ในการสร้าง เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปตรงกับช่วงเวลาที่พระองค์ทรงครองราชย์ การอัญเชิญพระนามพระมหากษัตริย์มาเป็นส่วนหนึ่งของชื่อพระพุทธรูป นอกจากเป็นการเฉลิมพระเกียรติแล้ว ยังเป็นการรวมผู้นำสูงสุดของทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

อีกนัยหนึ่งในการอัญเชิญพระนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นชื่อของพระพุทธรูปนั้น เพื่อต้องการจารึกเป็นอนุสรณ์ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ถูกสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งเป็นแผ่นดินที่ประดิษฐานพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรือง ให้ประชาชนได้กราบไหว้บูชาตลอดไป

สำหรับพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง คำว่า พระเจ้า เป็นคำเรียกองค์พระพุทธรูปของชาวล้านนา (ภาคเหนือของประเทศไทย) คำว่า ตนหลวง หมายถึง องค์ใหญ่ คำว่า ศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง เชื่อว่ามีอำนาจอาจบันดาลให้สำเร็จได้ดังประสงค์, ขลัง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1138) เป็นการตั้งชื่อเพื่อแสดงความใหญ่ขององค์พระ และความศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าองค์พระจะสามารถบันดาลความเจริญรุ่งเรืองให้กับจังหวัดลำปางได้

ส่วนกลุ่มเทวรูปใช้ชื่อเรียกที่รู้จักกันเป็นสากลคือ “พระพิฆเนศ” และเติมท้ายชื่อเพื่อแสดงถึงลักษณะการแต่งท่าทางของรูปเคารพแต่ละองค์ ให้เป็นเอกลักษณ์ และสื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์เฉพาะด้านของรูปเคารพแต่ละองค์ โดยมีข้อความเพิ่มเติมต่อท้ายชื่อ ได้แก่ พระพิฆเนศปางนอนเสวยสุข ผู้ศรัทธาที่ไปกราบไหว้ขอพรเชื่อว่าจะได้รับความสุขสบาย สำหรับพระพิฆเนศปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ใช้คำพ้องเสียงคำว่า สำริด ซึ่งเป็นโลหะชนิดหนึ่ง กับคำว่า สัมฤทธิ์ ซึ่งแปลว่า ความสำเร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 1211) เมื่อผู้ศรัทธาไปกราบไหว้ เชื่อว่าจะสามารถช่วยทำให้เกิดความสำเร็จ สมความปรารถนาทุกประการ สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการพื้นฐานของบุคคลที่ต้องการความสุขสบาย และประสบความสำเร็จ เนื่องจากสภาพของสังคมในปัจจุบันที่ล้วนแล้วแต่เผชิญความทุกข์ทั้งทางกาย ทางใจ ที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม จึงต้องหา “ที่พึ่งที่ขอ” ในสิ่งที่ตนเองปรารถนาให้ได้ตรงตามความต้องการ เหมือนเช่นการไปหาหมอก็ต้องไปหาหมอเฉพาะ โรคเฉพาะทาง จึงเกิดศรัทธาความเชื่อมั่นในความสามารถของหมอ การเลือกตั้งชื่อรูปเคารพที่มีลักษณะของการบอกสรรพคุณ อันเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ปรารถนาให้เกิดกับตนเอง คือความสุข ความสำเร็จ สมปรารถนา จึงช่วยเพิ่มศรัทธาให้มีผู้มากราบไหว้บูชาเพิ่มมากยิ่งขึ้น

กลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์ กำหนดชื่อตามที่สังคมได้รู้จักคุ้นเคยกันดี คือ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดล) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด และสำหรับครุฑาเจ้าศรีวิชัยมีข้อความเติมท้ายชื่อว่า “ครุฑาเจ้าศรีวิชัย นักษัตริย์แห่งล้านนา ศรีทริภุชชัย” เพื่อเป็นการเชิดชูคุณงามความดีของท่านที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นการช่วยกระตุ้นเตือนความทรงจำของคนรุ่นหลัง แม้ว่าท่านจะได้มรณภาพไปนานแล้ว แต่ชื่อเสียงของท่าน รวมถึงเครื่องรางของขลังที่ท่านได้เคยสร้างหรือกิจกรรม พิธีกรรม สิ่งต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวท่านจะยังคงมีความหมาย มีความสำคัญ มีความขลัง มีความศักดิ์สิทธิ์ トラบเท่าที่ยังมีคนได้รู้จักชื่อและประวัติของท่านอยู่ บรรดาลูกศิษย์จึงได้สร้างรูปเหมือนท่านให้มีขนาดใหญ่เพื่อเรียกศรัทธาของผู้ที่เคารพนับถือ รวมถึงสร้างศรัทธาใหม่ให้เกิดขึ้นกับผู้ที่ได้พบเห็นรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์

สรุปได้ว่ากระบวนการสร้างความหมายผ่านชื่อของรูปเคารพ เกิดจากแนวคิดของผู้อำนวยการสร้างหลัก โดยเน้นความเป็นสากลที่สังคมรู้จักคุ้นเคยกันดี เพื่ออำนวยความสะดวก และการทำความเข้าใจ และสื่อยังแสดงถึงขนาดความใหญ่ของรูปเคารพ บอกตำแหน่งที่ตั้งรูปเคารพ มีความหมายเป็นมงคล สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ และวัตถุประสงค์ในการสร้างรูปเคารพ ซึ่งเป็นความหมายที่ผู้อำนวยการสร้างตั้งใจที่จะให้สังคมได้รับรู้ แต่คนก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับความหมายที่ผู้อำนวยการสร้างพยายามสื่อสารมากเท่าที่ควร หากแต่สนใจเพียงความหมายเดิมที่เคย

รับรู้มาแล้ว คือ รู้จักว่ารูปเคารพคือ พระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปแทนพระพุทธรเจ้าศาสดาของศาสนาพุทธ มีความโดดเด่นตรงที่มีขนาดใหญ่กว่าพระพุทธรูปทั่ว ๆ ไป หรือรู้จักคือ พระพินนศ ซึ่งเป็นรูปเคารพที่มีศีรษะเป็นช้าง รูปร่างอ้วน มี 4 กร แสดงถึงความสุขสบาย ความอุดมสมบูรณ์ และมีขนาดใหญ่มาก หรือรู้จักคือรูปเหมือนพระเกจิอาจารย์ชื่อดัง ที่สร้างขนาดใหญ่มาก โดยทั้งหมดเป็นความหมายที่สามารถรับรู้ได้ด้วยตา เมื่อแรกพบเห็น สำหรับความหมายที่เป็นนามธรรมจึงไม่ได้รับความสนใจ เท่ากับความหมายที่เป็นรูปธรรมคือ รูปลักษณะและขนาดความใหญ่มหึมาของรูปเคารพแต่ละองค์ ซึ่งเน้นย้ำด้วยข้อความสำคัญที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์รูปเคารพทางศาสนาทั้ง 9 องค์ คือคำว่า ใหญ่ที่สุดในโลก ที่ช่วยดึงดูดความสนใจ และเพิ่มแรงศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ให้กับรูปเคารพ ให้สามารถเป็นที่พึ่งทางใจให้คนได้มากرابไหว้บูชา ขอพรให้ตนเอง และครอบครัวมีความสุข ความเจริญรุ่งเรือง มีโชคลาภ สมความปรารถนา ซึ่งเป็นความต้องการด้านพื้นฐานของมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่า พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ (สัมภษณ์, 5 เมษายน 2557) ผู้อำนวยการสร้างพระพินนศ ปางนอนเสวยสุข วัดสมานรัตนาราม ได้ตั้งงบประมาณการประชาสัมพันธ์วัด เป็นจำนวนเงิน 10 เปอร์เซ็นต์ของรายได้วัด ซึ่งมากถึงเดือนละกว่าหนึ่งแสนบาท โดยใช้รูปองค์พระพินนศ ปางนอนเสวยสุข และข้อความ “ใหญ่ที่สุดในโลก” เป็นสื่อโฆษณา ทำให้มีคนรู้จักวัดสมานมากขึ้น โดยจดจำว่าที่วัดสมานมีพระพินนศองค์ที่ชมพูนขนาดใหญ่ที่สุดในโลก

2. พุทธลักษณะ/ลักษณะของรูปเคารพ

ตารางที่ 5 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – พุทธลักษณะ/ลักษณะ

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พุทธลักษณะ/ลักษณะ
1	พระพุทธรูปมหามุนีศรีวิเศษชัยชาญ	พระพุทธรูป รูปแบบศิลปะสุโขทัย ปางมารวิชัย นั่งขัดสมาธิราบ ก่ออิฐถือปูน ทาสีทองทั้งองค์
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	พระพุทธรูป รูปแบบศิลปะสุโขทัย ปางนาคปรก นั่งขัดสมาธิราบ ปูนปั้น ทาสีขาวทั้งองค์
3	พระพุทธรูปพุทธมหาราชเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	พระพุทธรูป รูปแบบศิลปะเขมร สมัยนครวัด (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 210) สร้างจำลองแบบจากพระพุทธรูปพุทธมหาราช (องค์เล็ก) ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ ปางสมาธิ นั่งขัดสมาธิราบ หล่อโลหะ
4	พระพินนศ ปางนอนเสวยสุข	เทวรูป ศีรษะเป็นช้าง งาหักข้างขวา รูปร่างอ้วน มี 4 กร สองกรบนถือ ดอกบัวตูม 1 ดอก และ งาข้าง (ข้างที่หัก) ส่วนอีกสองกรวางพาดบนลำตัวแบบสบาย ๆ ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าเป็นลวดลาย ไทย มีเครื่องประดับเป็นเทริด สังกวาล ชำรงค์ รัศมีขอเท้า นอนตะแคงซ้าย ฟิงหมอน บนตั่งสูง ปูนปั้น ทาสีฉิมพู
5	พระพินนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	เทวรูป ศีรษะเป็นช้าง งาหักข้างขวา รูปร่างอ้วน มี 4 กร พระหัตถ์ถือผลไม้ และพิชพรรณ ได้แก่ กกล้วย ยอดอ้อย มะม่วง ขนุน ด้านหลังเศียรมีมงกุฎดอกบัว ที่เท้าซ้ายมีหนูหนึ่งตัวกอดลูก มะพร้าว ลักษณะยืน หล่อโลหะสำริด

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พุทธลักษณะ/ลักษณะของรูปเคารพ
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	รูปเหมือนพระภิกษุ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด) นั่งขัดสมาธิราบ มือขวาทับมือซ้าย ตามองตรงไปข้างหน้า ครองจีวรห่มเฉียง หล่อโลหะ ปิดทองคำเปลวทั้งองค์
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	รูปเหมือนพระภิกษุ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) นั่งขัดสมาธิราบ กำมือทั้งสองข้าง วางซ้อนกัน มือขวาทับมือซ้าย ตามองตรงไปข้างหน้า ครองจีวรห่มคลุม หล่อโลหะ ปิดทองคำเปลวทั้งองค์
8	หลวงพ่อด	รูปเหมือนพระภิกษุ หลวงพ่อด นั่งขัดสมาธิราบ มือขวาทับมือซ้าย ตามองตรงไปข้างหน้า หลังค่อม ครองจีวรห่มเฉียง ทาสีทองทั้งองค์
9	ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	รูปเหมือนพระภิกษุ ครูบาเจ้าศรีวิชัย นั่งขัดสมาธิราบ มือขวาทับมือซ้าย ตามองตรงไปข้างหน้า ครองจีวรห่มเฉียง มีผ้าคลุมไหล่ คล้องลูกปะคำ ซึ่งเป็นลักษณะการแต่งกายของพระภิกษุทางล้านนา นั่งบนเสตียง และมีแท่นฐานรองรับ ทาสีทองทั้งองค์ ยกเว้นลูกปะคำที่ทำจากไม้ แยกส่วนเป็นลูก ๆ แล้วนำมาร้อยรวมกันเป็นพวงสีน้ำตาล

จากตารางที่ 5 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – พุทธลักษณะ/ลักษณะของรูปเคารพ จะเห็นได้ว่า พุทธลักษณะของกลุ่มพระพุทธรูป ยังคงยึดพุทธลักษณะตามมหาปริสถลักษณะ และอนุพยัญชนะ พระพุทธรูป 2 องค์ คือ พระพุทธรุทมหาวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ และพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง ผู้อำนวยการสร้างหลักได้เลือกรูปแบบมาจากกลุ่มพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่ ซึ่งเป็นที่นิยมของคนในสังคมปัจจุบันว่ามีพุทธลักษณะที่งาม (โดยเฉพาะพระพุทธรุชินราช ซึ่งมีการนำมาจำลองเป็นพระบูชาขนาดต่าง ๆ จำนวนมาก) โดยพระพุทธรุทมหาวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ แสดงปางมารวิชัย นั่งขัดสมาธิราบ ก่ออิฐถือปูน ทาสีทองทั้งองค์ การเลือกสร้างปางมารวิชัย ซึ่งเป็นตอนสำคัญในพุทธประวัติ ขณะที่พระพุทธรุเจ้าทรงต่อสู้กับพญามาร ก่อนที่จะทรงบรรลุพระธรรม จึงเป็นปางหนึ่งที่มีความนิยมสร้างกันมาตั้งแต่อดีต และเนื่องจากลักษณะปางมารวิชัย พระพุทธรูปแสดงการขึ้นนิ้วพระหัตถ์ลงดิน ผู้อำนวยการสร้างจึงได้ใช้ลักษณะเด่นนี้เป็นจุดขาย เพื่อให้ผู้ศรัทธาได้สัมผัสนิ้วพระพุทธรุเจ้าและอธิษฐานในสิ่งที่ตนเองปรารถนา เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ศรัทธากับพระพุทธรุเจ้า ทำให้ผู้ศรัทธารู้สึกว่าได้อธิษฐานโดยตรงกับองค์พระพุทธรุเจ้า

พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง แสดงปางนาคปรก นั่งขัดสมาธิราบ ปูนปั้น ประดิษฐานบนชนคนาค 7 เศียร เป็นรูปแบบที่ผู้อำนวยการสร้างหลัก ได้มาจากเทวดามานิมิตบอกรให้สร้าง (ประวัติการสร้างพระใหญ่, ม.ป.ป.) พระพุทธรูปปางนาคปรกเป็นสัญลักษณ์ในสัปดาห์ที่ 6 ภายหลังการตรัสรู้ของพระพุทธรุเจ้า ซึ่งมีพญานาคมุจลินทร์ขึ้นมาปกป้องพระพุทธรุเจ้าจากพายุฝนฟ้าคะนอง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2553 ข, หน้า 84) ในสังคมล้านนามีความเชื่อที่สัมพันธ์กันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา ผ่านตำนานหลายสำนวนที่กล่าวถึงพญานาคเป็นตัวแทนความเชื่อดั้งเดิม กับพระพุทธรุเจ้าซึ่งเป็นการเชื่อใหม่ที่เข้ามาในท้องถิ่น (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554, หน้า 384-391) นาคจึงถูกสร้างให้มีบทบาทเป็นผู้อารักขพระพุทธรูปและนำพาฝนตามความเชื่อของผู้คน พระพุทธรูปนาคปรกจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ บันดาลความเจริญรุ่งเรืองให้กับชุมชน (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2555, หน้า 82) สันนิษฐานว่า ความเชื่อนี้ได้ถ่ายทอดมาสู่แนวคิดในการสร้างพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง โดยถูกสร้างความหมายว่า พระพุทธรูปพร้อมทั้งพญานาคจะช่วยปกป้องคุ้มครองให้เมืองลำปางเจริญรุ่งเรือง มีความอุดมสมบูรณ์ เท่ากับเป็นการแก้คำสาปตามตำนานนางสุชาดา ซึ่งเป็นตำนานท้องถิ่น ที่ได้สาปแช่งไม่ให้ชาวเมืองลำปางมีความเจริญ จึงเป็นการใช้ตำนานมาแก้ไขตำนาน ผ่านพุทธลักษณะของพระพุทธรูปนาคปรก เพื่อให้ชาวเมืองลำปางที่มีความทรงจำเกี่ยวกับตำนานนางสุชาดาได้รู้สึกว่าคุณปลดปล่อย หลุดพ้นจากคำสาปแช่งนั้นแล้ว

พระพุทธมหาธรรมราชา เป็นการจำลองแบบมาจากองค์เล็ก ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง ที่มีมาก่อน จึงเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของคนในจังหวัดเพชรบูรณ์ รูปแบบเป็นพระพุทธรูปศิลปะเขมร ทรงเครื่องอย่างพระราชานั่งขัดสมาธิราบ หล่อด้วยสำริด การสร้างเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้สร้าง คือ ประชาชนร่วมกับทางจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งต้องการให้มีคนรู้จักพระพุทธมหาธรรมราชามากยิ่งขึ้น จึงสร้างให้มีขนาดใหญ่มีมา ให้คนที่เดินทางผ่านไปมาได้เห็น และทราบว่าได้เข้ามาถึงจังหวัดเพชรบูรณ์แล้ว ขนาดที่ใหญ่จึงช่วยประชาสัมพันธ์ และกระจายความหมายให้คนได้รู้จักพระพุทธมหาธรรมราชาไปพร้อม ๆ กับรู้จักจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วย

กลุ่มเทวรูป ในที่นี้เป็นพระพิฆเนศทั้ง 2 องค์ ลักษณะรูปร่างขององค์พระพิฆเนศเป็นที่รู้จักกันเป็นสากลคือ มีเศียรเป็นช้าง งาหักหนึ่งข้าง ในมือถืองาช้างที่หัก อาหาร ขนม เป็นสำคัญ และมีหนูเป็นพาหนะ ส่วนความแตกต่างในรายละเอียด เป็นไปตามเจตนาของผู้สร้างที่ต้องการสร้างเอกลักษณ์ให้กับรูปเคารพของตนเองให้มีความแตกต่างกันออกไป

พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข วัดสมานรัตนาราม อิริยาบถนอนตะแคงซ้าย อิงหมอนชันเข้า อีกทั้งพระหัตถ์ทั้ง 4 ก็มีได้ถืออาวุธ หากแต่เป็นดอกไม้ (ดอกบัว) และงาช้างที่หัก (ไม่ได้แสดงอาการที่พร้อมจะขว้าง เพียงแต่ถือไว้หลวม ๆ) ส่วนอีก 2 พระหัตถ์วางแนบบนลำตัว หันหน้าไปทางแม่น้ำบางปะกง ซึ่งเคยเป็นทางเข้าวัด (ปัจจุบันเส้นทางหลักเปลี่ยนเป็นทางถนน) รูปแบบลักษณะของรูปเคารพได้มาจากการนิมิตของเจ้าอาวาส พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ

พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ที่เทวอุทยานพระพิฆเนศ รูปแบบได้มาจากการจัดการประกวด โดยรูปเคารพมีอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้ง 4 ถือ พืชพรรณ ผลไม้ ได้แก่ กกล้วย ยอดอ้อย มะม่วง ขนุน ซึ่งสอดคล้องกับผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดฉะเชิงเทรา หันหน้าไปทางแม่น้ำบางปะกง

พระพิฆเนศทั้งสององค์มีหนูบริวารอยู่ใกล้ ๆ เพื่อให้ผู้ศรัทธาได้อธิฐาน ตามความเชื่อว่า หนูจะนำคำอธิษฐานไปบอกต่อกับองค์พระพิฆเนศ

กลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์ ผู้อำนวยการสร้างได้เลือกลักษณะท่าทางซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล และเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของผู้ศรัทธาทั่วไป ซึ่งทั้ง 4 องค์ สร้างเป็นอิริยาบถนั่งขัดสมาธิราบ มองตรงไปข้างหน้า ทำให้เมื่อพบเห็นรูปเคารพ จะสามารถทราบได้ทันทีว่าเป็นพระภิกษุสงฆ์องค์ใด โดยมี 2 องค์ปิดทองคำเปลวแท้ ประดิษฐานภายในอาคาร ช่วยป้องกันไม่ให้ทองคำเปลวเสียหายจากสภาพดินฟ้าอากาศ และอีก 2 องค์ทำสีทอง เนื่องจากประดิษฐานนอกอาคาร สีทองจะมีความทนต่อสภาพอากาศได้ดีกว่าทองคำเปลว (นุสรา จิตตเกษม, 2555, หน้า 145)

จึงไม่ต้องเสียงบประมาณในการซ่อมบำรุงบ่อยครั้ง แต่ให้ความรู้สึกว่ามีคุณค่าเหมือนกับการปิดทองคำเปลว

สรุปได้ว่าสิ่งสำคัญในการเลือกรูปแบบพุทธลักษณะหรือลักษณะของรูปเคารพ คือต้องมีความเป็นสากล เป็นที่รู้จักคุ้นชินของคนทั่วไปในสังคมไทย ทำให้ง่ายแก่การรับรู้ และจดจำ เพื่อให้ผู้คนยอมรับนับถือรูปเคารพองค์นั้น ๆ อีกทั้งรูปแบบยังต้องสื่อแสดงให้เห็นถึงความสามารถ อิทธิฤทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพ ที่จะช่วยคลอบคลำให้เกิดขึ้นกับผู้ศรัทธา นอกจากนี้ในกลุ่มของรูปเหมือนพระสงฆ์มีลักษณะแสดงการกำหนดจิต ทำสมาธิ ซึ่งรูปเคารพทุก ๆ องค์จะลืมนดา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศรัทธามีความรู้สึกว่ารูปเคารพมีปฏิสัมพันธ์ เป็นประธานในการประกอบพิธีกรรม หรือกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้พิธีกรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

3. ขนาด

ตารางที่ 6 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – ขนาด

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	ขนาด	ความหมาย
1	พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษ ชัยชาญ	หน้าตักกว้าง 63 เมตร ความสูง 95 เมตร	ไม่มีความหมายพิเศษ เป็นขนาดที่สร้างครอบขยายเพิ่มขึ้นมาจากองค์ที่ สร้างก่อนหน้าแล้วดูไม่สมส่วน และกำลังทรัพย์เป็นสิ่งกำหนดขนาด (นาริศ กองแก้ว, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2558)
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	หน้าตักกว้าง 9.99 เมตร ความสูง 28 เมตร	ขนาดหน้าตักได้มาจากนิมิตที่มีเทวดามอบอกให้สร้างพระพุทธรูปปางนาค ปรกองค์ใหญ่ โดยเอาเลข 9 นำหน้า ผู้อำนวยการสร้างจึงกำหนดให้มีขนาด หน้าตักเป็น 9.99 เมตร ซึ่งสื่อถึงความเป็นสิริมงคลตามความนิยมของคน ไทย หมายถึง ความก้าวหน้า เจริญรุ่งเรือง ส่วนขนาดความสูง 28 เมตร เป็น ความเหมาะสมตามขนาดสัดส่วนขององค์พระพุทธรูป (พระครูสังฆรักษ์ ชายแดน สีสุธโท, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2557)

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	ขนาด	ความหมาย
3	พระพุทธรมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	หน้าตักกว้าง 11.984 เมตร ความ สูง 16.58999 เมตร	ขนาดหน้าตักองค์พระ 11.984 เมตร มีความหมายดังต่อไปนี้ 1 หมายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์เอกหนึ่งในดวงใจของชาวไทย 1 หมายถึง พระพุทธรมหาธรรมราชา ซึ่งมีเพียงองค์เดียวในโลก เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเพชรบูรณ์ เป็นองค์พระที่อัญเชิญมา ประกอบพิธีอัญมพระดำเนินน้ำ อันศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบูรณ์ 9 หมายถึง รัชกาลที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ 84 หมายถึง วโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลย เดชมหาราชทรงเจริญพระชนมายุ 84 พรรษา ขนาดความสูง 16.58999 เมตร เป็นไปตามสัดส่วนขององค์พระ แต่ให้มีการลงท้ายด้วยเลข 999 ซึ่งเป็นเลขมงคลตามค่านิยมของ คนไทย (พระพุทธรมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติฯ, ม.ป.ป.)

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	ขนาด	ความหมาย
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	ความยาว 24 เมตร สูง 16 ม.	ไม่มีความหมายพิเศษ เป็นเพียงข้อจำกัดของพื้นที่ตั้ง (พระครูปลัดสุวัฒน์พรหมจริยคุณ , สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2557)
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	ความสูง 39 เมตร	ต้องการให้มีขนาดใหญ่เท่ากับเทพีสันติภาพ (ป้ายประชาสัมพันธ์) และลงท้ายด้วย 9 แสดงถึงความก้าวหน้า เจริญ รุ่งเรือง
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	หน้าตักกว้าง 6 ม. 9 นิ้ว สูง 9 ม.	ต้องการให้มีขนาดใหญ่กว่าหลวงพ่อด วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง (ประมาณ 5 เมตร) และถูกกำหนดด้วยเงิน จึงสร้างได้ 6.9 เมตร ให้ง่ายด้วย 9 เพราะเป็นเลขมงคล ส่วนขนาดความสูง 9 เมตร เป็นไปตามสัดส่วนของรูปเคารพ และเป็นเลขมงคล (พระธรรมรัตนกร, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2558)
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	หน้าตักกว้าง 8 เมตร 1 นิ้ว ความสูง 13 เมตร	8 คือ มรรคมงคล 8 8 เมตร 1 นิ้ว เมื่อรวมกัน 8 บวก 1 เท่ากับ 9 เป็นเลขมงคล และหมายถึงรัชกาลที่ 9 1 คือ ชื่อเล่น คุณสรพงษ์ ชาตรี คือ เอก และสร้างเป็นองค์แรก (พระครูปลัดนุตร์ รัตนวิชัย, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2557)

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	ขนาด	ความหมาย
8	หลวงพ่อทวด	หน้าตักกว้าง 24 เมตร ความสูง 51 ม. (รวมฐาน)	ใช้หลักโหราศาสตร์ไทยในการกำหนดขนาดของรูปเคารพ 2 ดาวจันทร์ 4 ดาวพุธ เป็นเลขคู่มิตร 2 หมายความว่า ความมั่งคั่ง ร่มเย็น 4 หมายความว่า การเผยแพร่ 1 ดาวอาทิตย์ 5 ดาวพฤหัสบดี เป็นเลขคู่มิตร 5 หมายความว่า ผู้ใหญ่มีคุณธรรมและปัญญา 1 หมายความว่า มียศศักดิ์ อัครฐาน 5+1=6 คือ ดาวศุกร์ เป็นดาวประจำราศีพฤษภ ซึ่งเป็นราศีเกิดของ คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ผู้อำนวยการสร้างหลัก (วัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2558)
9	ครุบาเจ้าศรีวิชัย นกบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	หน้าตักกว้าง 15 เมตร ขนาด ความสูง 21 เมตร	ขนาดความสูง 21 เมตร เป็นตัวเลขของปีเกิดของครุบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2421 ส่วนตัวเลขขนาดอื่น ๆ เป็นไปตามสัดส่วน ของรูปเคารพ และความเหมาะสมของสถานที่ (พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2557)

จากตารางที่ 6 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – ขนาด จะเห็นว่ารูปเคารพทางศาสนาทั้ง 9 องค์ ล้วนมีขนาดที่ใหญ่หึมา กระทั่งได้รับคำขยายต่อท้ายชื่อว่า ใหญ่ที่สุดในโลก ทั้งจากความตั้งใจของผู้ดำเนินการสร้างเอง หรือได้รับจากสื่อมวลชน ทำให้รูปเคารพเป็นจุดสนใจทางกายภาพ คือ มีความโดดเด่น เป็นจุดสังเกต สามารถมองเห็นได้ชัดจากระยะไกลหลายกิโลเมตร ทำให้ทราบถึงที่ตั้งของรูปเคารพได้ง่าย ส่วนความน่าสนใจที่เกิดจากการได้รับข้อมูลข่าวสารทางสื่อต่าง ๆ ว่ารูปเคารพมีขนาด “ใหญ่ที่สุดในโลก” เป็นการกระตุ้นความสนใจ ซึ่งทำให้มีผู้เดินทางเพื่อมาชื่นชม หรือมาร่วมกิจกรรม หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพนั้น ๆ เป็นจำนวนมาก

ขนาดใหญ่มหึมาของรูปเคารพ สามารถบอกถึง บารมีที่มีมากมายของรูปเคารพแต่ละองค์ และตัวผู้ดำเนินการสร้าง กล่าวคือ รูปแบบของรูปเคารพขนาดใหญ่หึมาที่ถูกเลือกนำมาสร้าง นอกจากความศรัทธาชื่นชอบโดยส่วนตัวของผู้ดำเนินการสร้างแล้ว ยังต้องเป็นที่รู้จักและศรัทธาอย่างมากของคนในสังคมด้วย สำหรับพระพุทธรูป เป็นรูปแทนองค์พระพุทธเจ้า ซึ่งสร้างอย่างมีแบบแผน และเป็นสิ่งเคารพศรัทธาของชาวพุทธมาโดยตลอด เทวรูปองค์ที่เป็นที่รู้จักและศรัทธาของคนไทยคือพระพินาศ สำหรับกลุ่มพระสงฆ์ก็ต้องเป็นพระอริยะสงฆ์ชื่อดัง ที่มีลูกศิษย์มากมาย แสดงถึงการยอมรับ ศรัทธาในคุณงามความดี บารมี ความศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพแต่ละองค์ นอกจากนี้การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หึมาให้สำเร็จยังต้องอาศัยบารมีของตัวผู้ดำเนินการสร้างด้วย โดยผู้ดำเนินการสร้างต้องเป็นผู้ที่มีทุนทางสังคมมากพอ ไม่ว่าจะ เป็นชื่อเสียง เกียรติยศ ฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ความเป็นผู้กว้างขวาง เป็นที่รู้จักของคนจำนวนมาก นำมาซึ่งความร่วมมือ ช่วยเหลือในการสร้างรูปเคารพทุก ๆ ด้าน

นอกจากความพยายามสร้างรูปเคารพให้มีขนาดที่ใหญ่หึมา หรือใหญ่ที่สุดในโลกแล้ว ขนาดของรูปเคารพยังถูกอ้างอิงด้วยตัวเลขที่มีความหมายตามที่ผู้ดำเนินการสร้างต้องการสื่อสารในด้านต่าง ๆ ด้วย ดังนี้

1. สื่อถึงความเป็นสิริมงคล โดยนิยมนำเลข 9 มาเป็นตัวเลขกำหนดขนาดของรูปเคารพ ซึ่งหมายถึง ความก้าวหน้า เจริญรุ่งเรือง ยศศักดิ์ และหมายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ด้วย นอกจากนี้ยังใช้หลักการโหราศาสตร์ไทยมากำหนดขนาด เช่น หลวงพ่อทวด หน้าตักกว้าง 24 เมตร ตัวเลข 2 คือดาวจันทร์ ตัวเลข 4 คือดาวพุธ ซึ่งเป็นดาวคู่มิตรกัน (สมาคมสหพันธ์โหราวิทยาจารย์, 2532, หน้า 134-136) เป็นต้น

2. สื่อถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างรูปเคารพ เช่น พระพุทธมหารธรรมราชา หน้าตักกว้าง 11.984 เมตร เลข 84 คือสร้างขึ้นในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเจริญพระชนมายุ 84 พรรษา

3. สื่อถึงประวัติของรูปเคารพ เช่น รูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัยมีความสูง 21 เมตร ตัวเลขนี้มาจากปีเกิดของครุบาเจ้าศรีวิชัย คือ พ.ศ. 2421

4. ต้องการเทียบเคียงกับสิ่งที่ได้รับการยอมรับระดับสากล ได้แก่ พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา สร้างให้มีขนาดความสูงเท่ากับเทพีสันติภาพ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นอนุสาวรีย์ที่เป็นที่รู้จักกันทั่วโลก

5. สื่อถึงตัวผู้อำนวยกรสร้างหลัก ในอดีตพระพุทธรูปขนาดใหญ่หิมามักสร้างขึ้นโดยพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นรูปแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่อมาได้มีการเชื่อมโยงพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปคือพระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระพุทธรเจ้า (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 92, 97) ความหมายนี้สังคมรับรู้และยอมรับมาโดยตลอด ในปัจจุบันการสร้างความหมายเช่นนี้ยังคงมีอยู่ แต่รูปเคารพได้ถูกสร้างขึ้นจากฝ่ายสงฆ์ สามัญชน หน่วยงานราชการ เพื่อถวายแด่พระมหากษัตริย์ และได้กำหนดพระนามพระมหากษัตริย์เป็นชื่อของพระพุทธรูปอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

นอกจากการสร้างพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่หิมมาแล้ว ปัจจุบันยังได้สร้างเป็นรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ด้วย ขนาดที่ใหญ่จึงทำให้รูปเคารพพระภิกษุสงฆ์ตั้งเด่นเป็นประธานของสถานที่เทียบเท่าพระพุทธรูป หรือบางแห่งมีความสำคัญมากกว่าพระพุทธรูปเสียอีก ส่วนผู้อำนวยกรสร้างก็เป็นฝ่ายสามัญชน สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ ความพยายามใส่ความเป็นตัวตนของผู้อำนวยกรสร้างหลักลงไปเป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพพระภิกษุสงฆ์ขนาดใหญ่หิมานั้นด้วย ดังเช่น รูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีขนาดหน้าตักกว้าง 8 เมตร 1 นิ้ว โดยเลข 1 หมายถึง ชื่อเล่นของคุณสรพงษ์ ชาตรี คือ เอก (พระครูปลัดนุตร์ รัตนวิชัย, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2557) และรูปเหมือนหลวงพ่อดาว มีความสูง 51 เมตร ใช้หลักการทางโหราศาสตร์ไทย คือ เลข 5 บวก เลข 1 เท่ากับ 6 คือดาวศุกร์ ซึ่งเป็นดาวประจำราศีพฤษภ เป็นราศีเกิดของคุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ (วัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2558) จะเห็นได้ว่ารูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ทั้ง 2 องค์ ใส่ข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้อำนวยกรสร้างหลักให้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทงศาสนาไว้อย่างแยบยล ทั้งนี้คงยังไม่กล้าใส่ชื่อของตนเองลงไปเป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพอย่างชัดเจนนัก เพราะเกรงว่าบารมีของตนเองจะไม่ถึง และสังคมจะยังไม่ยอมรับ อีกทั้งรูปเหมือนพระสงฆ์ที่สร้างขึ้นนั้นก็มิใช่เฉพาะเป็นที่รู้จักกันทั่วไปอยู่แล้ว

การสร้างรูปเคารพทางศาสนามิให้มีขนาดใหญ่หิมาและมีคำขยายว่า ใหญ่ที่สุดในโลก นั้น จึงเป็นความต้องการกระจายความหมายของรูปเคารพทางศาสนามิ ซึ่งเป็นพระพุทธรูป คู่บ้านคู่เมือง หรือเทวรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีปฏิปทาสูง ให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

การได้รู้จักรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาก็เท่ากับได้รู้จักตัวผู้อำนวยกรสร้างหลักไปด้วย เพราะการประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมีรูปหรือชื่อของผู้อำนวยกรสร้างหลักคู่กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมา และเมื่อกาลเวลาผ่านไป ตัวผู้อำนวยกรสร้างไม่ได้มีชีวิตอยู่แล้ว แต่รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมายังคงอยู่ ชื่อของผู้อำนวยกรสร้างหลักก็จะยังคงได้รับการกล่าวขานอยู่คู่กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาสืบไป

4. สถานที่ตั้ง

ตารางที่ 7 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – สถานที่ตั้ง

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	สถานที่ตั้ง
1	พระพุทธรูปหาวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	องค์พระประดิษฐาน ณ วัดม่วง ตำบลหัวสะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ฐานยกสูงจากพื้นดิน มีบันไดเดินขึ้นทางด้านหน้าขององค์พระ และมีฐานเตี้ย ๆ รองรับองค์พระอีกระดับหนึ่ง ทำให้องค์พระมีความโดดเด่นเป็นประธาน องค์พระหันหน้าไปทางประตูทางเข้าวัด ซึ่งด้านหน้าวัดมีถนนทางเข้าขนาดเล็กตัดแยกออกมาจากถนนใหญ่ สามารถมองเห็นได้ชัดจากระยะไกล ทำให้รู้ที่ตั้งของวัดม่วง
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	องค์พระประดิษฐานบนภูเขาสูง บริเวณวัดสามัคคีบุญญาราม (วัดคอยหลวงปู่หลวง) สามารถมองเห็นได้ชัดจากถนนทางเลียบเมือง (ลำปาง-เด่นชัย) เนื่องจากองค์มีขนาดใหญ่ และมีสีขาว พระพุทธรูปองค์นี้หันหน้าเข้าหาตัวเมืองลำปาง ซึ่งเป็นความตั้งใจของหลวงปู่หลวง กตปุญโญ
3	พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	องค์พระประดิษฐานบนฐานเป็นประธาน ณ พุทธอุทยานเพชรบุระ โดยฐานสร้างเป็นอาคารสูง 3 ชั้น มีบันไดทางขึ้นทางด้านหน้า สามารถเดินได้รอบ ภายในจัดแสดงประวัติขององค์พระมหาธรรมราชา หอจําหน่ายวัตถุมงคล สถานที่จัดนิทรรศการหมุนเวียน และชั้นบนเป็นห้องรวมพระพุทธรูป และรูปหล่อเหมือนพระเกจิอาจารย์ชื่อดังหลายองค์ ให้ผู้ศรัทธาได้สักการะ องค์พระมีความโดดเด่นสร้างใกล้ทางหลวงหมายเลข 21 ด้านหลังมีสระน้ำขนาดใหญ่ 80 ไร่ ซึ่งเชื่อมโยงไปยังแม่น้ำป่าสักสายเก่า

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	สถานที่ตั้ง
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	องค์พระพิฆเนศ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา หันหน้าไปทางแม่น้ำ ซึ่งในอดีตเป็นประตูทางเข้าวัด (ปัจจุบันทางเข้าวัดทางหลักใช้ทางถนนแทนทางน้ำ) ประดิษฐานบนฐานสูงซึ่งทำเป็นอาคาร 1 ชั้น ใช้จัดแสดงผลงานรูปเคารพพระพิฆเนศปางต่าง ๆ และจำหน่ายวัตถุมงคลของ รอบ ๆ ฐานด้านนอกสร้างเป็นพระพิฆเนศปูนปั้นนูนสูงลงสี ปางต่าง ๆ จำนวน 32 ปาง เพื่อสามารถอธิษฐานสัมผัสน้ำ และหยอดเงินทำบุญได้
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	พระพิฆเนศประดิษฐาน ณ เทวอุทยานพระพิฆเนศ อำเภอกลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา องค์พระพิฆเนศตั้งเป็นประธาน อยู่บนลานกว้างที่ยกสูง และยังมีแท่นฐานขององค์พระพิฆเนศที่สูงขึ้นไปอีก ระดับ บริเวณโดยรอบอุทยานด้านหนึ่งเป็นทุ่งนา อีกด้านหนึ่งติดแม่น้ำบางปะกง ทำให้สามารถมองเห็นองค์พระพิฆเนศได้ชัดเจนจากระยะไกลทั้งสองด้าน และใช้หลักฮวงจุ้ยในการเลือกสถานที่ตั้ง
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	รูปเหมือนหลวงพ่อดประดิษฐาน ณ วัดจันทรมณี (บ้านนา) อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ตั้งเป็นประธานบนฐานหินอ่อนสูง ย่อมุมเรียบ ๆ บริเวณกลางวิหารทรงจัตุรมุข ในส่วนของสถานที่ตั้งวิหารนี้ทางวัดได้ซื้อที่ดินเพิ่มเติมทางฝั่งตรงข้ามกับวัดจันทรมณีเดิม เนื่องจากมีที่ดินไม่พอที่จะสร้างวิหารประดิษฐานองค์หลวงพ่อด ทำให้วัดจันทรมณีมีสองฝั่ง โดยมีถนนคั่นกลาง

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	สถานที่ตั้ง
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	รูปเหมือนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ประดิษฐาน ณ มุลนิธิสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) อำเภอสีคิ้ว ริมถนนมิตรภาพ กิโลเมตรที่ 42 จังหวัดนครราชสีมา ตั้งเป็นประธานภายในมหาวิหารแบบกุฎาคาร (เรือนยอด) ซึ่งสร้างคลุมองค์พระในภายหลัง องค์พระตั้งบนแท่นฐานยกสูง มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า
8	หลวงพ่อทวด	รูปเหมือนหลวงพ่อทวดประดิษฐาน ณ พุทธอุทยานมหาราช ริมถนนสายเอเชีย หลักกิโลเมตรที่ 44 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลางบึงขนาดใหญ่ มีสะพานเชื่อมทางด้านหน้า องค์พระตั้งบนแท่นฐานยกสูงทำให้มองเห็นได้ชัดในระยะไกล
9	ครุบาเจ้าศรีวิชัย นกบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	รูปเหมือนครุบาเจ้าศรีวิชัย ประดิษฐาน ณ วัดพระธาตุคอยติ ตำบลคอยติ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตำแหน่งที่ตั้งวัดคอยติแห่งนี้เป็นประตูทางเข้าเมืองลำพูนมาแต่โบราณ ปัจจุบันยังพบแนวกำแพงเมืองเด่นชัด และเส้นทางเดินรถในปัจจุบันนี้ก็ยังคงใช้แนวถนนเดิม แล้วยังตั้งอยู่บนยอดคอยมีความโดดเด่น องค์พระหันหน้าสู่ถนนซูเปอร์ไฮเวย์สายเหนือ จุดทางแยก “คอยติ” เปรียบเสมือนประตูแบ่งเขตแดน จึงเป็นจุดสังเกต (Land mark) สำหรับผู้ที่เดินทางผ่านว่าได้มาถึงทางเข้าเมืองลำพูนแล้ว

จากตารางที่ 7 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – สถานที่ตั้ง พบว่า สถานที่ประดิษฐานรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทางศาสนา ส่วนใหญ่สร้างขึ้นภายในพื้นที่ของวัดมี 5 แห่ง ได้แก่ วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง วัดสามัคคีบุญญาราม (วัดคอยหลวงปู่หลวง) จังหวัดลำปาง วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา วัดจันทรงษ์ (บ้านนา) จังหวัดอ่างทอง และวัดพระธาตุคอกยติ จังหวัดลำพูน โดยรูปแบบรูปเคารพมีทั้งพระพุทธรูป เทวรูป และรูปเหมือนพระสงฆ์ นอกจากนี้ได้สร้างในพื้นที่ของภาคเอกชนซึ่งตั้งเป็นมูลนิธิ 3 แห่ง ได้แก่ เทวอุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา มูลนิธิสมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี) จังหวัดนครราชสีมา พุทธอุทยานมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และสร้างในพื้นที่ของราชการซึ่งตั้งเป็นมูลนิธิ 1 แห่ง คือ พุทธอุทยานเพชรบุระ จังหวัดเพชรบูรณ์

รูปเคารพขนาดใหญ่มีมาส่วนใหญ่อสร้างขึ้นอยู่กลางแจ้ง จำนวน 7 องค์ ได้แก่ พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง พระพุทธมหารธรรมราชาฯ พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา หลวงพ่อทวดครุบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เห็นเด่นชัดในระยะไกล นอกจากนี้มีรูปเคารพจำนวน 2 องค์ ได้สร้างอาคารคลุมภายหลัง ได้แก่ หลวงพ่อสด และสมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี) ซึ่งรูปเคารพทั้งสององค์ได้ปิดทองคำเปลวแท้ทั้งองค์ การสร้างอาคารคลุมจึงเป็นการช่วยป้องกันทองคำเปลวที่ปิดไม่ให้ชำรุดเสียหายจากสภาพอากาศได้เป็นอย่างดี

ทำเลที่ตั้งของรูปเคารพ เป็นไปตามสภาพภูมิประเทศของแต่ละภูมิภาค คือ ภาคกลางนิยมสร้างติดกับแม่น้ำ ในที่นี้คือแม่น้ำบางปะกง เนื่องจากพระพิฆเนศทั้งสององค์ตั้งอยู่ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนหลวงพ่อทวด มีการขุดเป็นบึงขนาดใหญ่ล้อมรอบรูปเคารพ สำหรับทางภาคเหนือสร้างบนคอกหรือเขาสูงที่ช่วยให้เห็นรูปเคารพได้ในระยะไกล ทำเลที่ตั้งมีส่วนสำคัญต่อการเข้าถึงของผู้ศรัทธาที่ต้องสะดวกในการเดินทางเข้าไปสักการบูชา อยู่ใกล้ถนนใหญ่ ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักที่จะทำให้สามารถเห็นรูปเคารพได้ในระยะไกลจากถนนใหญ่ แต่หากเส้นทางไม่สะดวก เช่นที่ วัดสามัคคีบุญญาราม จังหวัดลำปาง ซึ่งมีเส้นทางขึ้นเขาไปอีกหลายกิโลเมตร และเส้นทางไม่สะดวก จึงทำให้ผู้มาสักการะรูปเคารพน้อยลงตามไปด้วย

รูปเคารพแต่ละองค์ล้วนถูกสร้างขึ้นโดยมีการยกระดับในส่วนฐานขึ้นเป็นอาคาร หรือแท่นให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่ง ทำให้คนไม่สามารถสัมผัสกับรูปเคารพได้ นอกจากองค์พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ วัดม่วง ที่ทางวัดสร้างแท่นที่ยืนเพื่ออำนวยความสะดวกให้คนสามารถเอื้อมมือไปแตะได้เฉพาะส่วนนี้ว่าพระหัตถ์ของพระพุทธรูปที่แสดงปางมารวิชัย จึงได้

กลายเป็นจุดพิเศษที่ผู้ศรัทธาทูกันที่ไปนมัสการองค์พระจะได้ร่วมปฏิบัติ สำหรับองค์สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) แต่เดิมก่อนที่จะปิดทององค์พระ ทางสถานที่ได้จัดทำทางขึ้นด้านหน้าเพื่อให้ผู้ศรัทธาได้ไปกราบไหว้ปิดทอง ถ้ายรูปอย่างใกล้ชิด ต่อมาเมื่อมีการปิดทองเสร็จเรียบร้อยก็ไม่ได้อนุญาตให้ขึ้นไป ทั้งนี้คงป้องกันการชำรุดเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการสัมผัสองค์พระของผู้ศรัทธา เมื่อการสัมผัสโดยตรงกับองค์พระเป็นไปได้ยากเช่นนี้ แต่ละสถานที่จึงได้จัดสร้างรูปเคารพองค์เล็ก (จำลอง) ไว้ในบริเวณใกล้เคียงกับรูปเคารพขนาดใหญ่ เพื่อให้ผู้ศรัทธาได้กราบไหว้ปิดทอง สิ่งที่สร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมา กับรูปเคารพขนาดเล็ก (จำลอง) บางแห่งใช้การโยงสายลัญจณ์ จากรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมา ไปหารูปเคารพขนาดเล็ก (จำลอง) ได้แก่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด ฐาปนาเจ้าสรีวิชัย เพื่อสื่อให้เห็นว่าการกระทำใด ๆ ต่อรูปเคารพองค์เล็กซึ่งเป็นองค์แทน ก็เท่ากับกระทำต่อรูปเคารพขนาดใหญ่ด้วยเช่นกัน เช่น การจตุรพิธพินนุชา การปิดทอง การสงน้ำ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อรูปเคารพทั่วไป สำหรับพระพิฆเนศทั้งสององค์ สิ่งที่สร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างรูปเคารพกับผู้ศรัทธา (เป็นวิธีปฏิบัติปกติกับองค์พระพิฆเนศทั่วไป) คือ หนูซึ่งเป็นพาหนะขององค์พระพิฆเนศ โดยมีความเชื่อว่าหนูจะเป็นผู้นำคำอธิษฐานของผู้ศรัทธาไปบอกต่อให้กับองค์พระพิฆเนศ จึงเกิดกิจกรรมการกระซิบหูหนูให้ได้ปฏิบัติกันเป็นกิจกรรมสำคัญ แต่มีข้อน่าสังเกตว่าสำหรับการตั้งจิตอธิษฐานขอพร หรือการบนบาน รวมถึงการแก้บน ผู้ศรัทธาจะไม่นิยมกระทำผ่านรูปเคารพจำลองขนาดเล็ก แต่จะปฏิบัติโดยตรงต่อรูปเคารพขนาดใหญ่ แสดงให้เห็นว่าความน่าเชื่อถือ หรือความมั่นใจในความศักดิ์สิทธิ์ของรูปจำลององค์ขนาดเล็ก หรือหนูบริวาร ไม่สามารถสื่อ หรือแทนที่ หรือเทียบเท่ารูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาในความรู้สึกของผู้ศรัทธาได้เลย

ลักษณะพื้นที่ประดิษฐานรูปเคารพทุกองค์ มีความตั้งใจที่จะเว้นพื้นที่ด้านหน้าของรูปเคารพให้มากที่สุด เพื่อเป็นพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ และจุดมุ่งหมายสำคัญน่าจะเป็นระชะการมองเห็นรูปเคารพให้ได้ชัดเจนทั้งองค์ สำหรับรูปเคารพทางภาคเหนือที่ตั้งอยู่บนคอยหรือภูเขาสูง มีข้อจำกัดในการมองเห็นระชะหน้า เนื่องจากพื้นที่ด้านหน้ารูปเคารพกว้างไม่พอที่จะเห็นรูปเคารพด้านหน้าได้ชัดเจนทั้งองค์ ในการถ่ายภาพรูปเคารพมีพื้นที่จำกัด ทำให้สามารถถ่ายภาพได้เฉพาะมุมข้าง และมุมเงย แต่การที่ตั้งอยู่บนคอยหรือเขาสูงกลับเป็นจุดเด่นของการมองเห็นได้ชัดในระยะไกลหลายกิโลเมตร ในส่วนของรูปเคารพที่มีอาคารคลุม ภายนอกจะเห็นอาคารได้จากระยะไกล เนื่องจากอาคารมีความสูง โดดเด่น ด้านภายในอาคาร มีการจัดพื้นที่ด้านหน้าไว้มากกว่าด้านอื่น ๆ และสภาพความเป็นอาคารมีการสร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์

โดยการจัดเครื่องไหว้ เครื่องบูชา เป็นต้น ทำให้ผู้ศรัทธาที่เข้าไปภายในอาคารต้องนั่งลงแสดงความเคารพ จึงจะมองเห็นองค์พระได้อย่างชัดเจน

รูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทางศาสนาทั้ง 9 องค์ มีการจัดสถานที่ตั้งเพื่อเน้นภาพการมองเห็นระยะไกล มากกว่าการเห็นระยะใกล้ และต้องการจัดแสดงเพื่อการชม มากกว่าต้องการให้ผู้ศรัทธาสัมผัสจับต้อง (ยกเว้น พระพุทธรูปหามินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ ได้จัดสถานที่โดยเฉพาะสำหรับผู้ศรัทธาได้แตะนิ้วพระหัตถ์ขององค์พระพุทธรูป) ระยะห่างจึงเกิดเป็นช่องว่างระหว่างรูปเคารพขนาดใหญ่กับผู้ศรัทธา แม้ว่าจะมีการลดช่องว่างด้วยการใช้องค์จำลองขนาดเล็กเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงกัน แต่สิ่งที่ผู้ศรัทธาให้ความสำคัญก็คือรูปเคารพองค์ใหญ่ ซึ่งจะต้องมากราบขอพรอธิษฐานต่อหน้ารูปเคารพ สถานที่ซึ่งจัดไว้ด้านหน้ารูปเคารพมีลักษณะเป็นลานกว้างกว่าด้านอื่น ๆ (ซ้าย ขวา หลัง) ตามธรรมเนียมปฏิบัติผู้ศรัทธาที่เข้าไปกราบไหว้รูปเคารพต้องนั่งลงอย่างสุภาพเรียบร้อย ทำให้ผู้ศรัทธาต้องเงยหน้าเพื่อมองรูปเคารพ ยิ่งทำให้รู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ อำนาจ ความศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพเพิ่มมากขึ้น จิตของผู้ศรัทธาจึงเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาต่อรูปเคารพ แล้วน้อมใจอธิษฐานในสิ่งที่ตนเองปรารถนา ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้เองที่รูปเคารพขนาดเล็ก (องค์จำลอง) ไม่สามารถทำให้ผู้ศรัทธารู้สึกได้

5. ประวัติ/ตำนาน

ตารางที่ 8 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – ประวัติ/ตำนานการสร้าง

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	ประวัติ/ตำนานการสร้าง
1	พระพุทธรูปหาวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	นิมิตของพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อกษม อาจารย์สุโก) เชื่อมโยงกับประวัติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานในวัดม่วง
2	พระเจ้าคนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	นิมิตของหลวงปู่หลวง กตปุญโญ เชื่อมโยงกับตำนานท้องถิ่น
3	พระพุทธรูปธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	จำลองจากองค์เดิมซึ่งมีประวัติ ตำนานการพบองค์พระ และความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระ กระทั่งเป็นที่เคารพของชาวเมืองเพชรบูรณ์
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	การอธิษฐานจิตและเกิดเป็นนิมิตของพระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	เลือกรูปแบบนี้เนื่องจากเป็นที่รู้จักทั่วไป และมีลักษณะถือพีชพรรณที่สัมพันธ์กับพีชผลของชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	เป็นบุคคลซึ่งมีตัวตนจริง และลูกศิษย์สร้างเพื่อระลึกถึง แสดงความกตัญญู
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	เป็นบุคคลซึ่งมีตัวตนจริง และลูกศิษย์สร้างเพื่อระลึกถึง แสดงความกตัญญู
8	หลวงพ่อด	เป็นบุคคลซึ่งเชื่อว่ามีตัวตนจริง และลูกศิษย์สร้างเพื่อระลึกถึง แสดงความกตัญญู
9	ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	เป็นบุคคลซึ่งมีตัวตนจริง และลูกศิษย์สร้างเพื่อระลึกถึง แสดงความกตัญญู

จากตารางที่ 8 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ – ประวัติ/ตำนาน
 ปฐม หงส์สุวรรณ (2554, หน้า ๓) กล่าวว่า ตำนานเป็นข้อมูลทางคติชน ส่วนใหญ่อธิบายเรื่องราว
 ต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในชุมชน เนื้อหาของตำนาน
 พระพุทธรูป มีทั้งที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมลายลักษณ์และวัฒนธรรมมุขปาฐะ ช่วยสนับสนุน และ
 เชื่อมโยงเหตุการณ์การสร้างพระพุทธรูปแต่ละองค์ขึ้นมา เพื่อเน้นย้ำความชอบธรรมในการสร้างรูป
 เคารพ การมีตัวตน ความศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพแต่ละองค์

รูปเคารพกลุ่มพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ มีประวัติตำนานเป็นเรื่องอัศจรรย์ สนับสนุนการ
 สร้าง โดยเชื่อมโยงกับตำนานท้องถิ่น สถานที่ตั้งของรูปเคารพ และตำนานยังแสดงให้เห็นความ
 ศักดิ์สิทธิ์ อำนาจ อิทธิฤทธิ์ในการคลันดาลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้คน บ้านเมือง รวมถึงช่วย
 แก้ไขคำสาปแช่งที่กล่าวถึงในตำนาน แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นนี้มีอำนาจความ
 พิเศษ

กลุ่มเทวรูป ซึ่งเป็นพระพิฆเนศทั้ง 2 องค์ พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข วัดสมาน ได้แรงบันดาลใจ
 บันดาลใจมาจากการอธิษฐานจิต และเกิดเป็นนิมิต ส่วนพระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา
 เกิดจากความคิดเห็นในที่ประชุมของสมาชิกมูลนิธิชาวฉะเชิงเทรา โดยรูปแบบได้มาจากการจัด
 ประกวด ทั้งนี้พระพิฆเนศมีประวัติ ตำนานเป็นที่รู้จักของคนในสังคมไทยมานานแล้ว จึงได้ใช้
 ตำนานเดิม ซึ่งเข้าใจและเชื่อถือกันว่าเป็นเทพเจ้าผู้กำจัดอุปสรรค หรือเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ และ
 ได้มีการสร้างความหมายใหม่เพิ่มเติมให้กับพระพิฆเนศ โดยการเติมต่อท้ายชื่อพระพิฆเนศดังกล่าว
 ข้างต้น

รูปเคารพทางศาสนากลุ่มพระพุทธรูป และเทวรูป ล้วนแล้วแต่มีตำนานมาสนับสนุน
 สาเหตุของการสร้างรูปเคารพ ประหนึ่งว่าได้รับการอนุญาตจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นที่ตั้งรูป
 เคารพที่มีอิทธิฤทธิ์ อำนาจ จึงมีเหตุผลสำคัญสมควรแก่การสร้างรูปเคารพขึ้นมา ณ สถานที่แห่งนั้น

กลุ่มพระสงฆ์ทั้ง 4 รูป เป็นพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีตัวตนอยู่จริง หรือเชื่อว่ามีตัวตนใน
 ประวัติศาสตร์ และเป็นพระเกจิผู้มีปฏิภาสสูง มีชื่อเสียง ตามประวัติพระภิกษุสงฆ์แต่ละองค์ได้ทำ
 คุณงามความดี และประโยชน์ต่อบ้านเมือง รวมถึงแสดงอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ไว้มากมาย จึงมี
 ลูกศิษย์จำนวนมาก เมื่อท่านมรณภาพไปแล้ว ลูกศิษย์จึงสร้างรูปเหมือนของท่าน เพื่อแสดงความ
 กตัญญูต่อครูบาอาจารย์ เป็นอนุสรณ์ให้ได้ระลึกนึกถึง และให้คนรุ่นหลังได้รู้จัก ทำให้การทำ
 กิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ท่านได้เคยกระทำเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ จึงยังสามารถดำเนินการต่อไป
 ได้ และยังคงความศักดิ์สิทธิ์เหมือนเช่นเดิม ประหนึ่งว่าท่านได้มานั่งเป็นประธานประกอบพิธีนั้น
 ด้วยตนเอง

กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

1. พิธีกรรมแรกเริ่มสร้าง

ตารางที่ 9 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – แรกเริ่มสร้าง

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – แรกเริ่มสร้าง
1	พระพุทธรูปนวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	วางศิลาฤกษ์เพื่อดำเนินการก่อสร้าง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2534 (วันแรม 1 ค่ำ เดือน 4) ปีมะเมีย เวลา 9.00 น. โดยสมเด็จพระโฆษาจารย์ วัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อกษม อาจารย์สุโก) เป็นประธานฝ่ายดำเนินการ
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	วางศิลาฤกษ์โดยหลวงปู่หลวง กตปุญโญ มีการบรรจุหัวใจพระพุทธรูป โดยทางวัดได้บอกกล่าวไปยังญาติโยมให้นำสิ่งของศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคลต่าง ๆ มาร่วมบรรจุไว้ที่หน้าอกของพระพุทธรูป

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – แรกเริ่มสร้าง
3	พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจาก 9 ประเทศ ไว้ที่ยอดจตุรมงกุฏ และทรงเบิกเนตรองค์พระเมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2554 และวันอังคารที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2554 เวลา 11.00 น. ได้ทำกรอัญเชิญปลายยอดทองคำขึ้นประดิษฐานบนยอดจตุรมงกุฏ และได้จัดพิธีมหาเทวาทิเชกและมหาพุทธานิเชก ซึ่งมีพระสงฆ์และพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2552 เวลา 14.19 น. โดย ดร.โกคิน พลกุล อดีตประธานรัฐสภาและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานวางศิลาฤกษ์ ฝ่ายชมราวาส พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ ประธานดำเนินการจัดสร้าง พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดคามาตุ เสด็จพระดำเนินทรงประกอบพิธีเบิกเนตรพระพิฆเนศปางนอนเสวยสุของค์ใหญ่ที่สุดในโลก และประทานพระนามาภิไธยย่อ ส.ส. ประดิษฐานที่องค์พระพิฆเนศ เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2554 เวลา 16.09 น.

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – แรกเริ่มสร้าง
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	<p>พิธีมหาเทวภิเษก จัดขึ้นระหว่างวันที่ 21-23 สิงหาคม พ.ศ. 2552 ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง ซึ่งตรงกับวันประสูติขององค์พระพิฆเนศ (กณศจตุรฤติ) โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดคามาศู เสด็จพระดำเนินร่วมในงานพิธีมหาเทวภิเษก ทรงเททองมังกูฏดอกบัวพระพิฆเนศ และได้จัดพิธีมหาเทวภิเษก อีกครั้งที่วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม 3 วัน (25-27 กันยายน พ.ศ. 2552) ทั้งนี้การจัดพิธีมหาเทวภิเษกทั้งสองแห่งทำพิธีโดยพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงทั่วทั้งแผ่นดิน วันละ 108 รูป ภายในงานมีกิจกรรมมหากุศล อันเป็นสะพานบุญ สำหรับผู้ร่วมพิธี ประกอบด้วย พิธีไหว้ครู ครอบครูพระพิฆเนศ โดยสมาคมฮินดูสมาช สวดนพเคราะห์ เสริมดวงเสริมบารมี เพิ่มโชคลาภวาสนา ต่อชะตาชีวิต และให้ผู้ศรัทธาได้จารึกชื่อ นามสกุลลงบนแผ่นทอง เพื่อนำไปหล่อหลอมรวมเป็นองค์พระพิฆเนศ และได้ชมเศียรพระพิฆเนศใหญ่ที่สุดในโลก</p>

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – แรกเริ่มสร้าง
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	พิธีพุทธชยันโต โดยพระสงฆ์ 9 รูป
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	การหล่อรูปเหมือนหลวงพ่อด แบ่งเป็น 3 ส่วน 3 สถานที่ คือ ส่วนศีรษะหล่อที่วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ ส่วนองค์หล่อที่วัดบางขุนพรหม กรุงเทพฯ และส่วนเท้าตั้งแต่สะดือลงมาหล่อที่วัดเกตุไชโยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง แล้วนำทั้ง 3 ส่วน มีทั้งหมด 127 ชิ้น มาประกอบเป็นองค์หลวงปู่ เสร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2543
8	หลวงพ่อด	ประกอบพิธีบวงสรวงบนที่ดินที่จะทำการก่อสร้างสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อด วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2552 (9/9/2009) เวลา 09.09 น. นำโดยพระภิกษุ และผู้อำนวยการสร้างหลัก
9	ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	วางศิลาฤกษ์ วันเสาร์ที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2552 เวลา 10.11 น.

จากตารางที่ 9 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – แรกเริ่มสร้าง รูปเคารพทั้ง 9 องค์ ล้วนมีการประกอบพิธีแรกเริ่มสร้างโดยใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ สื่อถึงความเป็นสิริมงคล เป็น การประกาศการเริ่มต้นในการสร้างรูปเคารพ มีการกำหนดวันเวลาที่เป็นมงคล โดยการใช้ตัวเลขที่ เชื่อว่าเป็นมงคล เช่น เลข 9 มีความเชื่อว่าจะได้ก้าวหน้า รุ่งเรือง (พ้องเสียงกับตัวเลข) เลข 1 แสดงถึงลำดับที่หนึ่ง ความเป็นหนึ่ง นอกจากนี้ยังบรรจุสิ่งที่เป็นมงคลไว้ในรูปเคารพ เช่น พระธาตุ พระเครื่อง สิ่งของมงคลต่าง ๆ และการเชิญเสด็จเจ้านายเชื้อพระวงศ์มาเป็นประธานใน พิธีกรรม พร้อมทั้งนิมนต์พระสงฆ์ (บางแห่งมีพราหมณ์ด้วย) มาเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา กล่าวได้ว่าในทุก ๆ ขั้นตอนมีความพยายามสอดแทรกสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคล เพื่อสร้าง ความศักดิ์สิทธิ์ให้กับรูปเคารพอย่างสมบูรณ์ และมีวิธีการในการทำให้รูปเคารพนั้นเสมือนมีชีวิต เช่น การบรรจุหัวใจ การถวายเครื่องบูชาเป็นของกินของใช้ เป็นต้น พิธีแรกเริ่มสร้างจึงเป็นการ ประกาศว่าได้มีการสร้างรูปเคารพขึ้น เพื่อเชิญชวนผู้ศรัทธาให้มาร่วมทำบุญ ร่วมกิจกรรมพิธีกรรม ต่าง ๆ

2. พิธีกรรมประจำปี

ตารางที่ 10 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – ประจำปี

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – ประจำปี
1	พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	พิธีกรรมประจำปีที่ปฏิบัติต่อองค์พระทางวัด ไม่ได้กำหนดไว้ แต่ผู้ศรัทธาได้ปฏิบัติเองคือ การ สงฆ์วันสงกรานต์ที่พระหัตถ์ขององค์พระขนาดใหญ่ที่ทอดลงมาในปางมารวิชัย
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	พิธีกรรมประจำปีที่ปฏิบัติต่อองค์พระทางวัด ไม่ได้กำหนดไว้
3	พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	พิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อองค์พระ (ขนาดใหญ่) มีขึ้นในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ของทุกปี ซึ่งจะ จัดให้มีการสงฆ์ (องค์จำลองขนาดเล็ก ที่ตั้งอยู่บริเวณ โดยรอบฐานพุทธอุทยานเพชรบุรี) พิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อองค์พระองค์จริง (ขนาดเล็ก) ทางจังหวัดเพชรบูรณ์ได้จัดให้ผู้ว่าราชการ จังหวัดเพชรบูรณ์อัญเชิญองค์พระ(องค์จริง) กลับไปทำพิธีค้ำน้ำ ณ จุดเดิม (วังมะขามแพบ) ในวันสารทไทย แรม 15 ค่ำ เดือน 10 เวลา 09.09 น. ของทุกปี ช่วงเวลา กลางคืนมีการแสดงแสงเสียงที่บริเวณพุทธอุทยานเพชรบุรี สิ่งที่เชื่อมโยงกันระหว่างองค์ พระองค์จริง (ขนาดเล็ก) กับองค์พระองค์จำลอง (ขนาดใหญ่) คือ พื้นที่ด้านหลังอุทยานที่ ประดิษฐานองค์พระขนาดใหญ่มีการขุดสระน้ำขนาดใหญ่ 80 ไร่ เพื่อเชื่อมโยงไปยังแม่น้ำป่า สักสายเก่า ซึ่งเป็นลำน้ำเดียวกันกับตำนานที่พบองค์พระพุทธมหาธรรม

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – ประจำปี
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	ทางวัดไม่จัดพิธีกรรมประจำปีสำหรับองค์เทพ เพราะไม่ประสงค์ที่จะให้ความสำคัญกับองค์เทพมากกว่าพระพุทธรูป (พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2558)
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	พิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี คือ พิธีคณศกฺฤติ (วันเกิดพระพิฆเนศ) จะทำในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือนภัทรบท หรือเดือน 10 คือเดือนกันยายน โดยพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	พิธีประจำปีเกี่ยวข้องกับรูปเคารพหลวงพ่อดที่ทางวัดจันทรงมีจัดขึ้น คือ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ ตรงกับวันมรณภาพของหลวงพ่อด วันที่ 10 ตุลาคม ตรงกับวันเกิดหลวงพ่อด และวันที่หลวงพ่อบรรจุธรรมวิชาธรรมกาย ตรงกับวันเพ็ญ กลางเดือน 10 (วันพระ เดือนกันยายน) พิธีที่จัดขึ้นมีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ และฉันเพล
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	กิจกรรมที่สำคัญซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีคือ วันที่ 22 มิถุนายน มีงานทำบุญครบรอบวันคล้ายวันมรณภาพสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) และวันที่ 17 เมษายน เป็นวันคล้ายวันเกิด มีพิธีแสดงกตัญญูหลวงพ่อด และสงฆ์ (องค์เล็ก) ในวันสงกรานต์
8	หลวงพ่อด	พิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ตรงกับวันสำคัญทางศาสนา และวันสงกรานต์ ซึ่งจะมีพิธีสงฆ์ รวมทั้งมีการสงฆ์หลวงพ่อด (องค์เล็ก) ที่จัดตั้งรอบ ๆ บริเวณศาลาด้านหน้าหลวงพ่อดองค์ใหญ่

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – ประจำปี
9	ครุบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	พิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับรูปเคารพครุบาเจ้าศรีวิชัยที่ทางวัดพระธาตุคอกยุดจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ตรงกับวันที่ 16 เมษายน คือทำพิธีสงฆ์รูปเคารพครุบาเจ้าศรีวิชัย (สงฆ์ท้องถิ่นขนาดเล็ก) ในปีพ.ศ. 2557 ได้เพิ่มพิธีถวายบาตรน้ำมนต์ขนาดใหญ่แก่ครุบาเจ้าศรีวิชัยด้วย และวันที่ 11 มิถุนายน ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันเกิดของครุบาเจ้าศรีวิชัย

จากตารางที่ 10 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – ประจำปี พิธีกรรมช่วยในการกระตุ้นเตือนความทรงจำเป็นระยะ ๆ ให้ระลึกนึกถึงรูปเคารพ และให้ผู้ศรัทธาได้มีโอกาสมาร่วมประกอบกิจกรรม พิธีกรรม ซึ่งจะเลือกวันทำพิธีกรรมประจำปี ตรงกับวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติของรูปเคารพ เช่น วันเกิด วันบรรลุนิติภาวะ วันมรณภาพ หรือวันสำคัญทางศาสนา วันเทศกาลประจำปี (ปีใหม่ สงกรานต์) พิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีนี้ ส่วนหนึ่งเป็นการจัดเพื่อระลึกนึกถึงคุณครูอาจารย์ และสืบสานตามตำนาน วัฒนธรรมอันดี

สำหรับรูปเคารพทางศาสนาที่ไม่ได้มีพิธีกรรมประจำปี เนื่องจากเป็นนโยบายของผู้สร้าง หรือผู้ดูแลจัดการที่มีเหตุผลแตกต่างกันไป อาทิ พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง วัดสามัคคี-บุญญาราม จังหวัดลำปาง ผู้อำนวยการสร้างได้มรณภาพไปแล้ว ผู้ดูแลต่อมา มีนโยบายให้วัดเป็นที่ปฏิบัติธรรมที่สงบ จึงไม่ต้องการทำกิจกรรมที่เอิกเกริก ส่วนพระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข วัดสมานรัตนาราม ผู้อำนวยการสร้างไม่ต้องการจัดพิธีกรรมแสดงความสำคัญให้กับเทวรูปมากกว่า พระพุทธรูป เนื่องจากเป็นวัดในพุทธศาสนาจึงต้องการเน้นความสำคัญที่พระพุทธรูปมากกว่า แต่จากการสังเกตคนส่วนใหญ่ที่ไปวัดสมานรัตนาราม ให้ความสำคัญกับองค์พระพิฆเนศมากกว่า พระพุทธรูป

3. พิธีกรรมปกติ

ตารางที่ 11 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – ปกติ

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – ปกติ
1	พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	กราบไหว้บูชาด้วยดอกไม้ รูป เทียน ทองคำเปลว (ปิดที่องค์เล็ก) มีคำกล่าวบูชา วิธีปฏิบัติต่อองค์พระที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ หรือจุดขายของวัดม่วงคือ การเอื้อมมือไปสัมผัสกับปลายนิ้วชี้ขององค์พระที่ทอดลงมาตามลักษณะของปางมารวิชัย เพื่อทำการอธิษฐานตามความประสงค์ของแต่ละคน นอกจากนี้ก็มีบางคนมาทำการบนบานกับองค์พระเพื่อขอให้ได้สิ่งที่ปรารถนา เมื่อสำเร็จก็จะมาทำการแก้บนต่อองค์พระด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิเช่น ถวายพวงมาลัยดอกไม้ อาหารคาวหวาน จุดประทัด เดิน วิ่งรอบองค์พระ เป็นต้น
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	การกราบไหว้บูชาด้วยดอกไม้ รูป เทียน ตุง (ธง) ผู้ศรัทธาจะเตรียมมาเอง ทางวัดไม่มีบริการจัดเตรียมไว้ให้ (สังเกตได้ว่าแตกต่างจากทางภาคกลางคือ ไม่มีทองคำเปลว แต่จะมีตุง เพิ่มเข้ามา) มีคำกล่าวบูชา สำหรับพิธีที่ชาวบ้านได้ปฏิบัติต่อองค์พระในคืนก่อนวันที่สลากกินแบ่งรัฐบาลออก คือ ก่อนวันที่ 1 และ 16 ของเดือน ชาวบ้านจะขึ้นมาสวดมนต์หน้าองค์พระในตอนกลางคืน เพื่อขอให้ตนเองถูกสลาก

ตารางที่ 11 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – ปกติ
3	พระพุทธรมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	การบูชากราบไหว้องค์พระด้วยดอกไม้ รูป เทียน ทองคำเปลว (ปิดทองค์เล็ก) มีคำกล่าวบูชาในบางโอกาสได้มีกิจกรรมเสริม เช่น ทำบุญมะขามเปียกเพื่อใช้สำหรับชดองค์พระ เป็นต้น (มะขามเปียกเป็นพืชที่ปลูกมากและมีชื่อเสียงของจังหวัดเพชรบูรณ์ อีกทั้งยังมีคุณสมบัติในการเป็นกรดที่สามารถทำให้วัสดุที่เป็นทองเหลืองมีสีเงางามได้)
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	การบูชากราบไหว้องค์พระด้วยดอกไม้ รูป เทียน ทองคำเปลว (ปิดทองค์เล็ก) บ้างก็ถวายเป็นชุดเครื่องถวาย ซึ่งทางวัดจัดไว้ให้ ประกอบไปด้วยผลไม้ต่าง ๆ อาทิ กล้วย อ้อย มะพร้าว สับปะรด เป็นต้น มีคำกล่าวบูชา วิธีการอธิษฐานขอพรจากองค์พระพิฆเนศ คือการกระซิบผ่านหูของหนูซึ่งเป็นบริวารของพระพิฆเนศ นอกจากนี้ก็มีการทำบุญหยอดเหรียญพระพิฆเนศ จำนวน 32 องค์ รอบฐานที่ตั้งองค์พระพิฆเนศขนาดใหญ่ การเขียนแผ่นทองเพื่อฝากดวงไว้ใต้ฐานองค์พระพิฆเนศ
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	การบูชากราบไหว้องค์พระด้วยดอกไม้ รูป เทียน ทองคำเปลว (ปิดทองค์เล็ก) บ้างก็ถวายเป็นชุดเครื่องถวาย ซึ่งทางวัดจัดไว้ให้ ประกอบไปด้วยผลไม้ต่าง ๆ อาทิ กล้วย อ้อย มะพร้าว สับปะรด เป็นต้น มีคำกล่าวบูชา วิธีการอธิษฐานขอพรจากองค์พระพิฆเนศ คือการกระซิบผ่านหูของหนูซึ่งเป็นบริวารของพระพิฆเนศ นอกจากนี้ยังมีการทำพิธีสาเลาตี (บูชาไฟ) โดยพราหมณ์ (คนไทย)

ตารางที่ 11 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	พิธีกรรม – ปกติ
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	กราบไหว้บูชา กล่าวคำบูชา การอธิษฐาน การบนบาน-แก้บน จะใช้ รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้ช่อ หรือพวงมาลัยก็ได้ สำหรับแผ่นทองคำเปลวไม่สามารถนำไปปิดที่องค์ใหญ่ได้ จึงมีการทำองค์เล็กตั้งไว้ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมีการเชื่อมโยงสายสัญญาณถึงกัน การบนบานและแก้บนนิยมใช้ดอกมะลิ เนื่องจากหลวงพ่อดตอนมีชีวิตมีความชื่นชอบ ส่วนสิ่งอย่างอื่นก็มีแล้วแต่ผู้ใดจะบนไว้ เช่น มะพร้าว หมากพลู เป็นต้น (แต่ไม่มีจุดประทัด)
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	การกราบไหว้บูชา กล่าวคำบูชา การอธิษฐาน การบนบาน-แก้บน จะใช้ รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้ช่อ หรือพวงมาลัยก็ได้ สำหรับแผ่นทองคำเปลวไม่สามารถนำไปปิดที่องค์ใหญ่ได้ จึงมีการทำองค์เล็กตั้งไว้ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมีการเชื่อมโยงสายสัญญาณถึงกัน
8	หลวงพ่อด	กราบไหว้บูชา กล่าวคำบูชา การอธิษฐาน การบนบาน-แก้บน จะใช้ รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้ช่อ หรือพวงมาลัยก็ได้ สำหรับแผ่นทองคำเปลวไม่สามารถนำไปปิดที่องค์ใหญ่ได้ จึงมีการทำองค์เล็กตั้งไว้ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมีการเชื่อมโยงสายสัญญาณถึงกัน
9	ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	กราบไหว้บูชา กล่าวคำบูชา การอธิษฐาน การบนบาน-แก้บน จะใช้ รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้ช่อ หรือพวงมาลัยก็ได้ สำหรับแผ่นทองคำเปลวไม่สามารถนำไปปิดที่องค์ใหญ่ได้ จึงมีการทำองค์เล็กตั้งไว้ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมีการเชื่อมโยงสายสัญญาณถึงกัน

จากตารางที่ 11 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม – ปกติ พิธีกรรมที่ทำเป็นปกติของรูปเคารพทุกองค์ คือ การกราบไหว้บูชา การกล่าวคำบูชา การอธิษฐาน การบนบาน-แก้บน แต่จะมีความแตกต่างกันไปในรายละเอียด คือ กลุ่มพระพุทธรูป จะใช้ รูป 3 ดอก ดอกไม้ช่อ หรือ พวงมาลัยก็ได้ สำหรับแผ่นทองคำเปลวไม่สามารถนำไปปิดที่องค์ใหญ่ได้ จึงมีการทำองค์เล็กตั้งไว้ในบริเวณใกล้เคียงให้ปิดทองคำเปลว สำหรับพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง ไม่มีการปิดทองคำเปลว แต่จะใช้ตุ้ง (ธง) ขนาดเล็กมาปักที่กระถางรูปแทน ซึ่งน่าจะเป็นเพราะองค์พระมีสีขาว หรืออาจเป็นธรรมเนียมปฏิบัติเฉพาะของคนภาคเหนือ ในส่วนของพระพุทธรูปมหา-นวมินทร์ศากยมนิสรีวิเศษชัยชาญ มีวิธีการอธิษฐานที่พิเศษกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นคือ การให้ผู้ศรัทธาเอื้อมมือไปสัมผัสกับปลายนิ้วขององค์พระที่ทอดลงมาตามลักษณะของปางมารวิชัย เพื่อทำการอธิษฐานตามความประสงค์ของแต่ละคน

พิธีกรรมที่ทำเป็นปกติของกลุ่มเทวรูป คือ การกราบไหว้บูชา การกล่าวคำบูชา การอธิษฐาน การบนบาน-แก้บน จะใช้ดอกไม้ รูป 9 ดอก ทองคำเปลว (นำไปปิดที่องค์เล็ก โดยมีการโยงสายสิญจน์มาจากองค์ใหญ่) บ้างก็เพิ่มชุดเครื่องถวาย ซึ่งประกอบด้วยผลไม้ต่าง ๆ บางครั้งอาจมีนม กายาน เพิ่มเข้าไปด้วย วิธีการอธิษฐานขอพรจากองค์พระพิฆเนศ คือจะทำการกระซิบผ่านหูของหนู ซึ่งมีความเชื่อว่าหนูจะนำสิ่งที่เราอธิษฐานไปบอกต่อกับองค์พระพิฆเนศนอกจากนี้ พระพิฆเนศปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ได้มีการจัดให้มีพิธีฮาลาดิ (บูชาไฟ) โดยพราหมณ์ให้กับผู้ศรัทธา

พิธีกรรมที่ทำเป็นปกติของกลุ่มพระสงฆ์ คือ การกราบไหว้บูชา การกล่าวคำบูชา การอธิษฐาน การบนบาน-แก้บน จะใช้ รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้ช่อ หรือพวงมาลัยก็ได้ สำหรับแผ่นทองคำเปลวไม่สามารถนำไปปิดที่องค์ใหญ่ได้ จึงมีการทำองค์เล็กตั้งไว้ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมีการโยงสายสิญจน์ถึงกัน

องค์ประกอบของการแสดงความเคารพรูปเคารพทั้ง 3 ประเภท มีลักษณะร่วมกันเหมือนกันในประเด็นหลัก คือ มีรูปเคารพองค์ใหญ่มาตั้งเป็นประธาน บริเวณใกล้เคียงมีรูปจำลององค์เล็ก ถวายเครื่องบูชา (ดอกไม้ รูป เทียน ฯลฯ) และมีคำกล่าวบูชา (ภาษาไทยเขียนทับศัพท์ภาษาบาลี) องค์ประกอบทั้ง 4 อย่างทำงานร่วมกัน และส่งเสริมซึ่งกันและกัน ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ เสมือนว่าผู้ศรัทธาสามารถติดต่อกับรูปเคารพได้ สถานที่ใดมีพิธีกรรมหลายอย่าง จะช่วยสร้างความศรัทธา และดึงดูดให้มีผู้มาร่วมพิธีกรรมได้มากยิ่งขึ้น

กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

1. ผู้อำนวยการสร้างหลัก

ตารางที่ 12 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – ผู้อำนวยการสร้างหลัก

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	บุคคล-ผู้อำนวยการสร้างหลัก
1	พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	พระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อกษม อาจารย์สุโก) (พระภิกษุ)
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	หลวงปู่หลวง กตปุญโญ เจ้าอาวาส (พระภิกษุ)
3	พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	ประชาชนชาวเพชรบูรณ์ ร่วมกับหน่วยงานราชการจังหวัดเพชรบูรณ์
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม (พระภิกษุ)
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	มูลนิธิชาวละโว้เชิงเทรา (เอกชน)
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	พระธรรมรัตนกร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ (พระภิกษุ)
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	คุณสรพงษ์ ชาตรี (นักแสดง)
8	หลวงพ่อทวด	คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ (อู่ กรุงเทพมหานคร) (ผู้เชี่ยวชาญพระเครื่องหลวงพ่อทวด)
9	ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	พระครูบรรพตพัฒนกิตติ เจ้าอาวาสวัดดอยติ (พระภิกษุ) ร่วมกับหน่วยงานราชการจังหวัดลำพูน

จากตารางที่ 12 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – ผู้อำนวยการสร้างหลัก
กลุ่มตัวอย่างทั้ง 9 แห่ง พบว่ามีผู้อำนวยการสร้างหลักแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ พระภิกษุ บุคคล และ
หน่วยงานราชการ โดยหากเป็นวัดผู้อำนวยการสร้างหลักคือ พระภิกษุ สำหรับสถานที่ของเอกชน
(มูลนิธิ) ผู้อำนวยการสร้างหลักจะเป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง และมีทุนทาง
สังคมมากพอที่จะสร้างความน่าเชื่อถือ ในการบอกบุญสร้างรูปเคารพจนสำเร็จ ส่วนหน่วยงาน
ราชการจะเข้ามาช่วยสนับสนุนให้ความสะดวก และสนับสนุนงบประมาณบางส่วน

ผู้อำนวยการสร้างหลักมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความหมายให้กับรูปเคารพ ตั้งแต่
การกำหนดชื่อ รูปแบบ ขนาด สถานที่ตั้ง พิธีกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติต่อรูปเคารพ
ทั้งหมดนี้เพื่อให้รูปเคารพมีความหมาย และกระจายความหมายไปสู่สังคมตามวัตถุประสงค์ที่
ผู้อำนวยการสร้างหลักตั้งใจไว้

ผู้อำนวยการสร้างหลักกลุ่มที่เป็นพระภิกษุ มีจำนวนมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในกลุ่มตัวอย่างที่
ศึกษา คือมีจำนวน 5 รูป จากทั้งหมด 9 แห่ง ในจำนวนนี้มี 2 รูปได้มรณภาพไปก่อนที่รูปเคารพจะ
สร้างเสร็จ คือ พระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อเกษม อาจารย์สุโข) ผู้อำนวยการสร้างพระพุทธรูป
มหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และหลวงปู่หลวง กตปุญโญ ผู้อำนวยการ
สร้างพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง จังหวัดลำปาง พระภิกษุทั้งสองรูปขณะมีชีวิต ได้รับความ
เคารพศรัทธา มีลูกศิษย์จำนวนมาก ท่านเป็นหลักสำคัญในการสร้างและพัฒนาวัดให้
เจริญรุ่งเรืองเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และท่านมีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่
มีที่มาประติษฐานยังศาสนสถานของท่านด้วย โดยพระภิกษุทั้งสองรูปได้อ้างอิงที่มาหรือแรงบันดาลใจ
ในการสร้างจากการมีนิมิตว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่ตั้งศาสนสถานมาบอกให้สร้าง
ขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วจะทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองกับผู้คนที่อยู่อาศัย ณ ที่แห่งนั้น เรื่องนิมิตจริง
เท็จประการใดไม่อาจพิสูจน์ได้ แต่การได้คิดสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มีมา นำมาซึ่งการบอกบุญ
ต่อสาธุชนให้ได้หลังไหลกันมาร่วมทำบุญใหญ่ ประกอบกับระยะเวลาการสร้างที่ยาวนาน จึง
เท่ากับเป็นช่วงเวลาในการประชาสัมพันธ์ที่ยาวนานด้วยเช่นกัน ทำให้มีคนรู้จักวัดและตัว
ผู้อำนวยการสร้างมากยิ่งขึ้น เมื่อรูปเคารพสร้างเสร็จ ความยิ่งใหญ่ของรูปเคารพที่ใช้คำ
ประชาสัมพันธ์ว่า “ใหญ่ที่สุดในโลก” จะเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจให้มีคนมาเที่ยวชม ร่วมกิจกรรม
หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ไปอีกยาวนาน トラบเท่าที่รูปเคารพนั้นยังตั้งตระหง่าน แม้ว่าตัวผู้อำนวยการ
สร้างจะได้มรณภาพไปแล้ว แต่รูปเคารพนี้จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการเรียกศรัทธา ให้มีคนรู้จัก
วัด และมาร่วมทำบุญอยู่ตลอด ถ้าหากพระภิกษุทั้งสองไม่ได้คิดสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทาง
ศาสนาเอาไว้ เมื่อท่านสิ้นบุญแล้ว คนที่จะมาวัดอาจน้อยลง วัดก็จะเสื่อมโทรมลงไปด้วย โดยเฉพาะ

วัดสามัคคีบุญญาราม จังหวัดลำปาง ซึ่งห่างไกลจากตัวเมือง และมีเส้นทางเข้าที่ต้องขึ้นเขาอย่าง
 ทุรกันคาร ส่วนวัดม่วง จังหวัดอ่างทอง ถึงแม้จะเป็นวัดที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองอ่างทอง แต่ในตัว
 เมืองรวมทั้งวัดในอำเภอวิเศษชัยชาญเอง ก็มีวัดจำนวนมาก และเป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังอยู่หลาย
 วัด อาทิ วัดชัยโยวรวิหาร วัดป่าโมกวรวิหาร วัดเขียน วัดต้นสน เป็นต้น หากวัดม่วงไม่สร้างความ
 แตกต่างที่มีความโดดเด่นแล้ว ก็ไม่สามารถเรียกศรัทธาให้มีผู้มาวัดได้ สาเหตุสำคัญข้อนี้อาจเป็นสิ่งที่
 ที่ภิกษุทั้งสองท่านได้นึกตระหนักไว้แล้ว จึงได้สร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาขึ้นมาประดิษฐานไว้
 ยังศาสนาสถานเพื่อสร้างศรัทธา ทำหน้าที่แทนตัวท่าน ทำให้กิจกรรมหรือพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติใน
 ขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ยังคงดำเนินต่อไปได้ โดยที่ผู้ศรัทธายังรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ เหมือนตอนที่
 ท่านยังมีชีวิตอยู่ กรณีนี้เห็นได้ชัดที่วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง กล่าวคือ ในการประชาสัมพันธ์เชิญชวน
 ร่วมงานไหว้ครูที่วัดม่วง ใช้รูปพระพุทธรูปหามินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ คู่กับพระครูวิบูล
 อาจารย์คุณ (หลวงพ่อเกษม อาจารย์สุโข) และรูปพิธีกรรมไหว้ครู ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่ามีการใช้
 พระพุทธรูปหามินทร์ศรีวิเศษชัยชาญ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในโลก เป็นสื่อให้คนได้
 เห็นก่อน (ขนาดรูปองค์พระใหญ่กว่ารูปพระครูฯ) จากนั้นจึงมองเห็นพระครูวิบูลอาจารย์คุณ
 (หลวงพ่อเกษม อาจารย์สุโข) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสร้างหลักตามมา เพื่อต้องการบอกให้รู้ว่าหลวงพ่อ
 เกשמเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่นี้ และหลวงพ่อเกษมก็เป็นผู้ที่บุกเบิกพิธีกรรมไหว้ครูที่วัด
 ม่วงด้วย แม้ว่าท่านจะได้มรณภาพไปนานแล้ว ภาพประชาสัมพันธ์ดังกล่าวยังคงมีรูปท่านเสมอ เพื่อ
 ย้ำเตือนให้ทราบถึงที่มาของพระพุทธรูป และพิธีกรรม รวมทั้งให้ผู้ศรัทธายังคงมั่นใจในความ
 ศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม นอกจากนี้ทางวัดยังเสริมความมั่นใจเพิ่มเข้าไปอีก ด้วยการเก็บสังฆารของ
 หลวงพ่อเกษมใส่ไว้ใน โลงแก้ว โดยมีรูปปั้นเหมือนของท่านตั้งด้านหน้า ประดิษฐานภายในวิหาร
 เมื่อเป็นเช่นนี้ วัดม่วงจึงยังคงมีหลวงพ่อเกษมอยู่ ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมจึง
 เหมือนเดิม ทำให้ยังคงมีผู้ศรัทธาเข้าไปร่วมพิธีอยู่ทุก ๆ ปี

ภาพที่ 95 ป้ายประชาสัมพันธ์งานไหว้ครู วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง

ภาพที่ 96 สังขารหลวงพ่อกษมบรรจุนิโลงแก้ว และรูปหล่อเหมือนหลวงพ่อกษม

ภาพที่ 97 รูปถ่ายพระครูวิบูลอาจารย์คุณ (หลวงพ่อกษม อาจารย์สุโก) ลงอักขระ ใส่กรอบจำหน่าย เป็นวัตถุมงคล

ภาพที่ 98 ผู้ศรัทธาเข้าร่วมพิธีไหว้ครูที่วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง

ผู้อำนวยการสร้างกลุ่มพระภิกษุอีก 3 รูป ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ ได้แก่ พระครูปลัดสุวัฒน-
พรหมจริยคุณ ได้สร้างพระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข ประดิษฐานที่วัดสมานรัตนาราม จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ท่านเป็นพระนักพัฒนาอีกรูปหนึ่งที่กลับมาสร้างความเจริญให้กับวัดบ้านเกิดของตน
แต่เดิมวัดนี้มีเศรษฐีเป็นผู้อุปถัมภ์จึงมีความเจริญรุ่งเรืองดี ต่อมาเมื่อการเดินทางเปลี่ยนไปใช้ทางบก
เป็นหลักแทนเส้นทางแม่น้ำบางปะกง ทำให้การเดินทางเข้าวัดมีความลำบากมากขึ้น เพราะไกลจาก
ถนนใหญ่ และเส้นทางทุรกันดาร ผู้ศรัทธาจึงมาทำบุญน้อยลง ทำให้วัดเริ่มเสื่อมโทรม ท่านพระครู
จึงคิดจะพัฒนาวัดขึ้นใหม่ แต่ยังขาดปัจจัย ท่านจึงได้อธิษฐานจิตให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วย ซึ่งเกิดเป็น
ภาพนิมิตพระพิฆเนศ ปางนอน องค์สีชมพู ท่านจึงได้อธิษฐานไว้ว่าเมื่อวัดมีความเจริญจะสร้างรูป
เคารพพระพิฆเนศตามที่นิมิตเห็นนี้ หันหน้าไปยังแม่น้ำบางปะกง ให้ผู้ศรัทธาได้สักการบูชา
(ตำนานสร้างวัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา, ม.ป.ป.)

ผู้อำนวยการสร้างเลือกที่จะสร้างองค์พระพิฆเนศ แทนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่
มีที่มา ประดิษฐานภายในวัดพุทธศาสนา ประเด็นนี้อาจเป็นเพราะจังหวัดฉะเชิงเทรา มีหลวงพ่อ-
โสธร ซึ่งเป็นที่ศรัทธาและรู้จักของคนทั่วไปอยู่แล้ว หากจะสร้างเป็นพระพุทธรูปซ้ำอีกก็ไม่มี
แปลกใหม่ ไม่สามารถเรียกศรัทธา ความสนใจได้มาก จึงเลือกที่จะสร้างเป็นเทวรูปพระพิฆเนศของ
ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีคนรู้จักกันเป็นสากล และพระพิฆเนศยังได้รับกิตติศัพท์ว่าเป็นเทพเจ้าแห่ง
ความสำเร็จด้วย อีกทั้งตัวผู้อำนวยการสร้างยังได้สร้างความหมายให้กับพระพิฆเนศองค์นี้ด้วยการ
เดิมชื่อต่อท้ายเป็น พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข และมีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก

การที่พระครูฯ พิจารณาเลือกรูปแบบพระพิฆเนศเช่นนี้ ก็เพื่อสร้างความแตกต่างจากสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่ศรัทธามากอยู่แล้วในจังหวัดฉะเชิงเทรา และเทวรูปสามารถสร้าง
ความหมายใหม่เพิ่มเติมจากเดิมได้ง่ายกว่าพระพุทธรูป นอกจากนี้การสร้างกิจกรรมหรือพิธีกรรม
ยังสามารถสร้างให้มีความหลากหลายได้มากกว่าพระพุทธรูปที่ค่อนข้างจะมีแบบแผนตายตัว
นอกจากพระพิฆเนศแล้ว ต่อมาวัดสมานรัตนารามยังได้สร้างรูปเคารพทางศาสนาขนาด
ใหญ่ที่สุดในโลก ขึ้นอีกหลายองค์ (แต่ไม่สร้างพระพุทธรูป) ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของ
ผู้ศรัทธาได้อย่างครอบคลุม กล่าวได้ว่าใครศรัทธาแบบไหนที่วัดสมานมีจัดไว้ให้ครบ เช่น
เจ้าแม่กวนอิม พระฤาษี ช้างเอราวัณ พระพรหม พระราหู เป็นต้น

ส่วนผู้อำนวยการสร้างอีกสององค์ที่เป็นพระภิกษุ ได้สร้างรูปเคารพซึ่งเป็นรูปเหมือน
ของพระสงฆ์ผู้มีปฏิปทาสูง เป็นพระเกจิที่มีชื่อเสียง ได้รับความเคารพ ศรัทธา มีลูกศิษย์มากมาย
ภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้ค้นพบหลักการธรรมกาย คือ หลวงพ่อสด อีกรูปหนึ่งเป็นผู้สร้างคุณูปการที่เป็น
ประโยชน์ต่อพุทธศาสนาและสาธารณประโยชน์ในแถบล้านนา คือ ครูบาเจ้าศรีวิชัย แม้ว่าภิกษุทั้ง

สองรูปจะมรดกภาพไปนานแล้ว แต่ยังมีผู้ศรัทธา และลูกศิษย์ได้ร่วมกันสร้างรูปเหมือนของท่านไว้เป็นที่ระลึก เพื่อแสดงความกตัญญู

พระภิกษุผู้อำนวยการสร้าง ได้สร้างรูปเคารพซึ่งเป็นรูปเหมือนพระสงฆ์ซึ่งเป็นครูของท่านเอง ภิกษุทั้งสององค์ ได้แสดงตนเป็นผู้นำพิธีกรรมทางสงฆ์ และยังมีความเชื่อ ผ่านการแสดงออกประหนึ่งว่ารูปเคารพมีชีวิต มีความรู้สึก เพราะมีการสร้างวิหารคลุมหลวงพ่อดสด ด้วยเกรงว่าท่านจะร้อนเมื่อตากแดด (พระธรรมรัตนากร, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2558) ส่วนรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย มีการสร้างของใช้ประจำตัว ได้แก่ ลูกปะคำ และบาตรขนาดใหญ่ ถวายในวันฉลองครบรอบวันเกิดของครูบาศรีวิชัยด้วย

นอกจากนี้ผู้อำนวยการสร้างที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลยังทำหน้าที่เป็นผู้นำหรือเป็นประธานฝ่ายฆราวาสในการจัดกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ บทบาทนี้จะเห็นได้ชัดในกลุ่มผู้อำนวยการสร้างที่มีการระบุตัวบุคคลไว้อย่างชัดเจน เช่น คุณสรพงษ์ ชาตรี และคุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์

เนื่องจากคุณสรพงษ์ ชาตรี เป็นดารานักแสดงที่มีชื่อเสียง จึงใช้ตัวเองเป็นจุดขายในการเชิญชวนให้คนมาร่วมทำบุญ และได้แสดงตนเป็นสื่อกลางระหว่างหลวงพ่อดกับผู้ศรัทธา โดยการกล่าวอัญเชิญบารมีของหลวงพ่อดมาให้สถิตให้พรกับผู้ศรัทธาที่มาร่วมทำบุญ

ภาพที่ 99 คุณสรพงษ์ ชาตรี กับภารกิจในการเชิญชวนให้ผู้ศรัทธามาร่วมทำบุญกับหลวงพ่อด

ภาพที่ 100 คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ เป็นประธานฝ่ายฆราวาสในกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ

ส่วนผู้อำนวยการสร้างที่เป็นกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานราชการ ในการแสดงออกต่าง ๆ จึงเป็นในนามของมูลนิธิ ทำให้การบริหารจัดการต้องเข้าที่ประชุม ทำให้ล่าช้า และตัวผู้อำนวยการสร้างไม่ชัดเจน จึงมีบทบาทไม่เด่นชัด

บทบาทสำคัญอีกประการของผู้อำนวยการสร้างคือ การเป็นนักประชาสัมพันธ์ (Presenter) คู่กับรูปเคารพ เมื่อออกสื่อต่าง ๆ ทำให้คนจดจำได้ทั้งตัวผู้อำนวยการสร้าง และรูปเคารพที่สร้าง กล่าวคือ ตัวผู้อำนวยการสร้าง ช่วยให้คนรู้จักรูปเคารพขนาดใหญ่ที่สุดในโลก และในทางกลับกัน รูปเคารพที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ก็ช่วยส่งเสริมให้คนได้รู้จักตัวผู้อำนวยการสร้างด้วยเช่นกัน ดังมีคำเรียกของคนทั่วไปว่า หลวงพ่อโต สรพงศ์ หรือ อู๋ หลวงปู่ทวด เป็นต้น การผสมกันระหว่างรูปเคารพกับตัวผู้อำนวยการสร้างยังมีการผูกโยงกันไว้อย่างแนบชิดด้วยการใส่ความเป็นตัวตนของผู้อำนวยการสร้างลงไปเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดขนาดรูปเคารพ สิ่งนี้น่าจะเป็นวัตถุประสงค์หลักที่ผู้อำนวยการสร้างตั้งใจให้เกิดขึ้น นั่นคือ การสร้างสิ่งที่เป็นตำนาน เพื่อประดับไว้บนแผ่นดิน (วัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2558) ความเป็นจริงเรื่องนี้ปรากฏให้เห็นในการศึกษาประวัติศาสตร์ ซึ่งเมื่อมีการศึกษารูปเคารพทางศาสนา จะต้องศึกษาที่มาหรือตัวผู้อำนวยการสร้างควบคู่กันไปเสมอ ฉะนั้นรูปเคารพขนาดใหญ่หมี่มาทางศาสนาใน

อนาคต แม้ว่าในวันนั้นผู้อำนวยการสร้างจะไม่มีชีวิตอยู่แล้ว แต่ชื่อเสียงของท่านเหล่านั้นจะยังคงถูกกล่าวขานอยู่คู่กับรูปเคารพที่สร้างไว้ตราบเท่าที่รูปเคารพขนาดใหญ่มีมายังคงประดิษฐานอยู่บนแผ่นดิน

ภาพที่ 101 ป้ายประชาสัมพันธ์มูลนิธิสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เมตตาบารมี
จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 102 ปกแผ่นบันทึกภาพประชาสัมพันธ์ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 103 แผ่นประชาสัมพันธ์เลือกนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. เจ้าพิธีกรรม

ตารางที่ 13 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – เจ้าพิธีกรรม

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	บุคคล-เจ้าพิธีกรรม
1	พระพุทธรูปหาวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	พระสงฆ์
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	พระสงฆ์
3	พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	พระสงฆ์ และพราหมณ์
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	พระสงฆ์
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	พระสงฆ์ และพราหมณ์
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	พระสงฆ์
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	พระสงฆ์
8	หลวงพ่อด	พระสงฆ์
9	ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีทริภุชชัย	พระสงฆ์

จากตารางที่ 13 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – เจ้าพิธีกรรม งานวิจัยนี้ให้ความหมายของคำว่า “เจ้าพิธีกรรม” ว่า คือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา ตั้งแต่ก่อนการเริ่มสร้าง ระหว่างสร้าง และหลังจากสร้างเสร็จเรียบร้อย นอกจากนี้ยังรวมถึงพิธีกรรมที่จัดขึ้นตาม โอกาสสำคัญ ๆ ด้วย

รูปเคารพทั้ง 9 แห่ง มีพระสงฆ์เป็นหลักสำคัญในการประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม ไรก็ดี รูปเคารพบางองค์ ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมแบบพราหมณ์ร่วมด้วย จึงต้องมีพราหมณ์มาเป็นเจ้าพิธีกรรมร่วมกับพระสงฆ์ เช่น มหาเทวภิเษก ซึ่งปฏิบัติต่อพระพุทธ-มหาธรรมราชาฯ จังหวัดเพชรบูรณ์ และพระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการช่วยส่งเสริมให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนกันระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ทำให้เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์กลายเป็นความคุ้นเคยกับชาวพุทธได้อย่างไม่ขัดเขิน แต่พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ใช้พระสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมทั้งหมด โดยไม่มีพิธีพราหมณ์ เนื่องจากเป็นวัดในพุทธศาสนา และสามารถใช้พิธีพุทธแทนพิธีพราหมณ์ได้ (พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2558)

สำหรับพระพิฆเนศปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา นอกจากมีพิธีกรรมแบบพราหมณ์ซึ่งได้ใช้พราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีแล้ว ยังมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นปกติ คือ พิธีฮาลาดิ (พิธีขอพรจากไฟ) ซึ่งจะมีปฏิบัติในวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดราชการ ทางสถานที่ได้จัดให้มีพราหมณ์ (เป็นคนไทย แต่งกายชุดขาว นับถือศาสนาพุทธ เพียงแค่เรียนรู้วิธีการตามแบบพราหมณ์) แต่เดิมที่แห่งนี้ไม่มีพราหมณ์มาประกอบพิธี อาจเนื่องจากยังไม่เสร็จเรียบร้อยดี แต่จากการลงสำรวจครั้งล่าสุด (6 กุมภาพันธ์ 2558) พบว่ามีพราหมณ์กลุ่มนี้กำลังทำพิธีอยู่ เป็นกลุ่มเดียวกับที่ประจำอยู่ที่อุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดนครนายกที่กำลังจะถูกรื้อถอน เนื่องจากหมดสัญญาเช่าที่ดิน และมีผู้ศรัทธากลุ่มหนึ่งที่มาขอการทำพิธีฮาลาดิ ก็ได้ตามมาทำพิธี ณ ที่แห่งนี้ด้วย แสดงให้เห็นว่าผู้ศรัทธาให้ความสำคัญกับการทำพิธีกรรมด้วยพราหมณ์ แม้จะไม่ใช่พราหมณ์ของแท้ (วรรณะพราหมณ์) แต่ก็ให้ความรู้สึกเข้ากันได้ดีกับเทวรูปพระพิฆเนศ ซึ่งเป็นเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การใช้พราหมณ์มาทำพิธีกรรมนี้น่าจะช่วยสร้างจุดขายให้มีความแตกต่างจากพระพิฆเนศ วัดสมานรัตนาราม ซึ่งอยู่ใกล้กัน

3. ผู้ร่วมพิธีกรรม

ตารางที่ 14 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – ผู้ร่วมพิธีกรรม

ลำดับ	ชื่อรูปเคารพ	บุคคล-ผู้ร่วมพิธีกรรม
1	พระพุทธรูปหอนวามินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย
2	พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย
3	พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย
4	พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย
5	พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย
6	พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด)	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย
7	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย
8	หลวงพ่อด	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย
9	ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย	บุคคลทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย

จากตารางที่ 14 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล – ผู้ร่วมพิธีกรรม ในการเข้าร่วมพิธีกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นนั้น เปิดกว้างให้กับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ทุกคน โดยไม่ได้มีข้อกำหนด ยกเว้นบางสถานที่จะมีข้อห้ามซึ่งเป็นข้อควรปฏิบัติในการเข้าไปในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ห้ามนำสัตว์เลี้ยงเข้าไป ห้ามผู้ที่แต่งกายไม่เหมาะสมเข้า เป็นต้น

การมาร่วมพิธีกรรมของผู้ศรัทธา มาในลักษณะกลุ่มครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะประกอบไปด้วยคนหลายวัย และเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ มาทำบุญ กราบไหว้รูปเคารพ และในขณะเดียวกันก็เป็นการท่องเที่ยวพักผ่อนกับครอบครัว ซึ่งบางแห่งได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐบาลในส่วนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ร่วมกับขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ (ขสมก.) จัดบริการรถโดยสารราคาประหยัดนำเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งบางเส้นทางได้ผนวกรวมกับวัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง วัดจันทรมณี จังหวัดอ่างทอง วัดเหล่าน้อยไม่ไกลจากกรุงเทพฯ จึงสะดวกในการเดินทางไปกลับได้ในวันเดียว เหมาะสำหรับวันหยุดประจำสัปดาห์

เมื่อบุคคลได้มายังสถานที่ประดิษฐานรูปเคารพ สิ่งที่ปฏิบัติต่อรูปเคารพคือ การกราบไหว้ด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน และกล่าวคำบูชา เป็นสำคัญ ส่วนรูปเคารพแต่ละสถานที่อาจมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไป ตามความเชื่อ ความศรัทธา ที่ปฏิบัติตาม ๆ กันจนกลายเป็นค่านิยมในการปฏิบัติต่อรูปเคารพองค์นั้น ๆ ไปโดยปริยาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเจดิมพระเกียรติฯ ผู้ร่วมพิธีกรรมกราบไหว้บูชา และเดินเวียนรอบองค์พระ 3 รอบ จากนั้นสัมผัสนิ้วพระหัตถ์ของพระพุทธรูป เพื่ออธิษฐานขอพร และแก้บนด้วยการจุดประทัด หรือเดินวิ่ง รอบองค์พระ หรือถวายอาหาร ดอกไม้ พวงมาลัย เป็นต้น

2. พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง ผู้ร่วมพิธีกรรมถวายตุ๊ก (ธง) เป็นเครื่องสักการบูชา และมีการสวดมนต์ในคืนก่อนสถาปนาจะออก เพื่อขอโชค

3. พระพุทธรูปมหาธรรมราชาเจดิมพระเกียรติฯ ผู้ร่วมพิธีกรรมกราบไหว้บูชา ขอพร และเดินเวียนรอบองค์พระ 3 รอบ

4. พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข ผู้ร่วมพิธีกรรมกราบไหว้บูชา และกระซิบหูหนู เพื่ออธิษฐานขอพรต่อองค์พระพิฆเนศ รวมถึงหยอดเหรียญทำบุญอธิษฐานขอพรกับรูปปั้นนูนสูงพระพิฆเนศ 32 ปาง รอบฐานพระพิฆเนศองค์ใหญ่ รวมถึงมีการถวายเครื่องสักการะที่ประกอบด้วยพืชพรรณ ผลไม้ นม เป็นต้น

5. พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ผู้ร่วมพิธีกรรมกราบไหว้บูชา และกระซิบหูหนู เพื่ออธิษฐานขอพรต่อองค์พระพิฆเนศ

6. พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดด) ผู้ร่วมพิธีกราบไหว้บูชา และมีการเก็บนด้วยดอกมะลิสด หรือพวงมาลัยดอกมะลิ ซึ่งเป็นดอกไม้ที่หลวงพ่อดดชื่นชอบ

7. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ผู้ร่วมพิธีกรรมกราบไหว้บูชา และมีการถวายผ้าไตรจีวร นอกจากนี้ยังร่วมทำบุญกับหลวงพ่อดด โดยการบริจาคปัจจัยตามกำลังศรัทธา ซึ่งมีคุณสรพงศ์ ชาตรี เป็นตัวแทนรับมอบปัจจัย และอัญเชิญบารมีของหลวงพ่อดดมาให้พร โดยผู้ร่วมพิธีกรรมจะได้ถ่ายรูปคู่กับคุณสรพงศ์ด้วย

8. หลวงพ่อทวด ผู้ร่วมพิธีกรรมกราบไหว้บูชาตามปกติ และในโอกาสพิเศษ เช่น วันสงกรานต์ จะมีการสงฆ์น้ำองค์หลวงพ่อดด

9. ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย ผู้ร่วมพิธีกรรมกราบไหว้บูชาตามปกติ และในแต่ละปีจะมีงานประจำปี 2 ครั้ง คือ วันที่ 16 เมษายน ทำพิธีสงฆ์น้ำรูปเคารพครูบาเจ้าศรีวิชัย และวันที่ 11 มิถุนายน ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยแต่ละปีจะมีการถวายสิ่งของซึ่งสร้างให้มีขนาดใหญ่เป็นพิเศษสมกับสัดส่วนของรูปเคารพ ได้แก่ ลูกปะคำ บาตรน้ำมนต์ และตีกลองหลวงบูชาครูบาเจ้าศรีวิชัย

สิ่งที่คุณร่วมพิธีกรรมปฏิบัติต่อรูปเคารพทั้ง 9 องค์ อีกประการที่ขาดเสียมิได้คือ การถ่ายภาพคู่กับรูปเคารพ โดยมีรูปเคารพเป็นองค์ประกอบด้านหลัง เพื่อเป็นที่ระลึกว่าได้มาอย่างสถานที่นั้น ๆ แล้ว

จากพฤติกรรมของผู้ร่วมพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อรูปเคารพทั้ง 9 องค์นั้น สามารถสรุปให้เห็นว่า ผู้ร่วมพิธีกรรมได้ให้ความหมายรูปเคารพขนาดใหญ่มีชื่อว่า

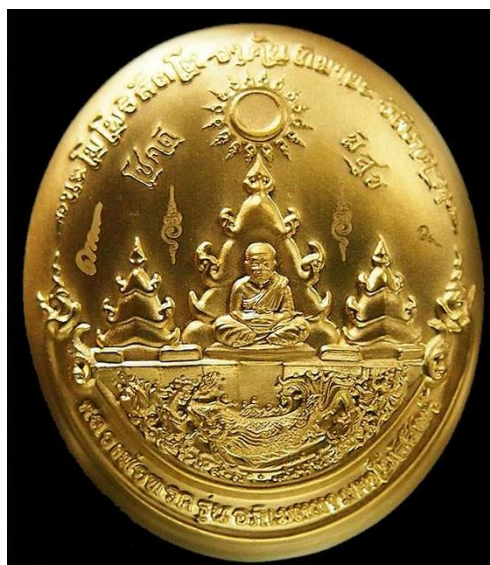
1. ผู้ร่วมพิธีกรรมแสดงออกว่ารูปเคารพมีชีวิตจิตใจ รับรู้ถึงการกระทำต่าง ๆ ได้ จึงมีการกราบไหว้ สักการะ อธิษฐานขอพร เก็บน ถวายสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่ท่านชอบ หรือเคยใช้เมื่อตอนมีชีวิตอยู่ หรือตามประวัติ ดำเนินที่มีมา

2. ผู้ร่วมพิธีกรรมแสดงออกว่า รูปเคารพมีอำนาจ ความศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคลันแคลสิ่งต่าง ๆ ตามคำอธิษฐานของตนได้ จึงมีการอธิษฐานขอพร และเก็บนเมื่อได้ในสิ่งที่ต้องการ

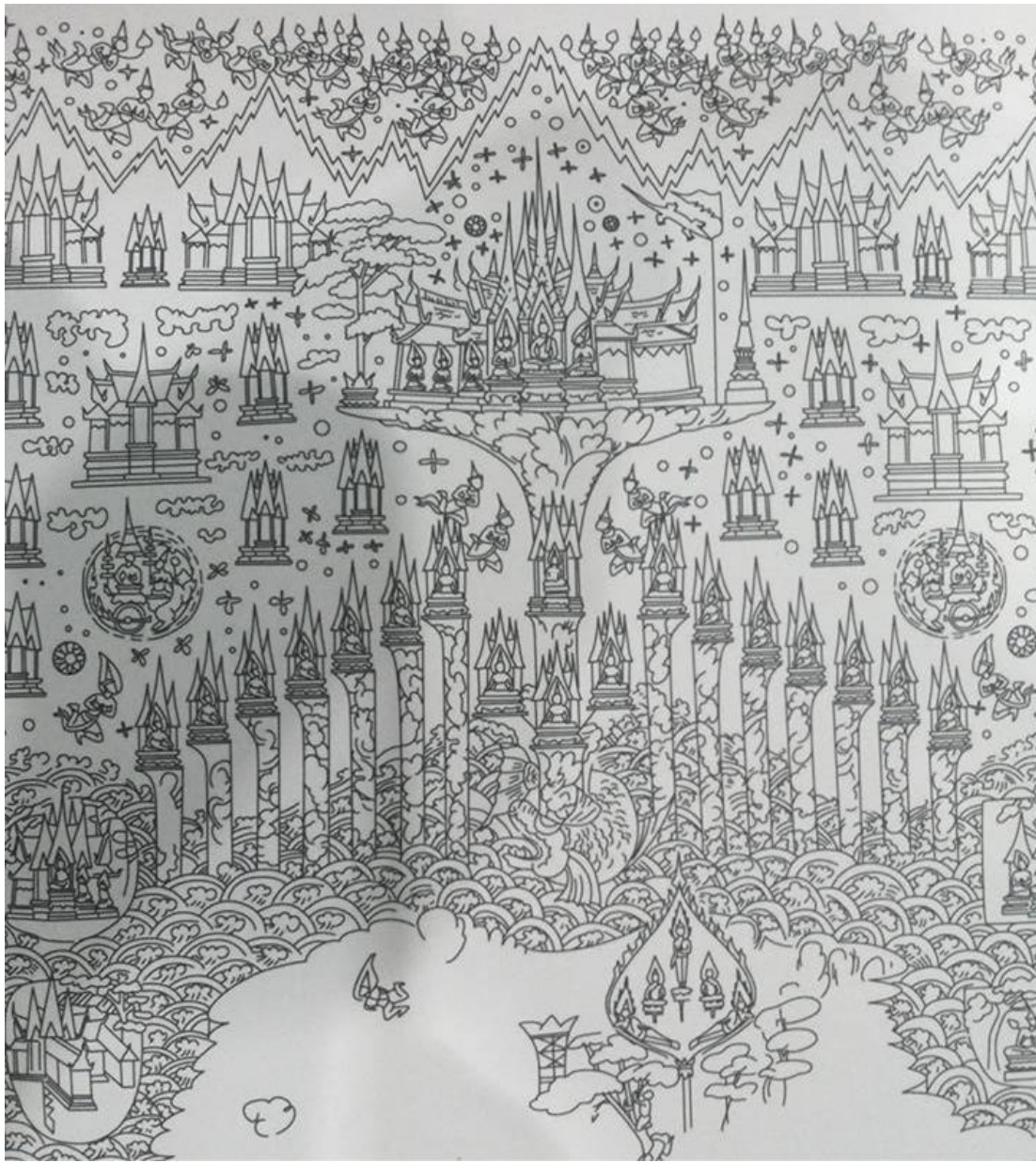
3. ผู้ร่วมพิธีกรรมแสดงออกว่าสามารถสื่อสารกับรูปเคารพได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การจุดธูป เทียน หรือการสัมผัสกับรูปเคารพ หรือการกระซิบผ่านหูหนู

4. ผู้ร่วมพิธีกรรมแสดงออกว่ารูปเคารพเป็นสัญลักษณ์ (Land mark) ของสถานที่ตั้งนั้น จึงมีการถ่ายรูปคู่กับรูปเคารพเพื่อเป็นที่ระลึก หรือบอกให้ผู้อื่นรับทราบผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ว่าได้มาอย่างสถานที่แห่งนี้แล้ว

นอกจากกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาทั้ง 3 ด้านดังกล่าวแล้ว ยังมีการสร้างความหมายผ่านสื่ออื่น ๆ ได้แก่ ตราสัญลักษณ์ วัดอุโมงค์ ซึ่งพบว่าตราสัญลักษณ์ของหลวงพ่อทวด พุทธอุทยานมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเพียงองค์เดียวใน 9 องค์ที่ศึกษา มีองค์ประกอบคล้ายกับภาพไตรภูมิ กล่าวคือ มีเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นวิมานพระอินทร์ และเป็นที่ประดิษฐานพระจุฬามณีเจดีย์ ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า อยู่ตำแหน่งกลางภาพ มีเขาสัตตบริภัณฑ์ขนาบข้าง ด้านซ้ายมีสุริยเทพบุตร (รูปพระอาทิตย์) ด้านขวามีจันทร์เทพบุตร (รูปพระจันทร์) ด้านล่างของเขาพระสุเมรุเป็นทะเลสีทันดร มีปลาอานนท์ตัวใหญ่อาศัยอยู่ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552) จะเห็นได้ว่าตราสัญลักษณ์ของหลวงพ่อทวดที่ปรากฏตำแหน่งตรงกลางซึ่งเป็นเขาพระสุเมรุโดยความนิยมจะวาดเป็นรูปพระพุทธเจ้า แต่ได้เปลี่ยนเป็นรูปหลวงพ่อทวดแทน ฉะนั้นตราสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาจึงเป็นการสร้างความหมายให้กับหลวงพ่อทวดว่าเป็นศูนย์กลางจักรวาลแทนพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังสมทบด้วยคาถาบูชาหลวงพ่อทวดที่มีกำกับไว้ด้านบนว่า “นะ โม โปธิ สัต โต อาคันติมาเย อิติภควา” ซึ่งมีความหมายโดยรวมว่า หลวงพ่อทวดคือ พระโปธิสัตว์ ซึ่งจะเป็นพระพุทธเจ้าต่อไปในอนาคต ผู้ออกแบบสัญลักษณ์จึงต้องการเน้นความหมายนี้ และใช้ตราสัญลักษณ์นี้เป็นสื่อกระจายออกไปโดยการทำเป็นสติ๊กเกอร์ติดรถ แจกให้กับผู้ที่มานมัสการหลวงพ่อทวดอีกด้วย

ภาพที่ 104 ตราสัญลักษณ์และเหรียญวัดอุโมงค์ของหลวงพ่อทวด พุทธอุทยานมหาราช
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 105 ลายเส้นภาพไตรภูมิ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553)

ภาพที่ 106 จิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระประธาน วัดเกาะพญาเจ่ง จังหวัดนนทบุรี (สำนักบรรณ
 สนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ม.ป.ป.)

สรุปกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา

กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนาทั้ง 9 องค์ มี
 องค์ประกอบสำคัญแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ ซึ่ง
 แบ่งย่อยได้เป็น 5 ประการ ได้แก่ กระบวนการสร้างความหมายผ่านชื่อ พุทธลักษณะหรือลักษณะ
 ขนาด สถานที่ตั้ง ประวัตินี้หรือตำนาน ส่วนที่ 2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม ซึ่ง
 แบ่งย่อยได้เป็น 3 พิธี ได้แก่ พิธีแรกเริ่มสร้าง พิธีประจำปี และพิธีปกติ ส่วนที่ 3 กระบวนการสร้าง
 ความหมายผ่านบุคคล แบ่งย่อยได้เป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ ผู้อำนวยการสร้างหลัก เจ้าพิธีกรรม และผู้ร่วม
 พิธีกรรม ทุก ๆ กระบวนการเป็นการสร้างความหมายที่ส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้รูป
 เคารพขนาดใหญ่มหิมาเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนในสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ชื่อรูปเคารพที่ถูกตั้งขึ้นจะบ่งบอกประเภทของรูปเคารพ กล่าวคือ บอกว่าเป็น
 พระพุทธเจ้า เทวรูป และพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะการตั้งชื่อออกเป็น 4 ลักษณะคือ

1. ตั้งชื่อเพิ่มเติมต่อทำรูปเคารพเพื่อสื่อถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างรูปเคารพ ได้แก่
 พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84
 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

2. ตั้งชื่อเพิ่มเติมต่อท้ายรูปเคารพเพื่อสื่อถึงพุทธลักษณะ และความศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อว่ารูปเคารพจะสามารถคลบบันดาลให้ได้ ได้แก่ พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง พระพินนศ ปางนอนเสวยสุข พระพินนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา

3. ตั้งชื่อเพิ่มเติมต่อท้ายชื่อ เพื่อเชิดชูคุณความดี ได้แก่ คุรุบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีทริภุชชัย

4. ตั้งชื่อโดยใช้ชื่อเดิมซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดี ได้แก่ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด

พุทธลักษณะหรือลักษณะของรูปเคารพที่สร้างขึ้นสอดคล้องกับ เรื่องเล่า ตำนาน ประวัติชีวิต เพื่อถ่ายทอดนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรมที่สามารถเห็นและเข้าใจได้ง่าย ลักษณะรูปเคารพแต่ละประเภทถูกถ่ายทอดตามความคุ้นชินของคนทั่วไปในสังคม เพื่อให้ง่ายต่อการรับรู้และจดจำ

ขนาดของรูปเคารพที่ใหญ่หึมา ซึ่งใช้คำประชาสัมพันธ์ว่า ใหญ่ที่สุดในโลก เพื่อสร้างความโดดเด่น ให้เป็นที่น่าสนใจของผู้พบเห็นหรือผู้ที่ได้รับรู้ข่าวสารให้ได้แวะเวียนเข้าไปสักการบูชา ขนาดที่ใหญ่แฝงด้วยนัยที่มีความหมายอันเป็นมงคล และยังสื่อถึงประวัติ ที่มาวัตถุประสงค์ของการสร้าง บางองค์ยังโยยสืบไปถึงตัวผู้อำนวยการสร้างด้วย

สถานที่ตั้งมีการจัดวางรูปเคารพไว้อย่างโดดเด่นเป็นประธานของสถานที่ สามารถมองเห็นได้ชัดในระยะไกล ฐานของรูปเคารพถูกยกให้สูงขึ้นเป็นแท่นหรืออาคาร ซึ่งเป็นการแบ่งพื้นที่ระหว่างรูปเคารพกับบริเวณอื่น ๆ อย่างชัดเจน ทำให้ผู้ศรัทธารู้สึกถึงความยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพมากยิ่งขึ้น

รูปเคารพขนาดใหญ่หึมาทางศาสนาประเภทพระพุทธรูป และเทวรูป ต้องผ่านกระบวนการการสร้างตำนาน เพื่ออธิบายถึงสาเหตุ ที่มา ความจำเป็น หรือประโยชน์ในการสร้างรูปเคารพองค์นั้น ๆ โดยแทรกเรื่องความน่าอัศจรรย์ ซึ่งเป็นความศักดิ์สิทธิ์ อธิฤทธิ์ ที่รูปเคารพจะสามารถคลบบันดาลให้เกิดขึ้นได้ สำหรับรูปเคารพประเภทรูปเหมือนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นบุคคลจริงหรือเชื่อว่าจริงในประวัติศาสตร์ จึงได้ใช้ประวัติในช่วงที่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม หรือการแสดงอภินิหารปาฏิหาริย์ต่าง ๆ กระทั่งเป็นที่ยกย่อง ก่อให้เกิดความศรัทธาต่อพระสงฆ์รูปนั้น ๆ มาเป็นเหตุผลในการสร้าง

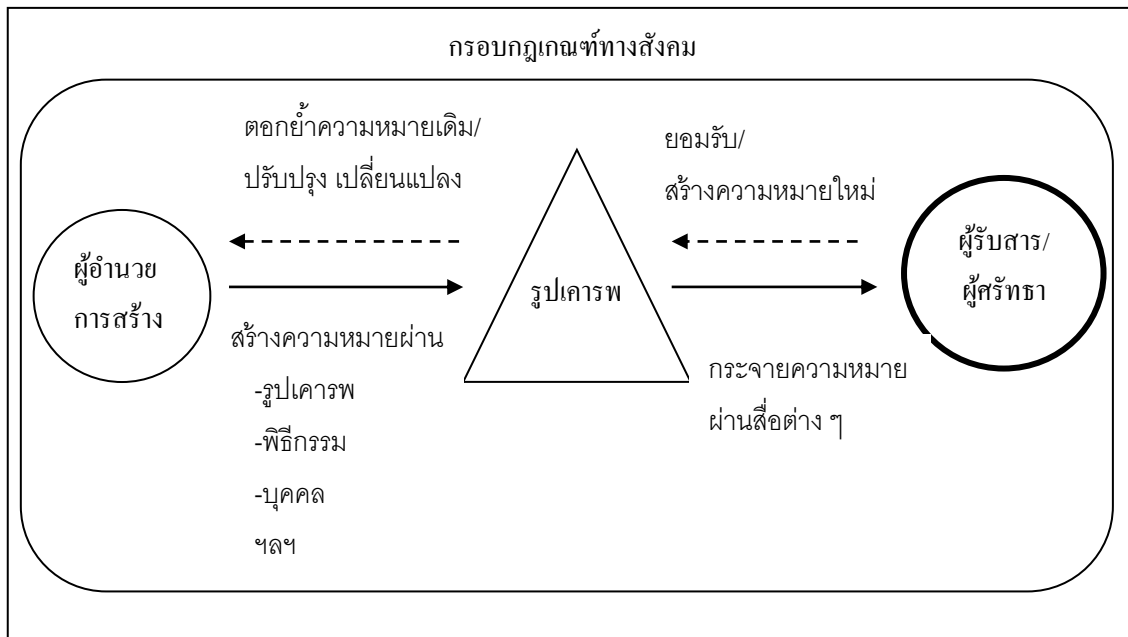
พิธีกรรมถูกสร้างขึ้นตั้งแต่แรกเริ่มสร้าง ระหว่างสร้าง สร้างเสร็จ พิธีกรรมหลังการสร้าง พิธีกรรมประจำปี ตลอดจนพิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นปกติทุก ๆ วัน ทั้งนี้เพื่อสร้าง และยืนยันความศักดิ์สิทธิ์ การมีตัวตนของรูปเคารพ และแสดงถึงการยอมรับนับถือ พิธีกรรมเป็นการเชื่อมโยงกันระหว่างผู้ศรัทธากับรูปเคารพด้วยเครื่องบูชาต่าง ๆ ซึ่งบางรูปเคารพจะมีสื่อกลางช่วยในการส่งสาร

ไปถึงรูปเคารพ เช่น หนูพาหนะของพระพิฆเนศ หรือสายสิญจน์ที่โยงระหว่างรูปเคารพองค์จำลอง (องค์เล็ก) ไปหารูปเคารพองค์ใหญ่หิมา หรือเจ้าพิธีกรรมซึ่งมีทั้งพระสงฆ์ และพราหมณ์

ผู้อำนวยการสร้าง เป็นบุคคลที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพ เป็นผู้ที่ได้วางแบบแผน กำหนดรูปแบบทุก ๆ อย่างให้กับรูปเคารพ เพื่อสร้างความหมายและกระจายความหมายของรูปเคารพให้สังคมรับรู้ โดยมีเจ้าพิธีกรรมซึ่งมีทั้งพระภิกษุและพราหมณ์ เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน และตอกย้ำความหมายของรูปเคารพ ซึ่งจะมีผู้ศรัทธาเข้ามาปฏิบัติต่อรูปเคารพตามความหมายที่ผู้อำนวยการสร้างได้กำหนดไว้ หรืออาจมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมความหมายใหม่ให้กับรูปเคารพตามที่ตนเองเข้าใจ และปรารถนาที่จะให้รูปเคารพนั้น ๆ ตอบสนองความต้องการของตนเองได้

ความสำเร็จของกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทางศาสนา ผ่านระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ (กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ ผ่านพิธีกรรม และผ่านบุคคล) สามารถพิจารณาได้จากจำนวนผู้ร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่หลงไหลไปยังสถานที่ตั้งรูปเคารพ และได้ร่วมกันตอกย้ำกระบวนการสร้างความหมายแบบเดิม ๆ ซ้ำ ๆ กัน เพื่อยืนยันถึงความเชื่อ ความศรัทธา กระทั่งกลายเป็นค่านิยมอันเป็นจารีตปฏิบัติทางสังคม วัฒนธรรมที่มีต่อรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทางศาสนาอยู่ตลอด

โครงสร้าง (Model) กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในปัจจุบัน: พระพุทธรูป เทวรูป รูปเหมือนพระสงฆ์

ภาพที่ 107 โครงสร้างกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในปัจจุบัน: พระพุทธรูป เทวรูป รูปเหมือนพระสงฆ์

จากภาพที่ 107 โครงสร้างกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าบุคคลต้นความคิดในการสร้างรูปเคารพซึ่งเป็นบุคคล หรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นผู้อำนวยกรการสร้าง ได้กำหนดความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยผ่านกระบวนการหลัก ๆ 3 ส่วนคือ รูปเคารพ พิธีกรรม และบุคคล โดยจะสื่อความหมายผ่านสื่อช่องทางต่าง ๆ อาทิ ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ วิซีดี นิตยสาร หนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์ เป็นต้น เมื่อผู้รับสารหรือผู้ศรัทธาได้รับข้อมูลข่าวสารแล้ว จะพิจารณาที่จะคล้อยตามข้อมูลที่ได้รับ หรืออาจมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงความหมายใหม่ให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ตามที่ตนเข้าใจหรือต้องการ ซึ่งจะเป็นสิ่งสะท้อนกลับไปยังผู้อำนวยกรสร้างให้รู้

ว่าสังคมต้องการให้รูปเคารพนั้นมีความหมายเช่นไร ผู้อำนวยการสร้างอาจมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในสังคม หรือปล่อยให้ผู้ศรัทธาสร้างความหมายเองอย่างอิสระ เพื่อให้รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมานั้นเป็นที่พึงที่ขอตรงตามความต้องการของผู้ศรัทธาต่อไป

กระบวนการสร้างความหมายนี้ แสดงให้เห็นแรงขับเคลื่อนที่สัมพันธ์กัน ระหว่างผู้อำนวยการสร้าง รูปเคารพ และผู้รับสาร หรือผู้ศรัทธา ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อสร้างให้รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนามีความหมายตามที่วัฒนธรรมนั้น ๆ ยอมรับและต้องการ โดยมีปัจจัยหลักร่วมกันคือ “ศรัทธา” เมื่อสังคมเกิดการยอมรับ และร่วมกันตอกย้ำความหมายด้วยการปฏิบัติกิจกรรมหรือพิธีกรรมซ้ำ ๆ กัน ไปเรื่อย ๆ ส่งผลให้รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมามีความหมาย กล่าวคือ รูปเคารพมีคุณค่าในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านจิตใจที่ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ศรัทธาที่มากرابไหว้บูชา ช่วยสร้างชื่อเสียงให้กับสถานที่ตั้ง ให้กลายเป็นที่รู้จัก มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชม นำมาซึ่งรายได้ให้กับชุมชน สร้างความเจริญมั่งคั่งให้สถานที่ตั้งรูปเคารพ เป็นสถานที่รวมของผู้ศรัทธาในการจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่แสดงการเชิดชูยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์ ครูอาจารย์ที่เคารพนับถือ เป็นต้น เมื่อรูปเคารพมีความหมายหรือมีคุณค่าแล้ว ผู้คนรวมถึงหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนก็จะเห็นความสำคัญในการมีอยู่ของรูปเคารพ ซึ่งจะพากันมาเที่ยวชม กราบไหว้บูชา ร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรม ให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านต่าง ๆ เพื่อให้รูปเคารพนั้นดำรงอยู่ (มีตัวตน) เมื่อรูปเคารพเป็นที่ต้องการของสังคมแล้ว ก็จะมีพื้นที่อยู่ในสังคมแห่งนี้ กล่าวคือ รูปเคารพและสถานที่ตั้งรูปเคารพมีการบริหารจัดการให้อยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน หรือมีพื้นที่ในสื่อต่าง ๆ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ วารสาร เป็นต้น ซึ่งจะมาขอข้อมูลไปเผยแพร่ และที่สำคัญที่สุดรูปเคารพจะมีพื้นที่อยู่ในใจของผู้ศรัทธา ซึ่งเปี่ยมไปด้วยความเคารพ ศรัทธาต่อรูปเคารพองค์นั้น ๆ

ผู้ที่ได้รับอานิสงส์จากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ที่สำคัญคือ ตัวผู้อำนวยการสร้างหลัก ซึ่งทำให้มีคุณค่า เนื่องจากเป็นผู้คิดริเริ่มสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ขึ้นมาให้คนได้กราบไหว้บูชา เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ชาวบ้านมีอาชีพ มีงานทำ ฯลฯ ทำให้ผู้อำนวยการสร้างหลักเป็นที่ยอมรับยกย่องของคนในสังคม และเป็นที่ต้องการจากสื่อต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นที่ต้องการของชาวบ้านในการเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมหรือพิธีกรรม รวมถึงเป็นผู้นำท้องถิ่นทางการเมืองด้วย ดังนั้นผู้อำนวยการสร้างหลักจึงมีความหมาย มีตัวตน และมีพื้นที่ในสังคมไปพร้อม ๆ กับรูปเคารพด้วยเช่นกัน

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มหีมา ทางศาสนา: ภาพสะท้อนสังคมไทย

ตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหีมาทางศาสนาในสังคมไทย สมัย
สุโขทัยต่อเนื่องมายาวนานจนถึงปัจจุบัน การสร้างความหมายให้กับรูปเคารพบางอย่างยังคงทำสืบ
มีบางอย่างที่เปลี่ยนแปลงไป และมีเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ ทำให้เห็นพลวัตของกระบวนการสร้าง
ความหมายให้กับรูปเคารพ ซึ่งเป็นข้อสังเกตหนึ่งที่สามารถสะท้อนภาพสังคมไทยในปัจจุบัน โดย
นำเสนอให้สอดคล้องกับเนื้อหาในบทก่อนหน้า โดยประกอบด้วย 3 ด้าน คือ กระบวนการสร้าง
ความหมายผ่านรูปเคารพ กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และกระบวนการสร้าง
ความหมายผ่านบุคคล ได้ดังต่อไปนี้

กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ ประกอบด้วยหัวข้อย่อย ๆ อีก 5 ประเด็น คือ
กระบวนการสร้างความหมายผ่านชื่อ พุทธลักษณะ/ลักษณะ ประวัติ/ตำนาน ขนาด และสถานที่ตั้ง

1. ชื่อรูปเคารพ

ชื่อของรูปเคารพที่สร้างขึ้นย่อมต้องการสื่อถึงความหมายเป็นสิริมงคล และบางองค์สื่อ
ถึงลักษณะ อิริยาบถ วัสดุ ขนาด สถานที่ตั้ง ความงดงาม ฯลฯ ลักษณะเด่นประการหนึ่งของการตั้ง
ชื่อให้กับพระพุทธรูปขนาดใหญ่มหีมาที่มีมาโดยตลอดคือ การใช้พระนามของพระพุทธเจ้า หรือ
พระอดีตพุทธเจ้า เช่น พระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ พระพุทธชินราช
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก พระกกุสันโธ วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี
พระศรีศากยทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นต้น
หรือชื่อพระพุทธรูปที่สื่อความหมายว่า พระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระมหาพุทธพิมพ์ วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็น
เห็นว่าพระพุทธรูปเป็นรูปแทนพระพุทธเจ้า ตามวัตถุประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปที่มีมาแล้ว
ตั้งแต่แรกเริ่ม

นอกจากนี้ยังได้มีการตั้งชื่อพระพุทธรูปเพื่อสื่อถึงตัวผู้อำนวยความสะดวก หรือผู้มีอำนาจ
ปกครอง ซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์ โดยมีความพยายามใส่ความเป็นตัวตนของพระองค์ เข้าไปเป็น

ส่วนหนึ่งของชื่ออย่างแยก เช่น พระศรีสรรเพชญ์ เคยประดิษฐานในวิหารพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ศรีศักร วัลลิโภดม และมานิต วัลลิโภดม, 2538, หน้า 30-31) พระมณฑปพิตร วัดมณฑปพิตร กรุงเทพฯ พระพุทธอนันตคุณอดุลยพิตร วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ เป็นต้น [บพิตร (น.) พระองค์ท่าน เป็นคำที่พระสงฆ์ใช้แก่เจ้านาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 649)] ทั้งนี้ในระยะแรกคงยังไม่กล้าที่จะใช้พระนามอย่างชัดเจนเป็นชื่อของพระพุทธรูปขนาดใหญ่หุ้มหีมา

ในอดีตการใช้พระนามของพระมหากษัตริย์มาตั้งเป็นชื่อของพระพุทธรูปอย่างชัดเจน พบได้เฉพาะในการสร้างพระพุทธรูปองค์เล็ก หรือขนาดความสูงเท่าพระมหากษัตริย์เท่านั้น เช่น พระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบ ปางประทานพร ภ.ป.ร. (ขนาดหน้าตักกว้าง 22.9 เซนติเมตร) พระพุทธสยามากิวัฒนพิตร ภูมิพลนริศตสหัสสทิวัสรัชการี ปณณาสวรรยศรีอุภัยมหามงคล (สูง 1.72 เมตร) วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบ ปางประทานพร ภ.ป.ร. สร้างใน พ.ศ. 2508 มีผู้นิยมเช่าบูชาอย่างมาก และได้เป็นแรงบันดาลใจในการนำรูปแบบไปสร้างเป็นพระพุทธรูปปางประทานพรขนาดใหญ่ขึ้นในภาคต่าง ๆ หลายองค์ ในจำนวนนี้มีอยู่ 2 องค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานชื่อว่า หลวงพ่อพุทธเกตุมงคล วัดเทพปราสาท จังหวัดพิจิตร สร้างในปี พ.ศ. 2513 และพระพุทธสุวรรณมงคลมหามุนี (หลวงพ่อกว้าง) วัดพิศุทธอง จังหวัดสิงห์บุรี สร้างในปี พ.ศ. 2517 (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 312-313) แม้ว่าพระพุทธรูปองค์เล็กซึ่งเป็นต้นแบบ จะได้ใช้พระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. เป็นชื่อพระพุทธรูป แต่เมื่อนำไปสร้างเป็นองค์ขนาดใหญ่กลับไม่ได้ใช้ชื่อเดิม แต่ตั้งชื่อขึ้นใหม่ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระองค์เลย

คำนิยามที่เชื่อว่าพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ได้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เห็นได้จากการนิยมนำพระพุทธรูปทรงเครื่องฉลองพระองค์ของพระจักรพรรดิราช เป็นพระพุทธรูปปางยืนห้ามสมุทร สูงเสมอองค์พระมหากษัตริย์ เช่น พระพุทธจักรพรรดิ เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (รัชกาลที่ 1) พระพุทธรังสรรค์ เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปคือพระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระพุทธรูปเจ้า (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 92, 97) ตามที่กล่าวถึงในมหาชมพูติสูตร จากพระสุตตันตปิฎก ลักษณะสูตรที่ฉนิภาย และในเอกบุคคกปาลี อังคุตตรนิกาย ในพระไตรปิฎกที่กล่าวว่า ทั้งพระพุทธเจ้า และพระจักรพรรดิราช ต่างก็เป็นอัครวิษณุนุชย์ ประสูติขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติเช่นกัน (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2535, หน้า 361, 493)

ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ มีความชัดเจนที่สุด เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องฉลองพระองค์ขึ้นอีก ในปี พ.ศ. 2386 พระนามว่า พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระพุทธรูปเสด็จเสวยเสวย ประดิษฐานใน พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เป็นพระพุทธรูปซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสร้างถวายสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช รัชกาลที่ 1 และสมเด็จพระบรมชนกนาถ รัชกาลที่ 2 (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 54, 99) พระนามของพระพุทธรูปมีที่มาสืบเนื่องจากประชาชนเรียกรัชกาลที่ 1 ว่า แผ่นดินต้น และเรียกรัชกาลที่ 2 ว่า แผ่นดินกลาง แผ่นดินใน รัชสมัยของรัชกาลที่ 3 ก็จะถูกรเรียกว่า “แผ่นดินปลาย” ซึ่งไม่เป็นมงคล (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2507, หน้า 47)

ในช่วงสมัยหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การตั้งชื่อของพระพุทธรูปขนาดใหญ่่มหิมา มีการเพิ่มเติมระบุพระนามพระมหากษัตริย์ พระราชินีเป็นชื่อของพระพุทธรูปอย่างชัดเจนมากขึ้น โดยฝ่ายพระสงฆ์ หน่วยงานราชการ สามัญชน เป็นผู้สร้างรูปเคารพ และอัญเชิญพระนามของพระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เป็นส่วนหนึ่งของชื่อพระพุทธรูป ได้แก่ พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พุทธอุทยานเพชรบุระ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น และอัญเชิญพระนามของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นส่วนหนึ่งของชื่อพระพุทธรูป ได้แก่ พระพุทธกิติสิริชัย พระมหาธาตุเจดีย์ภักดีประกาศ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับพระราชสถานะของพระเจ้าแผ่นดิน รวมถึงพระราชินี เหมือนดั่งองค์พระพุทธเจ้า ทรงเป็นที่รวมความเป็นมงคลทั้งหลาย (ศุภวิชัย เกษมศรี, 2556, หน้า 44) ทรงมีสถานะหรือบารมีเทียบเท่ากับพระพุทธรูปขนาดใหญ่่มหิมาเลยทีเดียว

ดังนั้นค่านิยมที่เชื่อว่าพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ได้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ จึงได้สืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ช่วยส่งเสริมให้พระพุทธรูปเกิดความเป็นสิริมงคลมากยิ่งขึ้น และเป็นศูนย์รวมใจของประชาชนให้ได้กราบไหว้บูชา ระลึกนึกถึงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ พระราชินี และพระพุทธรูปขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปพร้อม ๆ กัน ทำให้เห็นว่าอย่างน้อยที่สุด กลุ่มคนผู้สร้างรูปเคารพในยุคสมัยนี้ยังคงเชิดชูพระมหากษัตริย์และพระราชินีเทียบเท่ากับองค์พระพุทธเจ้า โดยการใช้พระนามของพระมหากษัตริย์ และพระราชินีตั้งเป็นชื่อพระพุทธรูปอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สำหรับเทวรูป ซึ่งในงานวิจัยนี้คือ พระพิฆเนศ ยังคงใช้ชื่อเดิม แต่มีการเพิ่มเติมต่อท้ายชื่อลงไปอีก คือ พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข และ พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา

เพื่อแสดงลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของพระพิมพ์แต่ละองค์ และแสดงนัยถึงความสามารถ อิทธิฤทธิ์ของรูปเคารพที่เชื่อว่าจะช่วยคลอบคลำให้ผู้ที่มากราบไหว้บูชาได้สมความปรารถนา เหมือนดังชื่อ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความต้องการของคนในสังคม ที่ยังขาดที่พึ่งทางใจ และยังมี ความปรารถนาที่ไม่มีที่สิ้นสุด

พิมพ์เศ พิมพ์เศวร แปลตามรูปศัพท์ แปลว่า อุปสรรค เชื่อว่าเป็นเทพแห่งอุปสรรคและ สิ่งกีดขวางทั้งปวง สามารถกีดขวางมนุษย์ เทวดา และมารร้ายต่าง ๆ ได้ และในขณะเดียวกันก็ สามารถป้องกันความขัดข้องที่จะเกิดขึ้นได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 834) พระพิมพ์ยังมี ชื่ออื่น ๆ เช่น คณปติ เอกทันต์ คานนะ คณศ คชานนะ เป็นต้น ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีเรื่องราวกำเนิดที่ แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามคงถือกำเนิดมาจากพระศิวะและนางปารวตี และเป็นเทพเจ้าซึ่งเป็นที่ นับถือของชาวฮินดู เมื่อจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือจัดงานฉลองเกี่ยวกับศาสนาทุกครั้ง จะต้องสักการะพระพิมพ์เศก่อน เพื่อให้พิธีกรรมและงานดังกล่าวสำเร็จลุล่วงไปโดยปราศจาก อุปสรรค (ผาสุข อินทราวุธ, 2524)

พระพิมพ์เศ เป็นที่รู้จักและนิยมของคนไทย ตามประวัติคติการนับถือพระพิมพ์ เศ น่าจะ เข้ามาถึงประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 โดยเข้ามาทางภาคใต้ก่อน บรรพชนในภาคใต้ ยุคนั้น คงจะนับถือพระพิมพ์เศตามแบบอินเดีย คือเป็นเทพผู้จัดอุปสรรค เทวรูปพระพิมพ์เศ เริ่ม แพร่หลายมากขึ้น ในสมัยที่ไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากขอม ซึ่งพบเทวรูปในปราสาทหิน หลายแห่ง ทั้งที่เป็นเทวรูปลอยองค์ สำหรับบูชาภายในปราสาท และอยู่บนทับหลัง หรือหน้าบันใน ลักษณะภาพแกะสลักนูนสูง คติการนับถือพระพิมพ์เศในเมืองไทยสมัยนี้เป็นแบบเขมร คือเป็นเทพ องค์สำคัญในไสวณิกาย ซึ่งต้องมีประจำในเทวสถานของลัทธินี้ รวมทั้งการบูชาในฐานะเทพแห่ง อุปสรรค และเทพแห่งการประพันธ์ด้วย (กิตติ วัฒนะมหาตม์, 2548, หน้า 57)

เทวรูปพระพิมพ์เศ ในดินแดนไทย พบได้เป็นจำนวนมาก พระพิมพ์เศที่จัดว่าเป็นรุ่นแรก พบที่ซากโบราณสถาน ซึ่งเข้าใจว่าเป็นศาสนสถานที่อยู่กลางเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี อายุ สมัยราวพุทธศตวรรษที่ 12 สร้างจากศิลา มีขนาด 1.70 เมตร พระเศียรไม่ทรงมงกุฎหรือศิลาภรณ์ ใด ๆ ลักษณะคล้ายกับหัวช้างตามธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะเดียวกับพระพิมพ์เศ ศิลจากปราสาท พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีอายุสมัยอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-13 ซึ่งเชื่อว่าเทวรูปทั้งสององค์ นี้ น่าจะเป็นพระพิมพ์เศที่เก่าแก่ สร้างขึ้นเป็นชุดแรก ๆ ของไทย เนื่องจากพระพิมพ์เศองค์นี้มี ลักษณะใกล้เคียงธรรมชาติ ทั้งยังมีขนาดใหญ่โต จึงสะท้อนได้ว่าเป็นรูปเคารพที่มีทั้งความเก่าแก่ และเป็นที่เคารพสักการะของชุมชนที่มีความศรัทธาต่อองค์พระพิมพ์เศ เป็นอย่างมาก จนทำให้เชื่อ ได้ว่าเมืองศรีมโหสถ อาจเป็นหนึ่งในศูนย์กลางของลัทธิคณปติยะ ซึ่งเป็นลัทธิที่นับถือพระพิมพ์เศ เป็นเทพสูงสุดที่สำคัญแห่งหนึ่งของไทย (เอกสุดา สิงห์ลำพอง, 2553, หน้า 85-87)

สมัยสุโขทัย การนับถือพระพิฆเนศก็คงเป็นไปตามแบบที่ได้อิทธิพลจากขอม แต่ก็น่าจะเสื่อมคลายลงไป เพราะได้มีการให้ความสำคัญต่อศาสนาพุทธมากกว่าศาสนาฮินดู โดยเฉพาะในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ศาสนาพุทธเฟื่องฟูมาก ล่วงถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ศาสนาฮินดูได้กลับมามีความสำคัญในราชสำนักอีกครั้ง มีหลักฐานว่าได้มีการหล่อพระพิฆเนศ และพระเทวกรรมคือพระพิฆเนศในฐานะที่เป็นครูช่างชั้นหลายองค์ และมีความสำคัญตามคติที่ได้รับจากขอม คือเป็นเทพผู้ขจัดอุปสรรค ต้องบูชาก่อนองค์อื่นในพิธีกรรมสำคัญ และเป็นเทพแห่งการประพันธ์คัมภีร์ต่าง ๆ ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคติการนับถือพระพิฆเนศเป็นเทพแห่งศิลปวิทยา แทนพระศรีสวดีที่มีมาแต่เดิมจากอินเดีย เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์โปรดการประพันธ์ กวีนิพนธ์ และศิลปศาสตร์ จึงทรงยกย่องพระพิฆเนศเป็นพิเศษ โดยทรงนำคุณสมบัติที่เป็นของพระศรีสวดีมาแต่เดิมรวมเข้าเป็นคุณสมบัติของพระพิฆเนศด้วย พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเทวาลัยพระพิฆเนศสำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม และทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับพระพิฆเนศไว้สำหรับการนาฏศิลป์โดยเฉพาะ เมื่อทรงตั้งวรรณคดีสโมสรก็พระราชทานรูปพระพิฆเนศเป็นตราประจำสถาบันนั้น เมื่อกรมศิลปากรเกิดขึ้นก็รับตราดังกล่าวมาเป็นตราประจำกรมต่อมา พระพิฆเนศ จึงกลายมาเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาของไทยโดยสมบูรณ์ การนับถือพระพิฆเนศในทางศิลปะของไทยเป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในเมืองไทยโดยเฉพาะ ในขณะที่คติเดิมที่ได้จากอินเดียและขอมนั้นก็ยังมีอยู่บ้าง คือเป็นเทพแห่งอุปสรรค และปัจจุบันคนไทยได้คุ้นเคยกับวัฒนธรรมอินเดียมากขึ้น จึงมีการหันกลับไปบูชาพระพิฆเนศ ตามแบบฮินดูกันอีกครั้งหนึ่ง แต่สำหรับคติการนับถือพระพิฆเนศในฐานะครูช่างตามแบบอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้ลดความสำคัญไปมากแล้ว (กิตติ วัฒนะมหาตม์, 2548, หน้า 57-60)

รูปเหมือนพระสงฆ์ขนาดใหญ่หุ้มหีมาใช้ชื่อเดิมตามที่รู้จักคุ้นเคยกันในสังคมไทย ซึ่งเป็นคำเรียกที่แสดงถึงความสนิทสนมใกล้ชิดกันแบบเครือญาติ คือคำว่า หลวงพ่อ หลวงปู่ สำหรับครูบาเจ้าศรีวิชัย มีการเพิ่มคำสรรเสริญ ยกย่องต่อท้ายชื่อว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัย นกบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีความศรัทธาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างมาก เนื่องจากคุณความดีที่ท่านได้สร้างไว้ให้กับชาวล้านนา

การใช้คำเรียกพระพุทธรูป และรูปเหมือนพระสงฆ์ว่า หลวงพ่อ หลวงปู่ ซึ่งแสดงถึงการนับถือใกล้ชิด เหมือนเครือญาติ คนในครอบครัว หรือคำว่าครู ซึ่งเป็นต้นแบบให้กับลูกศิษย์ได้ประพฤติปฏิบัติตาม ลักษณะของการเรียกเช่นนี้จึงเป็นการแสดงการเชื่อมโยงระหว่างรูปเคารพกับผู้สร้าง หรือผู้ศรัทธา ว่าเป็นสายวงศ์เดียวกัน ฉะนั้น หากต้นตระกูล หรือครู เป็นพระพุทธรูปเจ้า หรือ

พระโพธิสัตว์ หรือเป็นพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาแล้ว ลูกหลาน หรือลูกศิษย์จึงเกี่ยวข้องมีเชื้อสายเป็นวงศ์เดียวกันด้วย

จะเห็นได้ว่าการตั้งชื่อรูปเคารพยังคงต้องยึดชื่อเดิม ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนทั่วไป เป็นสำคัญ ส่วนจะมีลีตามหลังชื่อหรือไม่นั้นแล้วแต่วัตถุประสงค์ของผู้ดำเนินการสร้าง ถ้าหากมี มักจะต้องแสดงความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์ ที่รูปเคารพนั้นจะสามารถบันดาลให้ได้ โดยเฉพาะกลุ่มเทวรูปการเพิ่มเติมต่อท้ายชื่อนอกจากสร้างความแตกต่าง เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์แล้ว ยังต้องคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของคนทั่วไปที่ปรารถนาอยากมีอยากได้ ชื่อจึงช่วยในการดึงดูดความสนใจของผู้ศรัทธาให้ได้มากราบไหว้บูชา โดยเชื่อว่าจะสามารถขอพรได้ตามชื่อของรูปเคารพองค์นั้น ๆ

ข้อความสำคัญที่เติมต่อท้ายชื่อรูปเคารพ ซึ่งพบได้ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา) คือ คำว่า “ใหญ่ที่สุดในโลก” ช่วยดึงดูดความสนใจของคนอย่างมาก กระทั่งกลายเป็นคำนิยม สำหรับผู้ที่คิดจะสร้างรูปเคารพซึ่งจะช่วยเรียกผู้ศรัทธาหรือนักท่องเที่ยวให้ไปชมได้มาก ก็ต้องสร้างให้มีขนาดองค์ที่ใหญ่และต้องใหญ่ขนาดที่ไม่มีที่ใดในโลกจะใหญ่เท่า โดยใช้คำประสาสัมพันธว่า ใหญ่ที่สุดในโลก ต่อท้ายชื่อรูปเคารพด้วย

2. พุทธลักษณะ/ลักษณะของรูปเคารพ

ในอดีตตั้งแต่เริ่มมีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาในอัฟกานิสถาน จนกระทั่งส่งอิทธิพลมาถึงไทยในสมัยสุโขทัย สืบเนื่องถึงสมัยรัตนโกสินทร์ รูปเคารพมีรูปแบบเฉพาะพระพุทธรูปเท่านั้น แต่ในปัจจุบันรูปแบบของรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนามีมากขึ้น นอกจากพระพุทธรูปแล้ว ยังมีเทวรูปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระพิฆเนศ พระพรหม เป็นต้น

เทวรูปในศาสนาพราหมณ์มีมากมายหลายองค์ พระพิฆเนศ เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งที่คนไทยรู้จักคุ้นเคยมาตั้งแต่อดีต ด้วยรูปร่างลักษณะที่อ้วน ศีรษะเป็นช้าง จึงสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความสุขสบาย ซึ่งผู้สร้างได้ช่วยเน้นย้ำความหมายนี้ โดยการออกแบบในอิริยาบถนอนตะแคง อิงหมอน และอิริยาบถยืน พระหัตถ์ถือพิฆพรรณต่าง ๆ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะขององค์พระพิฆเนศ แต่ละแห่ง

นอกจากนี้ยังมีการสร้างเจ้าแม่กวนอิม พระฤาษี พระราหู ช้างเอราวัณ ฯลฯ และโดยเฉพาะรูปเหมือนพระสงฆ์ได้รับความนิยมมากขึ้น เช่น หลวงพ่อสด สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด หลวงพ่อคุณ หลวงพ่ออดตมะ หลวงพ่อเกษม หลวงปู่มั่น เป็นต้น โดยเฉพาะสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) และหลวงพ่อทวด มีความนิยมสร้างรูปเหมือนขนาดใหญ่มหึมาไว้หลายแห่งด้วยกัน อาทิ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดโบสถ์ จังหวัดปทุมธานี วัดศาลเจ้าเขยออด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วัดหนองตากยา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น และ

หลวงพ่อทวด วัดห้วยมงคล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วัดบึงตาหอม จังหวัดฉะเชิงเทรา วัดประยงค์-
กิตติวนาราม มินบุรี กรุงเทพฯ วัดแม่ตะไคร้ จังหวัดเชียงใหม่ วัดสันติวารคุณ จังหวัดสงขลา
วัดคงคา จังหวัดนนทบุรี วัดป่าแสงธรรมพรหมรังสี จังหวัดนครราชสีมา วัดร้องวัวแดง จังหวัด
เชียงใหม่ พิพิธภัณฑสถานตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา พุทธมณฑลสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นต้น

ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้เพราะสังคมปัจจุบันได้ให้อิสระกับผู้อำนวยการสร้าง
รูปเคารพ และศรัทธาที่มีหลากหลาย จึงสามารถสร้างรูปเคารพองค์ใดก็ได้ตามความต้องการของ
ผู้อำนวยการสร้าง การเปลี่ยนแปลงนี้ อาจเป็นเพราะการสร้างพระพุทธรูปอย่างเดียวนั้น ผู้คนมีความ
คุ้นชิน จนเห็นเป็นสิ่งปกติธรรมดา ไม่ตื่นตาตื่นใจ ใครอยากเดินทางมาชื่นชม จึงเลือกที่จะ
เปลี่ยนเป็นรูปแบบอื่น ๆ ให้มีความแตกต่าง แต่การเปลี่ยนรูปแบบใหม่นั้นก็ต้องคำนึงถึง
การยอมรับจากสังคมด้วย เพราะรูปเคารพขนาดใหญุ่่มหิมาที่สร้างขึ้น ไม่ได้สร้างเพื่อกราบไหว้
บูชา หรือชื่นชมแต่เพียงผู้เดียว แต่สร้างขึ้นเพื่อให้สาธารณชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุก ๆ อย่าง
หากเลือกรูปเคารพที่คนในสังคมไม่รู้จัก หรือไม่ศรัทธาแล้ว โอกาสประสบความสำเร็จในการให้
ความร่วมมือในการก่อสร้าง และการดำรงอยู่อย่างถาวรของรูปเคารพก็จะมึน้อยลงไปด้วย สำหรับ
รูปเคารพของหลวงพ่อทวดขนาดใหญุ่่มหิมา จะเห็นได้ว่าการผลิตซ้ำเป็นจำนวนมาก และกระจาย
ตัวอยู่ในภาคกลาง ภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับชีวประวัติของท่านที่มีถิ่นที่อยู่อาศัย
และมีความเกี่ยวข้องอยู่ในบริเวณจังหวัดที่ตั้งรูปเหมือนของท่าน ทำให้หลวงพ่อทวดกลายเป็นพระ
อริยสงฆ์ที่มีความนิยมทั้งชาวไทย ชาวมาเลเซีย และชาวสิงคโปร์ (สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์
สงขลา, 2557)

รูปเหมือนพระสงฆ์ในงานวิจัยนี้ ได้แก่ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด) สมเด็จพระ
พุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด และครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งทั้ง 4 องค์เป็นพระสงฆ์ที่มีปฏิปทา
สูง มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพศรัทธา มีลูกศิษย์มากมาย สิ่งหนึ่งที่ลูกศิษย์สามารถแสดงความกตัญญู
ระลึกนึกถึงท่านได้ คือ การสร้างรูปเหมือนของท่านไว้กราบไหว้บูชา และต้องมีขนาดใหญุ่่มหิมา
เพื่อเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงแรงศรัทธาที่มีมากมายของลูกศิษย์แต่ละสาย ซึ่งได้มาร่วมกันสร้าง
ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเพิ่มจำนวนผู้ศรัทธาให้มากขึ้นอีก จากการได้รู้จัก
พระสงฆ์รูปนั้น ๆ ผ่านการเห็นรูปเคารพขนาดใหญุ่่มหิมา

การเลือกอริยาบถนั่งสมาธิ เป็นอริยาบถที่คุ้นชินมากที่สุดของพระสงฆ์ ขณะทำพิธีกรรม
ต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ การทำวิปัสสนา กรรมฐาน การนั่งปรก เป็นต้น แต่ไม่หลับตา ทั้งนี้จำเป็นต้อง
ต้องการให้ผู้ศรัทธาได้รู้สึกว่ารูปเคารพนั้นได้เห็น และรับรู้ในทุก ๆ สิ่ง ที่ได้ปฏิบัติต่อท่าน และ
ท่านได้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย รูปเหมือนพระสงฆ์ทั้ง 4 องค์ เมื่อสร้าง

เสร็จแล้ว ตั้งเด่นเป็นประธานของสถานที่ เมื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จึงเหมือนกับว่าท่านได้มานั่งเป็นประธานร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมนั้นด้วย ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีจึงยังคงมีเหมือนตอนที่ท่านยังคงมีชีวิตอยู่ สิ่งที่ช่วยสร้างความหมายประหนึ่งว่าพระสงฆ์ท่านยังมีชีวิตจิตใจ และสามารถรับรู้ได้ คือ การจัดตั้งเครื่องไหว้ เครื่องบูชา อาหาร ที่ท่านเคยใช้ เคยชอบในขณะที่มีชีวิต เช่น รูปเหมือนหลวงพ่อดอก ผู้ศรัทธาใช้ดอกมะลิเป็นสิ่งแก้บน เนื่องจากท่านชื่นชอบ และการสร้างมหาวิหารคลุมเพราะเกรงว่าท่านจะร้อน หนาว เมื่อตากแดดตากฝน (พระธรรมรัตนากร, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2558) หรือการสร้างลูกปะคำ และบาตรขนาดใหญ่ให้กับครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเป็นของใช้คู่กาย หรือการถวายผ้าไตรจีวรให้กับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นต้น

รูปเคารพที่มีรูปแบบหลากหลายเช่นนี้ คงเพื่อตอบสนองความต้องการของคน ซึ่งมีความชื่นชอบ ศรัทธาที่แตกต่างกันไป และการที่มีความนิยมรูปเหมือนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีตัวตนจริง หรือเชื่อว่ามีตัวตนในประวัติศาสตร์ คุณงามความดี หรืออิทธิฤทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์ที่ท่านเหล่านั้นได้เคยสร้างไว้ ทำให้คนรุ่นหลังได้หวนระลึก ในเมตตา บุญญาธิการของท่าน อีกทั้งพระสงฆ์แต่ละองค์ก็มีลูกศิษย์ที่สืบสายกันมากมาย ทำให้ลูกศิษย์แต่ละสายต่างต้องการเชิญครูอาจารย์ของตนเอง เมื่อศิษย์สายหลวงพ่อดอกสร้างรูปเหมือนองค์ใหญ่ขึ้นมา ลูกศิษย์ในสายอื่น ๆ ก็ต้องการสร้างรูปเหมือนครูอาจารย์ของตนขึ้นมาให้มีความยิ่งใหญ่ไม่น้อยหน้ากัน และสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หึมา ซึ่งอาจเป็นวัตถุประสงฆ์หลักของผู้อำนวยความสะดวกสร้างก็คือ การสร้างวัตถุมงคลของรูปเคารพแต่ละองค์ให้เข้าบูชา จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะทำการกระตุ้นเตือน หรือปลุกกระแสความนิยมของรูปเคารพแต่ละองค์ ก่อให้เกิดความต้องการวัตถุมงคลในตลาด สร้างมูลค่าเพิ่มอย่างมหาศาล ทั้งนี้รายได้ส่วนหนึ่งเพื่อนำกลับไปบำรุงพัฒนารูปเคารพขนาดใหญ่หึมา และสถานที่ตั้งให้ดียิ่งขึ้น ช่วยเรียกศรัทธาให้ผู้คนเข้าไปเที่ยวไปชม ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม และก็เข้าวัตถุมงคล เป็นวงจรเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ครอบคลุมที่กระบวนการสร้างความหมายยังคงทำหน้าที่ของตนอย่างเข้มแข็ง

3. ประวัติ ตำนาน

ตำนาน ความเชื่อท้องถิ่น จัดว่าเป็นเรื่องของคติชน (Folklore) ซึ่ง สุกัญญา สุจนายา (2548, หน้า 6) กล่าวอ้างถึง วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) นักคติชนวิทยา ซึ่งเขียนบทความเรื่อง Four functions of folklore ในปี 1954 สรุปถึงบทบาทสำคัญของคติชนไว้ 4 ประการ คือ

1. ให้ความเพลิดเพลิน จากความสนุกสนาน หรือจากจินตนาการ โลกโตน หรือเป็นการใช้กลไกทางจิตหลีกหนีจากความจริง ซึ่งถ้าเป็นประการหลังก็แสดงว่าคติชนได้ทำหน้าที่เป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของมนุษย์

2. ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เติมเต็มวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์

3. ให้การศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกลาและขัดเกลาของสังคม

4. รักษาปทัสถานของสังคม

นอกจากนี้ สุกัญญา สุจฉายา (2548, หน้า 7) ยังได้เพิ่มเติมบทบาทของคติน ซึ่ง
เป็นบทบาทแอบแฝงอีก 5 ประการ ดังนี้

1. สร้างความสามัคคีของชุมชน

2. ให้การศึกษา เพราะมีการสอดแทรกความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

3. ระบายความเครียดจากกฎเกณฑ์ประเพณีและค่านิยมบางประการ

4. ระบายความเครียดจากภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม

5. บันทึกเหตุการณ์และวิพากษ์วิจารณ์สังคม

การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มีหิมาแต่ละองค์ ผู้สร้างต้องมีเหตุผลมากพอที่จะพิจารณา
ตัดสินใจเลือกสร้าง ด้วยเหตุว่า สังคมต้องยอมรับการสร้างรูปเคารพนั้นด้วย โดยต้องทำให้สังคม
เชื่อว่าเมื่อสร้างรูปเคารพแล้วจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม รูปเคารพนั้นจึงจะได้รับการ
ยอมรับและสนับสนุนจากสังคมในด้านต่าง ๆ กระทั่งทำให้รูปเคารพสามารถสร้างได้เสร็จสมบูรณ์
และคงอยู่อย่างยาวนาน ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นมาอ้างอิงในการสร้างรูปเคารพได้เป็นอย่างดี
คือ ประวัติ ตำนาน ที่ช่วยอธิบายความชอบธรรมต่อการสร้างรูปเคารพ

ประวัติ ตำนานของรูปเคารพที่ถูกแต่งเติมเสริมขึ้นนั้น ล้วนเกี่ยวข้องกับอิทธิฤทธิ์
ปาฏิหาริย์ เกินความเป็นปกติธรรมดาของมนุษย์ที่จะทำได้ นอกจากนี้ยังบ่งบอกถึงเหตุผล ความ
จำเป็นอันสมควรที่ทำให้ต้องมีการสร้างรูปเคารพขึ้นมา จึงจะสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับรูป
เคารพนั้น ๆ ได้

สำหรับรูปเหมือนพระสงฆ์ที่มีตัวตนจริงหรือเชื่อว่ามีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ ได้ใช้
ชีวประวัติตอนสำคัญในชีวิตท่าน ซึ่งยังคงเน้นประเด็นของอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ สะท้อนให้เห็นว่า
สังคมไทยยังคงเชื่อประวัติหรือตำนานว่าเป็นส่วนหนึ่งของความจริง และเป็นสิ่งที่ถูกต้อง โดยไม่มี
ข้อกังขาใด ๆ ประวัติหรือตำนานยังมีอิทธิพลมากเท่าไร รูปเคารพองค์นั้นยังมีความศักดิ์สิทธิ์มาก
ขึ้นตามไปด้วย จากประวัติ ตำนานของรูปเคารพทั้ง 9 องค์ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ตำนานอ้างถึงการได้รับอนุญาต หรือการบอกกล่าวจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น ให้
สร้างรูปเคารพขึ้นมา เพื่อจะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้คน และท้องถิ่น
ที่ตั้งรูปเคารพ และเป็นการผูกเรื่องเชื่อมโยงกับตำนานท้องถิ่นที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งคาใจของคนใน
พื้นที่ (ตำนานนางสุชาดา) ให้ได้มีทางออกให้กับความคับข้องใจของคนในสังคมนั้น โดยสร้าง
ตำนานใหม่ขึ้นมาเพื่อแก้ไขตำนานเก่า

2. ตำนานสร้างความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ให้กับรูปเคารพ จึงเป็นเหตุให้เลือกที่จะสร้างรูปเคารพองค์นั้น ๆ ขึ้นมา เพื่อเป็นขวัญ กำลังใจให้กับคนที่มากราบไหว้บูชา และมีการย้าเตือนถึงตำนานด้วยการจัดพิธีกรรมให้สอดคล้องกับตำนานของรูปเคารพ เช่น พิธีอุ้มพระดำน้ำ จังหวัดเพชรบูรณ์ พิธีพินนเสจครุณี ที่เทวอุทยานพระพินนเสจ จังหวัดฉะเชิงเทรา งานฉลองวันครบรอบวันเกิด วันบรรลุนิติกรรม และวันมรณภาพของพระสงฆ์แต่ละองค์ เป็นต้น

3. ชีวิตประวัติของพระภิกษุสงฆ์ จะเน้นในช่วงชีวิตที่เป็นเรื่องที่ช่วยส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ หรือปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ลักษณะของรูปเคารพจึงสื่อออกมาในทำนองสมาธิ ซึ่งแสดงถึงขณะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

ประวัติ ตำนานจึงถูกนำเสนอขึ้นมากล่าวซ้ำ ๆ เพื่อยืนยันความชอบธรรมในการสร้างและการดำรงอยู่ของรูปเคารพ และทุกครั้งที่ประวัติ ตำนานถูกนำเสนอจะช่วยเติมพลังความศักดิ์สิทธิ์ให้กับรูปเคารพด้วย

4. ขนาด

เนื่องจากข้อมูลของรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาในอดีตมีจำกัด ข้อมูลเกี่ยวกับขนาดจึงไม่มีรายละเอียดเพียงพอ องค์ที่มีบันทึกไว้ชัดเจน ได้แก่ พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งมีตำนาน ทำให้เข้าใจได้ว่าพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นมาเป็นตัวแทนของพระอดีตพุทธเจ้า (พระธรรมวิมลโมลี, 2538, หน้า 405-510; พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2548, หน้า 29) ส่วนรูปเคารพองค์อื่น ๆ เข้าใจว่าสร้างขึ้นมาให้มีขนาดใหญ่ไว้ก่อน ไม่ได้มีที่มาหรือความหมายกำกับเอาไว้ แต่ขนาดความใหญ่ของรูปเคารพสามารถใช้ในการสันนิษฐานได้ว่า ผู้อำนวยการสร้างต้องเป็นผู้มีอำนาจบารมี ซึ่งในอดีตก็มีเพียงพระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินเท่านั้น และยังแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง (สันติ เล็กสุขุม, 2542, หน้า 12; ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 296) ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และฝีมือทางการช่างอีกด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2549, หน้า 93-94)

การเริ่มบันทึกรายละเอียดที่มา ความหมายของขนาดรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาที่สร้างขึ้นอย่างชัดเจนพบในสมัยหลัง เช่น พระศรีศากยทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุพรรณบุรี พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีความสูง 2500 กระเบื้อง เป็นการสร้างขึ้นในโอกาสที่พุทธศาสนาครบถึงพุทธกาล (ถนอมจิต มีชื่น, 2531, หน้า 82-83) เป็นต้น

จากการกำหนดขนาดของพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีมาในอดีต มักจะเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ เช่น สร้างให้มีขนาดความสูงเท่าพระอดีตพุทธเจ้า หรือมีขนาดใหญ่ตามพุทธประวัติ ตอนโปรดอสุรินทราหู เป็นต้น สำหรับรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาที่สร้างในปัจจุบันพบว่า มีการนำข้อมูลของพระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ และบุคคลธรรมดาไปเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดขนาดรูปเคารพขนาดใหญ่มีมา เพื่อสื่อถึงความเป็นสิริมงคลและตัวบุคคลที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยตัวเลขที่

ใช้นิยมเลข 9 เพราะเชื่อว่าถ้าหัวหน้า เจริญรุ่งเรือง สอดคล้องกับเสียงอ่าน และยังผูกโยงกับหลักทางโหราศาสตร์ไทยด้วย ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงไปยังตัวบุคคลให้เป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพ เช่น ขนาดของพระพุทธรูปพระพุทธรูปพุทธมหาราชราชาฯ จะผูกโยงกับพระมหากษัตริย์ โดยใช้เลข 1 และเลข 9 แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ส่วนขนาดของรูปเหมือนพระสงฆ์จะผูกโยงกับพระมหากษัตริย์ ร่วมกับสามัญชน หรือสามัญชนเพียงฝ่ายเดียว โดยใช้เลข 1 เลข 9 แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เลข 1 แทนคุณสมพงษ์ ชาตรี ผู้อำนวยการสร้างสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) และเลข 6 แทนคุณวัชรพงศ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ผู้อำนวยการสร้างหลวงพ่อทวด

5. สถานที่ตั้ง

เนื่องจากในอดีตมีแต่พระพุทธรูปที่สร้างให้มีขนาดใหญ่มหึมา จึงพบได้เฉพาะในเขตพุทธสถานเท่านั้น ต่อมาหลังพ.ศ. 2500 เกิดความนิยมสร้างพระพุทธรูปบนที่สาธารณะ ได้แก่พระพุทธรูปพระประธานพุทธมณฑล ขนาดสูง 2,500 กระเบื้อง ปางลีลา ประดิษฐานอยู่ที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะงดงาม และมีขนาดใหญ่ที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ ณ เวลานั้น (พ.ศ. 2525) พระพุทธรูปองค์นี้อาจเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสวนสาธารณะหรือสถานที่สำคัญของเมืององค์อื่น ๆ ตามมา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 604) การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาในสมัยหลังจึงไม่ได้จำกัดว่าต้องสร้างที่ศาสนาสถานเท่านั้น หากแต่มีการสร้างในพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ส่วนบุคคล (มูลนิธิ) มากขึ้น และไม่จำเป็นว่าในพุทธสถานจะต้องสร้างเป็นพระพุทธรูป แต่สามารถสร้างเป็นเทวรูปได้ด้วย แสดงให้เห็นการผสมกลมกลืน และการยกย่องให้ความสำคัญกับรูปเคารพในศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ลักษณะของการออกแบบสถานที่ตั้งรูปเคารพ ในอดีตมีทั้งการสร้างรูปเคารพให้อยู่ในที่โล่งแจ้ง หรือมีการสร้างอาคารคลุมขึ้นภายหลัง เช่นเดียวกับปัจจุบัน จึงสันนิษฐานได้ว่าการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาในอดีตน่าจะมีความตั้งใจสร้างให้เป็นจุดเด่น เป็นสัญลักษณ์ของบ้านเมือง ชุมชน เช่นเดียวกับในปัจจุบันที่ต้องการสร้างให้เป็นจุดสังเกต เพื่อให้ทราบตำแหน่งที่ตั้งรูปเคารพได้ชัดเจนจากระยะไกล

กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ เป็นสิ่งเชื่อมโยงรูปเคารพให้เข้ากับจิต และในสถานะที่จิตเป็นใหญ่ จิตย่อมสามารถเชื่อมโยงหรือสัมผัสได้กับเบื้องบน (สิ่งศักดิ์สิทธิ์ รูปเคารพ) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพิธีกรรม (กิ่งแก้ว อัดถากร, 2552, หน้า 3)

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทางศาสนา มีความแตกต่างจากพิธีกรรมของรูปเคารพทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด คือความยิ่งใหญ่ในการจัดพิธีกรรม ได้แก่ สถานที่จัดต้องมีบริเวณที่รองรับกว้างขวาง เนื่องจากรูปเคารพมีขนาดที่ใหญ่มาก และปริมาณผู้มาร่วมพิธีกรรมยังมีจำนวนมากตามมา ความอลังการของเครื่องบวงสรวงต่าง ๆ ที่จัดไว้มากมาย หลากหลาย เป็นต้น พิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ศรัทธาเชื่อมต่อกับรูปเคารพได้ โดยมีพิธีกรรมแรกเริ่มสร้าง ได้แก่ พิธีพุทธาภิเษก เทวาภิเษก เบิกเนตร บรรจุหัวใจ เป็นต้น จากนั้นก็มีพิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำปี เช่น พิธีสงฆ์วันสงกรานต์ พิธีครอบวันเกิด วันบรรลุนิติภาวะ วันมรณภาพ เป็นต้น และพิธีที่ปฏิบัติเป็นปกติคือ การกราบไหว้บูชา ขอพร บนบาน แก้มบ เป็นต้น ตั้งแต่พิธีกรรมแรกเริ่ม รูปเคารพจะถูกสร้างให้เสมือนว่ามีชีวิตจิตใจ มีความศักดิ์สิทธิ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ จึงทำให้ผู้ศรัทธาปฏิบัติต่อรูปเคารพด้วยการทำพิธีกรรมเสมือนว่ารูปเคารพมีชีวิต ด้วยการถวายเครื่องไหว้ เครื่องบูชาต่าง ๆ ตามตำนานหรือประวัติที่รูปเคารพนั้นมีความชื่นชอบ เป็นต้น สำหรับพระพิฆเนศ มีพิธีกรรมให้ปฏิบัติมากกว่าพระพุทธรูป ผู้อำนวยการสร้างจึงใช้เป็นช่องทางในการสร้างสรรค์กิจกรรมได้หลากหลายมากกว่าพระพุทธรูป ซึ่งโดยปกติพระพุทธรูปจะมีเพียงการกราบไหว้บูชา อธิฐานขอพร ปิดทอง เป็นสำคัญ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ ความเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า และพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าสูงสุด จึงไม่กล้าที่จะสร้างพิธีกรรมที่นอกเหนือจากที่สังคมเคยปฏิบัติกันมา แต่เทวรูปพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเน้นพิธีกรรมอยู่แล้ว จึงสามารถสร้างสรรค์พิธีกรรมได้ง่ายกว่า เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ศรัทธา ทำให้ผู้ศรัทธามีความชื่นชอบ เพราะรู้สึกว่าได้มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิด และส่งผ่านความปรารถนาของตนให้กับรูปเคารพได้รับรู้โดยตรง

จากการศึกษาของกิ่งแก้ว อัดถากร (2552, หน้า 3) สามารถสรุปความสำคัญของพิธีกรรมในการปฏิบัติต่อรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทางศาสนา ที่นำไปสู่การเชื่อมโยงกับมิติ 3 มิติ ดังนี้

1. มิติของปัจเจกบุคคล พิธีกรรมช่วยบรรเทาความรู้สึกกลัว คับข้องใจ ที่ไม่สามารถหาทางออกได้จากชีวิตในโลกแห่งความจริง จึงหันเข้าสู่โลกแห่งจิตวิญญาณ ที่จะทำหน้าที่ปลดปล่อยประโลมจิตใจให้กลับมาใช้ชีวิตปกติได้อย่างรู้สึกมั่นคงมากยิ่งขึ้น

2. มิติทางสังคม พิธีกรรมช่วยให้คนเรียนรู้บทบาทหน้าที่ที่เป็นที่คาดหวังของสังคมที่จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง และเป็นพื้นที่เปิดให้กับคนทุกสถานภาพได้เข้าไปหลอมรวมกัน โดยมีจุดร่วมเดียวกัน ช่วยสร้างพลังทางสังคม

3. มิติเหนือโลก หมายถึง มิติในแดนของเทพเบื้องบนที่สถิตอยู่เหนือกาลเทศะ เป็นมิติของความเป็นทิพย์ ซึ่งจะเข้าถึงได้โดยใช้จิตในการส่งไปยังเทพ ซึ่งอาจมีสิ่งประกอบที่ช่วยในการ

รวบรวมจิตใจให้มั่นคง แน่วแน่ และทำให้รู้สึกว่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้แล้ว เช่น ควันรูป สายสัญญาณที่ โยง หนูสัตว์พาหนะของพระพิฆเนศ เป็นต้น

พิธีกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมีหลากหลาย สามารถเชิญชวนให้ผู้ศรัทธาเข้าร่วมได้มาก แสดงให้เห็นว่า หลักการทางพุทธศาสนาที่เน้นหลักธรรมคำสอนให้ปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์นั้น ไม่เพียงพอที่จะสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับคนในสังคมนี้ได้ พิธีกรรมจึงเข้ามาเติมเต็ม ทำให้คนรู้สึกได้ถึงมีส่วนร่วม สัมผัส เข้าถึงรูปเคารพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อว่ารูปเคารพจะได้รับรู้ และผู้ศรัทธา จะได้รับความช่วยเหลือสมดังคำอธิษฐาน ขอพร บนบาน หรืออาจกล่าวได้ว่า คนมักหาทางลัด คือ การขอความช่วยเหลือจากคนอื่น ซึ่งทำได้ง่ายกว่าการปฏิบัติเอง โดยการติดสินบนรูปเคารพ พฤติกรรมและความเคยชินเช่นนี้จึงหล่อหลอมคนไทย ในเรื่องของระบบอุปถัมภ์ที่มีมาโดยตลอด การบนบาน เช่น สรวง อธิษฐานขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกแห่งจิตวิญญาณ ส่งพฤติกรรมเป็นการติดสินบนในโลกแห่งความจริง เนื่องจากเป็นความคุ้นชิน จนเห็นเป็นเรื่องปกติ หรือเป็นธรรมเนียม จึงทำให้ระบบอุปถัมภ์ยังคงฝังรากลึกอยู่กับสังคมไทยอย่างยากที่จะแก้ไข

กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล มีด้วยกัน 3 ฝ่าย คือ ผู้อำนวยการสร้างหลัก เจ้าพิธีกรรม และผู้ร่วมพิธีกรรม

ในอดีตผู้นำที่เป็นหลักสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีมา มีเพียงชนชั้นสูง ได้แก่ พระมหากษัตริย์ โดยเชื่อว่าเป็นผู้มีบุญญาบารมีมากพอ เนื่องจากต้องระดมแรงงาน ระดมทรัพยากรในการสร้างพระพุทธรูปให้สำเร็จ แต่ปัจจุบันมีทั้งหน่วยงานราชการ พระสงฆ์ คารา ผู้เชี่ยวชาญพระเครื่อง สามัญชน สามารถที่จะเป็นหลักในการสร้างรูปเคารพได้ อย่างไรก็ตามในสังคมไทยยังคงยกย่องให้เกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์ว่ามีพระบารมีเหมาะสมที่จะมีส่วนสำคัญในการสถาปนารูปเคารพขนาดใหญ่มีมา เห็นได้จากการเชิญเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ไปทรงประกอบพิธีต่าง ๆ หรืออัญเชิญพระนามาภิไธยประดิษฐานไว้กับรูปเคารพ หรือทรงพระกรุณาพระราชทานชื่อให้กับรูปเคารพ เป็นต้น เป็นการแสดงให้เห็นว่ารูปเคารพนี้ได้รับการสนับสนุนหรือผ่านการเห็นชอบจากสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงช่วยส่งเสริมให้รูปเคารพมีความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

สำหรับเจ้าพิธีกรรม เนื่องจากตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาสร้างเป็นพระพุทธรูป เจ้าพิธีจึงมีพระสงฆ์เป็นหลักสำคัญ ปัจจุบันมีเทวรูปขนาดใหญ่มีมาด้วย นอกจากพระสงฆ์แล้ว ยังมีพราหมณ์มาร่วมประกอบพิธีกรรม แม้ว่าในบางพิธีจะไม่ใช้พราหมณ์แท้ ๆ ซึ่งมาจากเชื้อสายพราหมณ์ แต่ก็ช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์ น่าเชื่อถือให้กับพิธีกรรมได้มาก

บุคคลสุดท้าย ซึ่งถือว่าเป็นผู้ตัดสินความสำเร็จ และความยั่งยืนให้กับรูปเคารพคือ ผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งสังเกตได้ว่าในสังคมไทยให้เสรีภาพกับทุก ๆ คน ให้สามารถเข้าถึงและร่วมพิธีกรรมได้ โดยทุกคนจะอยู่ในสถานภาพเดียวกัน คือ เป็นผู้ศรัทธาที่อยู่ในฐานะของการเป็นฝ่ายอธิษฐาน ร้องขอพรต่อรูปเคารพ ดังนั้นความสำเร็จของการจัดสร้างรูปเคารพจึงขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการของผู้อำนวยความสะดวกว่าจะสามารถทำให้มหาชนเลื่อมใสศรัทธาต่อรูปเคารพที่สร้างขึ้นได้มากน้อยเพียงใด หากสังคมยอมรับนับถือรูปเคารพก็จะพากันหลงใหลผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกันไปร่วมทำบุญอยู่ตลอด ทำให้สถานที่ตั้งรวมทั้งรูปเคารพมีทุนที่จะนำไปหล่อเลี้ยงองค์กรให้สามารถพัฒนารูปเคารพ สถานที่ รวมถึงกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

คุณค่าที่แสดงถึงความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ที่ใช้ยึดเหนี่ยวนำทางชีวิต

ความเชื่อ (Belief) หมายถึง การยอมรับ หรือเชื่อถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือในเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน และการยอมรับหรือเชื่อถือนั้นอาจมีเหตุผลมาพิสูจน์อธิบายหรือไม่ก็ได้ ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเชื่อใน โชคลาง สิ่งเร้นลับ หรืออำนาจวิเศษ (Superstition) มักจะไม่มีมีการพิสูจน์โดยหลักเหตุผลหรือข้อเท็จจริงใด ๆ บางครั้งจะถูกเหมารวมเป็นความเชื่อของคนทั่วไปในสังคมที่ไม่สามารถหักล้างได้ด้วยเหตุผลเชิงตรรกะหรือการสอบสวนทดลองทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อลักษณะนี้เรียกว่า ความเชื่อของกลุ่มคน หรือ ความเชื่อพื้นบ้าน (Folk belief) (สุภาวดี เจริญเศรษฐมท, 2548, หน้า 75-76)

ระบบค่านิยม (Value system) เป็นความหมายหนึ่งของวัฒนธรรม คำว่า ค่านิยม (Value) หมายถึง การให้คุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มแต่ละชุมชน แต่ละสังคมได้ยอมรับร่วมกัน และระบบค่านิยมดังกล่าวนี้ ทำให้สังคมใดสังคมหนึ่ง แตกต่างไปจากสังคมอื่น ๆ ค่านิยมจึงเป็นแกนกลางของวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทาง การรับรู้ การคิด การแสดงออก และการกระทำของบุคคล (กาญจนา แก้วเทพ, 2544, หน้า 20)

1. พุทธ พราหมณ์ ผี

ตั้งแต่อดีตกาลที่มีการสร้างรูปเคารพทางศาสนาขึ้นบนดินแดนไทย พบว่ามีรูปเคารพของทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมถึงผีบรรพบุรุษ แต่รูปเคารพที่ถูกสร้างขึ้นมาให้มีขนาดใหญ่ย่อมมีเพียงพระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปเคารพของศาสนาพุทธ ส่วนรูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และผีบรรพบุรุษมีขนาดเล็ก ที่สร้างให้มีขนาดใหญ่ก็ไม่ถึงกับใหญ่หิมา เป็นการแสดงให้เห็นการยอมรับนับถือพุทธศาสนาเป็นกระแสหลักมาทุกยุคทุกสมัย แม้ว่าเนื้อใจจะยังคงมีความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ ด้วยก็ตาม แต่ในสังคมไทยสมัยปัจจุบัน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลง การแสดงออกในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หิมาทางศาสนาที่มีความหลากหลาย

ทางด้านรูปแบบมากขึ้น นอกเหนือจากพระพุทธรูปซึ่งพบเห็นว่ามีการสร้างมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย ปัจจุบันยังมีการสร้างรูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมถึงรูปเหมือนพระสงฆ์ จึงเป็นการสะท้อนถึงการยอมรับนับถือ และยกย่องให้เทวรูป รวมทั้งรูปเหมือนพระสงฆ์มีความสำคัญเทียบเท่าพระพุทธรูป หรือบางแห่งมากกว่าพระพุทธรูปเสียอีก โดยพิจารณาได้จากขนาดใหญ่ และการจัดตั้งเป็นประธานของสถานที่ อีกทั้งยังมีกิจกรรมพิธีกรรม รวมทั้งการประชาสัมพันธ์มากกว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในสถานที่แห่งเดียวกัน

การสร้างเทวรูปซึ่งเป็นรูปเคารพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระพิฆเนศขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่ หนึ่งในสถานที่นั้น ๆ เป็นวัดในพุทธศาสนา พระพิฆเนศถูกใช้ทำการประชาสัมพันธ์วัดให้เป็นที่รู้จัก และผลตอบรับก็มีมากล้น ปรากฏเป็นมหาชนจำนวนมหาศาลที่แห่แหนกันไปที่วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อกราบนมัสการ อธิษฐานขอพรกับรูปเคารพพระพิฆเนศเป็นสำคัญ (มากกว่าพระพุทธรูป หรือรูปเคารพองค์อื่น ๆ ภายในวัดสมานรัตนาราม) ถึงแม้ว่าทางผู้อำนวยการสร้างหลักจะกล่าวว่า ไม่ต้องการให้ความสำคัญกับเทวรูปมากกว่าพระพุทธรูป เนื่องจากเป็นวัดของพุทธศาสนา (พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2557) แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสื่อที่เผยแพร่ออกไปนั้นทางวัดได้นำเสนอองค์พระพิฆเนศ ใหญ่ที่สุดในโลก เป็นสำคัญ และในสถานที่ใกล้เคียงกันก็มีการสร้างพระพิฆเนศปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ใหญ่ที่สุดในโลก ขึ้นอีกองค์ที่อุทยานพระพิฆเนศ พระพิฆเนศทั้งสององค์ ประดิษฐานที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งทราบกันดีว่ามีหลวงพ่อ โสธรเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดมานานแล้ว ผู้คนที่มาจังหวัดฉะเชิงเทรานิยมมากราบหลวงพ่อ โสธร ทำให้วัดอื่น ๆ ไม้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ประเด็นนี้ น่าจะทำให้เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม และคณะกรรมการสร้างอุทยานพระพิฆเนศต้องหาจุดขาย เพื่อดึงดูดคน สิ่งที่จะสามารถสร้างความสนใจของคนได้ต้องมีความโดดเด่น ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นลักษณะทางกายภาพ และต้องมีอิทธิพล ความศักดิ์สิทธิ์เทียบเคียงได้กับหลวงพ่อ โสธร ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงได้เลือกที่จะสร้างเป็นรูปเคารพพระพิฆเนศ เทวรูปของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนไทยมาโดยตลอด ในการเป็นเทพเจ้าแห่งการขจัดอุปสรรค หรือเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ และประกอบกับการเพิ่มต่อท้ายชื่อให้กับพระพิฆเนศเป็น พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข และ พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ยิ่งสร้างความศรัทธาให้กับผู้คน และตอบโจทย์ความต้องการของคนในยุคสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี

นอกจากรูปแบบที่แตกต่างขององค์พระพิฆเนศ ซึ่งเป็นเทวรูปของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแล้ว กิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระพิฆเนศ มีช่องทางที่แต่ละสถานที่จะได้คิดสร้างขึ้นได้มาก (มากกว่าพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูป) เช่น การถวายเครื่องสักการบูชา

การกระซิบหูหนู การสัมผัสอธิษฐานกับองค์พระพิฆเนศรอบฐานทั้ง 32 องค์ การประกอบพิธีฮาลาตี (การบูชาไฟ) การเขียนแผ่นดวงชะตาฝากไว้ใต้ฐานองค์พระพิฆเนศ เป็นต้น ทั้งนี้การกราบไหว้บูชาปกติธรรมดาทั่วไป คงยังไม่ให้ความรู้สึกที่มั่นใจมากพอว่ารูปเคารพองค์นั้น ๆ จะได้รับรู้และเมตตาประทานพรตามคำอธิษฐานให้กับตน แต่ถ้าได้ร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมมากขึ้น ก็ยังเพิ่มความมั่นใจให้กับตัวผู้ศรัทธา ฉะนั้นกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อองค์พระพิฆเนศ เทวรูปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงสามารถตอบสนองความต้องการของคนได้มากกว่าพระพุทธรูปในศาสนาพุทธซึ่งไม่ได้เน้นพิธีกรรม

นอกจากนี้ยังมีความนิยมสร้างรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ผู้มีปฏิปทาสูงขนาดใหญ่มาจากการแสดงออกผ่านกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อว่า เมื่อพระภิกษุสงฆ์ได้มรณภาพไปแล้ว แต่วิญญาณจะยังคงอยู่ กลายเป็นผีบรรพบุรุษที่มีอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ในการคลบนัดดา คุ่มครอง ปกป้องลูกหลาน ลูกศิษย์ หรือผู้ศรัทธาให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป เนื่องจากพลังอำนาจ บุญญาธิการ ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ได้เคยกระทำคุณูปการ รวมถึงแสดงความสามารถในด้านต่าง ๆ ให้เป็นที่ประจักษ์ จดจำ จึงกลายเป็นตำนานอันศักดิ์สิทธิ์ บอกเล่าขานความต่อ ๆ กันมา ทำให้รูปเหมือนขนาดใหญ่เหมือนหีมาของพระสงฆ์แต่ละองค์กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ทวีคูณมากยิ่งขึ้น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า พุทธศาสนาเถรวาทยึดมั่นในความหมายของพุทธธรรมและพระวินัยตามพระไตรปิฎก ไม่พยายามตีความให้ผิดเพี้ยนเกินไปจาก ความหมายตามตัวอักษรที่บันทึกเป็นภาษาบาลี หลักคำสอน ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติที่สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท คือ การยึดถือ พระรัตนตรัย หรือพระไตรรัตน์ ซึ่งหมายถึง แก้ว 3 ประการ เป็นสิ่งมีคุณค่ายิ่งในพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พุทธศาสนาเถรวาทถือว่า พระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ของชาวพุทธทุกคน โดยเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าใน พุทธศาสนาเถรวาทที่พุทธศาสนิกชนนับถือกันในปัจจุบัน เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์และเป็น ศาสตราของพุทธศาสนาผู้ทรงค้นพบสัจธรรมของชีวิต และวิธีปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ พร้อมทั้งได้นำสิ่งที่พระองค์ทรงค้นพบมาเผยแผ่ต่อชาวโลก พระพุทธเจ้าของชาวพุทธเถรวาทมิใช่เทพ แต่ทรงเป็นบุคคลผู้มีจริยธรรมสูงส่ง ทรงทำความเพียรเพื่อความพ้นทุกข์ (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2500, หน้า 3-4) เมื่อเสด็จปรินิพพานแล้วก็ทรงสูญสลายไป คงเหลือแต่พระธรรมให้พุทธบริษัทได้อาศัยเป็นแนวทางเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามก็ดีพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมักเข้าใจว่า พระรัตนตรัย หมายถึง พระพุทธเจ้าผู้ซึ่งในอดีตคือ เจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งได้ตรัสรู้และปรินิพพานตาม พุทธประวัติ แต่ยังคงทรงมีความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจที่จะช่วยเหลือคนทั่วไปได้ ชาวบ้านจึงกราบไหว้พระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คลบนัดดาให้สมความ

ปรารถนาได้ (ภัทรพร สิริกาญจน, 2546, หน้า 48-51) อันที่จริงการเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนแต่เป็นการปฏิบัติต่อสิ่งนั้นในฐานะที่เป็น ฝิ มากกว่าเป็นเทวดา หรือพระพุทธรูป (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2557, หน้า 249) ดังจะเห็นได้ว่า พระยาอนุমানราชชน (เสฐียร โกเศศ, 2480, หน้า 153) ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “สังคมไทยแต่เดิมนับถือฝิ กระทั่งปัจจุบันก็ยังนับถือฝิอยู่ เช่น พระอินทร์ พระพรหม และพระอีกหลาย ๆ องค์ล้วนเป็นฝิ พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าก็เป็นฝิเช่นกัน”

หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช (ม.ป.ป. อ้างถึงใน ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527, หน้า 152) ได้ให้คำอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า “...พระพุทธรูปที่สำคัญหลายองค์ในพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่จะเป็นนิมิตหมายของพระรัตนตรัยเท่านั้น แต่มีคนถือว่าเป็นฝิอยู่มากมาย พระพุทธชินราชเป็นฝิ พระแก้วมรกตเป็นฝิ เป็นเทพารักษ์ที่จะคุ้มครองกรุงเทพฯ เหมือนอย่างพระกระพุงฝิที่เคยมีที่เมืองสุโขทัย ปรากฏในศิลาจารึก...”

ดังนั้นพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องับระบบความเชื่อทางศาสนาที่ชาวไทยพุทธทั่วไปยึดถือและปฏิบัติกันอยู่จริงจึงมีอยู่สองประเภทหรือสองระดับ ดังนี้

ระดับแรกคือ พุทธศาสนาเถรวาทแบบปรัชญา นิยมเรียกพุทธศาสนาระดับนี้ว่า แก่นแท้ของพุทธศาสนา บ้างก็กล่าวว่าเป็นหลักการของพุทธศาสนาที่เป็นปรัชญา เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเหนือกว่านั้นคือเป็น “สัจธรรม” ผู้ซึ่งมีแนวทางการตีความและการเผยแพร่พุทธศาสนาในเชิงนี้และเป็นที่รู้จักกันในหมู่พุทธศาสนิกชนคือ แนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ระดับที่สองคือ พุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ยึดถือและปฏิบัติพิธีกรรมเป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่ประสมประสานทั้งพุทธศาสนา พราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อในเรื่องฝิ สางนางไม้ อิทติฤทธิ์ปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ เวทย์มนต์ เครื่องรางของขลัง บาป บุญ นรก สวรรค์ ฯลฯ พุทธศาสนาแบบนี้ นักวิชาการเรียกว่าเป็น พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งมีได้หมายความว่ามิแต่ชาวบ้านตามชนบทเท่านั้นที่เชื่อถือและปฏิบัติพิธีกรรมในลักษณะนี้ หากแต่หมายถึงความเชื่อและการปฏิบัติในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่ รวมทั้งชาวเมืองและผู้คนในระดับชั้นทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษาต่าง ๆ ที่มีความเชื่อ และประกอบพิธีกรรมแบบผสมผสานของความเชื่อที่หลากหลาย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2557, หน้า 250)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าค่านิยม ความเชื่อ ความศรัทธาของคนในสังคมปัจจุบันยอมรับ นับถือ พุทธ พราหมณ์ ฝิ ให้มีฐานะที่เท่าเทียมกันมากกว่าในอดีต หรือกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะตอบสนองความมั่นคงทางจิตใจของคนในสังคมนี้ได้ พื้นที่ของเทวรูป และ

รูปเหมือนพระสงฆ์จึงมีมากยิ่งขึ้น เพราะสังคมมีความต้องการ แสดงออกด้วยการสนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้มีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่เหมือนที่รูปแบบทาง ศาสนาพุทธ พราหมณ์ และรูปเหมือนพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้น

2. โหราศาสตร์: ฤกษ์ยาม เลขมงคล

โหราศาสตร์ตามคัมภีร์มหาทักษา เชื่อว่าจำนวนของกำลังพระเคราะห์ของดาว พระเคราะห์ทั้ง 8 หรืออัฐเคราะห์ เป็นจำนวนปีที่พระเคราะห์นั้น ๆ จะเข้ามาครองหรือเสวยอายุ ซึ่ง ก็คือช่วงเวลาที่พระเคราะห์นั้นจะมีอิทธิพลต่อชีวิตนั่นเอง (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 36)

โหราศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่อยู่คู่กับสังคมไทย ในทุก ๆ ช่วงชีวิต เช่น ฤกษ์ยามในการทำกิจกรรม หรือพิธีกรรมต่าง ๆ การผูกดวงชะตาเพื่อความเป็นสิริมงคล โหราศาสตร์จึงได้กลายเป็นแนวทางใน การดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจมาช้านาน

การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่เหมือนที่มาใช้หลักโหราศาสตร์มาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่กระบวนการ การกำหนดขนาดรูปเคารพ ตลอดจนการกำหนดฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม โดยตัวเลขที่ นิยม และเชื่อว่ามีความเป็นสิริมงคลคือเลข 1 เลข 9 และเลข 11 ตัวเลขเหล่านี้จะถูกนำไปกำหนด เป็นขนาดสัดส่วนของรูปเคารพ ฤกษ์ประกอบพิธี นอกจากนี้ผู้อำนวยการสร้างหลักยังได้ผนวก ตัวเลขซึ่งแทนตนเองเป็นส่วนหนึ่งกับรูปเคารพไว้อย่างแยบยล เพื่อสร้างความเป็นมงคลให้กับ ตนเองแล้ว

3. คุณค่า ค่านิยม ความงามทางศิลปกรรม

รูปเคารพแต่ละองค์ถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างงดงาม ด้วยฝีมือและเทคนิควิถีในการก่อสร้าง ขึ้นสูง ซึ่งมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการสร้าง ทำให้รูปเคารพมีความแข็งแรง สมส่วน และเหมือนจริงมากขึ้น สำหรับพระพุทธรูปยี่ดรูปร่างแบบลักษณะตามมหาบุริสลักษณะ และ อนุพยัญชนะ ที่เป็นข้อมูลสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปมาแต่แรกเริ่ม และได้มีการย้อนกลับไปใช้ รูปแบบศิลปะสุโขทัย ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะที่งดงาม อ่อนช้อย อีกทั้งยังได้นำเอาลักษณะการแสดงปาง ตามพุทธประวัติตอนสำคัญที่รู้จักกันดี ได้แก่ ปางมารวิชัย ปาง นาคปรก สำหรับพระพุทธรูปมหาธรรมราชาฯ ได้ขยายแบบมาจากพระพุทธรูปองค์เล็ก ซึ่งเป็น พระพุทธรูปประจำจังหวัดเพชรบูรณ์ มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะเขมร ที่ งดงามอย่างยิ่ง

กลุ่มเทวรูปซึ่งเป็นรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ รูปแบบที่นิยมสร้างคือ พระพิฆเนศ ที่มี ศิระษะเป็นช้าง รูปร่างอ้วน มี 4 กร แสดงถึงการมีอิทธิฤทธิ์ อำนาจพิเศษ และผู้สร้างได้ออกแบบ เพิ่มเติมเพื่อย้ำความหมายที่แสดงถึงความสุขสบาย ความอุดมสมบูรณ์ ด้วยทำนองตะแคง และ ทำยี่น พระหัตถ์ทั้งสี่ถือสิ่งของที่เป็นมงคล และพืชพรรณต่าง ๆ

กลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์มีความพยายามสร้างให้เหมือนจริงตามประวัติ ดำเนิน ซึ่งเป็นรูปแบบที่คุ้นชิน ทำให้เมื่อพบเห็นก็สามารถรับรู้ได้ว่าเป็นรูปเหมือนของพระสงฆ์รูปใด และยังเพิ่มคุณค่าด้วยการปิดทองคำเปลวแท้ หรือทาสีทองให้กับรูปเคารพ ซึ่งเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งในสังคมไทยให้คุณค่าทองคำ ว่าเป็นวัสดุที่มีคุณค่า มีราคา และเป็นมงคล (นุสรา จิตตเกษม, 2555) นิยมใช้คู่กับสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อแสดงการยกย่อง เชิดชู

คุณค่าที่แสดงพื้นที่ทางสังคม

พื้นที่ทางสังคม ในงานวิจัยนี้ หมายถึง อาณาเขต ที่อยู่ ทั้งที่เป็นพื้นที่ที่สามารถมองเห็น จับต้องได้ (รูปธรรม) เช่น ที่ดิน สถานที่ตั้ง พื้นที่บนสื่อสาธารณะต่าง ๆ เป็นต้น รวมถึงพื้นที่ที่ไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ (นามธรรม) เช่น พื้นที่ในความรู้สึก ภายในใจของบุคคล เป็นต้น พื้นที่จัดสร้างรูปเคารพทั้ง 9 องค์ จึงเป็นพื้นที่พิเศษในการเป็นพื้นที่ที่รองรับคติ ความเชื่อ และความปรารถนาของคน โดยตรง ในทางกลับกันก็ส่งผลต่อการปลูกฝังคติ ความเชื่อ และส่งต่อความปรารถนานั้นให้ดำรงอยู่สืบเนื่องต่อไป โดยจะนำเสนอเป็นตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 15 กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่ของหิมาทางศาสนา ผ่านรูปเคารพ พิธีกรรม และบุคคล

กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่ของหิมาทางศาสนา เพื่อเป็นพื้นที่ทางสังคม

1. กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ (ชื่อ พุทธลักษณะ/ลักษณะ ขนาด ประวัติ/ตำนาน สถานที่ตั้ง)
2. กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม (แรกเริ่มสร้าง ประจำปี ปกติ)
3. กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล (ผู้อำนวยการสร้างหลัก เจ้าพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม)

พระพุทธรูป คือ	พระพุทธรูป คือ	รูปเหมือนพระสงฆ์ คือ	รูปเหมือนพระสงฆ์ คือ	เทวรูป คือ	รูปเหมือนพระสงฆ์ คือ
รูปแทนพระพุทธเจ้า	รูปแทนพระพุทธเจ้า	รูปแทนตัวพระสงฆ์	รูปแทนตัวพระสงฆ์	รูปแทนเทพเจ้า	รูปแทนตัวพระสงฆ์
	และพระมหากษัตริย์	ผนวกกับ	และพระโพธิสัตว์	ในศาสนา	
		พระมหากษัตริย์ และ	ผนวกกับสามัญชน	พราหมณ์-ฮินดู	
		สามัญชน			

จากตารางที่ 15 กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนาทั้ง 3 ด้าน คือ ผ่านรูปเคารพ พิธีกรรม และบุคคล มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้รูปเคารพมีความหมาย และใช้เป็นพื้นที่แสดงตัวตนของคนกลุ่มต่าง ๆ แบ่งเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มที่สื่อความหมายว่าพระพุทธรูปคือ พระพุทธเจ้า
2. กลุ่มที่สื่อความหมายว่าพระพุทธรูปคือ พระพุทธเจ้า และพระมหากษัตริย์
3. กลุ่มที่สื่อความหมายว่ารูปเหมือนพระสงฆ์คือ รูปแทนพระภิกษุสงฆ์ พระมหากษัตริย์

และสามัญชน

4. กลุ่มที่สื่อความหมายว่ารูปเหมือนพระสงฆ์คือ รูปแทนพระภิกษุสงฆ์ พระโพธิสัตว์

และสามัญชน

5. กลุ่มที่สื่อความหมายว่าเทวรูปคือ รูปแทนเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

6. กลุ่มที่สื่อความหมายว่ารูปเหมือนพระสงฆ์คือ รูปแทนพระภิกษุสงฆ์

กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 สามารถนำมารวมกันเพื่ออธิบายว่า สังคมไทยยังมีความเข้าใจ และ

ยอมรับว่าพระพุทธรูปคือพระพุทธเจ้า และพระมหากษัตริย์ (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 92, 97) แม้ว่าผู้อำนวยการสร้างจะไม่ได้ตั้งใจสร้างความหมายอย่างเด่นชัดให้กับพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์ นครลำปาง ว่าคือพระมหากษัตริย์ก็ตาม ดังนั้นกลุ่มพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ จึงเป็นการแสดงภาพความหมายว่า พระพุทธรูปคือ พระพุทธเจ้า และพระมหากษัตริย์ จากกลุ่มตัวอย่างรูปเคารพทั้ง 9 องค์ รูปเคารพกลุ่มพระพุทธรูปมีความนิยมในการสร้างมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ คือมีจำนวน 3 องค์ ได้แก่ พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง พระพุทธรูปหอนามินทร์ศากมุนีศรีวิเศษชัยชาญ และพระพุทธรูปมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช แสดงให้เห็นถึงการยกย่อง เชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ผู้อำนวยการสร้างได้อัญเชิญพระนามของพระองค์เป็นส่วนหนึ่งของชื่อรูปเคารพอย่างชัดเจน ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนสำหรับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มหัศจรรย์ และยังสามารถกำหนดตัวเลขสัดส่วนขนาดของพระพุทธรูป ให้มีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือเลข 1 และเลข 9 และมีการอัญเชิญพระนามาภิไธย ภ.ป.ร. ไว้ที่ฝ่าเท้าของพระพุทธรูปมหาธรรมราชาฯ ทั้งนี้ผู้อำนวยการสร้างคงต้องการบันทึกเป็นประวัติศาสตร์ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ได้ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 ให้คนในปัจจุบันและคนรุ่นหลังได้ระลึกนึกถึงพระเกียรติคุณ พระบารมี ซึ่งไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดจะเทียบเท่า สะท้อนออกมาด้วยการสร้างเป็นพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่มหัศจรรย์ อีกทั้งการสร้างรูปเคารพยังเป็นการสร้างขึ้นโดยฝ่ายพระสงฆ์ถึง 2 องค์ คือ พระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง และพระพุทธรูปหอนามินทร์ศากมุนีศรีวิเศษชัยชาญ และสร้างโดยภาครัฐร่วมกับสามัญชน คือ พระพุทธรูปมหาธรรมราชาฯ ด้วยพลังแห่ง

ศรัทธาทงพุทธศาสนาและความจงรักภักดีในองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระพุทธรูปขนาดใหญ่
มหิมาจึงถูกสร้างขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ประดิษฐานบนแผ่นดินไทย

รูปเคารพกลุ่มที่ 3 และ 4 เป็นรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งประชาชนให้ความ
เคารพนับถืออย่างมาก คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) และหลวงพ่อทวด ผู้อำนวยการ
สร้างจึงได้สร้างรูปเหมือนในลักษณะท่าทางที่เป็นเอกลักษณ์ของพระสงฆ์แต่ละองค์ ที่สังคมมี
ความคุ้นเคยให้มีขนาดใหญ่มหิมา ตั้งเด่นเป็นประธานของสถานที่ และสร้างความหมายผ่านการ
กำหนดตัวเลขขนาดของรูปเหมือนพระสงฆ์ เพื่ออ้างอิงว่ารูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์
(โต พรหมรังสี) เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ด้วยการกำหนดขนาดหน้าตักของรูปเคารพ 8 เมตร 1
นิ้ว (นำมารวมกัน 8 บวก 1 เท่ากับ 9 เป็นเลขมงคล และหมายถึงรัชกาลที่ 9) และอ้างอิงถึงตัว
ผู้อำนวยการสร้างด้วยเลข 1 คือ เอก เป็นชื่อเล่นของคุณสรพงษ์ ชาตรี และสร้างเป็นองค์แรก
(พระครูปลัดนุตร์ รัตนวิชัย, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2557) การเชื่อมโยงรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์กับ
องค์พระมหากษัตริย์ เป็นการยกย่อง เจริญชู และต้องการจารึกว่าได้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9
สำหรับการอ้างอิงตัวตนของผู้อำนวยการสร้าง ซึ่งเป็นสามัญชน โดยกำหนดตัวเลขขนาดรูปเหมือน
พระสงฆ์ขนาดใหญ่มหิมาให้เกี่ยวข้องกับตัวผู้อำนวยการสร้างซึ่งเป็นสามัญชน เป็นปรากฏการณ์
ใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

สำหรับรูปเหมือนหลวงพ่อทวด ซึ่งถูกสร้างความหมายเพื่อสื่อสารผ่านตราสัญลักษณ์
วัดดุมงคล ที่มีลักษณะองค์ประกอบเหมือนภาพไตรภูมิ แต่ตำแหน่งตรงกลางซึ่งเป็นที่ประดิษฐาน
ของพระพุทธเจ้า ได้กลายเป็นรูปหลวงพ่อทวดแทน ทำให้เข้าใจได้ว่า ผู้อำนวยการสร้างต้องการ
สร้างความหมายว่า หลวงพ่อทวดก็คือ พระโพธิสัตว์ ซึ่งจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต อีก
ทั้งยังพิจารณาได้จากบทสวดประจำองค์หลวงพ่อทวด ความว่า “นะโมโพธิสัตโต อากันติมาเย อิติ
ภควา” และผู้อำนวยการสร้างยังได้सानตัวตนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรูปเหมือนหลวงพ่อทวด ด้วย
การกำหนดขนาดสัดส่วนความสูงของรูปเหมือนหลวงพ่อทวด 51 เมตร (รวมฐาน) ให้สอดคล้อง
กับปีเกิดของตนเอง คือเลข 6 (5+1) หมายถึง ดาวศุกร์ เป็นดาวประจำราศีพฤษภ ซึ่งเป็นราศีเกิดของ
คุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ผู้อำนวยการสร้างหลัก (วัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์, สัมภาษณ์,
28 เมษายน 2557)

ผู้อำนวยการสร้างหลักซึ่งเป็นสามัญชนในที่นี้คือ คุณสรพงษ์ ชาตรี และคุณวัชรพงษ์
ระดมสิทธิพัฒน์ ได้ใช้รูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ขนาดใหญ่มหิมา เป็นพื้นที่แสดงตัวตนไว้อย่าง
แยบยล ผ่านตัวเลขในการกำหนดขนาดของรูปเคารพ แต่จะเห็นได้ว่าการรวมกันนั้นเป็นเพียงแค่
ระดับของการผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของรูปเหมือนพระสงฆ์เท่านั้น ไม่ได้มีความหมายว่าเท่ากัน
หรือแทนที่กันทั้งหมด นอกจากนี้ผู้อำนวยการสร้างหลักซึ่งเป็นสามัญชน ก็ไม่ได้อ้างอิงตัวเองเป็น

ส่วนหนึ่งของพระพุทธรูป แต่พระพุทธรูปจะถูกสร้างความหมายให้แทนพระพุทธเจ้า และพระมหากษัตริย์เท่านั้น ประเด็นนี้เป็นการยืนยันถึงความเข้าใจ และการรับรู้ของคนในสังคมว่าพระมหากษัตริย์คือ พระพุทธเจ้า ทำให้สามัญชนเลือกที่จะสร้างรูปเหมือนพระสงฆ์ขนาดใหญ่มาแทนพระพุทธรูป เพื่อที่จะสามารถใช้เป็นพื้นที่แสดงตัวตนได้อย่างเหมาะสมมากกว่า

กลุ่มที่ 5 เทวรูปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นพระพิฆเนศทั้ง 2 องค์ ผู้อำนวยการสร้างหลักใช้ความหมายเดิมตามที่สังคมรับรู้และเข้าใจว่า พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ และจากรูปร่างลักษณะของพระพิฆเนศที่มีศีรษะเป็นช้าง รูปร่างอ้วน มี 4 กร แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เทวรูปพระพิฆเนศทั้งสององค์ไม่ได้สร้างหรือใส่ความหมายที่สื่อแสดงความเป็นตัวตนของผู้อำนวยการสร้างหลักลงไปกับรูปเคารพ มีเพียงการนำเสนอเพื่อสื่อว่าเป็นผู้อำนวยการสร้างหลักผ่านสื่อต่าง ๆ โดยมีรูปพระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม คู่กับพระพิฆเนศ อยู่บนหน้าปกแผ่นบันทึกภาพประวัติวัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา เท่านั้น

กลุ่มที่ 6 เป็นรูปเหมือนพระสงฆ์ ได้แก่ หลวงพ่อสด และครูบาเจ้าศรีวิชัย ทั้ง 2 แห่งมีผู้อำนวยการสร้างหลักเป็นพระสงฆ์ มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อแสดงความกตัญญู เชิดชู ครูอาจารย์ ดังนั้นการสื่อแสดงความหมายจึงพยายามสร้างให้รูปเหมือนนั้นเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ที่สมบูรณ์ที่สุด เช่น มีการทำกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ประหนึ่งว่ารูปเหมือนพระสงฆ์นั้นมีชีวิตจิตใจ รับรู้ได้ เช่น การถวายดอกไม้แด่หลวงพ่อสด เนื่องจากตอนที่ท่านมีชีวิตอยู่มีความชื่นชอบและถวายบาตร ลูกปะคำขนาดใหญ่สัดส่วนเดียวกับรูปเคารพ ซึ่งเป็นของใช้ส่วนตัวของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นต้น

จากตารางที่ 15 กระบวนการสร้างความหมายทั้ง 3 ด้าน มีความพยายามสื่อแสดงพื้นที่ทางสังคมของคนกลุ่มต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

1. พื้นที่แสดงตัวตนของผู้อำนวยการสร้างหลัก

ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับการสร้างพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่คู่กันมาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ที่สำคัญ การสร้างพระพุทธรูปถือเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญและเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมา อาจกล่าวได้ว่า เมื่อใดที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกของพุทธศาสนา ก็จะมีการสร้างพระพุทธรูปจำนวนมาก เพราะฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงพระพุทธรูปที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือมีความเป็นเลิศในด้านสุนทรียภาพ ก็ต้องอ้างพระนามของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงสร้างพระพุทธรูปองค์นั้นขึ้นมา หรือที่สร้างในรัชกาลของพระองค์ ทั้งนี้เพราะในอดีตพระมหากษัตริย์เท่านั้นทรงมีพระราชอำนาจ และพระราชทรัพย์เพียงพอที่จะสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุที่หายาก มีค่า มีขนาดใหญ่ได้ และที่พิเศษไป

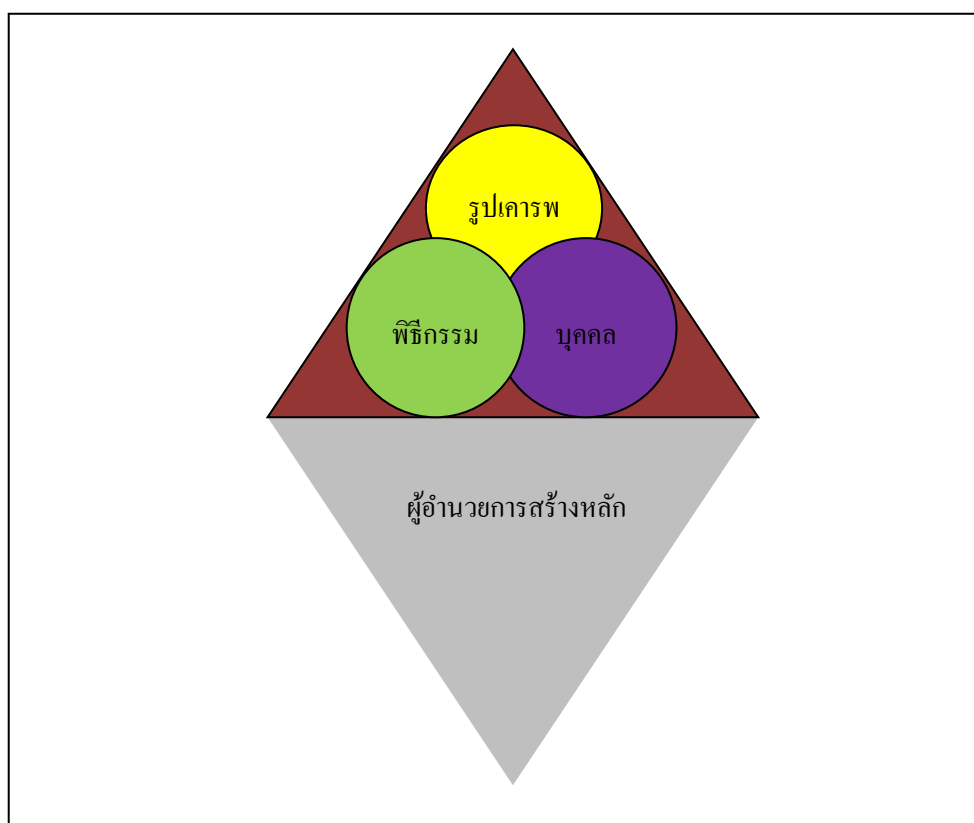
กว่าทุกประเทศและวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา คือ ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่ยกย่องพระมหากษัตริย์เอกเช่นพระพุทธเจ้า (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 45) ในอดีตจะเห็นได้ว่าผู้ที่พอจะมีอำนาจ และทรัพย์ เช่น เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต กัลยาณมิตร) ซึ่งเป็นผู้บริจาคที่ดินสร้างวัดกัลยาณมิตร ก็ไม่ได้เป็นผู้สถาปนาพระพุทธรูปองค์ใหญ่ หากแต่เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงดูราวกับว่าผู้ที่มีสิทธิคู่ควรในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มีเพียงองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น

เมื่อยุคสมัยผ่านไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น ใครมีกำลังแรง กำลังทรัพย์มากพอ ก็สามารถสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่เหมือนหิมาได้ตามรูปแบบที่ตนศรัทธาชื่นชอบ ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันมีทั้งหน่วยงานราชการ พระสงฆ์ ดารา ผู้เชี่ยวชาญพระเครื่อง สามัญชนทั่วไปก็สามารถที่จะเป็นหลักในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่เหมือนหิมาได้ และเป็นผู้กำหนดความหมายให้กับรูปเคารพตามแนวคิด วัตถุประสงค์ของตนเอง อีกทั้งยังได้ใช้การสร้างรูปเคารพเพื่อเป็นพื้นที่แสดงตัวตน ตั้งแต่การพยายามใส่ข้อมูลความเป็นตัวตนของตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพ และการแสดงตนเป็นประธานในการประกอบกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ต่อหน้าสาธารณชน ทำให้คนและสื่อมวลชนได้ให้ความสนใจ ติดตามข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอด และจะก่อประโยชน์ในระยะยาว คือการถูกกล่าวขานในประวัติศาสตร์ว่าเป็นบุคคลที่ เป็นผู้สร้างรูปเคารพขนาดใหญ่เหมือนหิมาขึ้นมา

อย่างไรก็ตามการแสดงผลที่ตัวตนของผู้อำนวยความสะดวกสร้าง ยังคงมีลำดับชั้นที่แสดงให้เห็นถึงสถานะความเหมาะสมในการเทียบเคียงหรือผสานตัวตนเข้ากับรูปเคารพอย่างสำคัญ กล่าวคือพระพุทธรูปขนาดใหญ่เหมือนหิมามีการอัญเชิญพระนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นส่วนหนึ่งของชื่อพระพุทธรูปอย่างชัดเจน เพื่อแสดงว่าพระมหากษัตริย์คือพระพุทธเจ้า สำหรับรูปเหมือนพระสงฆ์มีการกำหนดขนาดองค์สื่อถึงตัวผู้อำนวยความสะดวกซึ่งเป็นสามัญชน จึงแสดงให้เห็นว่าความเหมาะสมของสถานะพระมหากษัตริย์ยังคงเทียบเท่ากับพระพุทธเจ้า ซึ่งสามัญชนไม่อาจเอื้อมที่จะเทียบเคียงในตำแหน่งนี้ได้ จะสามารถเทียบเคียงได้เพียงแค่รูปเหมือนพระสงฆ์ และยังเป็นการผสานกันแบบที่ไม่เด่นชัดมากนัก สำหรับรูปเคารพที่สร้างโดยพระภิกษุ หรือหน่วยงานราชการ หรือองค์กรมูลนิธิที่ไม่มีผู้นำที่ชัดเจน จะไม่ได้แสดงตัวตนของผู้อำนวยความสะดวกไว้เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดกับรูปเคารพ

การใช้รูปเคารพขนาดใหญ่เหมือนหิมาเป็นพื้นที่แสดงตัวตนของผู้อำนวยความสะดวกหลักมีเฉพาะกับรูปเคารพองค์ที่มีการกำหนดตัวผู้อำนวยความสะดวกอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการอย่างเบ็ดเสร็จ ได้แก่ รูปเหมือนสมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี) และหลวงพ่อดาวตด สำหรับรูปเคารพที่ผู้อำนวยความสะดวกเป็นกลุ่มคน มูลนิธิ หรือหน่วยงานภาครัฐบาล ไม่ได้มี

การแสดงตัวตนของผู้อำนวยการสร้างเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพ และผู้อำนวยการสร้างซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งสร้างรูปเคารพเพื่อแสดงความกตัญญูต่อครูอาจารย์ แสดงว่าสถานภาพตนเองเป็นลูกศิษย์ จึงไม่อาจเทียบตัวเองให้เท่ากับครูอาจารย์ ดังนั้นจึงไม่มีการใช้รูปเคารพเป็นพื้นที่แสดงตัวตนแต่อย่างไร

ภาพที่ 108 กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาภาพสะท้อนผู้อำนวยการสร้างหลัก

จากภาพที่ 108 แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสร้างความหมายทั้ง 3 ด้าน ให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนา คือ ผ่านรูปเคารพ พิธีกรรม และบุคคล จะช่วยส่งเสริม สนับสนุน ซึ่งกันและกันอย่างเข้มแข็ง ทำให้รูปเคารพสามารถตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้ รูปเคารพจึงมีความสำคัญ และเป็นที่ต้องการให้ดำรงอยู่อย่างถาวร เมื่อเป็นเช่นนี้ตัวผู้อำนวยการสร้างหลักจะมีความสำคัญ มีความหมาย และถูกจดจำ ในฐานะผู้สร้างรูปเคารพ ซึ่งจะถูกลดทอนคุณค่ากับรูปเคารพลับไป

2. พื้นที่แสดงตัวตนของเจ้าพิธีกรรม

องค์ประกอบประการหนึ่งของศาสนาคือ พิธีกรรม ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบย่อย ๆ อีกหลายประการ สิ่งสำคัญคือ เจ้าพิธีกรรม เป็นผู้นำในการดำเนินพิธีกรรมตั้งแต่ต้นกระทั่งเสร็จสิ้นพิธี ดังนั้นเจ้าพิธีกรรมจึงเป็นผู้มีความสำคัญ เป็นเสมือนตัวเชื่อมระหว่างโลกแห่งความจริงกับโลกแห่งจิตวิญญาณ ช่วยนำพาจิตของผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมให้มีความรู้สึก และรับรู้ถึงการได้สัมผัสใกล้ชิดกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในขณะที่ทำพิธีกรรม

เจ้าพิธีกรรมส่วนใหญ่พบว่า เป็นพระภิกษุสงฆ์ เนื่องจากรูปเคารพในกลุ่มตัวอย่างทั้ง 9 แห่ง เป็นพระพุทธรูป และรูปเหมือนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นรูปเคารพในศาสนาพุทธ และเนื่องจากรูปเคารพมีเทวรูปพระพิฆเนศ ซึ่งเป็นเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ จึงได้มีเจ้าพิธีเป็นพราหมณ์เข้ามาร่วมประกอบพิธีกรรมด้วย

สำหรับพระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ที่อุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพิธีกรรมประจำปีที่จัดให้มีพราหมณ์มาทำพิธีกรรม คือ พิธีคณศกฺรติ และพิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นปกติ (เฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์) คือ พิธีฮาลาตี (บูชาไฟ) พราหมณ์กลุ่มนี้แม้จะไม่ใช่อุทยานพราหมณ์ เป็นเพียงบุคคลที่นับถือศาสนาพุทธแต่ได้เรียนรู้วิธีการประกอบพิธีกรรมแบบพราหมณ์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เคยทำพิธีกรรมให้กับอุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดนครนายก แต่ทางอุทยานฯ ได้มีข้อพิพาททางที่ดิน จึงต้องรื้อถอนและย้ายออกไปสร้างที่ใหม่ พราหมณ์กลุ่มนี้จึงมาเสนอตัวเพื่อทำพิธีกรรมให้กับอุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีกลุ่มผู้ศรัทธาที่ทราบได้ตามมาร่วมทำพิธีฮาลาตีด้วย

ดังนั้น พื้นที่ตั้งของรูปเคารพจึงเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้กับเจ้าพิธีได้แสดงออก ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ช่วยสร้างความหมายให้รูปเคารพมีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

3. พื้นที่แสดงตัวตนของผู้ร่วมพิธีกรรม

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนา ตั้งแต่พิธีแรกเริ่มสร้าง พิธีประจำปี และพิธีที่ปฏิบัติเป็นปกติ สำหรับสังคมไทยได้เปิดพื้นที่ให้กับทุกคนที่มีศรัทธาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมได้ โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเพศ หรือชนชั้นทางสังคม พิธีกรรมจึงเป็นพื้นที่ที่ทุก ๆ คนสามารถที่จะติดต่อ เข้าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้เท่าเทียมกัน เป็นการหลอมรวมผู้ร่วมพิธีกรรมทุกคนให้อยู่ในสถานะเดียวกันคือ เป็นผู้ที่อยู่ภายใต้ระบบของความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดียวกัน ช่วยให้เกิดการปรองดอง ความสามัคคีในการทำกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้

4. พื้นที่แสดงศรัทธา ความเชื่อต่อบูรพาจารย์

การสร้างรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่มาเพื่อเป็นพื้นที่แสดงศรัทธาที่แตกต่างกันออกไป ในอดีตการสร้างรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่มาพบว่ามีรูปแบบเป็นพระพุทธรูปเท่านั้น ต่อมาในสมัยปัจจุบันนับตั้งแต่มีกระแสความนิยมในการสร้างรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ได้มีการสร้างรูปเคารพทางศาสนาแบบอื่น ๆ ด้วย นอกเหนือจากพระพุทธรูป อาทิ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พระพิฆเนศ พระพรหม เป็นต้น และได้มีการสร้างรูปเหมือนพระอริยะสงฆ์ ซึ่งเป็นพระภิกษุที่ได้รับศรัทธาจากสาธุชน ได้แก่ หลวงพ่อสด สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นต้น โดยการพยายามสร้างและใส่ความหมายให้รูปเหมือนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระสงฆ์องค์นั้น ๆ อย่างแท้จริง ตั้งแต่การสร้างให้มีรูปร่างหน้าตาที่เหมือนจริง ตามที่สังคมคุ้นเคย และนำตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับประวัติพระสงฆ์มา กำหนดขนาดสัดส่วนรูปเหมือน ใช้ชื่อเดิมของพระสงฆ์ แม้แต่กิจกรรมหรือพิธีกรรมที่จัดขึ้น มีกำหนดการตรงตามประวัติ เช่น วันเกิด วันมรณภาพ วันบรรลุนิพพาน รวมถึงการถวายสิ่งของ เครื่องใช้ประจำตัว หรือที่พระสงฆ์มีความชื่นชอบ

การเปิดพื้นที่ของการแสดงความศรัทธา โดยการสร้างรูปเคารพให้มีขนาดใหญ่มา เป็นประธานของสถานที่นั้น ๆ ย่อมแสดงออกถึงการเชิดชู ให้ความสำคัญ และแสดงความศรัทธาที่มีต่อรูปเคารพนั้น ๆ ของผู้อำนวยการสร้าง หรืออีกนัยหนึ่งรูปเคารพที่ถูกเลือกสร้างขึ้นนั้น เป็นที่ยอมรับนับถือศรัทธาของคนจำนวนมาก เพื่อที่จะได้มาร่วมกันระดมทุนก่อสร้างรูปเคารพให้สำเร็จ และดำรงอยู่อย่างยาวนาน

5. พื้นที่แสดงการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์

กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มา เพื่อเป็นพื้นที่สื่อความหมายและแสดงตัวตน จะเห็นได้ว่ามีรูปเคารพที่สื่อแสดงความหมายเพื่อเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน คือกลุ่มที่มีการอัญเชิญพระนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นชื่อของพระพุทธรูป ได้แก่ พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ และพระพุทธมหามหาราชเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกลุ่มที่มีการกำหนดขนาดสัดส่วนของรูปเคารพให้เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่ พระพุทธมหามหาราชเฉลิมพระเกียรติฯ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ประกอบกับการอัญเชิญพระนามาภิไธย ภ.ป.ร. ไว้ที่ผ้าทิพย์ของพระพุทธมหามหาราชฯ และพระนามาภิไธย ส.ส. ไว้ที่ด้านหลังแทนของพระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข นอกจากนี้ยังได้เชิญเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจาก 9 ประเทศ ไว้ที่ปลาย

ขอจตุรมงกุฎและทรงเบิกเนตรองค์พระพุทธรมหาธรรมราชาฯ และเชิญเสด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัคคามาตุ เบิกเนตรพระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุขด้วย การนำเสนอพระนาม พระนามาภิไธย หรือการสอดแทรกตัวเลขที่สื่อถึงพระเจ้าอยู่หัว (เลข 1, 9) ให้เป็นส่วนหนึ่งของสัดส่วนรูปเคารพ ตลอดจนการเชิญเสด็จพระราชวงศ์ในการ ประกอบพิธีสำคัญ ล้วนแต่เป็นการให้พื้นที่เพื่อแสดงการยกย่อง เชิดชูต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ควบคู่กับสถาบันศาสนาที่เป็นที่พึ่งของคนไทยมาโดยตลอด

ตารางที่ 16 กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา: ความปรารถนาของคนในสังคม

กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหัศจรรย์ทางศาสนา: ความปรารถนาของคนในสังคม					
ความปรารถนาของกลุ่มผู้อำนวยกรสร้าง					
ให้พ้นจากสิ่ง อัปมงคล	เชิดชูพระมหากษัตริย์ และศาสนา	เป็นส่วนหนึ่งของ พุทธวงศ์	เป็นส่วนหนึ่งของ พุทธวงศ์	สร้างชื่อเสียงและ ความเจริญให้สถานที่	เชิดชู บุชา ครู อาจารย์
ความปรารถนาของกลุ่มผู้ศรัทธา					
มงคลพื้นฐาน	มงคลพื้นฐาน	มงคลพื้นฐาน	มงคลพื้นฐาน	มงคลพื้นฐาน	มงคลพื้นฐาน
	 			 	

ความปรารถนาของคนในสังคม

จากตารางที่ 16 กระบวนการสร้างความหมายให้รูปเคารพขนาดใหญ่มีทิศทางศาสนา เพื่อแสดงความปรารถนาของคนในสังคม ผู้วิจัยนำเสนอเป็น 2 กลุ่ม คือ ความปรารถนาของผู้ดำเนินการสร้างรูปเคารพ และความปรารถนาของผู้ศรัทธา ดังต่อไปนี้

1. ความปรารถนาของผู้ดำเนินการสร้างหลัก

รูปเคารพขนาดใหญ่มีทั้งหมด 9 องค์ ผู้ดำเนินการสร้างมีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อสื่อแสดงถึงความปรารถนาของตนที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้สามารถจำแนกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ

1.1 ความปรารถนาให้พ้นจากสิ่งอัปมงคล คือ คำสาป จึงเกิดการสร้างพระเจ้า-ตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปางขึ้นมา จากตำนานที่มาในการสร้าง ซึ่งมีเทวดานิมนต์บอกให้หลวงปู่หลวงสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ปางนาคปรก โดยเอาเลข 9 นำหน้า สร้างหันหน้าพระพุทธรูปเข้าหาตัวเมืองลำปาง จะสามารถแก้ไขคำสาปตามตำนานนางสุชาดา แล้วจะทำให้ชาวลำปางมีความเจริญรุ่งเรือง พระพุทธรูปองค์นี้จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการปลดปล่อยคำสาปแห่งดังกล่าว

1.2 ความปรารถนาเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันศาสนา

สังคมไทยให้ความเคารพยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์ให้คู่กับสถาบันศาสนามาโดยตลอด ผู้ดำเนินการสร้างจึงได้อัญเชิญพระนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล-อดุลยเดชมหาราช เป็นส่วนหนึ่งของชื่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีมาอย่างชัดเจน ซึ่งในอดีตไม่เคยปรากฏมาก่อน แสดงให้เห็นว่าพระบารมี พระเกียรติคุณ และคุณูปการของพระองค์ที่ได้สร้างไว้ให้แก่ประชาชนชาวไทยมีมากล้น กระทั่งหน่วยงานราชการ พระสงฆ์ และประชาชนยอมรับยกย่อง แสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระองค์ เทียบเท่ากับพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีมา ให้สถิตอยู่คู่พระพุทธรูปบนแผ่นดินไทยตราบนานเท่านาน

1.3 ความปรารถนาเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวงศ์

รูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) และรูปเหมือนหลวงพ่อดาวสร้างขึ้นโดยสามัญชน คือ คุณสรพงษ์ ชาตรี และคุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ โดยทั้งสองคนได้ใส่ตัวเลขแสดงความเป็นตัวตนของตนเอง เพื่อต้องการเป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพพระภิกษุสงฆ์ เนื่องมาจากสังคมไทยเชื่อว่า การได้บวชเรียนเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา พระภิกษุจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวงศ์ นอกจากนี้ยังมีตำนาน และคำกล่าวบูชาของหลวงพ่อดาว ที่เชื่อว่าท่านเป็นพระโพธิสัตว์ จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังนั้นการที่ผู้ดำเนินการสร้างทั้งสองคนได้ผสมความเป็นตัวเองไว้กับรูปเหมือนพระสงฆ์ เพื่อต้องการให้ตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวงศ์ด้วยเช่นกัน

1.4 ความปรารถนาสร้างชื่อเสียง และความเจริญให้สถานที่ตั้งรูปเคารพ

รูปเคารพพระพิฆเนศ เทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนไทยมาช้านาน ในฐานะเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรค หรือเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ พระพิฆเนศทั้ง 2 องค์ประดิษฐานที่จังหวัดฉะเชิงเทรา และตั้งอยู่ห่างกัน ไม่มากนัก สถานที่หนึ่งเป็นวัดในพุทธศาสนา อีกแห่งเป็นมูลนิธิ ความปรารถนาของผู้อำนวยการสร้างทั้งสองแห่ง ต้องการสร้างความเจริญให้กับสถานที่ตั้ง จึงเลือกสร้างรูปเคารพที่จะสามารถเรียกศรัทธา มีพิธีกรรมที่สร้างความสนใจจากคนได้มาก เมื่อมีคนมาเที่ยว มาร่วมกิจกรรมพิธีกรรม สิ่งก็ตามมาคือรายได้จากการบริจาค ทำบุญ ชื่อสินค้า และบริการต่าง ๆ เกิดการกระจายรายได้ สร้างงาน สร้างความเจริญให้ท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว

1.5 ความปรารถนาเชิดชูครูอาจารย์

หลวงพ่อดล เป็นผู้ค้นพบหลักธรรมกาย มีลูกศิษย์ให้ความเคารพ ศรัทธาจำนวนมาก ส่วนครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นพระภิกษุที่สร้างสาธารณะประโยชน์ให้กับพุทธศาสนา และบ้านเมืองทางภาคเหนือไว้มากมาย ผู้อำนวยการสร้างรูปเหมือนพระสงฆ์ทั้งสองแห่ง เป็นพระภิกษุสงฆ์ เป็นลูกศิษย์ที่สืบทอดคำสั่งสอน จึงได้คิดสร้างรูปเหมือนครูอาจารย์ไว้เพื่อแสดงความเคารพ เชิดชู บูชาครู ให้ลูกศิษย์ได้กราบ ไหว้บูชา และต้องการให้คนรุ่นหลัง ได้รู้จัก จดจำสืบต่อไป

2. ความปรารถนาของผู้ศรัทธา

ผู้ศรัทธา คือกลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางผู้สร้างได้จัดไว้ให้ หรือผู้ศรัทธาได้คิดสร้างขึ้นเอง โดยแสดงออกถึงความปรารถนาไปในทิศทางเดียวกัน คือ ความปรารถนามงคลขั้นพื้นฐาน

ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ คือ ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค หากมีครบก็เรียกว่า อยู่ดี กินดี ไม่เจ็บ ไม่จน สรุปลึ้น ๆ ก็คือ มีความสุขกาย สุขใจ และมีความต้องการอันเป็นไปตามสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม คือ ลาภ ยศ เงิน ทอง รูปเคารพที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความสามารถในการคลอบนาคความสุข ความสมบูรณ์ได้ชัดเจนที่สุดคือ พระพิฆเนศ ซึ่งมีกระบวนการสร้างสัญลักษณ์ตั้งแต่ประวัติ ตำนาน ที่คนไทยรับรู้กันว่าเป็นเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรค หรือเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ มีรูปลักษณะแสดงความอุดมสมบูรณ์ โดยมีศีรษะเป็นช้าง อ้วน พระหัตถ์ทั้งสี่ถือสิ่งของมงคล พิษพรรณต่าง ๆ และมีการเพิ่มเติมต่อท้ายชื่อเป็น “พระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข” และ “พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา” ประกอบกับการจัดกิจกรรม พิธีกรรมที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ศรัทธาได้รู้สึกว่าคุณจะได้รับช่วยเหลือจากพระพิฆเนศตามคำอธิษฐาน

สิ่งที่แสดงว่าผู้ศรัทธาต้องการสิ่งมงคลพื้นฐาน ได้อย่างดี คือ มหาชนจำนวนมากที่แห่แหนกันไปกราบนมัสการขอพรองค์พระพิฆเนศ วัดสมานรัตนาราม ซึ่งทำให้วันหยุดเสาร์

อาทิตย์ หรือวันหยุดราชการมีรถติดจากหน้าทางเข้าวัดยาวหลายกิโลเมตร และจำนวนเงินรายได้ที่มาจากความร่วมมือทำบุญผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้นำกลับไปพัฒนาวัดให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่ไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่น และมั่นคงให้กับคนในสังคมปัจจุบันนี้ได้ ที่พึ่งที่ขอของคนเหล่านี้ จึงมาฝากความหวังไว้กับองค์พระพิฆเนศ ที่คาดว่าจะสามารถช่วยเหลือลดบันดาลให้ได้รับความสุข ความสำเร็จ สมปรารถนา ดังชื่อ

นอกจากพระพิฆเนศแล้ว รูปเคารพขนาดใหญ่หิมามองค์อื่น ๆ ที่สร้างขึ้นไม่ว่าจะเป็น พระพุทธรูป หรือรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ ก็เป็นที่พึ่งที่ขอให้กับผู้ศรัทธา ด้วยความรู้สึกว่ารูปเคารพ ยิ่งมีขนาดใหญ่ จะยังมีอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ สามารถลดบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ดังคำอธิษฐาน สังเกตได้ว่าผู้ศรัทธาจะอธิษฐาน และแก้บนต่อหน้ารูปเคารพองค์ใหญ่เท่านั้น ถึงแม้จะมีรูปจำลอง องค์เล็กอยู่บริเวณใกล้ ๆ ก็ตาม

หากจะเปรียบเทียบความปรารถนาระหว่างกลุ่มผู้อำนวยกรสร้าง กับกลุ่มผู้ศรัทธา จะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ในการสร้างของผู้อำนวยกรสร้างนั้นมีหลากหลาย และเป็นความปรารถนา ระดับสังคม คือ ปรารถนาให้ท้องที่ หรือคนส่วนมากเกิดความเจริญ ไปจนถึงความปรารถนาในสิ่ง มงคลเหนือโลก คือ ให้ตนได้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธวงศ์ แต่สำหรับกลุ่มผู้ศรัทธากลับไม่ได้ให้ ความสนใจในความปรารถนาที่ผู้อำนวยกรสร้างต้องการสื่อสร้างไว้กับรูปเคารพ หากแต่สนใจ เพียงแต่ตนเองได้รับการตอบสนองความต้องการมงคลพื้นฐาน เพื่อให้ตนเอง และครอบครัวมีชีวิต ที่ดี มีความสุข อยู่รอดได้ในปัจจุบันนี้เท่านั้น

การแสดงออกซึ่งความปรารถนาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าคนในสังคมส่วนใหญ่ ซึ่งเป็น ผู้ที่ไปอธิษฐานต่อรูปเคารพ มีระดับความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานที่ไม่สมบูรณ์ ไม่เพียงพอต่อความ ต้องการ และไม่สามารถหาทางออกด้วยวิธีการอื่นได้ จึงต้องมาพึ่งรูปเคารพที่เชื่อว่าจะช่วยลด บันดาลมอบความสุข ความอุดมสมบูรณ์ให้กับตน ทำให้มีความหวัง มีกำลังใจในการดำเนินชีวิตให้ ผ่านพ้นไปได้ในแต่ละวัน

กลุ่มของผู้อำนวยกรสร้างส่วนหนึ่งเป็นพระภิกษุ ซึ่งท่านได้ตัดกิเลสแล้ว จึงมีความพอ รูปเคารพที่สร้างขึ้นมาจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อการเชิดชูครู อาจารย์ของตน และต้องการสร้างความ เจริญให้พื้นที่ ช่วยเหลือสังคม ส่งเสริมพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง สำหรับกลุ่มผู้อำนวยกรสร้างที่เป็น บุคคลทั้ง 2 คน คือ คุณสรพงษ์ ชาตรี และคุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ มีครบสมบูรณ์ทั้งชื่อเสียง และทรัพย์สินเงินทอง สิ่งที่ต้องการมากไปกว่านั้น ซึ่งเงินไม่สามารถซื้อได้ คือ ความปรารถนา ทางด้านจิตใจ ที่จะได้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธวงศ์ เพื่อหวังผลในชาติภพหน้า

ตารางที่ 17 กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนา: การพาณิชย์

กระบวนการสร้างความหมายให้รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนา: การพาณิชย์

-แก้คำสาป	-สืบทอดพุทธศาสนา	-สืบทอดศรัทธา ความ	-สืบทอดศรัทธา ความ	- สืบทอดตำนาน	-สืบทอดศรัทธา
-สืบทอดพุทธศาสนา	-ประเพณีท้องถิ่น	ศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพ	ศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพ	ความศักดิ์สิทธิ์	คำสั่งสอน
	-กระจายชื่อเสียงของ	-กระจายชื่อเสียงของ	-กระจายชื่อเสียงของ	-กระจายชื่อเสียงของ	-กระจายชื่อเสียงของ
	รูปเคารพและ	รูปเคารพและ	รูปเคารพและ	รูปเคารพและ	รูปเคารพและ
	สถานที่ตั้ง	สถานที่ตั้ง	สถานที่ตั้ง	สถานที่ตั้ง	สถานที่ตั้ง

การพาณิชย์

พาณิชย์ แปลว่า การค้าขาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 840) ที่คำนึงถึงรายได้และผลกำไรเป็นสำคัญ เมื่อถูกนำมาใช้กับศาสนา คนส่วนใหญ่มักเข้าใจความหมายที่สื่อในทางลบ เพราะเหมือนกับว่าเป็นการเอาความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนามาเป็นช่องทางในการหาเงิน สร้างผลกำไรให้กับบุคคล หรือกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากนำมาพิจารณากรณีของการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทั้ง 9 องค์ ว่าสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นการพาณิชย์หรือไม่นั้น คงเป็นมุมมองของแต่ละคนที่จะให้คำนิยาม การจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่มีการให้ผู้ศรัทธาได้ร่วมทำบุญในแต่ละสถานที่ และผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างรูปเคารพ ว่าเป็นการพาณิชย์หรือไม่

จากตารางที่ 17 การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาในแต่ละแห่ง ต่างก็มีวัตถุประสงค์หลักที่แตกต่างกันไปตามความต้องการของผู้อำนวยการสร้าง หรือผู้ควบคุมดูแล โดยวัตถุประสงค์หลักของการสร้างพระพุทธรูปที่มีมาแต่เดิมคือ การสร้างขึ้นมาเป็นตัวแทนของพระพุทธรเจ้า ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งให้ผู้ศรัทธาใช้กราบไหว้บูชา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

การสร้างพระเจ้าตนหลวงศักดิ์สิทธิ์นครลำปาง แรกเริ่มตามวัตถุประสงค์ของผู้อำนวยการสร้างคือ หลวงปู่หลวง ต้องการสร้างเพื่อจะแก้ไขคำสาปให้กับชาวเมืองลำปางตามตำนาน ต่อมาเมื่อท่านได้มรณภาพแล้ว พระครูสังฆรักษ์ชายแดน เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ต้องการให้วัดเป็นสถานที่สงบ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม อีกทั้งวัดตั้งอยู่บนเขา ไกลจากชุมชน เดินทางลำบาก ทางวัดจึงไม่ได้จัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมใด ๆ ที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ นอกจากพิธีกรรมที่ทำในตอนแรกเริ่มสร้าง ทำให้มีผู้ศรัทธาไปกราบไหว้ไม่มากนัก เครื่องไหว้เครื่องบูชาก็ต้องจัดเตรียมไปเอง ทางวัดไม่มีบริการไว้ให้ ส่วนใครต้องการทำบุญเพื่อบำรุงวัดก็สามารถนำปัจจัยหยอดตู้ได้ตามกำลังศรัทธา

พระพุทธรูปมหาธรรมราชาฯ ซึ่งได้ขยายแบบมาจากองค์เล็กที่เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานราชการกับประชาชน สร้างขึ้นเพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชา และให้คนได้รู้จักพระมหาธรรมราชา พร้อมทั้งประเพณีอุ้มพระดำน้ำของจังหวัด หวังผลให้มีคนมาเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์เพิ่มขึ้น ผู้สร้างมีการทำรูปจำลองพระมหาธรรมราชาขนาดต่าง ๆ ให้ผู้ศรัทธาได้เช่าบูชา นำกลับไปบ้าน หรือเป็นของขวัญ จึงเป็นช่องทางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อีกทางหนึ่ง และในบริเวณสถานที่ตั้งรูปเคารพ มีบริการเครื่องไหว้ เครื่องบูชา ให้ผู้ศรัทธาได้ทำบุญ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเสริม เช่น การทำบุญมะขามเปียก ซึ่งจะนำไปจัดทำความสะอาดรูปเคารพ เป็นต้น เมื่อมีคนรู้จักพระมหาธรรมราชาฯ และจังหวัดเพชรบูรณ์เพิ่มมากขึ้น และเดินทางมาเที่ยว กราบไหว้บูชาองค์

พระ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ ทำให้ชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์มีอาชีพ มีรายได้ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามมา

พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ ประดิษฐานที่วัดม่วง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง สร้างด้วยเงินบริจาคจากประชาชน ผู้ศรัทธา และจากหลวงพ่อกษมเอง เนื่องจากวัดในจังหวัดอ่างทอง และจังหวัดใกล้เคียงอย่างพระนครศรีอยุธยา มีมากมาย และเป็นวัดที่มีชื่อเสียงอยู่แล้ว หลวงพ่อกษมนำที่จะคิดสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่มหึมาเพื่อเป็นสิ่งมหัศจรรย์ ตั้งเด่น สามารถเห็นได้ชัดจากระยะไกล จึงสะดุดตา ผู้ที่เดินทางผ่าน และแตกต่างจากวัดอื่น ๆ สามารถเรียกความสนใจของคนได้ เพื่อให้เข้ามากราบไหว้บูชา หรือท่องเที่ยว ทำให้วัดมีรายได้ตามมา จากการจำหน่ายเครื่องไหว้ เครื่องบูชา วัตถุมงคล และจากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การถวายสังฆทาน บริจาคซื้อ โลงศพ สะเคาะเคราะห์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีร้านค้าของฝากซึ่งเป็นผลผลิตจากชาวบ้าน ทำให้วัดและชาวบ้านมีรายได้ ซึ่งได้นำกลับมาพัฒนาชุมชน สถานที่ให้ดีขึ้นต่อไป

รูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ประดิษฐานที่ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยคุณสรพงษ์ ชาตรี เป็นประธานมูลนิธิสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เมตตาบารมี และเป็นหลักในการระดมเงินทุนเพื่อการก่อสร้างรูปเหมือนและสถานที่ที่ตั้ง มีการบริหารจัดการรูปแบบมูลนิธิ ซึ่งต้องหารายได้มาเลี้ยงองค์กร รายได้ส่วนใหญ่มาจากเงินบริจาคทำบุญ เช่น วัตถุมงคล ของที่ระลึก อาหาร เครื่องดื่ม ซึ่งผู้ที่มาเที่ยวและทำบุญส่วนหนึ่งมาเพราะความศรัทธาต่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ส่วนหนึ่งมาเพราะตัวคุณสรพงษ์ ชาตรี ซึ่งเป็นดารานักแสดง โดยผู้ที่มาทำบุญจะได้สัมผัสใกล้ชิด ถ่ายรูปคู่กับคุณสรพงษ์ อีกทั้งตัวคุณสรพงษ์เองก็ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการให้ศิลาให้พรกับผู้ศรัทธาแทนรูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ทำให้ผู้ศรัทธาได้รู้สึกว่ามีปฏิสัมพันธ์ และรูปเคารพหลวงพ่โตได้รับรู้ในบุญกุศลที่ตนได้ทำ รายได้จากการจัดกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ นำไปบริหารจัดการในส่วนของ การสร้างเสริม ซ่อมบำรุงสถานที่ จ้างงานคนในพื้นที่มาทำงานในมูลนิธิ และมีโครงการช่วยเหลือสังคม เช่น การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน ให้เบี้ยเลี้ยงคนชราในเขตพื้นที่ตั้งมูลนิธิ เป็นต้น

รูปเหมือนหลวงพ่อทวด ประดิษฐานที่พุทธอุทยานมหาราช ริมถนนสายเอเชีย หลักกิโลเมตรที่ 44 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างโดยคุณวัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์ ประธานมูลนิธิพระเทวราชโพธิสัตว์ และเป็นหลักสำคัญในการออกค่าใช้จ่ายในการสร้างรูปเหมือนหลวงพ่อทวด รายได้ส่วนใหญ่มาจากการสร้างวัตถุมงคลรูปหลวงพ่อทวดรุ่นต่าง ๆ ให้ชาวบ้าน ซึ่งบางรุ่นออกแบบโดยอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติ ทำให้มีผู้สนใจเข้ามาบูชาจำนวนมาก และเนื่องจากคุณวัชรพงษ์ เป็นผู้ที่อยู่ในวงการพระเครื่อง และเป็นผู้เชี่ยวชาญพระเครื่องหลวงพ่อทวดอยู่แล้ว ทำให้สามารถสร้างตลาดให้วัตถุมงคลหลวงพ่อทวดได้

เป็นอย่างดี นอกจากรายได้ในส่วนนี้ บริเวณสถานที่ตั้งรูปเคารพหลวงพ่อดมมีผู้รับบริจาคค่าดอกไม้รูปเทียนเท่านั้น รายได้ที่ได้รับมานำมาจัดสร้างอาคารสถานที่ ปรับปรุงทัศนียภาพให้สวยงาม รวมถึงมีการนำไปช่วยเหลือสังคมด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน เป็นต้น บริเวณด้านหน้าทางเข้าได้จัดเป็นร้านค้าขายของกิน ของฝาก ซึ่งมีพ่อค้า แม่ค้าเป็นคนที่นำผลผลิตทางการเกษตร และอาหารพื้นบ้านมาจำหน่าย ทำให้มีรายได้เสริม มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เทวรูปพระพิฆเนศทั้ง 2 องค์ ประดิษฐานที่จังหวัดฉะเชิงเทรา องค์แรกคือ พระพิฆเนศปางนอนเสวยสุข วัดสมานรัตนาราม สร้างโดยเงินบริจาคทำบุญจากประชาชน ผู้อำนวยการสร้างคือ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ ท่านมีความตั้งใจที่จะพัฒนาวัดซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน จึงสร้างพระพิฆเนศ ให้เป็นเอกลักษณ์ของวัด เพื่อให้คนได้จดจำรู้จักวัด และเดินทางมาเที่ยว มาทำบุญมากขึ้น ซึ่งทางวัดได้จัดกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การกราบไหว้บูชา ปิดทอง กระจับหูหนู ฝากดวง สะเดาะเคราะห์ บวงสรวง ขอพรกับพระพิฆเนศ 32 ปาง รอบฐานพระพิฆเนศองค์ใหญ่ เป็นต้น ในทุก ๆ กิจกรรมมีผู้รับบริจาคทำบุญ ฉะนั้นกิจกรรมหรือพิธีกรรมยิ่งมากวัดก็จะมีรายได้จากเงินทำบุญมากขึ้น นอกจากองค์พระพิฆเนศแล้ว ที่วัดสมานรัตนารามยังสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ให้มีอีกหลายองค์ เช่น เจ้าแม่กวนอิม พระพรหม ซ่างเอราวัณ พระฤาษี พระราหู ซึ่งทุก ๆ องค์จะมีการสร้างสรรค์กิจกรรม พิธีกรรม ที่ต้องร่วมทำบุญ นอกจากรูปเคารพที่มีหลากหลายไว้ให้ผู้ที่ศรัทธาได้เลือกสักการบูชา ร่วมกิจกรรม พิธีกรรมแล้ว ทางวัดยังสร้างเป็นตลาดขนาดใหญ่ ขายสินค้าหลากหลายทั้งของกิน ของใช้ ของฝาก มีบริการนั่งเรือท่องเที่ยว ร้านอาหารทั้งบนบก และบนเรือ ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาวัดสมานรัตนารามกันอย่างเนืองแน่น ส่งผลให้วัดและบริเวณใกล้เคียงพัฒนาเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านมีอาชีพ มีรายได้จากการขายสินค้า และบริการต่าง ๆ ส่วนรายได้จากการทำบุญ ทางวัดได้นำไปพัฒนาปรับปรุง ก่อสร้างขยายพื้นที่วัดเพิ่มขึ้น และสร้างสาธารณะประโยชน์หลายแห่ง เช่น โรงเรียน สถานปฏิบัติธรรม โรงพยาบาล รวมถึงการบริการช่วยเหลือชาวบ้าน หน่วยงานราชการบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง เป็นต้น นอกจากนี้ทางวัดยังได้แบ่งรายได้จำนวน 10 เปอร์เซ็นต์ เพื่อให้ทำการประชาสัมพันธ์วัดให้มีคนรู้จักวัดมากยิ่งขึ้น

พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จ สมปรารถนา ที่อุทยานพระพิฆเนศ ซึ่งตั้งห่างจากวัดสมานรัตนารามไปประมาณ 15 กิโลเมตร จัดสร้างขึ้นโดยมูลนิธิชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อต้องการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด โดยจัดหารายได้จากการสร้างวัดถุมงคล และแผ่นทองให้ผู้ศรัทธาร่วมทำบุญนำไปหล่อองค์พระพิฆเนศ กิจกรรม พิธีกรรมที่จัดขึ้น มีการกราบไหว้บูชา พิธี

ฮาลาตี (บูชาไฟ) ซึ่งทางสถานที่ที่มีเครื่องไหว้จำหน่าย และมีวัดอุ้มงคล ของที่ระลึกให้เช่าซื้อ และมีพื้นที่ให้ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงนำพืชผลทางการเกษตรมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อเสริมรายได้ช่องทางหนึ่งด้วย

รูปเหมือนพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดด) วัดจันทรมณี (บ้านนา) จังหวัดอ่างทอง เดิมเป็นวัดเล็ก ๆ ในเครือของวัดปากน้ำ ไม่ค่อยมีคนรู้จักมากนัก ทำให้พระธรรมรัตนกร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ คิดที่จะสร้างรูปเหมือนหลวงพ่อดดขนาดใหญ่ เพื่อระลึกถึงครูอาจารย์ และให้ลูกศิษย์ที่นับถือ หรือผู้ศรัทธาได้ไปกราบไหว้บูชา ทำให้มีคนรู้จักวัดเพิ่มมากขึ้น เมื่อไปวัดก็จะได้รับบริจาคทำบุญในกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดไว้ ทำให้วัดมีรายได้ และชาวบ้านก็สามารถขายสินค้าพื้นเมืองได้ และสร้างความเจริญให้กับพื้นที่ โดยมีการตัดถนนคอนกรีต ทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้น

รูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย ประดิษฐานที่วัดดอยดี จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อเชิดชู บูชาครู และทางจังหวัดต้องการให้เป็นจุดสังเกต (Land mark) ของจังหวัด โดยจัดให้มีการสร้างศูนย์จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองบริเวณใกล้เคียง ในการก่อสร้างครั้งแรกรายได้มาจากเงินทำบุญของประชาชน และเงินสนับสนุนจากภาครัฐบาล ทางวัดได้จัดกิจกรรมประจำปีสำหรับครูบาเจ้าศรีวิชัย 2 ครั้ง คือ วันเกิดครูบา ตรงกับวันที่ 11 มิถุนายน และวันที่ 16 เมษายน เป็นวันสงกรานต์ ชาวจังหวัดลำพูนจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ มีการแห่ครัวทวย (กองผ้าป่า) และการประกวดตีกลองหลวง ซึ่งสร้างความศรัทธามาก ส่วนในวันปกติมีคนมากราบไหว้บูชา และเช่าซื้อวัตถุมงคลบ้าง

รูปเคารพขนาดใหญ่หิมามถูกสร้างขึ้นเป็นที่รู้จักของสังคม ผ่านสื่อต่าง ๆ ทำให้มีนักท่องเที่ยวและผู้ศรัทธาเดินทางไปชื่นชมยังสถานที่ตั้งรูปเคารพ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ให้กับสถานที่ตั้งรูปเคารพ มาจากเงินทำบุญเช่าวัตถุมงคล ของที่ระลึก และรายได้ให้กับชุมชนใกล้เคียง ซึ่งก่อให้เกิดจากการจ้างแรงงาน เพื่อมาทำงานในสถานที่ตั้งรูปเคารพ และห้างร้านต่าง ๆ เกิดการขายสินค้าและบริการ เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร บั๊มน้ำมัน ที่พักรักษาพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้คนในท้องถิ่นมีอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสะดวกสบายจากผลของความเจริญ เช่น การตัดถนนคอนกรีต ไฟฟ้า สาธารณูปโภคต่าง ๆ ทำให้รักถิ่นฐานบ้านเกิด ไม่ต้องไปรับจ้างทำงานห่างไกลบ้าน ครอบครัวอบอุ่น ทั้งหมดเป็นผลด้านดี ที่เกิดจากการพาณิชย์โดยใช้รูปเคารพขนาดใหญ่หิมามเป็นสื่อให้มีคนมากราบไหว้บูชา ท่องเที่ยวยังสถานที่ตั้งจำนวนมากขึ้น

เนื่องจากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หิมามแต่ละองค์ ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการดำเนินการก่อสร้าง ตลอดจนการดูแลบำรุงรักษา การทำการประชาสัมพันธ์ การบริหารจัดการ

การจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งสิ้น วัด หรือองค์กรมูลนิธิ ที่จัดสร้างรูปเคารพ ต้องบริหารจัดการรายได้ รายจ่าย เพื่อให้รูปเคารพและสถานที่นั้น เรียบร้อย เหมาะสม สามารถสร้างความพึงพอใจต่อผู้ศรัทธา หรือผู้ที่จะไปท่องเที่ยวให้ประทับใจ เพื่อให้องค์กรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ หากไม่มีทุนทรัพย์มาสนับสนุนก็ไม่สามารถดำเนินการได้สะดวก จึงต้องมีการจัดกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อรับบริจาค ทำบุญ กับผู้ที่มากราบไหว้บูชา รูปเคารพ หรือจำหน่ายสินค้า และบริการกับนักท่องเที่ยว ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดจากการบังคับ แต่เป็นการสมัครใจของผู้ศรัทธา หรือนักท่องเที่ยวเอง แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความเชื่อเรื่องการติดหนี้สงฆ์ ว่าเป็นบาป ซึ่งต้องตามไปชดใช้กันถึงชาติหน้า เมื่อไปวัดจึงมีผู้รับบริจาค ที่เขียนว่า ชำระหนี้สงฆ์ ให้คนได้ทำบุญ เพื่อความสบายใจว่าไม่ได้ติดค้างต่อพระสงฆ์ หรือพระศาสนา ในการร่วมกิจกรรม พิธีกรรมก็เช่นกัน การบริจาคหยอดตู้ หรือร่วมทำบุญ ผู้ศรัทธาจึงเต็มใจที่จะจ่าย เพราะเป็นการตอบแทนต่อการได้รับสิ่งของหรือบริการที่ทางวัด หรือสถานที่จัดไว้ให้ สำหรับราคาส่วนต่างที่อาจจะมากกว่าราคาสິงของ ถือว่าเป็นการทำบุญ เพื่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตของตน

บทที่ 6

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหายานทางศาสนา ระหว่าง พ.ศ. 2534 – 2557 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหายานทางศาสนาในสังคมไทย จากกระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มหายานทางศาสนา ร่วมกับพิธีกรรม และบุคคล สะท้อนสังคมไทยจากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหายานทางศาสนา ด้านความเชื่อ ค่านิยม ด้านพื้นที่ทางสังคม ด้านความปรารถนาของคน และด้านการพาณิชย์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลง กระบวนการสร้างความหมาย และภาพสะท้อนสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า รูปเคารพขนาดใหญ่มหายานทางศาสนาถูกสร้างขึ้นแล้วในดินแดนไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยและยังคงปรากฏให้เห็นถึงปัจจุบัน แต่ด้วยกาลเวลาที่ยาวนาน กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพหลายอย่างยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่บางอย่างถูกปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมตามความเหมาะสม ค่านิยม และวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไปจากเดิม จากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพทั้ง 3 ด้าน คือ กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และ กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล สามารถสะท้อนภาพของสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ที่จะทำ ให้ได้เข้าใจคนในสังคมไทยปัจจุบันนี้ได้ดีขึ้น ดังจะสรุปได้ต่อไปนี้

ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยก่อนรับพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ต่อมาเรีบนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนาตามลำดับ แม้ว่าการแสดงออกของคนในสังคมให้ การยกย่องพุทธศาสนาเป็นกระแสหลักตั้งแต่สมัยสุโขทัย พิจารณาจากการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่มหายาน แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมคือ ผี และพราหมณ์ ซึ่งยังคงมีการประกอบ พิธีกรรมเช่นสรง บูชาควคู่นมาตลอด และแสดงออกผ่านความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ การ กำหนดฤกษ์ยาม และความเชื่อเรื่องเลขมงคล ความเชื่อ ค่านิยมพุทธ ผี พราหมณ์ โหราศาสตร์ ฤกษ์ยาม เลขมงคล ได้ถูกหล่อหลอมผ่านกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหายานทางศาสนาในปัจจุบัน ทำให้ปรากฏว่ารูปเคารพมีความหลากหลาย แสดงถึงความนิยม รูปแบบความงามที่ย้อนอดีตตามพุทธลักษณะศิลปะสุโขทัย หรือลักษณะของเทวรูปที่แสดงถึงการ มีอิทธิฤทธิ์ และความเหมือนจริงของรูปพระภิกษุสงฆ์ ซึ่ง ได้สอดแทรกตัวเลขที่เชื่อว่าจะก่อให้เกิด

ความเป็นมงคล การกำหนดฤกษ์ยามตามหลักโหราศาสตร์ไทย เพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีพุทธ และพิธีพราหมณ์ ที่เชื่อว่าจะทำให้รูปเคารพเกิดความศักดิ์สิทธิ์ สามารถคลบน้ดลให้ได้สมดังปรารถนา

การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาแต่ละแห่ง เป็นการเปิดพื้นที่แสดงตัวตนของคนหลายกลุ่ม อาทิ ผู้อำนวยการสร้างหลัก เจ้าพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม ตลอดจนการใช้เป็นพื้นที่แสดงความศรัทธา ความเชื่อต่อบูรพาจารย์ และแสดงการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อแสดงออกถึงการได้รับการยอมรับ ขกย่องจากสังคม อย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความสำคัญ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพ เช่น แสดงออกผ่านชื่อของรูปเคารพ ขนาดสัดส่วนของรูปเคารพ กิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

การใช้รูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาเป็นสัญลักษณ์แสดงความปรารถนาของคน จากอดีตพระพุทธรูปถูกสร้างขึ้นมาเป็นรูปแทนพระพุทธเจ้า ต่อมาได้คลี่คลายสร้างให้พระพุทธรูปแทนพระมหากษัตริย์ แสดงว่าพระมหากษัตริย์ก็คือพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นความปรารถนาที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสากยวงศ์ ทำให้สามัญชนพยายามสร้างสัญลักษณ์ให้กับตนเองเพื่อให้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ด้วยการผสมความเป็นตัวตนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งกับรูปเหมือนพระภิกษุผู้มีปฏิปทาสูง และเชื่อว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ทำให้คนได้อยู่ในวงศของพระพุทธเจ้าด้วยเช่นกัน จากการสร้างสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างของระบบชนชั้นในสังคมไทยได้คลี่คลายลง มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ทำให้สามัญชนสามารถที่จะแสดงออกถึงความปรารถนาขั้นสูงในระดับเดียวกับพระมหากษัตริย์ได้ แต่อย่างไรก็ดีการใช้สัญลักษณ์ของสามัญชนในการแสดงความปรารถนาเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวงศ์ยังไม่กล้าที่จะอ้างอิงตนเองกับพระพุทธรูปโดยตรง แต่จะใช้รูปเหมือนพระสงฆ์แทน แสดงให้เห็นว่าสังคมยังคงให้การยกย่อง ให้เกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์ว่าคู่ควร เหมาะสมที่จะแทนพระพุทธเจ้าได้เท่านั้น

การแสดงความปรารถนาของกลุ่มผู้อำนวยการสร้าง กับกลุ่มผู้ศรัทธามีความแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มผู้อำนวยการสร้างมีการแสดงความปรารถนาในระดับสูงคือ ปรารถนาให้สังคมเกิดความเจริญ เป็นความปรารถนาเพื่อมวลชน และปรารถนาให้ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวงศ์ ซึ่งเป็นความปรารถนาในโลกหน้า แต่สำหรับความปรารถนาของผู้ศรัทธาซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมกับเป็นความปรารถนาระดับมงคลพื้นฐาน คือ ต้องการแค่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบันเท่านั้น

เนื่องจากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาแต่ละองค์ ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการดำเนินการก่อสร้าง ตลอดจนการดูแลบำรุงรักษา การจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งสิ้น วัด หรือองค์กรมูลนิธิ ที่จัดสร้างรูปเคารพ ต้องบริหาร

จัดการรายได้ รายจ่าย เพื่อให้องค์กรดำเนินการอยู่ได้ การบริจาคหยอดตู้ หรือร่วมทำบุญ ไม่มีการบังคับ ใช้คำว่าบริจาคตามความศรัทธา ถือเป็น การตอบแทนต่อการได้รับสิ่งของหรือบริการที่ทางวัด หรือสถานที่จัดไว้ให้ เพื่อไม่ให้ติดหนี้สงฆ์ สำหรับราคาส่วนต่างที่อาจจะมากกว่าราคาล้างของ ถือว่าเป็นการทำบุญ บำรุงสถานที่ กรณีของการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาทั้ง 9 องค์ ที่มีการจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ศรัทธาได้ร่วมทำบุญ บริจาคเงิน หรือจำหน่ายสินค้า และบริการ ทำให้สถานที่ที่มีรายได้นำไปพัฒนา ปรับปรุงรูปเคารพ และพัฒนาสถานที่ให้ดีขึ้น ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้ มีอาชีพ ก่อให้เกิดความเจริญให้ท้องถิ่น และผู้สร้างรูปเคารพยังได้นำเงินหรือสิ่งของไปช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ อันเป็นสาธารณะประโยชน์มากมาย ดังนั้นการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาหากมีการบริหารจัดการที่ดี โดยความตั้งใจดีของผู้อำนวยการสร้างแล้ว จะก่อให้เกิดผลดีต่อส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ถ้าการกระทำแสดงความไม่สุจริตคิดค่ากำไรหวังผลประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้อง ผลที่ปรากฏคงฟ้องแสดงออกมาให้สังคมได้ตัดสินว่าจะคงสนับสนุน ส่งเสริมการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาต่อไปหรือไม่ ดังนั้นการจะตัดสินการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาว่าเป็นการพาณิชย์คงเป็นมุมมองของแต่ละคน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากกระแสการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาทางศาสนายังคงมีความนิยมอย่างต่อเนื่อง และมีรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียงสร้างกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ สิ่งที่ผู้วิจัยต้องการเสนอแนะในการทำวิจัยต่อยอดในอนาคต คือ การศึกษากระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพเฉพาะกลุ่ม เช่น ศึกษากลุ่มพระพุทธรูปกลุ่มรูปเหมือนพระสงฆ์ หรือกลุ่มเทวรูป หรืออาจจะศึกษาเฉพาะองค์ เช่น ศึกษารูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด เป็นต้น เพื่อจะได้ข้อมูลในเชิงลึกของรูปเคารพแต่ละองค์ หรือจะเป็นการศึกษาติดตามผลหลังจากที่มีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หุ้มหีมาในพื้นที่แต่ละแห่ง โดยสามารถพิจารณาผลกระทบต่อชุมชน สังคมในพื้นที่ตั้งรูปเคารพ หรือศึกษากระบวนการในการดำรงอยู่ของรูปเคารพแต่ละองค์ก็จะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจต่อสังคมไทยได้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2525). พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 25 ใน พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 33. (หน้า 286-368). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2530). พระบาลีสูตรตันตปิฎก อังคุตตนิคาย จตุกกนิบาต ใน พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคยนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530. (หน้า 158-160). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมศิลปากร. (2520). ศิลปจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง. กรุงเทพฯ: การเวก.
- _____. (2525 ก). จดหมายเหตุการสร้างพระพุทธรูปพระประธานพุทธมณฑล. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองรัตน์.
- _____. (2525 ข). ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2526). “จารึกวัดป่ามะม่วง” จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2530). ตำนานวัตถุสถานต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา และกรมสมเด็จพระศรีสุลาโดย พระบรมราชชนนีพันปีหลวง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- _____. (2542). ประชุมพงสาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- _____. (2545) พระพุทธรูปสำคัญ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2543). พระพุทธรูปสำคัญ. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- กนกวรรณ โสภณวัฒน์จิตร. (2554). ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่. กรุงเทพฯ: นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2544). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: เอคิสันเพรสโปรดักส์.
- กิตติ วัฒนะมหาตม์. (2548). ศรีเทพปกรณัม (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2552). พิธีกรรมคือการเชื่อมโยง. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 6(1), 1-9.
- กุสุมา รัชมณี. (2534). การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ไขศรี ศรีอรุณ. (2553). พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ. นนทบุรี: มติชนปากเกร็ด.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. (2541). *ศิลปะรัตนโกสินทร์ รัชกาล*
ที่ 1-8. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง. (2534). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ
ชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

คำให้การชาวกรุงเก่า. (2457). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย ณ สพานยศเส.

โครงการจัดสร้างพระพุทธรูปเมตตาประชาไทยไตรโลกนาถคันธารราฐอนุสรณ์. (2555). วันที่ค้น
ข้อมูล 12 มีนาคม 2556, เข้าถึงได้จาก [http://www.phrabuddhametta.com/
th_type.html](http://www.phrabuddhametta.com/th_type.html)

คึกเดช กันตมาระ. (2535). *การศึกษาวิวัฒนาการและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศิลปะและ*
สังคมจากรูปลักษณ์พระพุทธรูปปฏิมากร. สถาบันไทยคดีศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 หมู่ จ.ศ.1193. (พ.ศ.2374). *เรื่องสำเนาพระราชดำริการ*
สร้างพระพุทธรูปไสยาสน์วัดพระเชตุพน จ.ศ.1193. (พ.ศ.2374). 31/ก. มัดที่ 13 สมุดไทยดำ.

จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี (พ.ศ.2310-2381) และพระราชวิจารณ์ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2526). กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1193. (พ.ศ.2374). *เรื่องสำเนาจารึกแผ่นศิลาว่าด้วยการปฏิสังขรณ์ วัด*
พระเชตุพน. 31/ก. มัดที่ 13 สมุดไทยดำ.

จันทบุรีนฤนาถ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2515). *ปทานุกรม บาลีไทย อังกฤษ สันสกฤต*.
กรุงเทพฯ: ศิวพร.

จิรัสสา คชาชีวะ. (2547). *พระพิฆเนศวร์ คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบใน*
ประเทศไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2470). *ระยะทางเสด็จประพาสสมณทลอยุธยา เมื่อปี*
ชวล พ.ศ.2421. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร (พิมพ์ในงานทรงบำเพ็ญ
พระราชกุศลสดมหา พระศพสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี 20
ตุลาคม พ.ศ. 2470).

_____. *พระราชกรณียานุสร*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2542). พระพุทธรูปปฏิมากร ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม*
๑. (หน้า 4106-4115). กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์.

เจริญ ต้นมหาพราน. (2554). *หลวงพ่อดโตทั่วประเทศ*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). *สี่เจ้านาย*. กรุงเทพฯ: พายัพออฟเซตพริ้นท์.

- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2557). ความเชื่อเรื่องผีและศาสนา ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา แนวคิดไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ชาติรี ประดิษฐ์นทการ. (2546). *จากสยามเก่า สู่ไทยใหม่: ความหมายทางสังคมและการเมืองในงานสถาปัตยกรรม พ.ศ.2394-2500*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาปัตยกรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชะลูด นุ่มเสมอ. (2544). *องค์ประกอบของศิลปะ* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- เชษฐ ติงส์สุทธิ. (2554). *พระพุทธรูปอินเดีย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- เชียงใหม่พัฒนาสมาคม. (2541). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2544). พระพุทธรูปศิลปะคันธาระพบที่นครปฐมกับความสัมพันธ์บนเส้นทางสายไหมในปากีสถาน. *ศิลปากร*, 44(6), 28-51.
- ดวงเดือน จิไรสงศ์. (2557, 25 เมษายน) ประธานมูลนิธิสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (โต พรหมรังสี) เมตตาบารมี. สัมภาษณ์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. (2469). *ตำนานพระพุทธเจดีย์*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- _____. (2548). *ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ*. พระนคร: มติชน.
- _____. (2550). *บันทึกที่รับสั่ง*. กรุงเทพฯ: บำรุงบัณฑิต.
- เดือนจิตต์ จิตต์อารี. (2553). *การศึกษาวิเคราะห์ประเด็นความหมายด้านวัฒนธรรมข้ามชาติในเอกสารและตำราเกี่ยวกับการแปลของไทย*. กรุงเทพฯ: สมุทรปราการ. งานวิจัยคณะศิลปศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- ถนอมจิต มีชื่น. (2531). *จอมพล ป. พิบูลสงครามกับงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทศพล จังพานิชย์กุล (บรรณาธิการ). (2547). *พระพุทธรูปมรดกล้ำค่าของเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: คอมม่า.
- ธรรมะดี. (2557). วันที่ค้นข้อมูล 19 กรกฎาคม 2556. เข้าถึงได้จาก www.dhammadee.com/index.php?mo=14&newsid=338065.
- ธวัช ปุณโณทก. (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย (สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475*. ม.ป.ท. เอกสารประกอบการสอน.
- ธิดา สาระยา. (2544). *ประวัติศาสตร์สุโขทัย: พลังคน อำนาจผี บารมีพระ*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นาริศ กองแก้ว. (2558, 13 มกราคม). *เจ้าหน้าที่วัดม่วง*. สัมภาษณ์

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547). *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐและรูปการจิตสำนึก*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นุศรา จิตตเกษม. (2555). *พลวัตงานช่างศิลป์ไทย : กระบวนการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของช่างปิดทองคำเปลว*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญขจร วชิระธีรชัย. (2555). “อภิวารส” คติความเชื่อ และการสร้างสรรค์งานพุทธปฏิมา. *หน้าจั่ว*, 8, 55-74.
- บุปผา คุณยศยิ่ง. (2542). พระเจ้าตนหลวง ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 8*. (หน้า 305). กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์.
- บำเพ็ญ ระวิน. (2542 ก). ภายพระเมตเตยยะเจ้า ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 1*. (หน้า 249). กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์.
- _____. (2542 ข). ภายพระเจ้า ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 1*. (หน้า 248). กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). *ตำนานพระพุทธรูปล้านนา: พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น*. เชียงใหม่: แม็กซ์พรีนติ้ง (สำนักมรดกล้านนา).
- _____. (2555). *ตำนานพระพุทธรูปไทย-ลาว: บทบาทการสร้างความหมายว่าด้วยความอุดมสมบูรณ์*. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคม*, 1(1), 66-85.
- ปรมาณูชิตชินโนรส, สมเด็จพระ. (ม.ป.ป.). *มารวิชัยปริวัตต์ ปริจเฉทที่ 9 ใน ปฐมสมโพธิกถา พุทธประวัติ ฉบับพิสดาร*. (หน้า 103-115). กรุงเทพฯ: อำนวยการสำนักพิมพ์.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 1*. (2506). กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- ประวัติการสร้างพระใหญ่*. (ม.ป.ป.). ลำปาง: วัดสามัคคีบุญญาราม. เอกสารประชาสัมพันธ์.
- ประวัติวัดพนัญเชิง* (พิมพ์ครั้งที่ 4). (2507). นครราชสีมา: โรงพิมพ์เลิศศิลป์.
- ประเสริฐอักษรนิติ์, หลวง*. (2515). *คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงสาวดารกรุงเก่า* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- ผาสุข อินทรารุข. (2524). *รูปเคารพในศาสนาฮินดู*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2545). *ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ อฟกานิสถาน*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2546). *ประติมานวิทยาในสมัยสุโขทัย: ร่องรอยคติพุทธศาสนานิกายมหายาน*. *ดำรงวิชาการ*, 2(4), 1-14.
- พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์. (2557, 10 มิถุนายน). *เจ้าอวาสวัดคอยติ*. สัมภาษณ์.
- พระครูปลัดนุตร์ รัตนวิชัย, (2557, 26 เมษายน). *ผู้ช่วยเจ้าอวาสวัดสะแก*. สัมภาษณ์.

พระครูปลัดสุวัตพัฒนพรหมจริยคุณ. (2557, 5 เมษายน). เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม. สัมภาษณ์.

_____. (2558, 21 มิถุนายน). เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม. สัมภาษณ์.

พระครูโสภณปริยัติสุธี. (2548). *แปดเป็ง ประเพณีนมัสการพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา*. พะเยา:
นครนิวส์การพิมพ์ พะเยา.

พระครูสังฆรักษ์ชายแดน สีลสุทโธ. (2557, 11 มิถุนายน). เจ้าอาวาสวัดสามัคคีบุญญาราม.
สัมภาษณ์.

พระครูสังฆรักษ์ปารมี สุรยุทโธ (2557, 26 เมษายน). เจ้าอาวาสวัดผาซ่อนแก้ว. สัมภาษณ์.

พระนันท์ทาทจารย์, รวบรวม. (ม.ป.ป.). *สารัตถสังคหะ เล่ม 1-2-3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.

พระธรรมรัตนากร. (2558, 15 กุมภาพันธ์). ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดปากน้ำภาษีเจริญ. สัมภาษณ์.

พระธรรมวิมลโมลี. (2543). ประวัติพระเจ้าตนหลวง ใน *อัครคุษฎีบัณฑิตแห่งภูมามยาว*.

(หน้า 136-140). พะเยา: วัดศรีโคมคำ.

พระธรรมโกศาจารย์ อนุจารีเถระ. (ม.ป.ป.). *พระพุทธรูปปางต่าง ๆ*. กรุงเทพฯ: ประพาสต้น.

พระบาลีสุดตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค. (2530). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระพิฆเนศ สูง 39 เมตร หล่อด้วยเนื้อสำริด ใหญ่ที่สุดในโลก จัดสร้างโดยสมาคมชาวละเซียงเทรา.

(2552). วันที่ค้นข้อมูล 19 กรกฎาคม 2556, เข้าถึงได้จาก www.oknation.net/blog/print.php?id=485548.

พระพุทธมหามหาราชาราชเฉลิมพระเกียรติฯ. (ม.ป.ป.) ม.ป.ท. แผ่นพับ.

พระพุทธอิริยาบถ. (2505). กรุงเทพฯ: ประชูปวงศ์.

พระโพธิสังสี. (2506). *นิทานพระพุทธสิหิงค์* (แสง มนวิฑูร, แปล). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

พระราชเทวี (บรรณาธิการ). (2555). *พระพุทธปฏิมาวัดโพธิ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง.

พัชรี เลิศปกรณชัย (บรรณาธิการ). (ม.ป.ป.). *สถิติที่สุดในโลก*. กรุงเทพฯ: ดวงกมลสมัย.

พิชญา สุ่มจินดา. (2557). *ถอดรหัสพระจอมเกล้า*. กรุงเทพฯ: มติชน.

พิริยะ ไกรฤกษ์. (2545). *ศิลปะสุโขทัยและอยุธยา ภาพลักษณ์ที่ต้องเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

_____. (2551). *ลักษณะไทย พระพุทธปฏิมา อัครลักษณะพุทธศิลป์ไทย*. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

_____. (2555). *รากเหง้าแห่งศิลปะไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2545). *หาพระหาเจ้า*. กรุงเทพฯ: มติชน.

พุทธทาส อินทปัญโญ. (2500). *พุทธประวัติจากพระโอษฐ์*. กรุงเทพฯ: อักษรศาสตร์.

- ภิญญพันธ์ พงนะลาวัณย์. (2555). ประเทศชาติพระพุทธศาสนาและรัฐบาล การนิยามความเป็นไทย
ในการฉลอง 25 พุทธศตวรรษ. *ศิลปวัฒนธรรม*, 33, 70-91.
- ภัทรพร สิริกาญจน (บรรณาธิการ). (2546). *ความรู้พื้นฐานทางศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2526). *เที่ยวเมืองพระร่วง* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ:
องค์การค้าของคุรุสภา.
- มนต์ ทองซำ. (2556). *ศาสนาสากล*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระสูตรและอรรถกถา แปล พระสูตรตันตปิฎก ที่มณีกาย มหาวรรค
เล่มที่ 2 ภาคที่ 1*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มานพ ถนอมศรี. (2546). *สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ มรดกโลก*. กรุงเทพฯ: พี พี เวลด์ มีเดีย.
- มานิต วัลลิโกดม. (2510). *ศิลปะสมัยอุทอง ศิลปะสมัยอยุธยา ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระ
ชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2556). *การแบ่งภูมิภาคทางภูมิศาสตร์*. วันที่ค้นข้อมูล 10 มีนาคม 2556, เข้าถึง
ได้จาก <http://www.royin.go.th/th/knowledge/detail.php?ID=1378>
- ราม วัชรประดิษฐ์ (บรรณาธิการ). (ม.ป.ป.) *โอม มหาพินนาศ ผู้นำมาซึ่งความสำเร็จ*. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (ม.ป.ป.). *พุทธศิลป์พระพุทธรูปปฏิมาวัดโพธิ์ ใน พระพุทธรูปปฏิมาวัดโพธิ์*
(หน้า 196-202). ม.ป.ท.
- _____. (2550). *พระพุทธรูปสุโขทัยภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง: ความเป็นไทยและ
เอกลักษณ์ไทย*. *วารสารเมืองโบราณ*, 33(4), 88-99.
- _____. (2553). *พระพุทธรูปปฏิมาสยาม*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- วัดพระธาตุลำปางหลวง. (2554). *ตำนานพระบรมธาตุลำปางหลวง*. ลำปาง: ฌัฐพลการพิมพ์.
- วัดม่วง. (ม.ป.ป.). *แผ่นพับ*.
- วัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์. (2557, 29 เมษายน). *ประธานมูลนิธิพระเทวราชโพธิสัตว์*. สัมภาษณ์
_____. (2558, 26 มกราคม). *ประธานมูลนิธิพระเทวราชโพธิสัตว์*. สัมภาษณ์.
- วัชรพงษ์ ระดมสิทธิพัฒน์. (2558). วันที่ค้นข้อมูล 9 กุมภาพันธ์ 2558, เข้าถึงได้จาก
<https://www.facebook.com/TheBigLuangphorthuad?fref=ts>

- วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ. (2550). *คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย*. การค้นคว้าอิสระ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2533). *ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ แอ่งอารยธรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และมานิต วัลลิโภดม. (2538). *พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศรีโคมคำ (พระเจ้าตนหลวง) และ พญาเจือง. (2536). กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ร้านที่ดัง เช่นเตอร์.
- ศิริพร ฐิตะฐาน. (2556). *เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วยที่ 1-7*. (หน้า 5-6). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศุภวัฒน์ เกษมศรี, พลตรี หม่อมราชวงศ์. (2556). *ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ 28 เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์: สถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (ม.ป.ป.). *รายงานการวิจัย พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย*. ม.ป.ท.
- _____. (2553). *พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย*, รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2554). *พระพุทธรูปสำคัญ และพุทธศิลป์ในดินแดนไทย*. กรุงเทพฯ: ฟิสติกส์เช่นเตอร์.
- _____. (2556). *พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม. (2538). *ประชุมจารึกเมืองพะเยา*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมชาย วานิชเสนีย์. (2557, 5 เมษายน). *นายกสมาคมชาวฉะเชิงเทรา. สัมภาษณ์*.
- สมพร เทพสิทธิ. (2548). *ศาสนากับการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติในยุคโลกาภิวัตน์. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 6(12), (มกราคม-มิถุนายน), 22-28.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2552). *สังคมไทย: ลักษณะ การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนา*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมาคมชาวแปดริ้วเตรียมสร้างพระพิมพ์ขนาดใหญ่ที่สุดในโลกหวังคุณนักร้อง. (2552). วันที่ค้นข้อมูล 18 พฤษภาคม 2557 เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9520000055734&TabID=3&>
- สมาคมสหพันธ์ไหว้วัดเอี่ยมวรนุช. (2532). *โหราศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคม.

- สรรพศักดิ์ชาติ. (2557, 25 เมษายน). ประธานมูลนิธิสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เมตตา บารมี.
สัมภาษณ์.
- สัจจาภิรมย์ฯ, พระยา (สรวง ศรีเพ็ญ). (2549). *เทวกำเนิด* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549). *ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น*.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติ เล็กสุขุม. (2540). *ศิลปะสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
_____. (2549). *ศิลปะสุโขทัย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
_____. (2554). *ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างใน
ศาสนา*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
_____. (2555ก). *ศิลปะภาคเหนือ: หริภุญชัย-ล้านนา*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
_____. (2555ข). *ศิลปะสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สายธาร ศรัทธาธรรม. (2549). *ครูบาศรีวิชัย ผู้ใจเด็ด* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บ้านลานธรรม.
สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดนครราชสีมา. (ม.ป.ป.). *มูลนิธิหลวงพ่อโต อ.สีคิ้ว*. วันที่ค้นข้อมูล
12 มีนาคม 2556, เข้าถึงได้จาก http://pr.prd.go.th/nakhonratchasima/ewt_news.php?nid=170&filename=index
- สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์สงขลา. (2557). *บุตรสาวชาวหาดใหญ่ พาคุณแม่วัย 87 ปี ใหญ่
หลวงปู่ทวดเพื่อความเป็นสิริมงคลเนื่องในวันแม่ 12 สิงหาคม*. วันที่ค้นข้อมูล 9 พฤษภาคม
2558, เข้าถึงได้จาก [http://thainews.prd.go.th/centerweb/News/
NewsDetail?NT01_NewsID=TNECO5708120010010](http://thainews.prd.go.th/centerweb/News/NewsDetail?NT01_NewsID=TNECO5708120010010)
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2495). *ประวัติวัดพระศรีมหาธาตุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยบริการ
สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (ม.ป.ป.) วันที่ค้นข้อมูล 9 พฤษภาคม 2558,
<http://library.stou.ac.th/ODI/Kho-Pra-Ya-Jang/HTML/Index.html>
- สนิท สมภารการ. (2539). *ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา*.
กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สืบแสง พรหมบุญ. (2529). “เสียน” ในจดหมายเหตุจีน ปัญหาในประวัติศาสตร์ไทย.
ศิลปวัฒนธรรม, 1(1), 85-90.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2548). *พิธีกรรม ดำเนิน นิทาน เพลง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
สุกัญญา กัทราชัย. (2542). *ไฟโรงวัว, วัด ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 8*.
(หน้า 3799-3801). กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2526). *สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม. (2551). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัย ปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล*. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- สุชาติ เกาทอง. (ม.ป.ป.). *ทัศนศิลป์กับมนุษย์ การสร้างสรรค์และสุนทรียภาพ*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สุภาวดี เจริญเศรษฐม. (2548). ความเชื่อ: มิติแห่งเหตุผลและความมกมาย. *วารสารรามคำแหง*, 22(3), 74-101.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2545). *ศิลปะอินเดีย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้ำคูลสภา. _____ (2546). *ศิลปะในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2533). *พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน* (พิมพ์รวมเล่มเดียวจบ ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). (2480). *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. พระนคร: อุดม.
- เสาวณิต วิงวอน (บรรณาธิการ). (2550). *ตำราพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามพระมติ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- หมายรับสั่ง รัชกาลที่ 3 เล่ม 1 จ.ศ.1189 เลขที่ 6. *บัญชีเรื่องเกณฑ์ให้สร้างพระอุโบสถและการเปรียญวัดพระโต จ.ศ.1189*. หอสมุดแห่งชาติ.
- หลวงเมือง. (2537). วัดเศษไชโย อ่างทอง ความภูมิใจในอริยสงฆ์ องค์หลวงพ่อโต. *สยามอารยะ*, 2(15), 86-87.
- อรรถเดช กฤษณะดิถก. (2550). *ปทานุกรมพระสมเด็จ ฉบับพิเศษ 1จารึก...ที่ถูกลืม ประวัติการสร้างพระสมเด็จของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)*. กรุงเทพฯ: ไร่ไทยเพรส.
- อนุจารีเถระ, พระธรรมโกศาจารย์. (ม.ป.ป.). *พระพุทธรูปปางต่าง ๆ*. กรุงเทพฯ: ประพาสดิน.
- อนุศักดิ์ เนตรานนท์. (2550). *ตำนานและอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ใน ตำราพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามพระมติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส* (หน้า 218-219). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2554). *พระพุทธรูปในล้านนา*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ตะวันเหนือ.
- เอกสุดา สิงห์ลำพอง. (2553). *เทวปฏิมาสยาม*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- เอเดรียน สอนอดกราส. (2541). *สัญลักษณ์แห่งพระสถูป* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.
- อุดม จะโนภาย. (2545). พระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาจิระชัย. *วารสารไทย*, 24(84), 21-28.

- Barthes, R. (1967). *Elements of semiology*. Translated from the French by Annette Lavers and Colin Smith. New York: Hill and Wang.
- Coomaraswamy, A. K. (1944). The Iconography of Durer's *WKnotsO* and Leonardo's Concatenation. *The Art Quarterly*, 7, 109-128.
- _____. (1981). *Figures of speech or figures of thought*. New Delhi: Munshiram Manohalal Publishers Private Limited.
- De Coutre, J. (1988). *Aziatische omzwervingen: Het leven van Jaques de Coutre, een brugs diamanthandelaar, 1591-1627*. Jo Verberckmoes, & E. Stols. (Eds). Berchem-Anvers: EPO. (Unpublished English translation manuscript by Philippe Annez).
- Livingstone, R. (1962). *The traditional theory of literature*. Minneapolis: University of Minnesota.